

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**PRE-WESTPHALIAN VE WESTPHALIAN DÖNEMDEN
POST- WESTPHALIAN DÖNEME GEÇERKEN
DİPLOMASİNİN DEĞİŞEN ROLÜNÜN ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Murat JANE

BURSA - 2014

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

PRE-WESTPHALIAN VE WESTPHALIAN DÖNEMDEN
POST- WESTPHALIAN DÖNEME GEÇERKEN
DİPLOMASININ DEĞİŞEN ROLÜNÜN ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Murat JANE

BURSA - 2014

PRE-WESTPHALIAN VE WESTPHALIAN DÖNEMDEN
POST- WESTPHALIAN DÖNEME GEÇERKEN
DİPLOMASININ DEĞİŞEN ROLÜNÜN ANALİZİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Murat JANE

BURSA
2014

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**PRE-WESTPHALIAN VE WESTPHALIAN DÖNEMDEN
POST- WESTPHALIAN DÖNEME GEÇERKEN
DİPLOMASİNİN DEĞİŞEN ROLÜNÜN ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Murat JANE

**Danışman:
Doç. Dr. Barış ÖZDAL**

BURSA – 2014

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda 701016014 numaralı Murat JANE'nin hazırladığı "Pre-Westphalian ve Westphalian Dönemden Post-Westphalian Döneme Geçerken Diplomasinin Değişen Rolünün Analizi" konulu Yüksek Lisans Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 22.01./2014 günü 13.00 - 14.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... BASARILI ..... (başarılı/başarısız) olduğuna OYBİRLİĞİ ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Turgut ARI
Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. R. Kutay KARACA
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Tez Danışmanı
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Burcu ÖZDAL
Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

22.01./2014

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Murat JANE
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı :
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X +155
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 20.....
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Barış ÖZDAL

PRE-WESTPHALIAN VE WESTPHALIAN DÖNEMDEN POST- WESTPHALIAN DÖNEME GEÇERKEN DİPLOMASİNİN DEĞİŞEN ROLÜNÜN ANALİZİ

“Pre-Westphalian ve Westphalian Dönemden Post-Westphalian Döneme Geçerken Diplomasinin Değişen Rolünün Analizi” başlıklı tez çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Pre-Westphalian dönemde diplomasinin gelişimine ve diplomasi kavramına değinilmektedir. İkinci bölümde Westphalia Barış Andlaşmaları'nın imzalandığı 1648 yılından 1991 yılına kadar Westphalian Sistem’de meydana gelen değişimlere diplomasinin ve uluslararası aktörler arası diplomatik ilişkilerin etkileri vurgulanmaktadır. Çalışmamızın son bölümünde Soğuk Savaş'ın sonundan günümüze Westphalian Sistem’deki dönüşümlerin diplomatik ilişkilere olan etkileri ve diplomasinin bu dönüşümlerdeki rolü analiz edilmektedir. Hipotezimize göre Post-Westphalian dönemden sonra devletlerin klasik egemenlik yaklaşımları belirleyici etkisini kaybetmeye başlamış; kamuoyu, gerçek kişiler, sivil toplum kuruluşları ve asimetrik aktörler gibi (f)aktörler devletlerin egemenliğini sınırlamış ve diplomatik ilişkilerini etkilemeye başlamıştır. Çalışmada Post-Westphalian dönemde özgün bir diplomasi sistemi kurulabilmesi ve uluslararası sistemdeki aktörlerin diplomatik ilişkilerini belirleyebilmesi için hukuksal ve kurumsal süreçlerden geçmesi gerektiğini ileri sürülmüştür, diplomasideki sözkonusu değişimler Thomas Kuhn’un paradigma kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Çalışmada yerli ve yabancı kitaplar, akademik makaleler ve akademik niteliği olan süreli yayınlar kullanılmış, çeşitli kütüphanelerin ve internet veritabanları taranmıştır.

Anahtar Sözcükler: Westphalian Sistem, Egemenlik, Diploması, Post-Westphalian Sistem, Devlet.

ABSTRACT

Name and Surname : Murat JANE
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : International Relations
Branch :
Degree Awarded : Master
Page Number : X +155
Degree Date : .... / .... / 20.....

THE ANALYSIS OF CHANGING ROLE OF DIPLOMACY WHILE TRANSITING FROM PRE-WESTPHALIAN AND WESTPHALIAN ERA TO POST- WESTPHALIAN ERA

Our thesis titles as “The Analysis of Changing Role of Diplomacy While Transiting From Pre-Westphalian and Westphalian Era to Post-Westphalian Era” is consist of three chapters. Development and as a concept of diplomacy in Pre-Westphalian Era is mentioned in the first chapter. Effects of diplomacy and diplomatic relations among actors in international system upon changings occured in Westphalian System between 1648, the year when the Peace Treaties of Westphalia was signed, and 1991 are emphasized. In the last chapter of our work, effects of transformations in Westphalian System from the end of Cold War to nowadays upon diplomatic relations and the role of diplomacy on these mentioned transformations are analyzed. According to our hypothesis, states have lost their classical sovereignty after Post-Westphalian era began; then some (f)actors such as public opinion, real people, NGOs and asyetric actors began to restrain sovereignty of states and this situaton effected upon diplomatic relations among states. It is asserted in our work that juridical and institutive processes must have been negotiated in order to be settled a unique diplomatic system and to designate diplomatic relations among actors in international system in Post-Westphalian era and aforementioned changings in diplomacy is assessed via paradigm concept of Thomas Kuhn.

Academic books, essays and periodicals which are noteworthy as academic essay in both native and foreign language are used in our work, databases of various libraries and internet sources are scanned.

Keywords: Westphalian System, Sovereignty, Diplomacy, Post-Westphalian System, State.

ÖNSÖZ

Her tez gibi “Pre-Westphalian ve Westphalian Dönemden Post-Westphalian Döneme Geçerken Diplomasinin Değişen Rolünün Analizi” başlıklı çalışma da zihin ve emek yoğun bir sürecin sonunda yazılmıştır. Kariyerinin henüz başında bir akademisyen olarak bu zorlu yolculuğu tek başıma sürdürmem kolay değildi. Bu süreçte başta yazdığım her satırı okuyan, desteğini her zaman hissettiğim değerli Hocam Doç. Dr. Barış ÖZDAL’a, çalışmanın yazım aşamasında öneri ve eleştirileriyle katkı sağlayan değerli meslektaşım Arş. Gör. Uğur ERMİŞ’e, manevi desteklerini her zaman hissettiğim değerli meslektaşım Arş. Gör. İbrahim Çağrı ERKUL ve Saliha ERKUL’a, akademisyen bir ferde sahip olmanın tüm zorluklarını sabırla göğüsleyen, hayatım boyunca desteklerini ve sevgilerini hissettiğim JANE Ailesine teşekkürlerimi borç bilirim.

Arş. Gör. Murat JANE

BURSA 2014

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

PRE-WESTPHALIAN DÖNEM VE DİPLOMASİ

1. Diplomasi Kavramı ve Türleri.....	5
2. İlk Çağ'da Diplomasi.....	16
3. Ortaçağ'da Diplomasi.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

WESTPHALIAN DÖNEM VE MODERN DİPLOMASİ

1. 1648'den 1815'e Westphalian Dönem.....	43
2. 1815'ten 1919'a Westphalian Dönem.....	53
3. 1919'dan 1945'e Westphalian Dönem.....	66
4. 1945'ten 1991'e Westphalian Dönem.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POST-WESTPHALIAN DÖNEM VE DİPLOMASI

1. Post-Westphalian Dönem'in Özellikleri.....	83
2. Post Westphalian Dönem'in Diplomasi Aktörleri	110
2.1. Devletler	110
2.2. Asimetrik Aktörler.....	113
2.3. Çok Uluslu Şirketler ve Sivil Toplum Kuruluşları	118
2.4. Sosyal Medya, Sanal Cemaatler ve Toplumsal Olaylar.....	120
2.5. Kamuoyu.....	125
SONUÇ.....	127
KAYNAKLAR.....	134

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABKA	Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması
AŞİ	Avrupa Siyasi İşbirliği
BAB	Batı Avrupa Birliği
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
MC	Milletler Cemiyeti
md.	Madde
NATO	North Atlantic Treaty Organization
nu.	Numara
UNASUR	Union of South American Nations
p.	Page
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
SALT	Strategic Arms Limitation Talks
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
ŞİÖ	Shangai İşbirliği Örgütü
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development.
Vol.	Volume
Yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

İngiliz diplomat ve diplomasi kuramcısı Harold Nicholson diplomasiyi “*Diplomasi ırmağı ağır ağır aşılan kademelerden, çeşitli kanallardan geçerek yatağını değiştirmiştir. Su yine eski sudur, ırmak yine aynı kollardan beslenmektedir ve hemen hemen aynı işlemleri görmektedir. Sadece, denize döküldüğü yer eskisinden 1 kilometre yana kaymıştır.*”¹ şeklinde tanımlayarak aslında tez konumuzu özetlemektedir. Zira diğer bir biçimde ifade etmek gerekirse Nicholson’a göre diplomaside “*şekil*” değişse de “*esas*” aynı kalmıştır.

Çalışmamızda ise “*şeklen*” değişen diplomasinin; diplomatik protokol, temsil ve uluslararası sistem gibi önemli parametrelerinde meydana gelen değişimler “*Pre-Westphalian*”, “*Westphalian*” ve “*Post-Westphalian*” dönemler itibarıyla analiz edilmiştir. Diğer bir ifade ile çalışmamızın amacı bu üç dönemde uluslararası sistemde meydana gelen değişimlerde diplomasinin rolü ve kurumsallaşma sürecini tespit etmektir.

Bu bağlamda yukarıda belirtilen dönemlere paralel olarak çalışmamızın üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümün başlığı “*Pre-Westphalian Dönem ve Diplomasi*” olarak belirlenmiştir. Birinci bölümün ilk alt başlığı “*Diplomasi Kavramı ve Türleri*”, “*İlk Çağ’da Diplomasi*” ve “*Ortaçağ’da Diplomasi*” olarak üç alt başlığa ayrılmıştır. İlk alt başlıkta çeşitli yazarlar, düşünürler, diplomatlar ve devlet adamları tarafından yapılan yorumlara, diplomasiye ilişkin farklı bakış açılarına yer verilmiş ve diplomasi türleri açıklanmıştır. İkinci ve üçüncü alt başlık ise Pre-Westphalian dönemin kendi içindeki dönemsel ayrıma göre “*İlk Çağ*” ve “*Ortaçağ*” olarak belirlenmiştir. İkinci alt başlık olan “*İlkçağ’da Diplomasi*” kısmında kabileler gibi devlet öncesi insan toplulukları arasındaki ilkel diplomasi örneklerine, Antik Yunan şehir devletlerinin, Önasya uygarlıklarından Mısır ve Hitit’in, Çin uygarlığı ve Roma’nın diplomasiye yaptıkları katkılara değinilmiştir. Bu aktörler, diplomasiye yaptıkları katkılar; kurumlar, kavramlar ve uyguladıkları diplomasi pratikleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Üçüncü alt başlık olan “*Ortaçağ’da Diplomasi*” kısmında Bizans, Batı Roma, Papalık, İtalyan şehir devletleri ve İslam uygarlığının diplomasi yaklaşımları ile diplomasiye yaptıkları katkılara değinilmiştir.

---

¹ Harold Nicholson, **Diplomasi**, çev. Mete Ergin, Altın Kitaplar, İstanbul, 1970, s. 78.

Çalışmamızın ikinci bölümünün başlığı “*Westphalian Dönem ve Modern Diploması*” olarak belirlenmiştir. Bu bölüm Westphalian dönemdeki kırılma noktalarına uygun olarak; “*1648’den 1815’e Westphalian Dönem*”, “*1815’ten 1919’a Westphalian Dönem*”, “*1919’dan 1945’e Westphalian Dönem*” ve “*1945’ten 1991’e Westphalian Dönem*” olmak üzere alt başlıklara ayrılmıştır. Bu sınıflandırma bağlamında ikinci bölümde ilk olarak Westphalian Dönem tanımlanmış ve öğeleri hakkında soyut bilgiler verilmiştir. “*1648’den 1815’e Westphalian Dönem*” kısmında ise Westphalia Barış Andlaşmaları imzalanmadan önce yapılan *30 Yıl Savaşları*’na, Westphalia Barış Andlaşmaları’yla kurulan modern uluslararası ilişkilerin ve diplomasinin özelliklerine, 1815 yılına kadar Westphalian dönemde imzalanmış ve hem Westphalian Sistem’e hem de diplomasine tarihine etki eden önemli andlaşmalara ve gelişmelere değinilmiştir. Aynı zamanda söz konusu gelişmelerde diplomasinin rolü tartışılmıştır.

“*1815’ten 1919’a Westphalian Dönem*” başlığı altında kurgulanan alt başlıkta Büyük Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları’ndan sonra Avrupa’yı yeniden düzenlemeyi amaçlayan 1815 tarihli Viyana Kongresi’ne ve “*Avrupa Uyumu*”na yer verilmiştir. Bu bağlamda İngiltere ve Rusya arasında 20. yy.’ın sonuna kadar yaşanmış olan “*Büyük Oyun*” (The Great Game)’a, etkileri önce Avrupa’ya daha sonra tüm dünyaya yayılan, 1830 ve 1848 devrimlerine, Alman ve İtalyan siyasi birliklerinin uluslararası sistemde meydana getirdiği etkilere ve 1. Dünya Savaşı’na değinilmiş, diplomasinin rolü tartışılmıştır.

“*1919’dan 1945’e Westphalian Dönem*” başlığı altında kurgulanan alt başlıkta “*İki savaş arası dönem*”deki barış ve silahsızlanma çabalarının, Milletler Cemiyeti (MC) deneyiminin ve 2. Dünya Savaşı’nın Westphalian Sistem’de meydana getirdiği değişimlere, bu dönemdeki yeniliklerin ve diplomasine pratiklerinin Westphalian Sistem’e olan etkilerine yer verilmiştir. Müteakiben “*1945’ten 1991’e Westphalian Dönem*” alt başlığında ise Soğuk Savaş dört evreye ayrılmış ve her evrede diplomasinin rolü tartışılmıştır.

Çalışmamızın “*Post-Westphalian Dönem ve Diploması*” başlıklı son bölümü “*Post-Westphalian Dönem’in Genel Özellikleri*” ve “*Post-Westphalian Dönem’in Diplomasine Aktörleri*” olarak iki alt başlığa ayrılmıştır. “*Post-Westphalian Dönem’in Genel*

Özellikleri” alt başlığında Doğu Blok’unun dağılışı ve Soğuk Savaş’ın bitişinden sonra Westphalian Sistem’de yaşanan krizlerin, küreselleşmenin ve uluslararası sistemdeki belirsizliklerin ulus devletlerin egemenliğinde yaratmış olduğu “*erozyonların*”, devletlerin hegemonya krizlerinin, uluslararası sistemdeki yeni tehdit unsurlarının, 11 Eylül saldırılarının ve devlet dışı aktörlerin artan etkilerine değinilmiştir. Söz konusu değişimlerin aktör temelinde diplomasiye olan etkileri “*Post-Westphalian Dönem’in Diplomasi Aktörleri*” alt başlığında açıklanmıştır. Post-Westphalian dönemde etkili olan (f)aktörler; devletler, asimetrik aktörler, çok uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları ve sosyal medya, sanal cemaatler, toplumsal olaylar ve kamuoyu olarak tarafımızca tespit ve analiz edilmiştir.

Giriş kısmında belirtmemiz gereken bir diğer önemli husus da “*Post-Westphalian*” kavramına ilişkindir. Uluslararası sistemin değişen yapısı ve Westphalian paradigmadaki değişimler literatürde, “*Yeni dünya düzeni*”, “*Post-Egemen dünya düzeni*”, “*Neo-Westphalian dönem*” ve “*Post-Westphalian dönem*” gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın başlığında söz konusu dönemi “*Post-Westphalian dönem*” olarak adlandırmayı tercih etmemizin ise iki temel sebebi bulunmaktadır.

Birinci sebep etimolojik unsurlara dayanmaktadır. Bilindiği üzere Westphalia Barış Anlaşmaları öncesi dönem literatürde “*Pre-Westphalian dönem*” olarak tanımlanmaktadır. “*Öncesi*” anlamına gelen “*pre*” ekinin zıttı ise etimolojik olarak “*post*” olduğu için “*Post-Westphalian dönem*” ifadesi tercih edilmiştir. “*Post-Westphalian dönem*” ifadesini tercih etmemizin ikinci sebebi ise Westphalian sistemdeki değişimlerin “yeni” (*neo*) olmasından ziyade, köklü değişimler içerdiğini vurgulamak istememizdir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, Pre-Westphalian dönemden Westphalian döneme geçişte, aktör düzeyinde modern devletler arası ilişkiler kurulmuştur. Post-Westphalian olarak tanımladığımız dönemde ise Pre-Westphalian dönemden Post-Westphalian döneme geçişte görüldüğü gibi aktör düzeyinde kırılma yaratan bir gelişme yaşanmamıştır. Dolayısıyla çalışmamızda ayrıntılı bir biçimde analiz edeceğimiz üzere modern devletler arası ilişkilerin görüldüğü Westphalian sistem yenilenmemiş, devlet Post-Westphalian dönemde de uluslararası sistemin temel aktörü olarak kalmıştır. Ancak Westphalian sistemde köklü değişimlerde görülmeye başlamıştır. Kısacası Thomas Kuhn’un paradigma değişimi

esnasında yaşanan anomali (*anomaly*) Westphalian sistemde yaşanmaya başlamış ve Westphalian paradigma sorgulanmaya başlamıştır.

Bu bağlamda çalışmamızın temel hipotezi 1648'den itibaren diplomatik ilişkileri şekillendiren devletlerin, devlet-dışı (f)aktörlerin diplomatik ilişkilerde etkilerinin görüldüğü Post-Westphalian dönemde egemenlik kaybına uğradığıdır. Fakat bu durum diplomasinin etkisini azaltmamış, aksine yeni tehdit unsurlarına karşı devletlerin işbirliğini tetiklediği için Prof. Dr. Tayyar Arı'nın da vurguladığı üzere diplomasinin etkisini arttırmıştır².

---

² Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 10. Baskı, Mkm Yayıncılık, Bursa, 2013, s. 179.

I. BÖLÜM

PRE-WESTPHALIAN DÖNEM VE DİPLOMASI

Pre-Westphalian dönem modern uluslararası ilişkilerin ve diplomasi tarihinin başlangıcı kabul edilen 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları'nın imzalanmasından önceki zaman dilimi olarak kabul edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle diplomasi kavramı ve türlerine soyut olarak değinilip, sonra Antik Yunan şehir devletlerinin, Mısır ve Hitit gibi Ön Asya devletlerinin, Roma İmparatorluğu'nun, Çin uygarlığının, Bizans İmparatorluğu'nun, İtalyan şehir devletlerinin, Papalık'ın ve İslam uygarlığının diplomasi yöntemleri ve diplomasiye yaptıkları katkılar tartışılacaktır. Bu bağlamda çalışmamızda Pre-Westphalian dönem söz konusu siyasi birimlerin varlıklarını sürdürdüğü zaman dilimine uygun olarak İlk Çağ ve Ortaçağ olarak ikiye ayrılmıştır.

1. Diplomasi Kavramı ve Türleri

“Diplomasi” kavramı “diploma” adlı belgelerden gelmekte olup, diploma, Antik Yunan ve Roma döneminde devlete ait resmi, yabancı topluluklarla ilişkileri düzenleyen³ ve pasaport işlevini gören belgeleri nitelemek amacıyla kullanılmıştır⁴. Diplomasi ilk başta bu “diplomalar”ı düzene sokma, belgeleri inceleme çabasını tanımlanmıştır.

Daha ayrıntılı bir biçimde yaklaşırsak Keith Hamilton ve Richard Langhorne'nin vurguladığı üzere insanlar savaşmak yerine iletişimi⁵ ve diğer toplulukların mesajlarını

³ Kamuran Reçber, **Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku**, 1. b, Dora Yayınları, Bursa, 2011, s. 3.

⁴ Nicholson, op. cit., s. 30.

⁵ İletişim, diplomasinin üç aslı boyutundan birini oluşturmaktadır. İletişim Latince “*comunicare*” kelimesinden gelmiştir. *Comunicare*, “*ortak olan, paylaşılmış*” anlamına gelmektedir. Kelimenin etimolojisinden yola çıkarak diplomasinin kurumsallaşması ve ortak normların yaratılması için iletişim önemlidir. Diğer iki boyutu temsil ve uluslararası toplumun yaratılmasıdır. Temsil boyutu kimin, kim aracılığıyla temsil edilmesiyle ilgilidir. Uluslararası toplumun yaratılması ise sürdürülebilir hale gelmesi, yani barışın korunmasıdır. Bu konuda Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Christer Jöhnsson and Martin Hall, **Essence of Diplomacy**, 1st p., Palgrave Macmillan, New York, 2005, pp. 37–38, 69.

dinlemeyi tercih ettiklerinde diplomasi doğmuştur⁶. Bu açıdan diplomasi antropolojik açıdan dil, din, ırk, gelenek açısından farklı insan toplulukları arasında ilişki kurmaya yaran yöntemlerden biri olarak tanımlanmıştır⁷.

Diplomasi farklı yazar, düşünür, devlet adamları ve diplomatlar tarafından da farklı şekillerde tanımlanmıştır. Harold Nicholson'ın ifadesiyle diplomasi, özel kabile çıkarlarından insanlığın ortak çıkarları yaklaşımına kadar gelişen sürecin bir parçası olup⁸, ulus devletlerin barış içinde yaşaması ve istikrarlı bir uluslararası toplum için gereklidir⁹. Uluslararası ilişkiler disiplini içinde diplomasi ilk kez İngiliz düşünür ve devlet adamı Edmund Burke tarafından kullanılmıştır¹⁰. Uluslararası ilişkiler ve hukuk açısından soyut bir şekilde ifade etmek gerekirse diplomasi, *bir devletin veya uluslararası hukuk kişininin dış politikasına ilişkin spesifik eylemler ve yöntemler bütünü* olarak tanımlanabilir¹¹. Fransız diplomatı Jules Carbon'un dediği gibi *“Zaman içerisinde değişen, diplomasinin yalnızca dış görünüşü ya da başka bir deyişle kabuğu olmuştur. (...)”*¹². Talleyrand'a göre diplomasi yalan söylemek ve inkâr etmektir. Ludwig Boerne'ye göre diplomasi Fransızca konuşmak, konuşup bir şey söylememek ve sahte laflar etmektir. Niccolo Machiavelli'ye göre diplomasi, karşı tarafı aldatmak için kullanılan araçtır¹³. XI. Louis *“Onlar yalan söylerse siz daha fazlasını söyleyin”* diyerek diplomasiye pejoratif anlam katanlardan olmuştur. Uzun yıllarca diplomasi *“gerçeği söylememe sanatı”* olarak algılanmış ve diplomat da *“resmi yalan”* söyleyen kişi olarak bilinmiştir¹⁴. Chou En Lai'ye göre diplomasi savaşın başka araçlarla sürmesi¹⁵ ya da Clausewitz'in dediği gibi *“politikannın başka araçlarla devamıdır”*. ABD eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson'a göre devletler arasında kalıcı iyi ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmak, karşılıklı güveni sağlamak ve

⁶ Temel İskit, **Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, 3. b., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 57., Paul Sharp, **Diplomatic Theory of International Relations**, 1st p., Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 18., Zeynep Dağı, “Diplomasi: Çatışmanın ve İşbirliğinin Dili”, **Uluslararası Politikayı Anlamak: ‘Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye’**, der. Zeynep Dağı, 1. b., Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 293.

⁷ Hüner Tuncer, **Diplomasinin Evrimi Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye**, 1. b., Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 13.

⁸ Nicholson, op. cit., s. 40.

⁹ Derek Drinkwater, **Sir Harold Nicholson and International Relations: The Practioners as Theorist**, 1st p., Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 89.

¹⁰ Tuncer, op. cit., s. 19.

¹¹ Reçber, op. cit., s. 4.

¹² Tuncer, op. cit., s. 126.

¹³ İskit, op. cit., s. 20.

¹⁴ Dağı, op. cit., s. 287.

¹⁵ İskit, op. cit., s. 3.

etik ilkeleri oluşturmak diplomasinin amaçları arasında yer almaktadır¹⁶. Colin Powell'a göre diplomasi *devlet yönetme* sanatı olarak tanımlanmıştır¹⁷. Hugo Grotius'a göre uyuşmazlıkların barışçıl çözümü için diplomasi gereklidir¹⁸. Henry Kissinger'a göre diplomasi devletlerin birbirleriyle güç kullanmak yerine anlaşma yoluyla ilişkide bulunma sanatıdır¹⁹. Kardinal Richelieu'ye göre diplomasi "*sürekli*" olmalıdır ve devlet çıkarı esas olmalıdır²⁰. İngiliz Okulu'nun²¹ temsilcilerinden Herbert Butterfield'a göre ise diplomasi, egemenlerin akredite temsilcileri aracılığıyla yürütülen eylemlerin bütünüdür²². İngiliz Okulu'ndan Martin Wight'a göre de uluslararası ilişkilerde çatışmanın dışında işbirliği önemlidir, diplomasi de işbirliğine yönelik olarak uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkileri düzenleyen araçlar arasında yer almaktadır. Yine İngiliz Okulu'ndan Barry Buzan diplomasiyi uluslararası toplumun birincil kurumları arasında göstermiştir²³. Diplomasiye ilişkin farklı bakış açılarının ötesinde uluslararası ilişkiler açısından diplomasi, dış politikanın²⁴ araçlarından biri olarak kabul edilmektedir²⁵.

İnsan toplulukları ve konumuz itibarıyla uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkiler sadece diplomasiyle kurulmamaktadır. Uluslararası politik süreçler iki mekanizmanın –savaş ve diplomasinin- mücadelesiyle oluşmuştur²⁶. Savaş insan toplulukları arasındaki sorunların çözümü için kullanılan yöntemlerden biri, uluslararası ilişkiler disiplininde varlığı tartışılmayan ve *hep onunla yaşanması gereken* bir olgu olarak görülmüştür. Uluslararası politik süreçlerin barışçıl mekanizması olan diplomasinin etkin şekilde kullanılması içinse demokrasinin ve serbest ticaretin gelişmesi, güç dengesinin yerine ortak güvenliğin sağlanması gerekmektedir. Diplomasinin sağlam zeminde

---

¹⁶ Ibid., ss. 13-14.

¹⁷ Colin Powell, "The Craft of Diplomacy", **The Wilson Quarterly** (1976-), Vol. 28, No. 3, 2004, p. 61.

¹⁸ İskit, op. cit., s. 23.

¹⁹ Ibid., s. 52.

²⁰ Tuncer, op. cit., s. 48

²¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, 8. b., Mkm Yayıncılık, Bursa, 2013, ss. 512-528.

²² Herbert Butterfield, "The English School and the Civilizing Virtues of Diplomacy", **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, Vol. 79, No. 4, 2003, p. 857.

²³ Balkan Devlen, Özgür Özdamar, "Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve tartışmaları", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 25, 2010, s. 49, 62.

²⁴ Dış politika Tayyar Arı'nın ifadesiyle *belli bir ülkenin ya da ülkelerin diğer ülke ya da ülkelere karşı izlediği siyasal tutum ve davranışlarıdır*. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 2. Baskı, MKM Yayınları, Bursa, 2010, s. 16

²⁵ Dış politikanın diğer araçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Arı, "Uluslararası İlişkiler ve...", op. cit., ss. 369-517.

²⁶ Jöhnsson, op. cit., p. 15.

sürdürülebilmesi için de uluslararası hukuka, kurumlara ve kurumsallaşma sürecine ihtiyaç vardır²⁷.

Diplomasinin Pre-Westphalian anlamda kurumsallaşmasının ilk aşaması, ilkel kabileler arasındaki iletişimi sağlayan ulakların ayrıcalık ve dokunulmazlıkların teamülen kabul edilmesi gösterilebilir²⁸. Fakat diplomasinin, geçicilikten sürekli ve yerleşik bir yapıya kavuşturulması, kurumsallaşma adına atılmış önemli adımlardandır²⁹. Sürekli ve yerleşik diplomasinin gelişmesi ise uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ticari ilişkilerin hukuken düzenlenme ihtiyacı ile gerçekleşmiştir. Uluslararası sistemdeki aktörlerin ticari ilişkilerini düzenleyen kurum, elçiliklerden daha köklü geçmişe sahip olan konsolosluklardır³⁰. Konsolosluk uygulamasının kökeni, Antik Yunan'da kent devletleri arasındaki ticari ilişkileri yürüten *proxenos*, Roma'da *praetor pregrinus* adı verilen kurumlara dayanmıştır. Konsoloslukların önemi öncelikle Haçlı Seferleriyle beraber artmıştır. Zira Haçlı Seferleri esnasında 13. yy.'ın başında oluşturulan koloni sistemini düzenlemek için de konsolosluk kurumuna ihtiyaç duyulmuştur. Haçlı Seferleri sırasında İtalyan, İspanyol ve Fransız tacirler, Doğu ülkelerindeki ticaret merkezlerine kendilerini temsil etmek için “*konsül*” seçmişlerdir. Bu tüccarlar yerel yöneticilerden ayrıcalıklar elde edip yerel halktan farklı konumda yer almıştır³¹.

Sürekli diplomasinin doğuşuna katkı sağlayan İtalyan şehir devletleri Akdeniz-Asya devletleriyle ticari ilişkilerini düzenlemek için konsolosluklara benzer statüdeki *consulleri* kullanmışlardır. Örneğin; Floransa, Venedik, Cenova gibi İtalyan şehir devletleri Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da daimi ticaret merkezleri kurmuşlardır. Görüldüğü üzere 16. yy.'a kadar konsoloslar, merkezi hükümetin temsilcisi olmadıkları gibi özerk ve bağımsız hareket etmişlerdir. 16. yy sonrası konsolosluklar modern devletin ortaya çıkmasıyla,

---

²⁷ Gökhan Koçer, “Savaş ve Barış: Temel Seçenekler”, **Uluslararası Politikayı Anlamak: ‘Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye’**, der. Zeynep Dağı, 1. b., Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 87., Faruk Yalvaç, “Savaş ve Barış”, **Devlet ve Ötesi**, der. Atilla Eralp, 4. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 256, 268.

²⁸ İskit, op. cit., s. 81.

²⁹ Dağı, op. cit., s. 294.

³⁰ Konsoloslukların dışında kendi çıkarlarının dışında devletlerin çıkarlarını da koruyan Doğu Hindistan Şirketi (East India Company), Levant Company, Far East Company gibi şirketler de diplomasinin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. 19. yy'da ABD konsoloslarının maaşlarının bir kısmının özel şirketler tarafından ödenmesi, Venedik Dışişleri memurluğunun ilk önce bir ticari şirket olması bu durumun somut kanıtları olarak gösterilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, op. cit., s. 198., Nicholson, op. cit., s. 164.

³¹ Merry E. Wiesner Hanks, **Erken Modern Dönem’de Avrupa (1450-1789)**, çev. Hamit Çalışkan, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2. b., 2012, s. 26.

devletlerin vatandaşlarını temsil eden, yetkileri ticaret ve gemicilikle sınırlı olan bir kurum haline dönüşmüştür³². 17 ve 18. yy.'da³³ sürekli diplomasi Avrupa'da yayılmaya başladıktan sonra konsolosluk kurumu işlevsel olarak gerilemiştir³⁴. Günümüzde konsolosu ve dolayısıyla konsoloslukların yetkilerini Rona Aybay şu şekilde özetlemiştir³⁵:

“1) Görevli olarak bulunduğu ülkede, kendisini göreve atamış devletin ticaret ve taşımacılık alanlarındaki çıkarlarını gözetir.

2) Kendisini göreve atamış devletin uyruklarının çıkarlarını, haklarını ve kişiliklerini yerel makamlar önünde korunması (koruması) için çalışır. Bu görev; işadamlarının yerel makamlarla ilişkilerinde karşılaştıkları sorunları giderme girişimlerinde bulunmaktan, tutuklanmış uyruklarla “görüşme”ye kadar çok çeşitli alanları kapsar.

3) Pasaport, vize verilmesi, ticari ya da hukuki işlemlerle ilgili belgelerin onaylanması gibi işlemler yapar.

4) Doğum, ölüm, evlenme gibi olaylarda tescil işlemleri yapar.

5) Noterlik görevleri de vardır.

6) Belli koşullarda “evlendirme memuru” olarak da görev yapar.

7) Çağımızda doğrudan yargı yetkisi kullanmaları söz konusu olmasa da, konsolosların, yargı yetkisinin kullanılmasına yardımcı nitelikte bazı sınırlı yetkileri vardır.”

Görüldüğü gibi konsolosluk kurumu ihtiyaçlara göre yeniden yapılmış³⁶ ve konsoloslukların diplomasinin kurumsallaşma sürecine katkıları devam etmiştir. Diplomasinin kurumsallaşması sadece sürekli diplomasi temsilciliklerinin açılmasıyla gerçekleşmemiştir. Devletlerarası *ad hoc* (geçici) diplomasi 1969 yılında imzalanmış “Özel Heyetler / Misyonlar Hakkında Sözleşme”yle düzenlenmiştir³⁷.

Yukarıda soyut olarak belirtildiği üzere diplomasi, hukuk ve ticari ilişkiler³⁸ ile sirküle edilmiş, uluslararası sistemdeki aktörlerin önce ticari ilişkilerini düzenleme

³² Rona Aybay, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, 1. b., İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 13-14.

³³ 17. ve 18. yy.'da diplomasi devletlerin içinde kurumsal olarak yer almaya başlamış ve dışişleri bakanlıkları kurulmuştur. Bu konuya çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

³⁴ Aybay, op. cit., ss. 11-15.

³⁵ Ibid., s. 5.

³⁶ Reçber, op. cit., ss. 102-103.

³⁷ Ibid., s. 96.

³⁸ Harold Nicholson'a göre diplomasi kuramı savaşı ve ticari diplomasi kuramı olmak üzere iki ekole ayrılmıştır. Savaşı diplomasi kuramına göre diplomatik müzakerelerin amacı diğer taraflara üstünlük sağlamaktır. Ticari diplomasinin amacı ise taraflar arasında uzlaşmacı bir tutumla çatışan çıkarlarını

ihtiyacıyla başlayan diplomasiinin kurumsallaşma süreci, son tahlilde hangi aktörün kim tarafından nasıl temsil edileceğine ilişkin düzenlemelerle devam etmiştir. Dolayısıyla öndegeme (precedence) ve protokol³⁹ sorunu, diplomasiinin kurumsallaşma adımları olarak kabul edilirken, İlkçağ'dan itibaren hükümdarların nüfuzunu göstermiştir⁴⁰. Öndegeme ile ilgili ilk düzenlemeyi Papa II. Julius yapmış olup⁴¹, düzenlemeye göre protokolde ilk sırada Papalık, daha sonra Kutsal Roma-Cermen İmparatoru, Fransa Kralı, İspanya Kralı ve diğer Dükalıklarla Prenslükler yer almıştır⁴². Öndegeme ve protokol sorunu 1818 Aix la Chapelle Kongresi'nde imzacı devlet isimlerinin alfabetik sırasına göre çözülmüştür. Aix la Chapelle'den önce andlaşmaların farklı nüshaları hazırlanarak olası öndegeme sorunları çözümlenmeye çalışılmıştır⁴³.

Diplomasi temsilcilerinin⁴⁴ sınıflandırılması da kurumsallaşma adına atılmış önemli adımlardan sayılabilir. Diplomasi temsilcilerinin sınıflandırılması ilk olarak 1815 Viyana Kongresi'nde yapılmıştır⁴⁵. Viyana Kongresi'nde kabul edilmiş sınıflandırmaya göre büyükelçiler⁴⁶ ve Papalık temsilcileri hiyerarşik olarak ilk sırada, elçiler ikinci sırada ve maslahatgözarlar üçüncü sırada yer almıştır. 1818 Aix la Chapelle Kongresi'yle temsilci sınıfı olarak mukim elçilik eklenmiştir. Mukim elçiler, görevlendirildikleri devlette sürekli

---

uzlaştırılmasıdır. Uluslararası sistemdeki aktörler arasında artan ticari ilişkilerin uzlaşmayı sağlamasına ve diplomatik ilişkilerin kurulma sürecine olan katkılarına çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Bu konuda ayrıntılı olarak değinilecektir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Nicholson, op. cit., ss. 53-57.

³⁹ Protokol kelimesi, Eski Yunanca'da "*ilk yapıştırıcı*" kelimesinden gelmiştir. Resmi belgelere yapıştırılan ilk sayfayı nitelemek için kullanılmıştır. Bkz. D. Bush, **Craft of Diplomacy**, Pall Malgrave Publishing., London, 1967, p. 23'den aktaran Johnson, op. cit., p. 45. Alternatif bir görüşe göre de Akadça "*partsu*" kelimesinden gelmektedir. Partsu, Tanrılara yapılan hizmet anlamına gelmektedir. Bkz. J. A. Black, A. George, vd, **A Concise Dictionary of Akkadian**, Harrasowitz Verlag Press, Wiesbaden, 1999, p. 267'den aktaran Ibid., s. 66.

⁴⁰ İskit, op. cit., s. 85.

⁴¹ Papalık 4. yy'dan sonra Avrupa diplomasisinde önemli bir aktör haline gelmiştir. Papalık'ın önemi 9. yy sonrası Batı Roma'nın yıkılmasıyla artmıştır. Papalık Batı dünyasında etkin ve egemen bir güç haline gelmiştir. Bu üstünlük diplomasiye de yansımış, Papalık temsilcileri özellikle 15. ve 16. yy'a kadar diğer devlet temsilcilerinden daha üstün olmuştur. Papalık'ın diplomasiye olan ihtiyacı 16. yy'dan itibaren Protestanlık ve İslam tehlikesinden dolayı artmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Lucca Riccardi, "An outline of Vatican Diplomacy in the early Modern Age", **Politics and Diplomacy in early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice 1450-1800**, ed. Daniela Frigo, Cambridge University Press, 1st p., 2000, pp. 97-101.

⁴² Tuncer, op. cit., s. 41.

⁴³ Ibid., s. 42.

⁴⁴ Reçber, op. cit., s. 32.

⁴⁵ Ayrıca Viyana Kongresi'yle diplomasi ilk kez kuralları olan bir meslek dalı olarak kabul edilmiş olup, diplomasiye dair teknik konular, dil, temsil gibi konularda ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Dağı, op. cit., s. 305, Tuncer, op. cit., s. 67.

⁴⁶ "*Büyükelçi*" kavramını ilk kez 16. yy ortalarında Kutsal Roma-Cermen İmparatoru 5. Charles kullanmıştır. Harold Nicholson, **The Evolution of Diplomatic Method**, Constable and Co. Ltd., London, 1954, p. 33'den aktaran, Tuncer, op. cit., s. 35.

elçi olmamalarına karşın uzun süre görevde kalabilen elçilerdir. Günümüzde mukim elçilik sınıfı yoktur⁴⁷. Viyana Kongresi ve Aix la Chapelle Kongresi'nin dışında 1961 tarihli “*Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi*”nin⁴⁸ 1. maddesinde ise diplomatik misyonlar arası hiyerarşi aşağıda olduğu gibi düzenlenmiştir:

1) Büyükelçiler

2) Müsteşarlar

3) Başkâtipler

4) İkinci Kâtipler

5) Üçüncü Kâtipler

6) Ataşeler

Diplomasinin farklı tanımlarının yanı sıra farklı türleri de bulunmaktadır. Örneğin 15. yy.’dan -1. Dünya Savaşı sonuna kadar uygulanan diplomasiye *Eski (Klasik) Diplomasi*⁴⁹, 1. Dünya Savaşı’ndan sonra uygulanan diplomasi ise *Yeni Diplomasi* olarak adlandırılmaktadır. Eski diplomasi⁵⁰ kamuoyunun ikinci planda kaldığı ve diplomatik görüşmelerin gizlilikte sürdürüldüğü, uluslararası olmaktan ziyade *hanedanlararası* niteliği olan diplomasiyken⁵¹; yeni diplomasi, eskiye nazaran kamuoyu faktörünün ön planda olduğu, devlet adamları arasındaki görüşmeler neticesinde imzalanan andlaşmalar ve sözleşmelerin kamuoyuna açıklandığı ve andlaşmaların Milletler Cemiyeti’ne (MC) bildirilmesi uygulamaları içermiştir. Yeni diplomaside teknolojinin etkilerinin ve hükümetin diplomasi üzerinde kontrolünün arttığı görülmüş, politikacıların ve basının etkileri artmaya başlamıştır⁵².

---

⁴⁷ Ibid., s. 70.

⁴⁸ Devletlerin uluslararası örgütler nezdinde temsil durumları 1975 yılında “*Viyana Evrensel Nitelikli Uluslararası Örgütlerle İlişkilerinde Devletlerin Temsili Sözleşmesi*”yle düzenlenmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Reçber, op. cit., s. 86.

⁴⁹ Tuncer, op. cit., s. 74, Adam Watson, **Diplomacy: The Dialogue Between States**, 1st p., Routledge, London, 1982, p. 85.

⁵⁰ Bizans ve Venedik tarafından temelleri atılan Eski Diplomasi, 17. ve 18. yy’da Fransa tarafından geliştirilmiş, Avrupa’ya yayılmıştır. Bkz. Jönsson, op. cit., p. 11.

⁵¹ Hanedanlararası niteliği olan diplomasiye “*nikah diplomasisi*” de denilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. A. S. Protopopov, V. M. Kozmenko, N. S. Yelmanova, **Beynelhalq Münasibetler ve Rusiya’nın Xarici Siyaseti Tarixi (1648-2005)**, Qanun Basımevi, Bakü, 2009, s. 9.

⁵² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, op. cit., s. 51, 80, 93.

Diplomasi dönemsel olmasının yanı sıra diplomatik görüşmelerdeki tarafların sayısına bağlı olarak iki taraflı ve çok taraflı olarak da nitelendirilmiştir. Çok taraflı diplomasi 17. yy.'dan itibaren görülmeye başlamıştır. Westphalia Barış Andlaşmaları içinde yer alan Münster, Osnabrück ve Pyrenees Barış Andlaşmaları çok taraflı diplomasi uygulandığı ilk örnekler arasında yer almıştır. İlk Pan-Avrupa barış andlaşmaları olan Westphalia Barış Andlaşmaları diplomasi önemli parametrelerin oluşmasına zemin hazırlamış ve modern anlamda diplomasi başlamış, diplomasi bugünkü anlamda egemen birimler arası yürütülmeye başlamıştır⁵³. Aynı zamanda uluslararası sistemin kurumsallaşmasının 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları'yla başladığı kabul edilmektedir⁵⁴. 1648'den 1815'e kadar Avrupa'nın ortak sorunları çok taraflı diplomasi uygulandığı kongrelerde tartışılmıştır. 1648–1815 yılları arasında düzenlenen bu kongrelerin amacı barışı sağlamak olmuştur⁵⁵. 1815 Viyana Kongresi'nin amacı ise barışı sağlamaktan ziyade barışçı ilkelerin devamlılığı için bir siyasal sistem kurmak olmuştur⁵⁶. Bu amaca yönelik olarak Viyana Düzeni başarılı olmuş ve yaklaşık 100 yıl barış sağlanmıştır⁵⁷. 1648'den itibaren Avrupa'daki siyasi sorunları çözmek için uygulanan bu diplomasi türüne konferans⁵⁸ diplomasi de denilmektedir⁵⁹. 17. ile 19. yy arası modern anlamda diplomasi, arkadaşlık, evlilik, kan bağı⁶⁰ ve birtakım sosyal statülere göre *aristokratça* yürütülmüştür. Dolayısıyla mesleki açıdan tam anlamıyla bir profesyonelleşmeden bahsedilemez. Profesyonelleşme daha çok 19. yy ile başlamıştır⁶¹. 20. yy.'da ise Avrupa diplomatik merkez olma özelliğini kaybetmeye başlamıştır. 20. yy.'a kadar devletler arasında egemen eşitlik ilke olarak kabul edilse de kongrelerde karar ve temsil aşamasında büyük-küçük devlet ayrımı yapılmıştır. 20. yy.'da devletlerarasındaki bu

---

⁵³ Kalevi. J. Holsti, **Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 179.

⁵⁴ Immanuel Wallerstein, **Dünya sistemler Analizi: Bir Giriş**, çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, 2. b., Bgst Yayınları, İstanbul, 2011 s. 82.

⁵⁵ İskit, op. cit., s. 96.

⁵⁶ Tuncer, op. cit., s. 68.

⁵⁷ Dağı, op. cit., s. 304.

⁵⁸ Konferansların düzenlendiği devletler diplomatik üstünlük açısından bilgi vermektedir. Örneğin Viyana Kongresi'nin Viyana'da düzenlenmiş olması Avusturya'nın diplomatik üstünlüğünü göstermektedir. Benzer şekilde 1856 Paris Barış Konferansı Fransa'nın, 1878 Berlin Kongresi Almanya'nın diplomatik üstünlüğünü göstermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, op. cit., s. 99.

⁵⁹ Ibid., s. 97.

⁶⁰ İttifaklar bile zaman zaman Brotherhood (kardeşilik) olarak nitelendirilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Jöhnsson, op. cit., p. 50.

⁶¹ Ibid., ss. 41-42.

ayrım 1899 ve 1907 yılında düzenlenmiş La Haye Konferansları'ndan sonra kısmen kalkmıştır⁶².

Diplomasi dönemsel (Eski-Yeni) ve tarafların sayısı dışında (iki taraflı ve çok taraflı) geçici ve sürekli olarak da türlere ayrılmıştır. Ad-hoc (geçici) diplomasi olarak da tanımlanan geçici diplomasi, belirli bir konunun çözülmesi için bir elçinin görevlendirilmesini içermektedir. Ad-hoc diplomasi en eski diplomasi türlerinden biridir. 15. yy.'da⁶³ İtalyan şehir devletleri arasında⁶⁴ gelişmiş olan sürekli diplomasiyle, diplomasi modern anlamda kurumsallaşmış ve kalıcı mahiyet kazanmıştır.

Diplomasi, uygulayan devletin ideolojisine göre de farklı türlere ayrılmıştır. İdeoloji diplomatik anlamda değerlerin mücadelesi olarak kullanılmıştır. Bu durumun örneklerinden biri sosyalist diplomasidir. Sosyalist diplomasi önce sosyalizmin daha sonra da komünizmin oluşmasını sağlayacak koşulları yaratmayı amaçlamıştır⁶⁵. Diplomasi, komünist devrime kadar kapitalistlerle geçici ve mecburi ilişkilerin kurulması için kullanılacaktır⁶⁶. Bu amaca uygun olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve sosyalist devletler Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde propaganda yöntemini kullanmışlardır. Sosyalist diplomasinin dışında Nazi Almanyası'nın uyguladığı diplomasi de propagandaya, ideolojik amaçların gerçekleştirilmesine ve saldırı için zaman kazanmaya yönelik olmuştur⁶⁷.

Diplomasi, yürütülen sürecin kamuoyu bilgisi dâhilinde olup olmamasına göre gizli ve açık diplomasi olarak da tanımlanmıştır. Gizli diplomasi, diplomatik görüşmelerin ve sonuçlarının kamuoyunun bilgisi dışında yürütülen diplomasidir⁶⁸. Açık diplomasi ise 20. yy.'dan sonra ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın önerdiği⁶⁹, diplomatik görüşmelerin ve

---

⁶² Tuncer, op. cit., s. 65.

⁶³ Sürekli diplomasi ile Rönesans'ın başlangıcı benzer zaman dilimine tekabül etmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Jöhnsson, op. cit., s. 8.

⁶⁴ Tarihteki ilk sürekli elçi, Milano Dükü tarafından Cosimo dei Medici nezdine atanan Nicodemus dei Pontromoli'dir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, op. cit., s. 35.

⁶⁵ Stephen D. Kantesz, "Diplomacy in the Atomic Age-I", **The Review of Politics**, Vol. 21, No. 1, Twentieth Anniversary Issue: II, 1959, p. 173.

⁶⁶ Alfred L. P. Dennis, "Characteristics of Bolshevik Diplomacy", **The North American Review**, Vol. 218, No. 816, 1923, p. 601.

⁶⁷ Holsti, op. cit., p. 194.

⁶⁸ Tuncer, op. cit., s. 65.

⁶⁹ ABD Başkanı Wilson, 1917'de Kamu Bilgilendirme Komitesi'ni (Public Information Comitee) kurmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Emily Rosenberg, **Spreading the American Dream**, Hill&Wang, New

sonuçlarının kamuoyunun bilgisi dâhilinde yürütülen diplomasıdır⁷⁰. Açık diplomasi MC ile kurumsallaşmaya başlamıştır⁷¹.

Diğer önemli diplomasi türleri arasında zirve diplomasi, parlamenter diplomasi, sessiz diplomasi, önleyici diplomasi, kamu diplomasisi, küresel diplomasi sayılabilir. En eski diplomasi türlerinden biri olan zirve diplomasi soyut olarak devlet liderleri arasındaki doğrudan diplomatik görüşmeleri ifade etmiştir. Hızlı çözüm odaklı zirve diplomasisi kavramını Winston Churchill diplomasi kuramı literatürüne kazandırmıştır⁷². Günümüzde ulaşım ve haberleşme olanaklarının artışı zirve diplomasinin daha sık kullanılmasına neden olmuştur⁷³. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası sisteme uluslararası örgütlerin katılmasıyla parlamenter diplomasi doğmuştur. Parlamenter diplomasi uluslararası örgütler vasıtasıyla yürütülen sürekli konferans diplomasisidir. Bir uluslararası örgütün olması, kitle iletişim araçlarının ve kamuoyunun etkin şekilde kullanılması, görüşmelerin önceden belirlenmiş yöntemlere göre yapılması ve oy çokluğuyla karar alınması parlamenter diplomasinin ayırıcı özellikleri arasında yer almaktadır⁷⁴. Sessiz diplomasi devletlerin uluslararası örgütlerdeki delegeleri aracılığıyla informal ve kişisel ilişkilerinin kullanılmasıyla kamuoyunun bilgisi dışında görüşmelerde bulunmasıdır. Diplomasi kuramı literatürüne BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld⁷⁵ tarafından kazandırılmıştır⁷⁶. Kısacası sessiz diplomasi, parlamenter diplomasinin gizlice yürütülmesi olarak anlaşılabilir⁷⁷.

York, 1982, p. 209'den aktaran, Emine Akçadağ, "Dünya'da ve Türkiye'de Kamu Diplomasisi", <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> (e.t 09. 05. 2013)

⁷⁰Tuncer, op. cit., s. 78. Gizli ve Açık Diplomasi ayrımı için bkz. G. R. Berridge and Alan James, **A Dictionary of Diplomacy**, 2nd ed., Palgrave Macmillan, New York, 2003, p. 193.

⁷¹ Dağı, op. cit., s. 307.

⁷² Tuncer, op. cit., s. 116.

⁷³ Onur Öymen, **Silahsız Savaş Bir Mücadele Sanatı Olarak Diplomasi**, 7. b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 15.

⁷⁴ Tuncer, op. cit., s. 97.

⁷⁵ Dan Hammarskjöld'un diplomasi literatürüne kazandırdığı diğer bir kavram da önleyici (preventive) diplomasisidir. Önleyici diplomasi Soğuk Savaş bağlamında bölgesel çatışmaların engellenmesine yönelik çabaları içermekle birlikte, BM md. 33'te düzenlenmiştir. Soğuk Savaş sonrasında önleyici diplomasi Somali ve Yugoslavya'da, bölgesel örgüt bağlamında da ASEAN Bölgesel Forumu'nda uygulanmaya çalışılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Stephen John Stedman, "Alchemy for a New World Order: Overselling 'Preventive Diplomacy'", **Foreign Affairs**, Vol. 74, No. 3, 1995, p. 14, 18.; Simon Tay, Obood Talib, "The ASEAN Regional Forum: Preparing for Preventive Diplomacy", **Contemporary Southeast Asia**, Vol. 19, No. 3, 1997, p. 253.

⁷⁶ Tuncer, op. cit., s. 111.

⁷⁷ Öymen, op. cit., s. 37.

Küresel diplomasi; iki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra küreselleşmenin uluslararası sisteme etkilerinin belirgin hale gelmesiyle etkisini göstermiştir. Küresel diplomasi, farklı aktör (ulus-ötesi örgütler, hükümet dışı örgütler, gerçek kişiler, çok uluslu şirketler, ...vb) ve faktörlerin (gelişen teknoloji, insanlığın geleceğini etkileyen ve uluslararası sistemde asimetrik ilişkilerin yaşanmaya başlaması, konvansiyonel ve nükleer silahların kontrolsüzce yayılması, yasadışı göç ve çevre sorunları gibi yeni tehdit unsurları, ...vb) etkisiyle oluşmuştur. Hüner Tuncer'e göre küresel diplomasi'nin özellikleri şunlardır⁷⁸:

- “1) Kişisel diplomasi'nin önemi artmıştır.*
- 2) Devletlerarası ekonomik bağımlılık ilişkisi görülmektedir.*
- 3) Kamuoyunun önemi daha da artmıştır.*
- 4) Sömürge yönetimleri ortadan kalkmıştır.*
- 5) İnsan hakları konusu uluslararası ilişkilerde önem kazanmaya başlamıştır.*
- 6) Ekonomik kalkınmanın yanı sıra sosyal kalkınmanın (fakirliğin, işsizliğin, yetersiz eğitim ve sağlık hizmetlerinin, ... vb) gerekli olduğu fark edilmiştir.*
- 7) Çevre kirliliği, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve salgın hastalıklar gibi ülke sınırlarını aşan ve insanlığı tehdit eden sorunlar ortaya çıkmıştır.*
- 8) Bilgi teknolojilerinin diplomasi üzerindeki etkisi artmıştır.*
- 9) Diplomasiye yeni aktörler katılmıştır.”*

Küreselleşmeyle birlikte kamu diplomasi'sinin (public diplomacy) de etkisi artmıştır⁷⁹. Kamu diplomasi'si⁸⁰ soyut bir şekilde tanımlanacak olursa, bir devletin başka devletleri ve kamuoylarını etkilemek amacıyla yaptığı faaliyetlerin bütünüdür. Kamu diplomasi'si, iki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra⁸¹ kamuoyunun etkisinin

---

⁷⁸ Tuncer, op. cit., ss. 136–137.

⁷⁹ Akçadağ, loc. cit.

⁸⁰ Kamu diplomasi'siyle ilgili daha ayrıntılı bilgiler ve örnekler çalışmanın ilerleyen bölümlerinde verilecektir.

⁸¹ Kamu diplomasi'si etkisini iki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra gösterse de ilk kamu diplomasi'si örneği Büyük Fransız Devrimi'nden sonra devrimin değerlerini Avrupa'ya yaymak için Devrim Fransa'sı tarafından birtakım kuruluşlar oluşturularak kullanılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Michael Waller, **The Public Diplomacy Reader, Washington**, The Institute of World Politics Press, 2008, p. 241'den aktaran, Ibid.

artmasıyla ve devletlerin yumuşak güç unsurlarını kullanmasıyla etkinlik kazanmıştır⁸². Devletler kamu diplomasisiyle uluslararası sistemdeki imajlarını iyileştirmeyi ve kültürel etkilerini yaymayı amaçlamakta, topraktan ziyade “akılları ve kalpleri” kazanmayı hedeflemektedir. Kamu diplomasisine benzer şekilde “ikinci kanal diplomasisi” gerçek kişiler ya da sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yürütülen arabuluculuk faaliyetlerini içermektedir. Bu diplomasi türüne örnek olarak 2001 yılında Türk ve Ermeni sivil toplum kuruluşlarının iki halk arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla kurdukları “*Türk-Ermeni Uzlaştırma Komisyonu*” ve Soğuk Savaş’ta iki blok arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için arabuluculuk faaliyetleri yürüten ABD’li işadamı Armand Hammer’in faaliyetleri örnek gösterilebilir⁸³.

Görüldüğü gibi diplomasi Westphalia Barış Andlaşmaları’ndan önce temelde kabile çıkarlarını ilgilendiren ve kurumsallaşmamış mahiyettedir. Westphalia Barış Andlaşmaları’ndan sonra diplomasi dar kabile çıkarlarından ziyade sistemdeki bütün aktörlerin sorunlarını ilgilendiren ve barışa sürdürülebilir nitelik kazandırmayı amaçlayan bir dış politika aracı olarak görülmüştür. 1648’den itibaren diplomaside kurumsallaşma artmaya başlamış ve diplomasi sistematik hale gelmeye başlamıştır. 1991’de Soğuk Savaş’ın hukuken sona ermesi ve küreselleşmenin uluslararası sistemi etkilemesiyle beraber diplomasi daha karmaşık bir hal almaya başlamış, uluslararası sisteme devlet dışı aktörlerin etkileri artmıştır.

2. İlk Çağ’da Diplomasi

En genel tanımıyla diplomasi ulusal güç unsurlarını bir araya getiren, onlara yön veren ve ulusal güç unsurlarının etkilerini arttıran dış politika aracıdır⁸⁴. İlk Çağ’da diplomasi’nin ilk örnekleri devletlerden ve uygarlıklardan önce kabileler arasında görülmüştür. İlk Çağ’da savaşlardan sonra ölüleri, yaralıları toplamak ve savaşlara ara vermek amacıyla müzakereler yapılmıştır. Ulak ya da haberci olarak kullanılan İlk Çağ diplomatlarının müzakereler esnasında öldürülmeleri ve savaşan topluluklar arasındaki

⁸² Dağı, op. cit., ss. 310-311.

⁸³ “*Second Track*” ya da “*Track-Two*” Diplomacy olarak da bilinen ikinci kanal diplomasisi için ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, op. cit., ss. 336-337.

⁸⁴ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 7. b., Mkm Yayıncılık, Bursa, 2008, s. 151.

iletişimin kopması, diplomatlara birtakım ayrıcalıkların ve dokunulmazlıkların tanınmasını sağlamıştır. Bu kapsamda günümüzde diplomatik misyonlara tanınan ayrıcalık ve dokunulmazlıkların ilk kez İlk Çağ'daki kabilelerarası ilişkilerde görüldüğü iddia edilebilir. Kabilelerarası ilişkileri yürüten diplomatlar kabilelerarası evlilikler, av alanlarının ve sınırların belirlenmesi gibi klanlarını ilgilendiren konuların görüşülmesi ile ilgilenmişlerdir⁸⁵.

Modern diplomasi, İlk Çağ'ın ilkel diplomasi aktörleri ve yöntemlerinin bazıları tarafından şekillendirilmiştir. Antik Yunan şehir devletleri, Mısır ve Hitit devletleri, Roma, Çin uygarlığı gibi aktörler modern diplomasiye katkıları açısından diğer İlk Çağ devletleri ve uygarlıkları arasında öne çıkmıştır. Bu aktörler arasında Antik Yunan şehir devletlerinin modern diplomasiye katkıları dikkat çekmektedir.

Daha geniş bir ifadeyle belirtirsek Antik Yunan şehir devletleri⁸⁶ arasındaki ilişkiler, modern dönem uluslararası ilişkilerin yapısıyla benzerlik arz etmektedir. Bu duruma paralel olarak Antik Yunan şehir devletlerinin diplomasi yöntemleri de modern diplomasiyle benzerlikler göstermiştir. Şehir devletleri arasında hegemonik bir ilişkiden ziyade⁸⁷ günümüzdeki egemen eşitliğe benzeyen *rekabet içinde bir arada yaşamaya* yönelik ilişkiler görülmüştür⁸⁸. Bunun en temel örneklerinden biri *Amfiktyonik konferanslar* adı verilen bölgesel nitelikli konferanslar olmuştur. Amfiktyonik konferanslarda *Yunanlıların ortak çıkarlarını*⁸⁹ ilgilendiren sorunlar tartışılmıştır. Bu

---

⁸⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Harold Nicolson, op. cit., ss. 20-22.; Kalevi. J. Holsti, **International Politics**, Prentice-Hall, New Jersey,1972, pp. 175-176'dan aktaran Hüner Tuncer, **Eski ve Yeni Diplomasi**, 2. b., Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995, s. 14.

⁸⁶ Antik Yunan şehir devletlerine "*polis*" denilmektedir. Polis diğer şehir devletlerinden farklı olarak yurttaşlarının düşünce dünyasını etkilemiş ve birey-toplum birliğini "*yetkin siyasal toplum*" önkabülüyle sağlamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, 4. b., İmge Yayınları, Ankara, 2004, s. 12.

⁸⁷Antik Yunan'da hegemonyanın oluşumu, Antik Yunan şehir devletleri sisteminin (polis sistemi) yıkılması ve Makedon Krallığı'nın polisler üzerindeki etkisinin artmasıyla başlamıştır. Makedon Krallığı'nın Perslere karşı kurulan "*Hellen Birliği*"nin başına geçmesiyle başlayan süreç, Makedon Kralı 2. Philippos'un Yunanlıları yenerek polislerin bağımsızlığına son vermesiyle neticelenmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuz Tekin, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, 3. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 121-124., Ağaoğulları, op. cit., s. 387.

⁸⁸ Nuri Yurdusev, " 'Uluslararası İlişkiler' Öncesi", **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İhsan D. Dağı, ed. Atıla Eralp vd., 12. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 31.

⁸⁹ Antik Yunan şehir devletlerinde MÖ 540 yılında Persler tarafından tehdit edilmeden önce ortak çıkarları sadece Yunan dünyası ile ilgili olmuştur. MÖ 5. yy'dan itibaren Pers tehdidinin artması Yunanlı-Yunanlı olmayan (barbar) ayrımını gündeme getirmiştir. Pers tehdidi Antik Yunan devletlerinin aralarındaki siyasi güç mücadeleleri bırakıp, Yunan dünyasına yönelik ortak tehdide karşı birleşmeleri sonucunu doğurmuştur. Perslere karşı direniş için polisleri örgütleyen, Atina'ya karşı Pelepones ittifakını kuran Sparta'dır ve

konferanslar Antik Yunan şehir devletlerinin siyasi örgütlenme konusundaki tek ciddi girişimi olmuştur⁹⁰. Antik Yunan şehir devletleri bu konferanslarla kendilerine birtakım diplomatik ayrıcalıklar ve imtiyazlar tanımıştır. Bu imtiyazlara örnek olarak konseylere katılan polislerin birbirlerinin şehirlerine savaşta ve barışta zarar vermeyeceklerine, suyollarını kesmeyeceklerine dair verdikleri sözler gösterilebilir. Ayrıca andlaşmaya uymayan devlete diğer devletlerin savaş açma hakkı saklı kalmıştır⁹¹. Savaş hakkı saklı kalmasına rağmen Antik Yunan şehir devletleri arasındaki diplomatik ilişkilerde hakemlik yöntemi de kullanılmıştır. Örneğin Peleponez Savaşları öncesinde güç dengesini bozan Atina'nın durumuyla ilgili toplanan Sparta Konferansı'nda Atina'nın andlaşmaları bozup bozmadığının ve Atina'ya karşı bir savaşın tertip edilip edilmediğini tespit etmek için Sparta, müttefiklerini konferansa davet etmiştir. Sparta Konferansı'ndaki⁹² söylevinde Sparta Kralı Arkidamus, Atina'nın gücünü diğer polisler için kullanmasına rağmen hakeme başvurma seçeneğini açık bırakmasına olumlu yaklaşabileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Atina'nın müttefiklerinize zarar vermesine göz yumacak kadar insafsız olmaya zorlayacak değilim sizi. Atina'nın düzenlerini çürülçiplak ortaya sermekte de bir an tereddüt göstermem. (...) Hem sonra Potidea buhranlarında Atinalıların bizi hukuki yönden tatmin etmeyi teklif ettiklerini de unutmamalıyız. Hakeme başvurma usulünü teklif etmeye hazır bir ülkeye canı gibi davranmak hukuka sığmaz...”*⁹³

Aktardığımız bu kısımdan da anlaşıldığı üzere 20. yy.'da ABD Başkanı Woodrow Wilson ile özdeşleşen *açık diplomasi* uygulamalarının ilk örneklerini Yunan şehir devletlerinde görmek mümkündür. Antik Yunan'da açık diplomasi uygulanmasının somut örneklerden bir diğeri de elçilerin ad hoc nitelikli görevlerini tamamladıktan sonra meclislerinin önünde yaptıkları konuşmalar olmuştur. Elçiler tarafından kamuoyuna açık yapılan bu konuşmaların sonunda imzalanan andlaşmalar ve sözleşmeler bir levha üzerine

---

Yunanlıların ortak “*Helen kimliği*” Perslere karşı kazanılan savaşlar neticesinde oluşmuştur. Diğer bir deyişle Yunanlıların ortak çıkarlarının en önemli boyutunu Pers tehdidi oluşturmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Charles Freeman, **Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları**, çev. Suat Kemal Angı, 3. b., Dost Yayınları, Ankara, 2010, ss. 178-195.

⁹⁰ Mehmet Gönübol, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma**, 3. b., AÜ SBF Yayınları, Ankara, 1975, s. 10.

⁹¹ Nicolson, op. cit., ss. 44-45.

⁹² Sparta'nın önderliğinde Peleponez ittifakı Atina'ya karşı savaş kararı olsa da Atina ticaret delegasyonunun ticari faaliyetlerini bitirene kadar Sparta'da kalmasına izin vermektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ibid., ss. 25-26

⁹³ Ibid., ss. 42-43.

yazılarak tüm polis vatandaşlarının görebileceği bir yere asılmıştır⁹⁴. Bu uygulamayla *Zoon politikon*⁹⁵ olan Yunan yurttaşlarının iç politikadaki sorumluluğunun dış politikada da sürdürülmesi amaçlanmıştır.

Antik Yunan şehir devletlerinde elçilerin sınıflandırılması, elçi dokunulmazlığı ve ayrıcalıklarının diğer İlkçağ devlet ve uygarlıklarından detaylı düzenlendiği iddia edilebilir. Antik Yunan şehir devletlerinde elçilerin kökeni kâtiplere dayanmıştır. Kâtiplerin görevi diğer topluluklarla olan ilişkileri düzenleyen belgeleri arşivlemek, düzenlemek ve deşifre etmek olmuştur⁹⁶. Elçilerin dokunulmazlıkları ise mitolojik temellerle desteklenmiş ve elçilerin Tanrı Hermes tarafından korunduklarına, güçlü hafızalarıyla seslerini Hermes'ten aldıklarına inanılmıştır⁹⁷. Antik Yunan şehir devletlerinde elçilerin temel görevi hükümdarlarının mesajlarını iletmek olduğu için iyi bir hafızaya sahip olmaları ve mesajların etkileyici olması için seslerinin gür olması istenmiştir⁹⁸. Elçilerin hükümdarlarının mesajını iletmesinin yanı sıra şehrinin çıkarını da iyi savunması, hükümdarın mesajını ilettikten sonra mecliste konuşma göreviyle ilgili konuşma yapması beklenmiştir⁹⁹. Gittiği ülkenin hükümdarını hitabet yeteneği ile ikna edemeyen elçi şehir meclisinde sert eleştirilere maruz kalmıştır. Ayrıca tam yetki

---

⁹⁴ George Grote, **History of Greece**, Vol. 6, John Murray, London, 1854, p. 149'dan aktaran Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., s. 17., İskit, op. cit., s. 61.

⁹⁵ *Zoon politikon*, Aristoteles'in insanların *toplumsal bir hayvan* olduklarını ifade eden kavramıdır. Aristoteles'e göre her varlığın ulaşmak istediği bir nihai amacı vardır. İnsanın nihai amacı mutluluktur. Aristoteles'e göre insan mutlak amacı olan mutluluğa iyi yönetilen bir toplumda ulaşabilmektedir. Toplumun yönetilmesi, toplumdaki daha üst bir varlık olan devletle, yani polisle mümkündür. İnsan kendisini sadece polisin bir üyesi, bir yurttaşı olarak (polites) gerçekleştirebilmektedir. Yurttaş, polisin siyasal ve yönetsel mekanizmasında görev alan kişidir. Dolayısıyla doğası gereği polis, bireylerden önce gelmektedir ve insan sadece polise dair siyasal işlerde yer alarak mutluluğa ulaşabilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ağaoğulları, op. cit., ss. 340-348., Ahmet Cevizci, **Felsefe Tarihi**, 2. b., Say Yayınları, İstanbul, 2010, s. 137., Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2008, s. 184.

⁹⁶ Hatiplerin yaptığı diplomatik arşivleri sınıflandırma, çözüme, koruma işine 17. yy'a kadar –yani modern uluslararası ilişkilerin başlangıcına kadar- "*katlanmış kağıtları koruma*" anlamına gelen *res diplomatica* (diplomatik iş) denilmekteydi. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Nicholson, op. cit., s. 30.

⁹⁷ Antik Yunan şehir devletlerin sadece elçilerin dokunulmazlığı değil, andlaşmaların kutsallığı Tanrıların huzurunda yer almasıyla sağlanmıştır. Kısacası *pacta sunt servanda* (ahde vefa) ilkesi de Tanrısal temelde meşrulaşmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Ibid., s. 23.

⁹⁸ Atina, Sparta ve Korint gibi Yunan şehir devletlerinde elçilerin 50 yaşını aşmaları, varlıklı, ağır başlı olmaları ve diğer şehir devletlerindeki proksenoslarla bağlantılarının olması da beklenmiştir. Yüksek yetkili görevlilerden arkontlar, askerler, retorik açısından güçlü oldukları için tiyatrocular arasından da elçiler seçilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Vladimir Pomyetkin (ed.), **Uluslararası İlişkiler Tarihi-I**, çev. Atilla Tokatlı, Evrensel Basım, 1. b., İstanbul, 2009, ss. 33-34.

⁹⁹ Nicholson, op. cit., s. 24, Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., ss. 16-17.

verilmeyen elçilerin görevleri¹⁰⁰ ve görevlendirileceği ülkenin yetkililerine karşı kullanacağı argümanlar halkın önünde tartışılmıştır¹⁰¹. Görüldüğü gibi Antik Yunan şehir devletlerinde açık diplomasiye uygun olarak elçilerin görevlerinin belirlenme sürecine halk da dâhil edilmiştir.

Antik Yunan şehir devletlerinde üç çeşit elçi görülmüştür. Bunlar; *presbys* (mesaj götüren)¹⁰², *keryx* (akil kişi) ve konsolos niteliğindeki *proksenoslardır*¹⁰³. Elçiler genelde itibar açısından eşit olmakla birlikte, elçiler kurulu için baş elçilik kurumu sonradan Yunan şehir devletlerinin diplomasisinde yer almıştır. Elçiler, şehrin proksenosuna *sembol* adı verilen tavsiye mektubunu sunduktan sonra, görevlendirildiği şehrin meclisinde geliş amaçlarını açıklamışlardır¹⁰⁴. Antik Yunan şehir devletlerinde elçiler ve misyonlar açık diplomasi ilkesine uygun olarak şehir meclisinde seçilmişlerdir¹⁰⁵. Ancak Yunanlı elçilerin zaman zaman ülkelerinin aleyhine çalışmaları Antik Yunan şehir devletlerinde elçilere olan güveni azaltmıştır. Bu yüzden elçilik kurulları farklı siyasal partilerden gelen iki kişiden oluşturulmuş ve elçilik kurullarının politik açıdan etkin olmaları engellenmiştir. Seçilen elçiler, temsilde tam yetkileri olmadığı için¹⁰⁶ andlaşmalar için yapılan görüşmeler ve siyasi müzakereler esnasında sık sık hükümetlerine danışmışlardır. Bu durum da Yunan şehir devletleri arasındaki diplomatik ilişkilerin yavaşlamasına sebep olmuştur.

Yukarıda genel ve soyut olarak belirttiğimiz üzere Antik Yunan diplomasisi modern diplomasiye konferans diplomasisi, çok taraflı diplomasi, açık diplomasi gibi

---

¹⁰⁰ Antik Yunan şehir devletlerinde elçiler sadece dış politikayla ilgili olmamış, sarayın iç işleri ve bazı dinsel konularla ilgili görevler de üstlenmişlerdir. Elçiler hükümdarların yetkileri dahilinde andlaşma imzalamış, ittifaklar kurmuşlardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Nicholson, loc. cit., Pomyetkin, loc. cit.

¹⁰¹ İskit, op. cit., ss. 61-62.

¹⁰² Antik Yunan Dünyası'nın Klasik Çağ'ında *Presbys* ya da *Eskiler* olarak bilinen elçiler, *Homeros Çağı*'nda haberci anlamına gelen *angelo* ya da *keruk* olarak anılmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Pomyetkin, op. cit., s. 33.

¹⁰³ Pro "*yanlısı*", ksenos ise "*yabancı*" anlamına gelmektedir. "*Yabancı yanlısı*" anlamına gelen proxenoslar buldukları şehir ve kendi şehir devleti arasında aracılık görevini üstlenmiştir. Proxenoslar buldukları şehirde birtakım ticari ve hukuki ayrıcalıklara sahip olmanın yanı sıra, diplomatik görüşmeleri de yürütmüşlerdir. Şehre gelen elçiler proxenoslara başvurmuştur. Proxenoslar gönderildiği şehir devletinin vatandaşı olmakla birlikte, yollandığı devletin vatandaşlarının çıkarını da yürütmekle yükümlü olmuştur. Proxenoslar Yunan şehir devletlerinin yürüttüğü diplomaside önemli elçilerden olmuşlardır. Şehir meclisi tarafından seçilen elçilerin diğer şehir devletlerinin Proxenosları ile bağlantıları olmasına dikkat edilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, op. cit., s. 61., Pomyetkin, op. cit., ss. 31-33., Tuncer, op. cit., s. 18.

¹⁰⁴ Pomyetkin, op. cit., s. 34.

¹⁰⁵ Nicholson op. cit., s. 61.

¹⁰⁶ Tuncer, "Eski ve Yeni...", loc. cit., s. 18.

diplomasi türlerinin ilk örnekleri itibariyle, hakemlik kurumunun gelişmesine ve ortak uluslararası çıkarlar yaklaşımına temel olan uygulamalarıyla ve önemli katkılar yapmıştır.

İlk Çağ diplomasisinin önemli aktörlerinden bir diğeri de Roma İmparatorluğu'dur. Fakat Roma'nın diplomasiye katkıları uluslararası hukuk alanında yoğunlaştığı için Antik Yunan kadar kritik olmamıştır. Romalılar tarafından Stoacılardan alınan *cosmopolis* yaklaşımı hegemonyanın meşrulaştırılması amacıyla kullanılmış olmakla birlikte uluslararası hukukun temelleri açısından da önemli olmuştur. Bu yaklaşım aynı zamanda Romalıların, Roma dışında yaşayanlarla Romalılar arasındaki ilişkileri düzenleyen *jus gentium* (uluslararası hukuk) kavramının doğmasına da temel hazırlamıştır¹⁰⁷. *Jus gentium*, imparatorluk içindeki halklara uygulanan ortak kuralların bütünüdür¹⁰⁸ ve bu çerçevede Roma, Dünya ile ilişkilerini hegemonik şekilde kurmuştur. Roma'nın amacı tüm dünyayı *imperiumu* (kendi yönetimi) altında birleştirmek ve diğer halkları *Romalılaştırmak*¹⁰⁹ olmuştur. Roma diğer devletlerle ilişkilerinde, mutlak üstünlüğünün farkında olduğu için lejyonlarına diplomasiden daha çok önem vermiştir¹¹⁰ ama *jus gentiumu* ihlal etmemeye de özen göstermiştir¹¹¹. Ayrıca Roma Hukuku'nda sözleşmelere olan bağlılığın kutsallığını ifade eden *pacta sunt servanda* ilkesi de uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri haline gelmiştir. Bu katkıların dışında Roma savaşın hukukiliğini önemsemekte ve savaş ile barışa dair birtakım kurallar koymuştur.

Roma dış politika yöntemi olarak genellikle savaşı diplomasiye tercih etse de diplomatik temsili ve elçilerin sınıflandırılmasını önemsemiştir. Roma'da da Yunan şehir devletlerinde olduğu gibi elçilerin diğer siyasi birimlerle ilişkileri düzenleyen belgeleri arşivlemek, sınıflandırmak ve deşifre etmek gibi görevleri olmuştur¹¹². Ancak atama kararları ve güven mektupları senato tarafından verilen Roma elçilerinin tam yetkileri

---

¹⁰⁷ Yurdusev, op. cit., s. 35.

¹⁰⁸ Gönlübol, op. cit., s. 11.

¹⁰⁹ Romalılaştırma, Roma'nın egemenlik altına aldığı halkları *Pax Romana*'ya uyumlu hale getirme politikasıdır. Halkların Roma'ya uyum sağlama politikasına da "*Romalaşma*" adı verilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Filiz Dönmez Öztürk, "Likya Örneğinde Romalılaştırma ve Romalaşma", **Doğu-Batı**, Yıl. 10, Sayı. 40, Ankara, 2007, s. 277., Taşkın Takış, "Roma: Sonsuz Şehir", **Doğu-Batı**, Yıl 10, Sayı 40, Ankara, 2007, s. 7.

¹¹⁰ Nicolson, op. cit., s. 26.

¹¹¹ Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., s. 21.

¹¹² Ibid., s. 13.

olmamış ve yetki aşımaları “*vatana ihanet*” olarak değerlendirilmiştir¹¹³. Genelde senatörler ya da şövalyelerden seçilen elçilerin görevden dönüşlerinde rapor yazmaları beklenmiştir. Roma, ülkesine gelen elçilerin ayrıcalık ve bağışlıklarını dikkate alsa da gücü arttığı oranda elçilere olan davranışları sertleşmiş ve diplomatik nezaket ilkelerinden uzaklaşmıştır¹¹⁴. Bu bağlamda belirtilmesi gereken önemli bir konu da *Fetialler Kurulu*'dur. Fetialler Kurulu; andlaşma metinlerini saklamak, protokol sorunlarıyla ilgilenmek, savaş ve barışın ilanını yapmakla yükümlü olmuştur¹¹⁵.

Roma'da elçiler niteliklerine ve görevlerine göre sınıflandırılmıştır. Romalıların *nuntius* ya da *nuntii* denilen haberci elçileri, *oratores* denilen hatip diplomatları, daha önemli görevler için hitabet gücü yüksek *legati* denilen sayıları on ile on iki arasında değişen elçi gruplarından oluşan *legatioları*, *caduceatores*leri (asa taşıyıcısı), Yunan şehir devletlerindeki proksenosların karşılığı olan *jus hopitiileri* kullanmıştır¹¹⁶. Ancak Roma'da elçilik genelde üç kişiden oluşmuş, elçiliğin başkanına *a princeps lagationis* denilmiştir.

Roma elçileri Yunan şehir devletlerinin elçilerine göre ekonomik açıdan daha rahat olmuş ve Romalı elçilerin yiyecek ile içecek ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır. Romalı elçilerin başlıca görevleri; savaş ve barış andlaşmalarını imzalamak, Roma'ya bağlı eyaletleri örgütlemek, uluslararası ve dinsel çatışmalarda hakemlik yapmak olmuştur. Roma elçileri ülkeye dönüşlerinde *legatione referre* veya *renuntiare* adı verilen raporları senatoya sunmuş ve görevleriyle ilgili hesap vermek zorunda kalmışlardır.

Elçilerin bu avantajlı konumları Roma, imparatorluk olduktan sonra azalmıştır. Çünkü imparatorluktan sonra dış politika tamamen imparatora bağlanmış, senato sadece danışman olarak kalmıştır. İmparator tarafından atanmaya başlayan elçiler sadece imparatora karşı sorumlu olmuşlar ve görevleri bittikten sonra senato yerine imparatora hesap vermeye başlamışlardır. Böylelikle elçiler Roma'dan ziyade imparatoru temsil etmişlerdir. Elçi olma kriterlerinin imparatorluk döneminde zorlaşması, elçi sayısının

---

¹¹³ Brian Campbell, “Roma Dünyasında Diplomasi”, çev. Recep Özman, **Uluslararası Hakemli Disiplinlerarası Tarih Dergisi Tarih Okulu**, Sayı: 14, 2013, s. 209.

¹¹⁴ Örneğin herhangi bir devletin elçilik kurulları Roma ile barış yapmak amacıyla şehre girmek için Romalı bir generalden izin almak ve Senato'nun onayından geçme kriterleriyle karşı karşıya kalmıştır. Senato'nun elçilik kurullarına her türlü soruyu sormaya ve gerekirse elçilerin dokunulmazlıklarını kaldırma hakkını saklı tutmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, “Eski ve Yeni...”, op. cit., s. 20, Nicholson, op. cit., s. 28.

¹¹⁵ Tuncer, “Eski ve Yeni...”, op. cit., ss. 19-20.

¹¹⁶ Pomyetkin, op. cit., s. 53.

fazlalığından dolayı harcırahların azalması ve devlet giderlerinin artması, elçilerin avantajlı konumlarını azaltan uygulamalar arasında gösterilebilir¹¹⁷.

Roma'nın dışında hegemonik diplomasi anlayışı Çin uygarlığında da görülmüştür. Çin, çoğu komşusundan farklı olarak yerleşik düzene geçmiş ve gelişmiş bir uygarlık kurmuştur. Çin'in hegemonik düzeninin temelinde evrensel bir imparatorluk yer almıştır. İmparatorluk ve diğer devletler arasındaki ilişkiler hiyerarşiktir. Çin'in *kozmetik evrensel krallık* yaklaşımına göre imparatorluk dışındaki halklar doğrudan ilişki kurulacak birimler olarak değil, Aristoteles'in köleliği meşrulaştıran Helen-Barbar ayırımına benzer şekilde, imparatorluğa tabii olması gereken ve gerekirse talan edilebilecek *barbarlar* olarak görülmüştür. Bu görüşün en temel örneği olarak Çin'i yöneten hanedanlardan biri olan Çou Hanedanı'nın iktidarını meşrulaştırdığı “Gök'ün vekilliği” yaklaşımıdır. Konfüçyüs'ün de inandığı Tanrı olan Gök yeryüzü üzerindeki yönetimi, seçilmiş bir insana “Gök'ün oğlu” olan imparatora vermiştir. İnanca göre Gök'ün oğlu dindar ve adil olduğu müddetçe imparatorluk sürmüştür. Aksi halde Gök'ün vekilliği başka birine verilmiştir. İnanca göre iyi imparator barış ve iyi hasat, kötü imparator ise savaş ve kötü hasat getirmiştir. Bu inanç sistemi imparatorun gücünü arttıran ve Tanrısal bir sınırlanmaya tabiiyeti içermiştir. İnançın sonuçlarından biri, Gök'ün sadece tek oğlunun olması ve diğer yöneticilerin iktidarlarını imparatorun alması olmuştur¹¹⁸. Kısacası Antik Çin'de diğer topluluklarla kurulan ilişkiler Gök'ün Oğlu'nun *reayası* dışında kalanların barbar olarak nitelendirilmesi temelinde yorumlanmıştır.

Genel hatlarıyla aktardığımız bilgilerden de anlaşılacağı üzere Çin'in diplomasiye olan katkıları Antik Yunan şehir devletleri ve Roma İmparatorluğu kadar kritik olmamıştır. Çin, diplomasiye Roma gibi hegemonik ve hiyerarşik bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

---

¹¹⁷ İmparatorluk dönemiyle birlikte elçiler özel eğitimlerden geçmiştir. Elçilerden özellikle hukuk, retorik ve diplomasi konusunda daha bilgili olması beklenmiştir. Devlet giderlerinin artmasıyla birlikte elçilere olan ilgi ve harcama azalmış, imparatorluk döneminden itibaren Roma'da elçilik, “*angarya*” olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, op. cit., s. 63, 65, 71-72.

¹¹⁸ Çin'in diplomasiye ve uluslararası ilişkilere ilişkin hiyerarşik ve hegemonik yaklaşımı 18. yy'a kadar sürmüştür ve bu durum modern çağ'da Afyon Savaşları'na neden olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlar'dan 1918'e*, 11. b., İmge Yayınları, Ankara, 2003, s. 272., Yurdusev, op. cit., s. 30., Alaeddin Şenel, *İnsanlık Tarihi*, 2. b., İmge Yayınları, Ankara, 2009, s. 547., William McNeill, *Dünya Tarihi*, çev. Alaeddin Şenel, 6. b., İmge Yayınları, Ankara, 2002, ss. 170-171., Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika*, 5. b., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000, ss. 35-36.

Çin'den farklı olarak Mısır ve Ön Asya uygarlıklarının diplomasiye katkıları egemen eşitliğe dayanan bazı andlaşmaları imzalamaları ve diplomasi yoluyla barış içinde bir arada yaşamaya yönelik politikalar üretmeleriyle olmuştur. Bu andlaşmalardan en önemlisi Ön Asya'ya barış getiren ve dönemin iki büyük gücü olan Mısır ve Hitit devletleri arasında MÖ 1278 tarihinde imzalanan *Kadeş Barış Andlaşması*'dir¹¹⁹. İki büyük devletin egemen eşitlik prensibi ile yaptığı ilk barış andlaşması olarak bilinen bu andlaşmayla¹²⁰ taraflar birbirleriyle savaşmayacaklarını ve birbirlerinin topraklarını istila etmeyeceklerini, 3. bir düşmana karşı birbirlerine askeri ve manevi destekte bulunacaklarını, 3. bir düşman ile ittifak kurup birbirlerine saldırmayacaklarını garanti etmişlerdir¹²¹. Andlaşmanın ve barışın sürmesi için Mısır ve Hitit devleti arasında çeşitli evlilikler yapılmış ve *pacta sunt servanda* ilkesine bağlı kalınmıştır¹²².

Kadeş Barış Andlaşması'nın dışında *Amarna Mektupları* ve *Boğazköy Arşivleri* de Ön Asya uygarlıklarının diplomatik ilişkilerine ışık tutacak önemli belgeler arasında yer almıştır. Sayıları 400'e yakın olan Amarna Mektupları; Mısır-Hitit güç mücadelesi¹²³, Mısır ve sınırındaki prensliklerin ilişkileri, hanedanlararası evlilik teklifleri gibi siyasi konuları içermiştir. Boğazköy Arşivleri de Amarna Mektupları gibi Ön Asya devletlerinin diplomatik ilişkileri hakkında bilgiler içermiş ve Mısır-Hitit ilişkileri, Hitit öncesi Anadolu uygarlıklarının durumu, Asurlular ve Babilliler'in Hititlerle ilişkileri gibi siyasi konulara değinmiştir. MÖ 1800–2000 yıllarına ait olduğu iddia edilen¹²⁴ Boğazköy Arşivleri bu

¹¹⁹ Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., s. 14.

¹²⁰ Kadeş Barış Andlaşması bilinenin aksine tarihin ilk yazılı andlaşması değildir. Kadeş Barış Andlaşması'ndan önce Madduwattaş, Hukkanaş, Şunaşşura, Mattiwaza ve Alakşanduş Andlaşması gibi 20'den fazla yazılı andlaşma bulunmaktadır. Ancak, Kadeş Barış Andlaşması 2 büyük devletin eşit şartlarda imzaladığı ilk barış andlaşması olarak gösterilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Memiş, "Kadeş Barış Andlaşması' İsmi'nin Doğruluğu Üzerine Farklı Bir Yaklaşım", **Mısır-Hitit Ebedi Barış Andlaşması: Kadeş ve Önasya'da Barış**, ed. Şakir Batmaz, Hasan Ali Şahin, 1. b., Nevşehir Belediyesi Erciyes Üniversitesi Kapadokya Araştırmaları Merkezi, Nevşehir, 2008, s.25.

¹²¹ Afet İnan, **Eski Mısır Tarihi**, Türk Tarih Kurumu 2. b., Basımevi, Ankara, 1987, ss. 141-144.

¹²² Kadeş Barış Andlaşması, Antik Yunan ve Roma başta olmak üzere çoğu uluslararası andlaşmaya örnek olarak kabul edilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Pomyetkin, op. cit., s. 21.

¹²³ Amarna Mektupları, Kadeş Barış Andlaşması'ndan önce yazıldığı için Ön Asya'nın iki önemli devleti Mısır ve Hitit arasındaki güç mücadelesi hakkında da bilgi vermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Pomyetkin, op. cit., s. 18., Y. Lynn Holmes, "The Messengers of Amarna Letters", **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 95, No. 3, 1975, p. 376 .

¹²⁴ <http://e-dergi.ataUniversityversityedu.tr/index.php/GSED/article/viewFile/2364/2371> (e. t. 26. 02. 2013)

muhteviyatından dolayı Boğazköy Arşivleri, Anadolu tarih yazıcılığının bilinen en eski örneği olarak dikkat çekmektedir¹²⁵.

3. Ortaçağ'da Diploması

Ortaçağ Avrupa'sında diplomasinin gelişimini anlayabilmek için Bizans diplomasisine genel ve soyut bir biçimde de olsa değinmek gerekmektedir. Zira Avrupa diplomasisinin kökenleri büyük ölçüde Bizans diplomasisine dayanmıştır. Üstün askeri gücü ile dış politika aracı olarak diplomasiden ziyade savaşı kullanan Roma'nın aksine halefi Bizans, gücünü diplomasiden almıştır. Çünkü Bizans askeri açıdan güçlü bir imparatorluk olsa da Cermenler, Slavlar, Macarlar, Peçenekler, Ruslar, İranlılar, Araplar ve Türkler tarafından çevrildiği için diplomasıye ihtiyacı daha fazla olmuştur¹²⁶. Bizans, diplomasıye etkin kullanımıyla Roma'nın diğer halefi Batı Roma İmparatorluğu'ndan yaklaşık 1000 yıl daha fazla tarih sahnesinde kalmıştır¹²⁷. Bizans'ın entrika, hile, propaganda ve dinsel boyutuyla karmaşık olan diplomasısı modern diplomasinin beşiği sayılan İtalyan şehir devletleri özellikle de Venedik tarafından benimsenmiştir¹²⁸.

Bizans'ın diplomaside kullandığı başlıca üç yöntem vardır:

- 1) *Etrafındaki barbar kavimleri birbirine düşürmek*¹²⁹;
- 2) *Sınırlarındaki kabilelerin dostluğunu edinmek*;
- 3) *Etkisini Hıristiyanlığı yayarak arttırmak, yani dini diplomaside kullanmaktır*¹³⁰.

---

¹²⁵ Uğur Yanar, Boğazköy Çivi Yazılı Metinlerinde Geçen Eski Hitit Devri Yerleşim Yerleri Hakkında Elde Edilen Bilgiler", Ankara Üniversitesi SBE, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Hititoloji ABD, Ankara, 2004 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), s. 179., Afet İnan, op. cit., s. 127.

¹²⁶ İskit, op. cit., s. 65.

¹²⁷ Batı Roma'nın yıkılışıyla beraber feodal siyasi yapılar Kıta Avrupası'nda yer almaya başlamıştır. Feodalizmin diplomasıye katkılarında çalışmanın ilerleyen kısımlarında değinilecektir.

¹²⁸ Pomyetkin, op. cit., s. 87., Nicolson, op. cit., s. 44.

¹²⁹ Bu politikayla ilgili İmparator 7. Konstantin *De Administrando Emparo* (İmparatorluk Yönetimi Hakkında) adlı eserinde çeşitli örnekler vermiştir. Örneğin Hazarlara karşı Peçeneklerin veya Bulgarların, Peçeneklere karşı ise Macarlar ve Rusların kullanılabilmesi belirtilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, op. cit., s. 67.

¹³⁰ Nicolson, op. cit., s. 28.

Görüldüğü gibi Bizans diplomasisinin önemli bir kısmı sınır komşusu olduğu kabile ve barbar kavimlerin kontrolüne dayanmıştır. Bizans, sürekli işgal tehlikesinde olduğu için barbarlara karşı etkin bir ordu hazırlamanın yanında¹³¹ barbarların şeflerini madden ve manen etkileyerek imparatorluğun hizmetine almayı amaçlamıştır. Bizans bu şekilde güvenliğini diplomasi yoluyla sağlamıştır. Bu özelliği ile Bizans diplomasisi “Barbarları Yönetme Bilimi” olarak da bilinmektedir. Bizans komşu kavimlerin iç sorunlarından faydalanarak selefi olan Roma İmparatorluğu’nun *divide et impera* (böl ve yönet) ilkesini ustalıkla kullanmıştır. İmparator Justinianus, Bulgarlara karşı Hunları, Hunlara karşı Avarları, Ostrogotlara karşı Vandalları ve Franklara karşı Ostrogotları kullanmıştır. Bizans’ın, çevresindeki devletlerin ve kavimlerin elçilerini ihtişamlı saray yaşamı ve imparatorun farklı konumu üzerine kurguladığı propaganda yöntemleri de oldukça dikkat çekicidir. Örneğin sınırda karşılanan elçilerin etrafının casuslarca sarılması, imparatorun yanına giderken yolun uzatılması, imparatorun tahtının etrafında altından ağaçların, kuşların ve iki aslanın yer alması, ... vb uygulamalar ile Bizans gücünün olduğundan fazla gösterilmesi gibi elçiyi etkileme yöntemlerini sıklıkla kullanılmıştır¹³².

Bizans, böl-yönet ve propaganda yöntemlerinin yanı sıra dini kullanarak diplomatik etkisini arttırma yoluna gitmiştir. Bizans bu amacını tüccarlar ve misyonerler yoluyla gerçekleştirmiştir. Tüccarlar ticaret yaptıkları ülkeler hakkındaki bilgilerle, misyonerler de gittikleri ülkenin önderleri ve eşleri üzerinde dini kullanarak nüfuz sahibi olmaları Bizans etkisini yaymıştır. Tüccarlar ve misyonerlerin yardımıyla Bizans, sınırlarını Karadeniz kıyılarından Habeşistan ve Büyük Sahra Çölü’ne kadar genişletmiştir¹³³.

Yaklaşık 10 asırlık ömrünü büyük ölçüde diplomasiyi kullanmasına borçlu olan Bizans, elçilik kurumuna getirdiği önemli yeniliklerle dikkat çekmiştir. Bizans’la beraber hatip ve haberci diplomat tipi, yerini eğitilmiş profesyonel gözlemci diplomata¹³⁴

---

¹³¹ Torbjon L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. Mehmet Özay, 1. b., Açılım Kitap, İstanbul, 2006, s. 30., McNeill, op. cit., s. 327.

¹³² İskit, op. cit., ss. 66-68.

¹³³ Pomyetkin, op. cit., ss. 89-91.

¹³⁴ Gözlemci diplomatlar, diplomasi eğitiminden geçmelerine rağmen imparatorun elçi tercihi genellikle toplumsal statüsü yüksek olan kişiler olmuştur. Yani eğitim objektif bir elçi seçimi imkânı sağlamamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Pomyetkin., op. cit., s. 92.

bırakmıştır. Bizanslı diplomatların¹³⁵ temel görevi; komşu devlet ve toplulukların zayıf ve güçlü yönlerini, amaçlarını tespit etmek ve bunları rapor olarak yazmak olmuştur. Bizanslı diplomatlardan yabancı topluluklarla ilişkilerinde nazik olmaları, devletlerinin iç koşullarını da sürekli övmeleri beklenmiştir¹³⁶. Elçilerin dışında *logothē* adı verilen bürokratlar Bizans diplomasisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Logothē, Konstantinopolis (İstanbul)'te dışişleri bakanlığına benzer “*Barbarlar Bürosu*”nun başında bulunmuştur. Logothē'nin temel görevleri arasında imparatorun talimatlarına göre politika yürütmek, imparatorluk postasını ve diplomatik memurları yönetmek, yabancı elçileri karşılamak ve imparatorun huzuruna getirmek gibi görevler yer almıştır. Ama logothēnin en önemli görevi diğer Bizans elçileri gibi komşu devlet ve toplulukların güç analizini yapmak ve iç politikaları ile ilgili bilgiler toplamak olmuştur¹³⁷. Bizans elçileri tam yetkili olmamakla birlikte görevlerinde imparatora karşı sorumlu olmuşlar, olası müzakerelerde ise yaşanan anlaşmazlıklar için elçilerin merkeze danışması beklenmiştir¹³⁸.

Bizans'ın, nezdinde atanan yabancı elçilere yaklaşımı ise elçinin atandığı devlet ya da toplulukla yürütülen mevcut ilişkilerin seyrine göre en iyi şekilde ağırlamaktan hapse atmaya kadar değişmiştir. Bizans'ın yabancı elçilere karşı değişmeyen amacı psikolojik etki altına almak olmuştur. Bizans, görkemli karşılamalarla eksik yönlerini elçilerden gizlemeyi amaçlamış, ülkeye girdikleri andan itibaren Bizans halkından tecrit ederek ve çevrelerini casuslarla çevirerek elçiler üzerinde psikolojik baskı kurmaya çalışmıştır¹³⁹. Yabancı elçilere karşı davranışlarına rağmen Bizans sarayı yabancı elçilerin sıklıkla bulunduğu ve bulunmayı amaçladığı önemli diplomasi merkezlerinden biri olmuştur. Sarayında Asya, Afrika ve Avrupa'dan çeşitli elçiler bulunması sebebiyle¹⁴⁰ “*Dünya'nın merkezi*” olarak kabul edilen Bizans'ın, diplomasiinin de merkezi olduğunu iddia edilebilir.

---

¹³⁵ Bizans diplomasisinde önceki başlıklarda belirtildiği gibi sadece elçiler görev almamıştır. Yabancı hükümdarlar ile evlendirilen Bizans prenseslerinin, tüccarların ve askerlerin istihbarat topladıkları ve gözlemlerini sarayla paylaştıkları bilinmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, op. cit., s. 66.

¹³⁶ Tuncer, “Eski ve Yeni...”, op. cit., ss. 21-22, Nicholson, op. cit., s. 29., Pomyetkin, loc. cit.

¹³⁷ İskit, op. cit., ss. 66-68.

¹³⁸ Pomyetkin, op. cit., s. 92

¹³⁹ Bizans yabancı elçiler için saray tesis etmiştir ama bu saray bir hapisane niteliğinde kullanılmıştır. Sarayda bekletilen elçiler halktan kimse ile görüştürülmemekle birlikte bir mihmandar eşliğinde görevlerini yerine getirmişlerdir. Mihmandarlar yabancı elçilere eşlik ederken Bizans'ın binaları, kiliseleri ve askeri gücünü göstermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Pomyetkin, op. cit., s. 91.

¹⁴⁰ Ibid., s. 90

Toparlayacak olursak Bizans diplomasisi, dönemindeki diğer devletler ve topluluklara kıyasla Roma'nın yıkılışından Rönesans'a kadar kendine özgü, detaylı ve sistemli yapısıyla dikkat çekmektedir¹⁴¹. Bizans diplomasisinin bu yapısı elçilerin niteliğine de yansımış, gözlem kabiliyeti yüksek, eğitilmiş, bilgili ve yabancı devletlerin iç politikalarını etkileyebilen çok yönlü elçiler yetiştirilmiştir.

Batı Roma İmparatorluğu ise Bizans kadar merkezi ve büyük bir imparatorluk olamamıştır. Çünkü Roma İmparatorluğu ikiye bölündükten sonra Batı Roma İmparatorluğu istikrarlı bir siyasi yapıya kavuşmamış, Kıta Avrupası feodal beyliklerin oluşturduğu parçalı bir yapı arz etmiştir. Feodalizm Ortaçağ Avrupası'nın siyasi ve ekonomik yapısını şekillendirmiş, sosyal ve yönetsel bir örgütlenmedir¹⁴². Genel kabul gördüğü üzere feodalizm, tarihsel süreçte oluşmuş beş toplum düzeninden üçüncüsü olmuştur. Tarihte yaşanmış toplum düzenleri; ilkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist ve toplumcu toplum olarak sınıflanmıştır¹⁴³. Feodal kavramı, “*birtakım askerlik hizmetlerini yerine getirmek koşuluyla hükümdarlarca verilen toprak*” anlamına gelen *feodum*dan türemiş, lord ve vassal arasındaki karşılıklı hak ve görevler ilişkisine dayanmıştır. Lord-Vassal arasındaki karşılıklı ilişki *fief* adı verilen sözleşmelerle kurulmuştur¹⁴⁴. Feodalizmin ilkesi olan “*Herkesin bir lordu olmalı*”, 843 Verdun Andlaşması ile kabul edilmiştir¹⁴⁵. Lordlar arasındaki hiyerarşide ise Katolik Kilisesi tepede yer almıştır¹⁴⁶. Feodalizm Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Avrupa'da yerel düzeyde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla feodalizmi anlayabilmek için Roma'nın siyasal birim olarak geçirdiği değişimleri değerlendirmek gerekmekte, feodalizmin köklerini Roma'nın kuruluş dönemine kadar götürmek mümkündür.

Roma, devlet olmadan önce Ramnes, Tities ve Luceres adlı üç aşiretten oluşmuş ve bu üçlü konfederatif yapıya “*Populus Romanus*” adı verilmiştir. Roma'nın karşısında

---

¹⁴¹ İskit, op. cit., s. 68.

¹⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Şenel, “İnsanlık Tarihi...”, op. cit., s. 203.

¹⁴³ Orhan Hançerlioğlu, **Toplumbilim Sözlüğü**, 4. b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 144.

¹⁴⁴ Sander, op. cit., ss.73-74., Server Tanilli, **Uygurluk Tarihi**, 27. b., Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2011, s. 52.

¹⁴⁵ Feodalizmin özünde *commandantioya* (özgür bireyin kendisinden daha üstün olanın himayesine girmesi) dayanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, İmge Yayınları, 6. b., Ankara, 2006, s. 188., Norman Davies, **Avrupa Tarihi**, çev. Burcu Çığman, Elif Topçugil, vd., 2. b., İmge Yayınları, Ankara, 2011, ss. 340–343.

¹⁴⁶ Kilise, feodal hiyerarşide düzenin Tanrısal koruyucusu olarak tepede yer almıştır ve feodal birimler arasındaki uyumsuzluklarda hakemlik yapmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Hançerlioğlu, op. cit., s. 145., Gönlübol, “Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma”,..., op. cit., s. 12.

rekabet gücü yüksek bir siyasal birimin olmaması sonucu aşiretlerin kazandığı topraklar Roma'yı bir krallık haline getirmiştir. Fetihler sonucu *fundus* denilen malikânelerin sayısı artmış ancak bazı verimli toprakların daha güçlü ailelerin elinde toplanması *latifundium* adı verilen büyük çiftliklerin oluşmasına neden olmuş ve toplum içinde toprak temelli eşitsizlik yerleşmeye başlamıştır. Savaş ve fetih temelli bir krallık olan Roma'da her vatandaş kendi silahlarını hazırlamak zorunda kalmıştır. Bu durumda silah altına alınan yoksul Romalılar toprağını işleyemediği ve gelirinin önemli kısmını silahlarına ayırmak zorunda olduğu için büyük toprak sahiplerine karşı güçsüzleşmiş, topraklarını satmaya başlamıştır. Bu durum Roma'nın *particiler* (soylular) ve *plebler* (küçük toprak sahipleri) olarak iki toplumsal sınıfa ayrılmasını beraberinde getirmiştir. Bu ikili toplumsal sınıfa artan fetihlerden sonra *equestrus* adı verilen tüccar sınıfı eklenmiştir. Ticaretle güçlenmeye başlayan ve siyasette etkin olmak isteyen tüccarlar ile soylular arasındaki güç mücadelesini soylular kazanmış ve kendi çıkarlarının devamını sağlayan cumhuriyeti kurmuşlardır. Soylular senato üyeleri olarak siyasal sistemde güçlenmeye başlamıştır. Fakat soylular, küçük toprak sahipleriyle olan mücadelelerinde ödün vermek zorunda kalmışlardır. Cumhuriyetin ilk 200 yılında yaşanan pleb isyanları sonucunda küçük toprak sahiplerinin temsil edildiği *Concilia Plebis*'in yetkilerini arttırmıştır¹⁴⁷. Böylece cumhuriyet *res publica* (kamuya dair) olsa da *particilerin* elinde bir oligarşi haline dönüşmüştür¹⁴⁸.

Soylular küçük toprak sahiplerini, gladyatör dövüşleri gibi aktivitelerle ve asgari yaşam şartlarını sağlayarak yönetmiştir. Patriciler ellerindeki etkin yönetimin devamı için daha fazla fetih ve köleye ihtiyaç duymuştur. Fetihler arttıkça savaş döneminde plebler topraklarını terk etmeye ve fakirleşmeye devam etmiştir. Roma'nın fetihlerinin devam etmesi ve özellikle Akdeniz ticaret yolunun ele geçişi Roma'yı imparatorluğa dönüştürmüştür. Roma Akdeniz ticaretine hâkim olduktan sonra gelişen şehirler Roma'nın yönetimini örnek almaya başlamış ve *Pax Romana* oluşmuştur. Fakat fetihlerin durması ve köle sayısının azalmaya başlaması, *particilerin* lüks tüketim mallarına rağbet etmesinden dolayı dış ticaretin açık vermesi, vergilerin artması gibi gelişmeler Roma İmparatorluğu'nun gücünü azaltmıştır. Vergi ve kısmi toprak reformu konusunda imparator ile *particilerin* iktidar mücadelesi Roma İmparatorluğu'nu gittikçe zayıflatmış,

¹⁴⁷ Murat Özyüksel, **Feodalite ve Osmanlı Toplumu**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Bursa, 1989, ss. 7-9.

¹⁴⁸ Ağaogulları, "İmparatorluktan Tanrı Devletine", op. cit., s. 19.

küçük üreticiler artan vergilerden bunalmış ve topraklarıyla birlikte büyük toprak sahiplerine sığınmıştır. *Petronage* adı verilen bu uygulama büyük toprak sahiplerinin latifundium adı verilen büyük çiftliklerine sığınan farklı meslek grupları ve toplumsal sınıflar kendisine yeterli malikânelerin oluşmasını, dolayısıyla feodalizmin temellerinin kurulmasını hızlandırmıştır. Bu yapı sayıları gittikçe azalan kölelerin niteliğini değiştirmiş ve toprakların bir kısmı üzerinde tasarruf hakkı verilmiştir. Köleler bu sistemde dönüşüme uğrayarak serf olmuşlardır¹⁴⁹.

Yukarıda genel ve soyut olarak aktarılan süreçler sonunda yönetsel açıdan parçalanmaya başlayan Roma İmparatorluğu barbar kavimler tarafından istila edilmeye başlamıştır. Vizigotlar, Ostrogotlar, Vandallar ve Burgondlar gibi Cermen kavimlerin istilalarının Roma İmparatorluğu'nun ve Avrupa'nın siyasal ve ekonomik dönüşümüne önemli etkileri olmuştur. MS 1. yy.'da istilalarla başlayan Roma-Cermen ilişkileri, Cermenlerin Roma ordusunda yer almaya ve toprak edinmeye başlamasıyla¹⁵⁰ kısa vadede Roma'nın lehine olmuştur. Fakat 3. ve 4. yy.'da Cermen kabile şeflerinin merkezden bağımsız hareket etmeleri ve bazı Cermen kabilelerinin istilalarının devam etmesi uzun vadede Roma İmparatorluğu'nun çözülmesine neden olmuştur. Başına buyruk Cermen kabile şeflerinin kendi topraklarının tasarruf hakkını askeri görev karşılığında silah arkadaşlarına vermesi ise feodalizme temel teşkil etmiştir. Bu sistem içinde toprak tasarruf hakkını veren lord, hakkı elde eden ise vassal olmuştur. Belirtilen siyasal gelişmelerin sonucu olarak, kendine yeterli feodal birimler ortaya çıkmış, siyasi güç feodal hiyerarşi içinde bölünmeye başlamış, Akdeniz'in Müslümanların elinde olması nedeniyle ticaret azalmış, Normanlar ve Macarların istilaları ile insanlar feodal beylerin himayesi altına girmeye başlamıştır. Bu siyasal şartlar altında Avrupa'da Ortaçağ'ın önemli kurumlarından biri olan feodalizm yerleşmiştir¹⁵¹.

10. yy.'dan itibaren nüfusun artışı ve barbar akımlarının azalması ise yeni bir ekonomik ve siyasal dengenin oluşmasını sağlamıştır. Artan nüfus, Haçlı Seferleri ve

---

¹⁴⁹ Özyüksel, op. cit., ss. 11-19.

¹⁵⁰ Barbar Cermen kabileleri kandaşlık esasına dayalı örgütlenmeden, kandaşlığın ortadan kalktığı ve göreceli egemenliğin olduğu siyasal örgütlenmeye dahil olmuştur. Cermen istilaları yerleşik toplumlarla göçer toplumların etkileşimi ile oluşan uygarlığı beslemiş ve feodal toplum düzenini oluşturmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Ali Kılıçbay, **Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı**, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s. 83.

¹⁵¹ Özyüksel, op. cit., ss. 26-37.

denizaşırı seferlerle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Seferlere katılanların bir kısmı feodal baskılardan uzaklaşmak için bir kısmı da sefere katılanların ihtiyaçlarını karşılamak için ticari faaliyetlerde bulunmuştur. Ticaretin gelişmesi ve Akdeniz'in Müslümanlardan alınmasıyla gelişen ticaret tüccar sınıfının oluşmasına neden olmuştur. Güçlenen tüccar sınıfı hareket serbestisini kısıtlamayacak bir siyasal sisteme ihtiyaç duymuştur. Önce soylulara karşı monarşi ile birlikte hareket eden tüccarlar daha sonra gücü artan monarşiye ve en büyük feodal güç olan Kilise'ye karşı güç mücadelesinde galip gelmiş ve ulus devleti kurmuş, çıkarlarını ulus devlet bünyesinde garanti altına almıştır. Coğrafi keşiflerin ve farklı ticaret yollarının keşfiyle tüccarlar gücünü Avrupa dışına da yaymıştır¹⁵².

Yukarıda soyut şekilde anlatılan süreçler ışığında feodalizmdeki karşılıklılık esasının ve hukuk önündeki eşitlik prensibinin, modern diplomatik ilişkilerin özünü oluşturan egemen eşitliğe temel oluşturduğu iddia edilebilir. Feodalizmin yıkılışından sonra tüccar sınıfının ve ulusal monarşilerin güçlenmesi modern devletlerin çağını, başka bir ifadeyle Westphalian Dönemi başlatacaktır.

Roma döneminde başlayan feodal bölünmüşlük Batı Roma yıkılana kadar devam etmiş, Avrupa'da birlik sağlanamamış, 800 yılında Frank Kralı Charlemagne'ın Kutsal Roma İmparatoru olmasıyla Avrupa'da sağlanan siyasi birlik ise kısa ömürlü olmuştur¹⁵³. Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan sonra 962'de Alman coğrafyasındaki vassallardan Kral I. Otto'nun taç giymesıyla Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu kurulmuştur. Fakat Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu, selefi Roma İmparatorluğu gibi merkezi bir devlet olamamıştır. Dolayısıyla Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu, iktidarını Papalık'la paylaşmıştır. Ortaçağ'ın iki hegemon gücü olan Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu ve Papalık feodal yapılı ve dağınık Avrupa üzerinde tinsel güç unsurlarını etkili şekilde kullanmıştır. Özellikle Papa'nın imparatorluk tacını takma ve imparatoru tahttan indirme, aforoz etme yetkisi ve haçlı seferlerini organize edebilmesi diplomatik açıdan avantaj sağlamış, feodal karmaşa içindeki Avrupa üzerinde etkisini arttırmıştır¹⁵⁴. Bu bağlamda modern diplomasinin şekillendiği Avrupa'da güç mücadelesi Hıristiyanlık (Papa) ve Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu, monarşiler, feodal prenslikler ve ticari faaliyetler

¹⁵² Ibid., ss. 47-56, Şenel, "İnsanlık Tarihi", op. cit., ss. 1011-1013., Pomyetkin, op. cit., ss. 128-129.

¹⁵³ Gordon Kerr, **Charlemagne'den Lizbon Antlaşması'na Avrupa'nın Kısa Tarihi**, çev. Cumhuriyet Atay, 1. b., Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 13-16.

¹⁵⁴ Pomyetkin, op. cit., s. 125.

sonucu oluşmuş şehir devletleri arasında gerçekleşmiştir¹⁵⁵. Orta Çağ Avrupasında ki güç mücadelesini temelde üç anlaşmazlık noktası şekillendirmektedir:

1) *Papalık ve krallıklar arasında yaşanan, rahiplerin yargı özerkliği sorunu.*

2) *Çoğu kralın, Papa'nın temsilcilerinin devlet işlerine karışmasından duyduğu rahatsızlık.*

3) *Papa'nın dinsel konular üzerinden gelir elde etmeyi monarşilere yasaklamış olması¹⁵⁶.*

Görüldüğü gibi Batı Roma yıkıldıktan Papalık Kıta Avrupasında önemli bir siyasi aktör haline gelmiştir. Papalık ve Katolik Kilisesi, Roma İmparatorluğu'nun barbar akınlarıyla yıkılmasından sonra Batı Avrupa'yı birleştirici bir rol üstlenmiştir ve Batılı kimliğinin nüvelerinden biri haline gelmiştir¹⁵⁷. Daha geniş bir ifadeyle Papalık ve Katolik Kilisesi, Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra toplumsal güvenliği sağlama, vergi toplama ve eğitim verme gibi kamusal işlerden sorumlu olarak, oluşan güç boşluğunu siyasi bir otorite biçiminde doldurmuş ve “devletleşmiştir”¹⁵⁸. Papalık devletleşen bu yapının yürütme organı haline gelmiştir. Bu sürece tarihsel olarak bakıldığında Papalık bir uluslararası aktör olarak 4. yy.'da Roma İmparatoru Konstantin'in Hıristiyan olması, İmparator I. Theodosius'un Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesi¹⁵⁹ ile önem kazanmış ve Katolik Kilisesi'yle kurumsallaşmıştır¹⁶⁰. 4. yy.'dan itibaren de Papalık; monarşiler, kent devletleri ve feodal prensliklerle birlikte Pre-Westphalian dönemin siyasi güç mücadelesinde yerini almaya başlamıştır¹⁶¹. Papalık ve Katolik Kilisesi 14. yy.'ın

¹⁵⁵ Sander, op. cit., s. 78.

¹⁵⁶ Stephen Lee, **Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1494-1789)**, çev. Ertürk Demirel, 3. Baskı, Dost Yayınları, 2009, Ankara, s. 25.

¹⁵⁷ Knutsen, op. cit., s. 26., Şenel, “İnsanlık Tarihi”, op. cit., ss. 805-806.

¹⁵⁸ Kilisenin devletleşmesi zamanla yozlaşmasını da beraberinde getirmiştir. Kilisenin yozlaşmasına karşı etkili tepkiler kendi içinden gelmiştir. Hz. İsa'nın yolundan ayrıldığını, yalın ve basit yaşamın terk edildiğini düşünen ve kilisenin zenginleşmesini eleştiren Waldusçular, Albililer; kilisenin mülk sahibi olmasının anlamsızlığını savunan John Wycliffe ve John Hus, kilisenin yozlaşmasını eleştirmenin yanında köylü ayaklanmalarını düzenleyen Thomas Münzer ve reformun en bilinen ismi Martin Luther bu tepkilerden bazılarıdır. Papalığın uluslararası aktörlüğü ve devletliği, 1870'te Roma'nın İtalya tarafından ilhak edilmesiyle birlikte tartışmalı bir hal almıştır. Topraksız bir siyasi birim olarak Papalık 1870'ten sonra da diplomatik ilişkilerini hükümetlerle sürdürmüştür. 1929'da İtalya ile imzalanan Uzlaşma Andlaşması (Treaty of Conciliation) ile Papalığın devlet statüsü görece olarak kabul edilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Fenwick C. G., “The New City of the Vatican”, **The American Journal of International Law**, Vol. 23, No. 2, 1929, pp. 371-372., Vallier Ivan, “The Roman Catholic Church: A Transnational Actor”, **Transnational Relations and World Politics**, Vol. 25, No. 3, 1971, p. 485., Şenel, “İnsanlık Tarihi”, op. cit., ss. 821-845.

¹⁵⁹ Ağaogulları, “İmparatorluktan Tanrı Devletine”, op. cit., s. 131.

¹⁶⁰ Sander, op. cit., s. 46.

¹⁶¹ Ibid., s. 78.

başlarına kadar Avrupa'daki toprakların üçte birine sahip olmuş, Avrupa'nın önemli güçlerinden biri olmuştur.

Kilise ve Papalık, askeri gücü olmamasına rağmen aforozu, diplomasiyi ve yumuşak güç unsurlarını ustalıkla kullanmıştır. Hatta bazı Papalar diplomasi yetenekleriyle ön plana çıkmıştır. Örneğin Papa XIII. Leo, Fransız devlet adamı Leon Gambetta tarafından “*din adamından daha fazla diplomat*” olarak tanımlanmıştır. Papa I. Leon, Avrupa Hun İmparatoru Atilla'yı Roma seferinden vazgeçirmiştir. Sadece Papaların değil kurum olarak da Papalık'ın da diplomatik ilişkilere katkısı kritik olmuştur. Avrupa'yı bütünleştirmek ve kendi otoritesinin devamı için Roma yıkıldıktan sonra Papa, Frank Kralı Charlamange'a taç giydirek 800 yılında Kutsal Roma İmparatorluğu'nun kurulmasını sağlamış ve barbar toplulukları da Hıristiyan yaparak Barbar akınlarının Avrupa'ya daha fazla zarar vermesini engellemiştir. Katolik Kilisesi ve Papalık'ın uluslararası aktör olarak etkisinin Westphalia Barış Andlaşmaları ile azaldığı iddia edilmektedir. Bu bağlamda:

- Soğuk Savaş döneminde Papalık'ın Doğu Avrupa'da etkisini arttırmak için uyguladığı “*Vatican's Ostpolitik*”;
- Papalık'ın 1971'de Nükleer Silahların Yayılmasının Önleme Andlaşması'na temsilci yollaması ve kapsamda iki süper gücün politikalarını etkileyebilmesi;
- Papa II. Jean Paul'ün SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov ile Roma Zirvesi'nde buluşması;
- 1929'da Vatikan'ın bir devlet olarak kurulması Westphalia Barış Andlaşmaları'ndan sonra da Papalık'ın siyasi bir aktör olarak önemsendiğini göstermektedir¹⁶².

Papalık, diplomasiyi kullanırken Avrupa'da diplomatik kurumların ve teamüllerin oluşmasına da katkıda bulunmuştur. Ortaçağ'da arşivlerin düzenlenmesi¹⁶³ ve diplomasi'nin teamül ve tecrübe temelli bir bilim haline gelmesi ilk defa Papalık mahkeme dairelerinde gerçekleşmiştir¹⁶⁴. İlk sürekli temsilcilik denemesinin Papalık idaresindeki elçilik

---

¹⁶² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Hehir Bryan J., “Papal Foreign Policy”, **Foreign Policy**, No. 78, 1990, s. 27, pp. 30-34., Ward James E., “Leo XIII: The Diplomat Pope”, **The Review of Politics**, Vol. 28, No. 1, 1966, p. 47.

¹⁶³ Papalık, diplomatik kayıtlarını özel arşiv dairesinde tutmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Knutsen, op. cit., s. 35.

¹⁶⁴ Nicholson, op. cit., s. 30.

sisteminde olduğu iddia edilmektedir¹⁶⁵. Papalık'ın diplomasi hukukuna yaptığı en önemli katkılardan biri de Avrupa'da diplomatik tikanıklıklara neden olan öndegelme sorununu çözmüş olmasıdır¹⁶⁶. Öndegelme sorununun dışında Papalık'ın 13. yy.'dan sonra oluşturduğu kurumlar ve diplomatik ilişki yöntemleri modern diplomasiye önemli katkılar sağlamıştır. Örneğin kilise hukukçularının (Kanonik) Papalık elçilerinin statüsüne, imtiyaz ve davranışlarına ilişkin geliştirdikleri kurallar, kavramlar ve uygulamalar modern diplomaside de kullanılmıştır. Örneğin Günümüzde büyükelçi anlamına gelen *ambassadorun* kökeni, Papalık'ın *ambasciatore* adı verilen nuncio'lardan daha yetkili elçileri için kullanılan unvandan gelmiştir. 12. yy.'dan itibaren Papalık tarafından kullanılan bu unvan, 15. yy.'dan sonra modern diplomatlar için büyükelçi anlamında kullanılmaya başlamıştır. 15. yy.'dan sonra Papalık'ın elçilerine *legatii* ya da *nuncii* denmeye başlanmıştır. Benzer bir şekilde *Kordiplomatik* kavramı da Papalık'ın diplomasi uygulamaları sonucu modern diplomasiye yerleşmiştir. Günümüzde Kordiplomatik kavramı, bir devlet nezdinde yetkilendirilmiş diplomatların tümüne verilen addır. Bu kavram Papalık'ın bütün elçileri saraya kabul etme geleneğinden türemiştir. Ayrıca Ortaçağ Kilise konsülleri için yaratılan kuralların bir kısmı günümüzdeki uluslararası konferanslarda halen kullanılmaktadır. Bu ve benzeri örnekler modern diplomasiye Papalık'ın önemli katkılar yaptığını göstermektedir.

Kısacası Papalık'ın Roma yıkıldıktan sonra Avrupa'da bütünleştirici rolü, diplomasiye de yansımış ve bir devlet gibi diplomatik ilişkileri yürütmüştür. Ayrıca Papalık'ın uyguladığı diplomasi pratikleri ve kurumları diplomasiin kurumsal ve sürekli bir niteliğe bürünmesine katkı sağlamıştır.

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere Orta Çağ Avrupasında uluslararası sistem ve diplomatik ilişkiler hegemonik ve hiyerarşik şekilde oluşmuş, modern anlamda diplomasiin gereklerinden biri olan egemen-eşitlik prensibi uygulanmamaktadır. Fakat

---

¹⁶⁵ Ibid., s. 33. Bizans sarayındaki siyasal ilişkileri anlamak amacıyla görevlendirilen *Apokrisiari* adlı delegelerin bulunması, Charlamange'nın sarayındaki arşiv dairesinde ruhban sınıfından görevlilerin olması Papalık'ın sürekli elçilik uygulamasının gelişimine katkı sağladığını gösteren örnekler arasında sayılabilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Pomyetkin, op. cit., s. 94., Knutsen, op. cit., s. 35.

¹⁶⁶ Papalık'ın belirlediği diplomatik önem sırası şu şekildedir: Papalık, Kutsal Roma-Cermen İmparatoru, İmparatorluk veliahtı, Fransa Kralı, İspanya Kralı, Aragon Kralı, Portekiz Kralı, İngiltere Kralı, Danimarka Kralı. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Nicholson, op. cit., s. 180.

İtalyan şehir devletlerinin Kıta Avrupasında ki diplomatik ilişkilerden farklı bir yapıyı oluşturmaya başladığı görülmüştür.

Orta Çağ Avrupasındaki güç mücadelesinin dışında kalan İtalyan şehir devletleri Bizans'ın diplomasi pratiklerinden¹⁶⁷ etkilenmiş ve kendi aralarında diplomatik ilişkileri daimi hale getirmişlerdir. Modern ve sürekli diplomasiinin 15. yy.'da İtalyan şehir devletlerinde ortaya çıkışı İtalyan şehir devletlerinin jeopolitik konum, ekonomi, güvenlik temelinde ayırt edici özelliklere sahip olmasıyla açıklanabilir.

İtalyan şehir devletleri coğrafi olarak Alp Dağları ile Avrupa'nın diğer kısımlarından ayrılmıştır. Bu doğal sınır herhangi bir gücün İtalyan şehir devletleri üzerinde otorite kurmasına engel olmuş ve İtalyan şehir devletlerini Orta Çağ Avrupa'sının monarklar, feodal beylikler, kilise ve imparatorluk arasında yaşanan güç mücadelesinden uzak tutmuştur¹⁶⁸. Dolayısıyla Alp Dağları'ndan oluşan doğal sınır İtalyan şehir devletlerinin parçalı ve kaotik Avrupa'dan izole olarak özgün bir ilişki sistemi kurabilmesine olanak sağlamıştır. Avrupa güç mücadelesinden izole olmuş İtalyan şehir devletleri ticaret sayesinde siyasi güçlerini arttırmışlardır. İtalyan şehir devletleri; Osmanlı, Kuzey Avrupa ve Doğu Akdeniz ticaretiyle zenginleşmiş¹⁶⁹ ve ticari çıkarlarını garanti altına almak için diplomatik konsolosluklara ihtiyaç duymuştur. İtalyan şehir devletleri kolonilerin başına *vicecomites* (vikont) ve *balyos* adı verilen yöneticiler atamıştır. Vikont ve balyos adı verilen konsolosların kolonilerdeki yerel yöneticilerle arasında sorunların çıkması, konsoloslarla yerel yöneticiler arasında birtakım hak ve yükümlülüklerin belirlenmesine ve bir diplomasi sisteminin oluşmasına yol açmıştır. Soyut şekilde ifade edilen bu gelişmeden sonra konsoloslar sadece ticari çıkarlarla değil, temsilcisi oldukları devletin vatandaşlarının çıkarlarıyla da ilgilenmiştir¹⁷⁰.

---

¹⁶⁷ Elçilerden düşman ve müttefik devletlerle ilgili bilgi toplamasının beklenmesi, diplomatik arşiv tutulması gibi uygulamalar Orta Çağ Avrupası'nda yerleşmemiştir. İtalyan şehir devletlerinde bu uygulamaların görülmesinin nedeni İtalyan şehir devletlerinin diplomasi geleneğinin Bizans'a dayanmış olmasıdır. Özellikle Venedik-Bizans ilişkileri Bizans diplomasiinin etkisini İtalyan coğrafyasında arttırmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, op. cit., ss. 72-73, 77, 250.

¹⁶⁸ Gönübol, "Uluslararası Politika", op. cit., s. 39.

¹⁶⁹ Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., s. 29, Gönübol, "Uluslararası Politika", loc. cit., Garrett Mattingly, **Renaissance Diplomacy**, 1st re-printed, Dover Publications, New York, 1988, p. 51.

¹⁷⁰ Venedik, Pisa, Cenova gibi İtalyan şehir devletleri özellikle Doğu Akdeniz'deki kolonileri Haçlı Seferleri'ne verdikleri destekler sonucunda elde etmişlerdir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Pomyetkin, op. cit., ss. 146-147.

İtalyan şehir devletlerinin Doğu Akdeniz ticaretiyle zenginleşmesi, İtalyan tüccarların ticaretten kazandıklarını sanata ve bilime yatırması Rönesans'ın başlamasına zemin hazırlamış¹⁷¹ ve İtalyan Kilisesi elçilerinin, diplomatlarının, tüccarlarının ve bilim adamlarının Avrupa seyahatleriyle oluşan etkileşim Rönesans'ın ve Hümanizmin Avrupa'da yayılmasına olanak sağlamıştır. Rönesans'ın etkisiyle gerçekleşen reform hareketleri Katolik Kilisesi'nin ve Papalık'ın meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur¹⁷². İmparatorluğa bağlı siyasi birimlerin, ikili hegemonik İmparatorluk-Katolik Kilisesi yapısına karşı çıkması ve halkın kiliseye olan güveninin azalması sonucunda ise Reform oluşmuştur¹⁷³.

İlk bakışta dinsel niteliğe sahip olduğu düşünülen Reform Avrupa'da siyasi iktidarın değişmeye ve çok merkezli bir yapıya bürünmeye başladığını göstermiştir¹⁷⁴. Reformun öncüsü olan Martin Luther'in fikirlerinin yayılmaya başlaması ise Avrupa'da Katolik-Protestan Savaşı görünümümlü siyasi güç mücadelesini doğurmuştur. Diğer bir deyişle Martin Luther'in Wittenberg Kilisesi'nin kapısına 95 maddelik manifestosunu asmasından sonra Alman coğrafyasındaki bazı Protestan prensler Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu ve Katolik Kilisesi'ne karşı savaşa başlamıştır. Bu savaşlarda Katolik I. François, "*Fransa'nın çıkarları gereği*" Protestan Alman prenslerini desteklemiş, I. François'nun bu politikası modern ve egemen devlet fikrinin- *Raison d'etat* ilkesinin-habercisi olmuştur. Lutherciliğin yayılması süreciyle başlayan din savaşlarının sonunda imzalanan 1555'te Augsburg Barışı sonucu *cujus regio, ejus regio* (Monark'ın dini halkın

---

¹⁷¹ İstanbul'un fethi de Rönesans'ın başlamasında rol oynamıştır. Fetihden sonra İstanbul'da yaşamış önemli düşün ve bilim insanları İtalyan şehir devletlerine göç etmişler ve Rönesans'ın düşünsel temellerini atmışlardır. İstanbul'un Fethi ve etkileri üzerine Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Oral Sander, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme**, 6. b., İmge Yayınları, 2010, Ankara, ss. 54-67.

¹⁷² Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlar'dan...", op. cit., ss. 80-85.

¹⁷³ Ibid., ss. 83-84.

¹⁷⁴ Reform hareketinin en önemli ismi şüphesiz Martin Luther'dir. Fakat Martin Luther'den önce de birtakım reform çabaları olmuştur. İngiliz John Wycliff ve Bohemyalı John Hus, Martin Luther'le aynı dönemde yaşayan ama köylü ayaklanmaları başarısızlıkla sonuçlanan Thomas Münzer Reform hareketinin diğer önemli temsilcileri arasında gösterilebilir. Martin Luther'in başarılı olmasının nedeni Alman prenslikleri tarafından desteklenmiş olmasıdır. Martin Luther'in kilise otoritesine muhalefeti, monark ve devlet otoritesine biata dönüşmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Alp Hamuroğlu, "Reform, Almanya'da Köylü Savaşları ve Hıristiyanlığın Avrupa'daki Bölünmesi", **Bilim ve Gelecek**, 7 Renk Basın Yayın Filmcilik, İstanbul, Kasım 2011, ss. 4-27.

dinidir) ilkesi kabul edilmiştir¹⁷⁵. Bu ilke ile monarklar kendi egemenlik alanlarında kilise ve imparatorluğun etkisinden bağımsız siyaset yapma hakkını elde etmiştir.

Yukarıda soyut olarak açıklanan gelişmelerden anlaşılacağı üzere ticaret ve diplomasiyle gelişen devletlerarası ilişkiler önce Rönesans, daha sonra Reform hareketlerinin etkisiyle modern anlamda uluslararası ilişkilerin ve diplomatik ilişkilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

İtalyan şehir devletleri diplomasiyi ticari çıkarlarını garanti altına almak için kullanmanın yanı sıra, aralarındaki siyasi ilişkilerde¹⁷⁶ güç dengesini¹⁷⁷ sağlamak amacıyla ve Fransa başta olmak üzere büyük güçlerin İtalyan coğrafyasını işgal etmelerini önlemek için diplomasiyi kullanmıştır¹⁷⁸. Bu yüzden İtalyan şehir devletleri kendileri dışında ilk sürekli elçilerini Fransa'ya göndermişlerdir¹⁷⁹. Kısacası İtalyan şehir devletlerinin ticari çıkarların devamlılığının yanı sıra güvenlik endişeleri nedeniyle diplomasiyi sürekli hale getirmiştir. 15. yy.'da İtalyan şehir devletleri arasında uygulanan modern ve sürekli diplomasi 16. yy.'da Fransa ve İspanya'ya, bu devletlerden de Kuzey ve Batı Avrupa'ya yayılmıştır¹⁸⁰. Sürekli diplomasi ile ilişkilerin raporlarla düzenli şekilde yürütülmesi dışişleri bakanlıklarının kurulmasına ve diplomasinin kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. İlk dışişleri bakanlığını Fransa'da Kardinal Richelieu kurmuştur¹⁸¹. Kısacası İtalyan şehir devletleri arasındaki ilişkiler öncelikle kendi aralarındaki diplomatik ilişkileri sürekli hale getirmiş, daha sonra Avrupa'nın diğer siyasi yapıları arasındaki ilişkileri etkilemiştir.

¹⁷⁵ Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlar'dan...", op. cit., s. 87.

¹⁷⁶ İtalyan şehir devletleri arasındaki ilişkiler karşılıklı güvensizlik ve güç mücadelesi üzerine kurulmuştur. İtalyan şehir devletleri arasındaki karşılıklı güvensizlik "*News letter*" (Haber Mektup) uygulamasını diplomasiye kazandırmıştır. Uygulamanın amacı elçinin ülkesindeki gelişmelerden haberdar olması ve uzun süre ülkesinden ayrı kalan elçinin ülkesine yabancılaşıp temsil özelliğini kaybetmesini engellemek olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., s. 24.

¹⁷⁷ Pomyetkin, op. cit., ss. 146-147., Gönlübol, "Uluslararası Politika", s. 39.

¹⁷⁸ Venedik, Floransa, Milano ve Napoli 1454'te Lodi Barışı ile aralarındaki güç dengesini kurmuştur. Daha sonra İtalyan şehir devletleri Fransa'nın İtalyan yarımadasını işgal etmesine karşı birleşmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. R. B. Mowat, **A History Of European Diplomacy (1451-1789)**, Butler and Tanner Ltd., London, 1928, pp. 25-28.

¹⁷⁹ Bilinen ilk sürekli elçi 1455'te Milano Dükü tarafından Cenova'ya atanan Nicodemus dei Pantramoli'dir. İtalyan coğrafyası dışına ilk sürekli elçileri Fransa'ya Milano ve Venedik göndermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gönlübol, "Uluslararası Politika", op. cit., ss. 113-114.

¹⁸⁰ Mattingly, op. cit., s. 47.

¹⁸¹ Tuncer, "Diplomasinin Evrimi...", op. cit., s. 49.

Aktardığımız bilgilerden de anlaşılacağı üzere Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra yaşanan gelişmeler Avrupa’da farklı siyasi birimlerin güç mücadelelerine neden olmuştur. Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu ve Katolik Kilisesi’nden oluşan ikili hegemonik yapı, Rönesans ve Reform hareketlerinin etkisiyle sarsılmış ve yaşanan siyasi gelişmeler egemen ulus devletlerin ve modern diplomatik ilişkilerin kuruluşunu hızlandırmıştır.

Bizans ve Roma diplomasi geleneğinden farklı olarak Orta Çağ’da İslam coğrafyasında farklı bir diplomasi anlayışı görülmüştür. İslam’ın uluslararası ilişkilere ve diplomasiye yaklaşımı St. Augustine’in *Tanrı Devleti-Yeryüzü Devleti* ayrımına benzer şekilde *Dar’ül İslam* ve *Dar’ül Harb* tanımlanan ikili ayırım temelinde oluşmuştur¹⁸². Dar’ül İslam, Müslümanların güven ve barış içinde yaşadığı yerlerdir. Yani “*İslam Ülkesi*”dir. Dar’ül Harb ise gayrimüslimlerin yaşadığı ve Müslümanların güvende olmadığı yerlerdir. Dar’ül İslam ile Dar’ül Harb savaş halindedir ve küresel barış (Dar’ül Sulh) ancak tüm insanlığın Müslüman olmasıyla sağlanabilecektir¹⁸³. Barışın aracı da kutsal savaş anlamına gelen cihaddır. Cihad sadece fiziksel savaş durumunu kapsamamaktadır. Cihad büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Büyük cihad, bir Müslümanın iyi bir mümin olmak için kendi nefsiyle savaşmasıdır. Küçük cihad ise Allah’ın emir ve yasakları konusunda diğer insanları bilgilendirmeyi içerir. Dar’ül İslam-Dar’ül Harb savaşı ve İslam’a davet küçük cihad kapsamına girmektedir. Örneğin Hz. Muhammed’in Mekke’nin Fethi’nden ve Hudeybiye Barışı’ndan sonra çevredeki yerel yöneticileri ve devlet başkanlarını İslam’a daveti, küçük cihad kapsamında değerlendirilebilir¹⁸⁴.

İslam devletinin elçilere karşı takınılan tutumlar, davranışlar ve elçilerin dokunulmazlığı konusunda da Bizans ve Roma diplomasisinden farklı yaklaşımlara sahip olmuştur. İslam’da elçi dokunulmazlığı Kur’an ve sünnete dayanmış ve sünnet elçiyi

---

¹⁸² İslam diplomasisinin bu dikotomisini besleyen argüman, Müslümanlığın son ve “*bozulmamış*” tek Hak dini olduğudur. Bu görüşe göre “*İdeal*” Hak dini olan İslam’ın dünyaya hakim olması küresel barışı getirmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Yasin Ceylan, “Yirminci Yüzyılın Son Çeyreğinde Müslümanların Hıristiyan Dünyası Karşındaki Tavrı”, **Doğu Batı**, Yıl 1, Sayı 2, 6. b., Ankara, 2011, s. 101., Bernard Lewis, **Ortadoğu**, çev. Selen Y. Kölay, 7. b., Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2010, s. 108.

¹⁸³ Knutsen, op. cit., s. 34.; Onur Kınlı, **Osmanlı’da Modernleşme ve Diplomasi**, 1. b., İmge Yayınları, Ankara, 2006, s. 92.

¹⁸⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, 4. b., Mkm Yayıncılık, Bursa, 2008, ss. 42-43., İsrail Balcı, **Hz. Ömer Dönemi’nde Diplomasi**, 1. b., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006, s. 65.

masum kabul edip onlara yapılacak kötü muameleyi yasaklamıştır¹⁸⁵. İslam açısından yabancı elçiye verilen zarar da hoş karşılanmamakla birlikte, casusluk yaparken ya da savaş malzemesi alırken yakalanmadığı müddetçe yabancı elçilerin dokunulmazlıkları ve yabancı elçilere güven esas olmuştur¹⁸⁶. İslam devletleri yabancı elçilere karşı yaklaşımlarını diplomatik ilişki kurduğu devletlerden de beklemiş, söz konusu devletlerden Müslüman bir elçiye gelen zarar İslam devleti tarafından savaş sebebi sayılmıştır.

İslam diplomasisinin yabancı elçilere karşı tutumu genelde hoşgörülü olsa da büyük törenle karşılanmış yabancı elçilerin Bizans'ta olduğu gibi sıkı kontrol edilip ve halkla bağ kurmasının engellendiği de bilinmektedir¹⁸⁷. İslam diplomasisinde görevlerinde gösterdikleri başarılarla yabancı elçilere karşı takınılan tutum ve tavırlar farklılık arz etmiştir. Örneğin görevlerini başarılı şekilde ifa eden yabancı elçiler devletlerine görkemli bir törenle ve çeşitli hediyelerle yollanmış, başarısız elçiler de soğuk bir şekilde devletlerine yollanmıştır¹⁸⁸.

İslam'da elçiler *resul* ve *sefir* olarak adlandırılmış olup, *resul* kavramı genelde ad hoc nitelikli görevler için, *sefirler* ise devletlerarası uzlaşmazlıklarda kullanılmıştır¹⁸⁹. *Resul* ya da *sefir* olarak bilinen İslam elçilerinin görevleri arasında; İslam'ı tebliğ etmek, barış teklifi götürmek, devlet ya da üst düzey yöneticilerin siyasi mesajlarını iletmek ve çeşitli konularla ilgili görüşmelerde bulunmak vb. sayılabilir. *Resul* ve *sefir*lerden görevlendirildikleri yabancı ülkelerle ilgili izlenimlerini aktarması beklenmiştir¹⁹⁰. Bu görevlerin dışında İslam elçilerinden görevlendirildikleri yabancı ülkelerin koşullarını

¹⁸⁵ İslam'ın elçilere karşı tutumunun gündelik dile "Elçiye zeval olmaz." sözüyle yansıdığı iddia edilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Balcı, op. cit., s. 91.

¹⁸⁶ İslam'da elçilere yönelik olumlu ve koruyucu tavırlardan biri de "Aman Belgesi" gerekmeden İslam ülkesine girmelerine ve yaşamalarına izin verilmiş olmasıdır. "Aman Müessesesi" olarak da bilinen bu uygulama, hukuki olarak İslam ülkesine girmek ya da İslam ordusuna teslim olan yabancıya verilen can ve mal güvenliği taahhütü anlamına gelmiştir. "Aman Belgesi"nin elçiler için bir zorunluluk olmaması İslam'da elçilerin dokunulmazlığına verilen önemi göstermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Balcı op. cit., ss. 60-61., İskit, op. cit., s. 70.

¹⁸⁷ Sıkı kontrolün diğer bir amacı ise elçinin güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Balcı, op. cit., s. 90.

¹⁸⁸ Hatta yabancı elçilerin gönderildiği devlet ile savaş durumu olduğunda elçilerin hapse atıldığı görülmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, loc. cit.

¹⁸⁹ Balcı, op. cit., s. 71.

¹⁹⁰ Bu görevlerin dışında Hz. Muhammed'e göre elçiler becerikli, zeki, asalet sahibi, meramını iyi anlatan, güvenilir, bilgili, deneyimli ve fiziki açıdan güzel olmalıdır. Muhammed Sadık Afifi, **Tatavvuru't-Tebaduli'd-Diplumasi fi'l-İslam**, Kahire, 1986, s. 63, 70.'den aktaran Ibid., s. 62.

eleştirmemeleri, yabancı yöneticilere karşı özgüvenlerini yüksek tutmaları, İslam'a aykırı olanlar hariç protokol kurallarına uymaları istenilmiştir¹⁹¹.

Kısacası İslam'da diplomasi, Müslüman ve Gayrimüslimler arasındaki ilişkilerle ilgilidir¹⁹². Dar'ül İslam ile Dar'ül Harb arasındaki ayırım İslam'da teorik olarak kabul görmekle beraber pratikte Gayrimüslimlerle diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Gayrimüslimlerle imzalanan andlaşmalarda İslami açıdan karşılıklı rızaya ve andlaşmaların bağlayıcılığına uyulmuştur. Bu yönleriyle modern diplomatik teamüllerle uyumlu olan İslam diplomasisi savaşta dahi diplomatik ilişkilerin kesilmesini onaylamamıştır¹⁹³. İslam'da diplomasi'nin amacı İslami kuralların hâkim olduğu küresel barışı sağlamaktır. Diplomaside doğruluk ve dürüstlüğü öğütlemesi, elçi dokunulmazlığının sadece söylemde kalmaması, “*divide et impera*”yı amaçlayan, pratik siyasette ahlakı parametre olarak kabul etmeyen Avrupa diplomasisiyle İslam diplomasisi arasındaki önemli farkları oluşturmuştur.

Yukarıda değinilen gelişmeler ışığında Pre-Westphalian dönemin özellikleri şöyle sıralanabilir:

1) Pre-Westphalian dönemde diplomasi genelde *ad hoc* yürütülmüştür. Pre-Westphalian dönem sonlarına doğru -15. yy.'dan sonra- sürekli diplomasi uygulanmış, diplomasi kurumsallaşmaya başlamıştır.

2) Pre-Westphalian dönemde geçici diplomatik ilişkiler uluslararası olmaktan ziyade *hanedanlararası*¹⁹⁴ ve hanedanlardan önce de *kabilelerarası* yürütülmüştür.

3) Ortaçağ diplomasisini İlk Çağ diplomasisinden ayıran husus ise din olgusudur. Gerek Avrupa'da gerek İslam uygarlığında din bir diplomasi aracı olarak kullanılmıştır.

---

¹⁹¹ Ibid. ss. 98-102.

¹⁹² Yurdusev, op. cit., ss. 38-39.

¹⁹³ Balcı, op. cit., s. 103.

¹⁹⁴ J. Der Derian, “The Boundaries of Knowledge and Power in International Relations”, Lexington Books, Lexington, 1989, p. 3.'ten aktaran Nuri Yurdusev op. cit., s. 28. Ayrıca hanedanlararası yürütülen diplomasi yöntemlerinin bir kısmı günümüzde halen uygulanmaktayken, bir kısmı diplomasi'nin evrim sürecinde yok olmuştur. Örneğin elçilerin dokunulmaz hakları ve bağımsızlıkları, savaşlara olağanüstü koşullarda ara verme, *ortak uluslararası çıkarlar* yaklaşımı temelinde toplanan ad hoc nitelikli konferanslar gibi diplomasi yöntemleri günümüzde küçük değişikliklerle hala uygulanmaktadır. Hanedanlararası evlilik, dış politikada devletlerarası ilişkilerde öndegeme gibi diplomasi yöntemleri ise terk edilmiştir.

4) İlk Çağ'dan farklı olarak Ortaçağ diplomasisinde egemen devletlerin ortaya çıkmaya başladığını ve hegemonik-dikey ilişkilerin şekillendirdiği diplomasiden yatay ilişkilerin şekillendirdiği, egemenlik-eşitlik temelli diplomasiye geçildiği görülmektedir.

II. BÖLÜM

WESTPHALIAN DÖNEM ve MODERN DİPLOMASİ

Çalışmamızın bu bölümünde Westphalian Dönem'in özellikleri analiz edilerek, sistemdeki aktörlerin ve olayların Westphalian Sistem'deki diplomatik ilişkilerde yarattığı söz konusu değişimler karşılaştırmalı olarak irdelenecektir. Diplomatik değişimler “1648–1815”, “1815–1919”, “1919–1945” ve “1945–1991” dönemleri temel olarak analiz edilecektir.

Öncelikle Westphalian dönemin genel özelliklerine bakıldığında bu dönemin 1618–1648 yılları arasında yapılan 30 Yıl Savaşları'nı sona erdiren¹⁹⁵ Westphalia Barış Andlaşmaları'yla başladığının kabul edildiği görülmektedir¹⁹⁶. Yine genel kabul görüldüğü üzere Westphalia Barış Andlaşmaları'yla modern anlamda uluslararası ilişkiler başlamış, uluslararası sistem kurulmuş¹⁹⁷ ve bu yeni sistemin merkezindeki aktörler egemen devletler olmuştur. Bu anlamda *egemenlik* kavramı¹⁹⁸ ve *devlet*, Westphalian Sistem'de birbiriyle ilintili kabul edilmiştir¹⁹⁹. Westphalian egemen bir devletin üç temel ilkesi şöyledir²⁰⁰:

---

¹⁹⁵ Westphalia Barış Andlaşmaları, İspanya ve Hollanda arasında 80 Yıl Savaşları'nı da sona erdirmiştir. 1556'da Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu İspanyol ve Avusturya Habsburgları olarak ikiye ayrıldıktan sonra İspanya; Hollanda, Burgonya, Milano, Napoli topraklarını elde etmiştir. İspanya 1556 paylaşımlarından sonra Hollanda'ya din yoluyla politik baskıda bulunmuş, Hollanda denizlerde rakibi olmasına rağmen İngiltere'nin desteğini almış ve 1609'da bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat İspanya'nın Hollanda'yı tehdidi 1648'e kadar sürmüş, 80 yıllık İspanya-Hollanda mücadelesi 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları'yla sona ermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Sıtkı Baykal, **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi Otuz Yıl Savaşı Devri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, ss. 10-15. Marjolein Hart, “Felemenk Ayaklanması 1566-1581: Ulusal Bir Devrim Mi?”, **Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek (1560-1991)**, ed. David Parker, çev. Kemal İnal, 1. b., Dost Yayınları, , 2003, ss. 30-51.

¹⁹⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan Bacık, “Westfalyan Sistem'in Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 10, 2006, s. 58.; Muzaffer Ercan Yılmaz, “Westphalia'dan Günümüze Savaş”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 14, 2007, s. 18.; Juanita Elias and Peter Such, **International Relations: The Basics**, 1st p., Routledge, New York, 2007, p. 24.; Wyndhem A. Bewes, “Gathered Notes on the Peace of Westphalia of 1648”, **Transactions of the Grotius Society**, Vol. 19, 1933, p. 61.; Stephan D. Krasner, “Compromising Westphalia”, **International Security**, Vol. 20, No. 3, 1996, p. 115.

¹⁹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bacık, op. cit., s. 57.; Barry Buzan and Richard Little, “Beyond Westphalia? Capitalism after the Fall”, **Review of International Studies**, Vol. 25, No. 5, 1999, p. 89.

¹⁹⁸ Egemenlik soyut olarak, bir devletin ülkesi üzerindeki siyasi yönetim hakkı olarak tanımlanmıştır. Egemenlik Westphalia Barış Andlaşmaları'ndan sonra egemenlik ise devletler için bir *hak* olarak tanımlanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Alexander Wendt, **Social Theory of International Politics**, 1st p., Cambridge University Press, New York, 2003, p. 182.; Sönmezoğlu, “Uluslararası İlişkiler Sözlüğü”, op. cit., s. 247.

¹⁹⁹ Barış Özdal, **Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi**, 1. b., Dora Yayınları, Bursa, 2013, s. 3.

- 1) Dış egemenlik ilkesi (Rex est imperator in regno suo)
- 2) Monarkın dini halkın dinidir (Cujus regio ejus regio)
- 3) Güç Dengesi (Balance of power)

Dario Battistella'ya göre Westphalian Dönem'in egemenlik anlayışı dış egemenlik (rex est imperator in regno suo) ve iç egemenlik (cujus regio, ejus religio) olmak üzere ikili ayrıma²⁰¹ tabi tutulmaktadır. Dış egemenlik devletin kendisinden daha üstün bir otoriteyi tanımamasına ve her devletin “*devlet olma temelinde*” eşit kabul edilmesine dayanmaktadır. Dış egemenliğin kabulü uluslararası sistemin Papalık ve İmparatorluk egemenliğindeki hiyerarşik yapısını değiştirmiştir²⁰². İç egemenlik ise bir devletin kendi sınırları içerisinde sahip olduğu erki uygulamasıdır²⁰³. 1555 Augsburg Barışı'yla kabul edilen “*Monarkın dini halkın dinidir*” ilkesi Westphalia Barış Andlaşmaları'yla tekrar vurgulanmış ve bu iç egemenliğin önemli düsturlarından birini oluşturmuştur²⁰⁴.

Westphalian devletin üç ilkesinden sonuncusu ise *güç dengesidir*. Güç dengesi, uluslararası sistemde bir gücün (aktörün) hegemon olmasını engellemeye yöneliktir. 1713 yılındaki İspanyol Veraset Savaşları ve Napolyon Savaşları gibi örneklerde olduğu gibi statükoyu değiştirmek isteyen devletler sistemdeki diğer devletler tarafından engellenmiş, güç dengesi *teritorial* ölçütlere göre sağlanmıştır²⁰⁵.

1. 1648'den 1815'e Westphalian Dönem

Westphalia Barış Andlaşmaları'nın imzalanmasıyla sona eren 30 Yıl Savaşları, Avrupa'da mezhep mücadeleleri döneminin son aşamasını oluşturmuştur²⁰⁶. 30 Yıl

---

²⁰⁰<https://wiki.umn.edu/pub/Polisciresources/InternationalRelationsTexts/threepinciplesofwestphaliansociety.pdf> (e. t. 17. 02. 2013)

²⁰¹ İç egemenlik ve dış egemenlik ayrımı için ayrıntılı bilgi için bkz. Özdal, op. cit., ss. 21-24.

²⁰² Leo Gross, “The Peace of Westphalia 1648-1948”, **The American Journal of International Law**, Vol. 42, No. 1, 1948, p. 28.; Elias, op. cit., s. 29.

²⁰³ Dario Battistella, **Théories des Relations Internationales**, Presses de Sciences Pro., Paris, 2003, p. 23'den aktaran Hüseyin Sevim, “Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 9, 2006, s. 100.

²⁰⁴ Ibid., s. 99.

²⁰⁵ Freidrich Kratochwil, **The Puzzles of Politics**, 1st p., Routledge, New York, 2011, p. 69.; Jeppe Strandsbjerg, **Territory, Globalization and International Relations: The Cartographic Reality of Space**, 1st p., Palgrave Macmillan, , New York, 2010, p. 69.

²⁰⁶ Baykal, op. cit., s. 1. Ayrıca 30 Yıl Savaşları'nda Avrupa'da askerlik bir meslek haline gelmiş, askerlerle siviller arasındaki hukuki ayrımın ve Savaş Hukuku'nun temelleri atılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için

Savaşları'nı başlatan 1618 Bohemya İsyanı, Çek Protestanlarının İmparator 2. Rudolf²⁰⁷ zamanında 1609 Majestatbrief Andlaşması'yla (Krallık Hoşgörü Andlaşması)²⁰⁸ kazanmış oldukları birtakım hak ve ayrıcalıkların İmparator II. Ferdinand Dönemi'nde geri alınması ve Katolikliğin Bohemya'da hâkim kılınmasına yönelik politikalar sonucu çıkmıştır²⁰⁹. İmparatorluğun isyana müdahalesi kısa sürede Avrupa'ya yayılmış ve isyan Avrupa'nın genelini ilgilendiren bir savaşa dönüşmüştür²¹⁰.

30 Yıl Savaşları'ndan güçlenerek çıkan devlet ise Fransa olmuştur. Savaşa 1635'te fiilen katılan Fransa'nın dış politikasında etkin olan kişi, 17. yy Avrupa diplomasisinin en önemli devlet adamlarından biri olan Kardinal Richelieu'dür. Aslında bir din adamı olan Jean Armand du Plessis de Richelieu, siyasi becerileri sayesinde XIII. Louis döneminde başbakanlık yapmıştır. Kardinal Richelieu'nün amacı Fransa'nın birliğini ve monarşinin hâkimiyetini sağlamak ve Fransa'yı çevreleyen Habsburg egemenliğine son vermek olmuştur²¹¹. Richelieu'ye göre Fransa'nın üzerindeki baskı; *İspanya'nın ilerleyişini durdurularak* ve *Avusturya Hanedanlığına bir son verilerek* kalkacaktır²¹². Kardinal Richelieu amaçlarını gerçekleştirmek için Fransız Protestanlarıyla (Hugunot) mücadele etmiş, 1629 Nimes Fermanı'yla Protestanları tasfiye etmiş, parlamentonun yetkilerini azaltmış ve monarşiyi güçlendirmiştir²¹³. Kardinal Richelieu, siyasal iktidarın ardından dış politikayı da tek elde toplamış ve ilk dışişleri bakanlığını kurmuştur²¹⁴. İçeride düzeni monarşi lehine sağladıktan sonra Kardinal Richelieu'nün dış politikadaki üç önemli hamlesi şunlar olmuştur²¹⁵:

---

bkz. Ahmet Tetik ve Mehmet Şükrü Güzel, **Kızılây ve Kızılhaç Belgeleriyle Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş suçları (1911-1921)**, 1. b., İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 24.

²⁰⁷ II. Rudolf Bohemyalı Protestanlara dinsel ve kültürel birtakım ayrıcalıklar vermeden önce Augsburg Barışı'nın *cujus regio ejus regio* ilkesini 1607 Donauwörth Olayı'nda ihlal etmiştir. Luther yanlılarının egemen olduğu Donauwörth serbest şehrinde Katoliklerin ayinleri engellenmeye çalışılmış, bunun üzerine II. Rudolf Bavyera Kralı I. Maximilianus'tan Katolikliği şehirde yeniden egemen kılacak şekilde müdahale etmesini istemiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Lee, "Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1494-1789)", op. cit., s. 106.

²⁰⁸ Davies, op. cit., s. 608.

²⁰⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Baykal, op. cit., ss. 23-24.; Hanks, op. cit., s. 439.

²¹⁰ 30 Yıl Savaşları'nın aşamaları ve süreçlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Baykal, passim.; Freidrich Schiller, **Otuz Yıl Savaşı Tarihi**, çev. Hamdi Dilevurgun, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1947, passim.; Freidrich Schiller, **Otuz Yıl Savaşı Tarihi-II**, çev. Hamdi Dilevurgun, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1947, passim.

²¹¹ İskit, op. cit., s. 25.

²¹² Lee, op. cit., s. 111.

²¹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Baykal, op. cit., s. 83.; Lee, op. cit. s. 163.

²¹⁴ Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., s. 29.; İskit, op. cit., s. 26.

²¹⁵ Ibid., ss. 83-84.

- 1) Mantua Veraset Savaşı'na girerek Kuzey İtalya'da üs kazanmıştır.
- 2) İmparatorluğun önemli kumandanlarından olan Wallenstein'in azledilmesini isteyen grubu desteklemiş ve Wallenstein'in azlinde etkili olmuştur.
- 3) İsveç-Polonya arasında²¹⁶ aracılık etmiş, İsveç Kralı Gustav Adolf'un İmparatora karşı savaşmasını sağlamıştır.

Kardinal Richelieu'nün hedefleri ve yukarıda belirtilen politikaları doğrultusunda Fransa'nın savaşa girmesiyle Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu savaşı kaybetmiş ve 30 Yıl Savaşları 1645'te sona ermiştir. 30 Yıl Savaşları 1645'te sona ermesine rağmen barış görüşmeleri üç yıl sürmüş ve Westphalia Barış Andlaşmaları 1648'de imzalanmıştır. Westphalia Barış Andlaşmaları iki Münster ve Osnabrück Andlaşmaları'ndan oluşmuştur²¹⁷:

- 1) İlk Münster Andlaşması 30 Ocak 1648'de İspanya ve Hollanda arasında;
- 2) İkinci Münster Andlaşması 24 Ekim 1648'de Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'yla Fransa ve Alman Prenslikleri arasında;
- 3) Osnabrück Andlaşması Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'yla İsveç arasında 25 Ekim 1648'de imzalanmıştır²¹⁸.

Westphalia Barış Andlaşmaları Münster ve Osnabrück Andlaşmaları'ndan ibaret görülse de Fransa ve İspanya arasındaki güç mücadelesini sona erdiren ve 1659 yılında imzalanmış Pyrenees Andlaşması da Westphalia Barış Andlaşmaları arasında yer almıştır. Münster ve Osnabrück Andlaşmaları için düzenlenen kongrelerle birlikte Avrupa'nın ortak sorunları tartışılmış ve kongre usulü 1648'den itibaren kullanılan diplomasi yöntemlerinden biri olmuştur. İki ayrı şehirde toplanan kongrelerle Avrupa diplomasisindeki "öndegelme" sorunu çözülmüştür²¹⁹. Westphalian Sistem'i kuran barış görüşmelerine Osmanlı, Moskova Knezliği, Polonya Krallığı ve İngiltere dışında Avrupa'daki bütün devlet temsilcileri katılmıştır²²⁰.

---

²¹⁶ İsveç'in 30 Yıl Savaşları'na girme sebeplerinden biri Polonya'nın yayılmacı siyasetine karşı bağımsızlığını korumak olmuştur. Polonya'da iktidara gelen Katolik Vasa Hanedanı kendisini İsveç tahtının varisi olarak görmüş ve Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun müttefiki olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Baykal, op.cit., s. 48.

²¹⁷ Gönübol, "Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma...", op. cit., s. 13.

²¹⁸ Lee, op. cit., s. 127.

²¹⁹ Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., ss. 32-33.

²²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gönübol, "Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma...", op. cit., ss. 13-15.; Elias, op. cit., p. 26.; Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, 2nd p., Cambridge University Press, New York, 2009, p. 36.

Westphalia Barış Andlaşmaları'ndan sonra 17. yy.'ın diplomasi tarihi açısından en önemli andlaşması Karlofça Andlaşması'dır. Karlofça Andlaşması Osmanlı açısından 1683'te başarısızlıkla sonuçlanan 2. Viyana Kuşatması neticesinde imzalanmıştır. Bilindiği üzere 2. Viyana Kuşatması Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun yönetiminden memnun olmayan Protestan Macarların Osmanlı'dan yardım istemesinden sonra başlamıştır. Protestan Macarların yardım talebi Osmanlı'ya ve Sadrazam Kara Mustafa Paşa'ya aradığı fırsatı yaratmış ve Osmanlılar Viyana'ya sefere çıkmışlardır. Bunun üzerine Osmanlı'ya karşı Avusturya, Papalık, bazı Alman prenslikleri ve Polonya ittifak yapmış, özellikle Polonya Kralı John Sobieski'nin çabalarıyla kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 2. Viyana Kuşatması, Osmanlı'nın "*Hristiyan*" Avrupa'ya karşı başlattığı son büyük "*Müslüman*" seferi olmuştur. 1699'da imzalanan Karlofça Andlaşması'ndan sonra Osmanlı, Avrupa'ya karşı askeri açıdan savunmada kalmıştır²²¹.

Karlofça Andlaşması'yla Osmanlı Avrupa karşısında sadece askeri açıdan değil, diplomatik açıdan da duraklamaya başlamıştır. Zira Osmanlı Karlofça Andlaşması'yla ilk defa müzakere ederek bir andlaşma imzalamış, Avrupa'ya karşı diplomatik üstünlüğünü kaybetmiştir²²². Osmanlı bu andlaşmadan itibaren düşmanlarına karşı Avrupa hukuk sisteminde yer alarak mücadele etmeye çalışmıştır²²³. Osmanlı'nın dışında Rusya da Karlofça Andlaşması'nda taraf olmuş ve ilk defa genel bir Avrupa Kongresi'ne katılmıştır²²⁴. Karlofça Andlaşması'nın Westphalian Sistem ve Avrupa diplomasisi açısından sonuçları şöyle olmuştur:

1) Westphalian Sistem'de güç dengesi Doğu'da Osmanlı'ya karşı başarıyla yürütülmüş, 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları kısmen başarı kazanmıştır²²⁵.

2) Mezhep çatışmalarının (Katolik Avusturya ile Protestan Macarların mücadelesi) Avrupa diplomasisinde hala etkili olduğu görülmüş ve Westphalian Sistem'in tam anlamıyla oturmadığı görülmüştür.

---

²²¹ Sander, "Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü...", op. cit., ss. 125-127.

²²² Uğur Kurtaran, **Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)**, 1. b., Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2009, s. 155.

²²³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., s. 33.; Rifaat A. Abou-el-Haj, "The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699-1703", **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 89, No. 3, 1969, p. 468.

²²⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gönlübol, "Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma", op. cit., s. 17.; Rifaat A. Abou-el-Haj, "Ottoman Diplomacy at Karlowitz", **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 87, No. 4, 1967, pp. 498-512, p. 498.

²²⁵ Sander, "Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü...", op. cit., s. 129.

3) Osmanlı ve Rusya'nın Avrupa'da oluşmaya başlayan yeni diplomasi teknikleri ve hukuk sistemini kabul etmeleriyle, Westphalian Sistem'in etkileri yayılmaya başlamıştır.

Westphalia Barış Andlaşmaları imzalandıktan sonra Avrupa kıtasında üstünlük sağlamayı amaçlayan iki güçten Doğu'da yer alan Osmanlı Karlofça Andlaşması'yla dengelenmiş, Batı'da yer alan ve yayılmacı politikalarını sürdüren Fransa'nın sisteme olan tehdidi devam etmiştir. Karlofça'dan iki yıl sonra ise Fransa'nın yayılmacı politikalarına karşı Avrupa'nın büyük güçleri (Avusturya, Savua, Brandenburg, Hollanda, Portekiz) İngiltere öncülüğünde birleşmişlerdir. Fransa ve Avrupa'nın büyük güçleri arasında 1701–1713 yılları arasında süren savaşlar dizisine *İspanya Veraset Savaşları* denilmektedir. Bilindiği üzere İspanya Veraset Savaşları, ölmekte olan İspanya Kralı II. Carlos'un mirasının Fransa ve Avusturya arasında paylaşılmasıyla ilgilidir. Savaşı kaybeden Fransa'nın Avrupa'ya hâkim olma amacı sona ermiş, savaşın sonunda 1713 yılında Utrecht Barışı imzalanmıştır. Utrecht Barışı'nın Westphalian Sistem ve Avrupa diplomasisi açısından etkileri şöyle olmuştur²²⁶:

1) Doğu'da Osmanlı'ya karşı işletilen güç dengesi sistemi, Batı'da Fransa'ya karşı kullanılmış, böylelikle Westphalian Sistem'in temelleri sağlamlaşmaya başlamıştır.

2) Utrecht Barışı sonuçları itibarıyla Amerika kıtasını da ilgilendirmiş, bu açıdan Westphalian Sistem'in etkileri Avrupa'nın dışına doğru yayılmaya başlamıştır.

3) Fransa 1648'de elde ettiği askeri ve diplomatik üstünlüğü Utrecht Barışı'ndan sonra İngiltere'yle paylaşmıştır.

4) Utrecht Barışı'yla İtalya ve Almanya'nın temellerini oluşturacak Savua ve Brandenburg temsilcileri "*kral*" olarak kabul edilerek, önemli siyasi aktörler arasında yer almaya başlamışlardır.

İspanya Veraset Savaşı'nın dışında Westphalian Sistem'de Prusya ve Avusturya arasında "*Avusturya Veraset Savaşı*" yaşanmıştır. Savaş Avusturya Kralı ve Kutsal Roma-Cermen İmparatoru VI. Karl'ın erkek çocuğu olmaması ve kızı Marie Theresa'yı Avrupa'nın diğer güçlerine kabul ettirme çabası ve imparatorluğun bu sebeple yaşadığı karışıklık sonrası çıkmıştır. 1740'ta tahta çıkan Prusya kralı "*Büyük*" Freidrich bu

---

²²⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz Sander, "Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü...", op. cit., s. 130.; Kerr, op. cit. s. 84.; Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlardan...", op. cit. ss. 105-107.; Gönlübol, "Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma...", op. cit., s. 16.; Muzaffer Ercan Yılmaz, "Westphalia'dan Günümüze Savaş", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 14, 2007, ss. 18-19.

karışıklıktan faydalanmak amacıyla Silezya'nın Prusya'ya verilmesi karşılığında Avusturya'ya saldırmayacağını garanti etmiş, fakat Prusya kısa sürede Silezya'yı işgal etmiştir. Prusya'nın Silezya'yı işgal etmesinin temelde üç sebebi bulunmaktadır²²⁷:

1) *Büyük Freidrich'e göre güçlü prensliklerle komşu olan Prusya'nın güvenliği açısından Silezya jeostratejik öneme sahiptir ve Avusturya'nın Prusya'ya olası saldırısı Silezya'dan gerçekleşecektir.*

2) *Silezya Baltık Denizi'ne giden ana ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır.*

3) *Silezya maden yatakları açısından zengin bir bölgedir.*

1740–1748 yılları arasında sürmüş olan Avusturya Veraset Savaşı Aix la Chapelle Andlaşması'yla sona ermiş, Prusya Silezya'yı ele geçirmiştir. Prusya savaşlarda Avusturya-Fransa arasındaki rekabetten faydalanmış, diplomasiyi iyi kullanmış ve Fransa'nın desteğini almıştır. Silezya'yı kaybeden Avusturya 1756'da Fransa'yla Prusya'ya karşı ittifak kurarak savaşmıştır. Çünkü Prusya, Avusturya Veraset Savaşları'nda Silezya'nın hâkimiyetini garanti altına aldıktan sonra, Fransa'yla olan ittifakını 1740–1745 yılları arasında üç kez ihlal etmiş ve Fransa Prusya'ya verdiği destek karşısında bir şey elde edememiştir. Fransa ve Avusturya arasındaki ittifak eski diplomasi yöntemlerinden biri olan *hanedanlararası bağ* kurularak sağlanmıştır ve Fransa tahtının varisi XVI. Louis, Marie Theresa'nın kızı Marie Antoinette ile evlenmiştir. Fransa-Avusturya ittifakına daha sonra, batı sınırında güçlenmeye başlayan Prusya'yı dengelemek için Rusya da katılmıştır. Prusya bu ittifaka karşı, Fransa'nın 18. yy.'ın başından beri düşmanı olan İngiltere'yle ittifak kurmuştur. Kesin sonuca ulaşmayan bu savaşın sonunda Prusya, Avusturya Veraset Savaşları sonrası kazanımlarını korumuştur. Avusturya Veraset Savaşları'nın Westphalian Sistem ve Avrupa diplomasisi açısından sonuçları şöyle olmuştur:

1) Orta Avrupa'da Prusya "*Büyük Devlet*" statüsünü kazanmış, Rusya Avrupa diplomasisinde önemli bir güç haline gelmiş, Avusturya'nın 1648'den beri devam eden askeri ve diplomatik düşüşü devam etmiştir.

2) Utrecht Barışı'ndan sonra Westphalian Sistem güçlenmeye başlasa da sistemin tam anlamıyla oturmadığı görülmüş, eski diplomatik yöntemler kullanılmaya devam etmiştir²²⁸.

²²⁷ Lee, "Avrupa Tarihinden Kesitler (1494-1789)", op. cit., ss. 198-202.

Yukarıdan genel hatları ile aktardığımız Avrupa'daki iki önemli Veraset Savaşları'ndan sonra sistemde başat güç olma mücadelesi “*Yedi Yıl Savaşları*”yla Fransa ve İngiltere arasında yaşanmıştır. Avusturya Veraset Savaşı'ndan sonra güç kaybeden (gücünü Prusya ve İngiltere'ye arasında bölmek zorunda kalan) Fransa İngiltere'ye yenilmiş, savaş sonunda imzalanan 1763 Paris Barış Andlaşması'yla Hindistan ve Amerika kıtasındaki Fransız toprakları İngiltere'nin eline geçmiştir²²⁹. Yedi Yıl Savaşları'nın Westphalian Sistem ve diplomasi tarihi açısından önemi İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğü anlaşılması ve başat güç olmasıdır. Ayrıca savaş sonunda imzalanan Paris Andlaşması'yla Westphalian Sistem'deki güçler Avrupa dışı denizaşırı topraklar üzerinden diplomatik ilişkilerini yürütmüşler ve böylelikle Avrupa-dışı aktörlerin önemi artmaya başlamıştır²³⁰.

Yedi Yıl Savaşları sonunda İngiltere uluslararası sistemde önemli bir güç olsa da ekonomisi kötüleşmeye başlamıştır. İngiltere savaştan sonra Amerika'da bulunan kolonilerini vergi geliri kaynağı olarak görmüş ve bu amaçla kolonilerin ticari faaliyetlerine müdahale etmeye başlamış, kolonilerden aldığı vergileri arttırmıştır. Bu durum Amerikan kolonilerinde İngiltere'ye karşı bir memnuniyetsizlik yaratmıştır. İngiltere'yle birlikte Fransa ve İspanya'ya karşı savaşan koloniler Yedi Yıl Savaşları'nda savaş tecrübesi yaşamış, edindikleri bu deneyim ve özgüven İngiltere'yle olan bağlarını zayıflatmıştır²³¹. Dolayısıyla İngiltere'nin 13 koloniye uyguladığı ağır vergi politikaları²³² kolonilerdeki halkta huzursuzluk yaratmış ve kolonilere çay ihracını arttıran “*Boston Limanı Kanunu*”ndan (Boston Port Bill) sonra koloniler bağımsızlık için savaşımaya başlamışlardır. İngiltere'yle 13 koloni arasındaki savaş sürerken Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 4 Temmuz 1776'da *Bağımsızlık Bildirgesi*'ni ilan etmiştir. Bağımsızlık Bildirgesi'nde baskıcı yönetimlere karşı yaşam, mutluluk ve hürriyet hakkı vazgeçilmez ve devredilmez insan hakları olarak kabul edilmiştir.

---

²²⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Pomyetkin, “Uluslararası İlişkiler Tarihi-1...”, op. cit., ss. 253-261.; Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlar'dan...”, op. cit., ss. 146-147.

²²⁹ Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlardan...”, op. cit., s. 145.

²³⁰ Pomyetkin, “Uluslararası İlişkiler Tarihi-1...”, op. cit., s. 260.

²³¹ Allan Nevins ve Henry Steele Commager, **ABD Tarihi**, çev. Halil İncalcık, 4. b., Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011, ss. 87-88.

²³² İngiltere'nin Amerikan kolonilerinde uyguladığı vergi politikaları için ayrıntılı bilgi için bkz. http://turkey.usembassy.gov/uploads/images/pkMD9H-FtBW5yfGN3x7c1w/amerikan_tarih_anahatlar.pdf (e. t. 07. 03. 2013)

Bağımsızlık Bildirgesi'nin ilanından sonra 1777 yılında Fransa ve İspanya'nın desteğiyle Amerikan kolonileri İngiltere'ye karşı Saratoga Savaşı'nı kazanmış ve 1783 Paris Andlaşması'yla İngiltere, ABD'nin bağımsızlığını tanımıştır. Sonuç olarak ABD'nin bağımsızlığı 7 Yıl Savaşları'ndan sonra İngiltere'ye karşı kolonileri destekleyen Fransa'ya siyasi açıdan kazanç sağlamamış, aksine Fransa'nın Amerikan kolonilerine ekonomik destek vermesi uzun vadede Büyük Fransız Devrimi'nin temel nedenlerinden biri olmuştur²³³. Fransa'nın yaşadığı ekonomik sıkıntıların yanı sıra Bağımsızlık Bildirgesi'nde ortaya konan haklar, Fransız halkının yönetimden beklentilerini etkilemiş ve monarşinin otoritesinin sarsılmasına neden olmuştur.

Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın Westphalian Sistem ve Avrupa diplomasisi açısından sonuçları şöyledir:

- 1) Sistemin Avrupa dışına yayılma süreci tamamlanmıştır.
- 2) Uluslararası sisteme Avrupa dışı aktörler tam anlamıyla etki etmeye başlamıştır.
- 3) Uluslararası sistemi dönüştürecek en önemli olaylardan birini, Büyük Fransız Devrimi'ni hazırlamıştır.

Büyük Fransız Devrimi Toktamış Ateş'in ifadesiyle *toplumda yeni oluşan sınıfların net bir biçimde örgütlenmeleri ve monarşik kökenli bir iktidarı zorla değiştirmesidir*.²³⁴ Bu tanımdan yola çıkarak soylular ve kilisenin ayrıcalıkları, monarşinin baskıcı yönetimi ve burjuvazinin gücünü arttırmasına²³⁵ rağmen siyasi açıdan temsil edilmemesi Büyük Fransız Devrimi'nin tetikleyici başat faktörlerinden sayılabilir²³⁶. Bahsedilen faktörlerin sonucu olarak halk 14 Temmuz 1789'da Bastille Hapishanesi'ni basmış, Kralın otoritesini Kurucu Meclis tarafından sınırlandırılmıştır. 1791 Anayasası'na göre 16. Louis Fransa'nın değil "*Fransızların Kralı*" olarak kabul edilmiştir. Kısacası devrim kısa vadede kralın

²³³ Armaoğlu, op. cit., ss. 61-63, 65, 70.

²³⁴ Toktamış Ateş, **Siyasal Tarih**, 3. b., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 93.

²³⁵ Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlardan...", op. cit., s. 163.

²³⁶ Devrim öncesi Fransa'da aristokratların (La Noblesse), ruhban sınıfının (Le Clerge) halk sınıfının (Tiers Etat) üçlü sosyal yapı bulunmaktaydı. Ayrıcalıklı ilk iki sınıfın üretimde sınırlı olarak yer almamasına karşın vergiden muaf olmaları, Montesquieu, Jean Jacques Rousseau, Voltaire ve Diderot gibi düşünürlerin ilk iki sınıfın çıkarlarına aykırı düşüncelerinin kolayca yayılması devrimin diğer önemli sebepleri arasında gösterilebilir. Devrimi oluşturan iç koşullara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Lee, "Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)", op. cit., ss. 11-19.; Gwynne Lewis, "Fransız Devrimi", **Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek (1560-1991)**, der. David Parker, çev. Kemal İnal, 1. b., Ankara, 2003, ss. 118-142.; Armaoğlu, op. cit., ss. 77-78.; Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlardan...", op. cit., s. 163.

siyasi varlığını halka bağlı hale getirmiştir²³⁷. Fransa’da yaşanan bu siyasal değişimler hızla Avrupa’ya yayılmaya başlamış, Avrupa’daki “Eski Düzen” yanlısı soylular Fransa’ya ve devrimin değerlerine karşı bir tür *kutsal savaş* yürütmeye başlamışlardır²³⁸.

Diğer bir ifade ile belirtirsek devrimin ilk yıllarında Avrupa’nın büyük güçleri açısından tehdit olarak algılanmamış, aksine Fransa’nın içinde bulunduğu iç karışıklık Avrupa’nın büyük güçleri tarafından olumlu bir gelişme olarak karşılanmıştır. “Ulus iradesi” kavramı çerçevesinde Alsace’daki prensliklerin ve Papalık’a bağlı Avignon’un Fransa’ya katılma talepleri, Kral ile Kraliçe’nin itibarlarının sarsılmaya başlaması Avrupa’daki monarkları ve imparatorluklar tarafından Fransa’nın ve devrim değerlerinin tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur²³⁹. Fransa Kraliçesi Marie Antonette’in kardeşi olan Habsburg İmparatoru II. Leopold²⁴⁰ ve Prusya Kralı II. Wilhelm 1791’de Pillnitz Bildirisi²⁴¹ ile Fransa’da eski rejimi kurmak için askeri önlemler alacaklarını belirtmişler. Dolayısıyla Pillnitz Bildirisi’nden sonra Büyük Fransız Devrimi diplomasi tarihini etkilemeye başlamıştır. Tehdit altındaki Fransa, 1792’de Avusturya ile Prusya’ya savaş ilan etmiş ve kısa süre içinde tüm Avrupa ile savaşır duruma gelmiştir. Devrim sonrası Fransa’da yaşanmış siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar devletin başına Napolyon’un geçmesine ve Avrupa’da *Napolyon Savaşları*’nın yaşanmasına neden olmuştur²⁴².

Bu süreç içerisinde Napolyon Avusturya’yı yendikten sonra İngiltere’yi de yenip kıtaya hâkim olmayı amaçlamıştır. Bu amacına 1797’de Avusturya’yı yenip Campo Formio Andlaşması’nı imzalayarak kısmen ulaşmış²⁴³, Akdeniz’e hâkim olup İngiltere’nin

---

²³⁷ T. C. W. Blanning (ed)., **The Oxford History of Modern Europe**, Oxford University Press, Oxford, 2000, p. 21.

²³⁸ Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlardan...”, op. cit., s. 165.

²³⁹ Armaoğlu, op. cit., ss. 83-88.

²⁴⁰ 1791’de Marie Antoinette ve Avusturya İmparatoru 2. Leopold Fransa’ya karşı ortak eylem konusunda bir Avrupa Kongresi teklif etmiş ama İngiltere ve Rusya’nın öneriyi desteklememesi üzerine kongre toplanmamıştır. Avrupa Kongresi için Napolyon Savaşları’nın sona ermesi ve Avrupa düzeninin yeniden kurulması için 1815 Viyana Kongresi’ni beklemek gerekecektir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Pomyetkin, op. cit., ss. 330-331.

²⁴¹ Pillnitz Bildirisi’nin dışında Prusyalı General Duc de Brunckwick’in bildirisi de XVI. Louis’nin otoritesinin teminine yöneliktir. Duc de Brunckwick kralın otoritesi temin edilmemesi durumunda Fransa’yı işgal edeceğini söylemiş, bunun üzerine devrimi yapanlar kralı hapse atmışlardır. Duc de Brunckwick’in ilerleyişi Valmy Savaş’ında durdurulmuş ve Fransa’da cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Armaoğlu, op. cit., ss. 88-91.

²⁴² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlardan...”, op. cit. ss. 164-167.; Eric Hobsbawn, **İmparatorluk Çağı (1875-1914)**, çev. Vedat Aslan, 4. b., Ankara, 2010, s. 68.

²⁴³ Alexander Grabb, **Napoleon and the Transformation of Europe**, Palgrave MacMillan, Hampshire, 2003, p. 5.

Hindistan Yolu'nu kesmek için de Mısır Seferi'ne çıkmış fakat başarısız olmuştur²⁴⁴. Napolyon koalisyon savaşlarında İngiltere'ye yenilmiş olsa da Avrupa haritasında önemli değişikliklere neden olmuş ve Büyük Fransız Devrimi'nin değerlerini Avrupa'ya yaymıştır.

Napolyon Savaşları'nın 19. yy.'da sağlanacak olan Alman ve İtalyan siyasi birliğine de dolaylı etkisi olmuştur. Avusturya'yla yapılan ilk savaşı kazanan Napolyon Kuzey İtalya'daki cumhuriyetlerini birleştirmiştir. Daha geniş bir ifadeyle belirtirsek “*İtalya Kralı*” olmuş, İtalyan siyasi birliği dolaylı olarak sağlamıştır. “*3 İmparator Savaşı*” olarak da bilinen Austerlitz Savaşı'ndan sonra Napolyon, 1806'da Güney ve Batı Alman prensliklerini birleştirip “*Ren Konfederasyonu*”nu²⁴⁵ kurmuş, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun varlığına son vermiş ve yine dolaylı olarak Alman siyasi birliğini sağlamıştır²⁴⁶. İspanya tahtına kardeşini geçirme girişimi ise ulusçu bir direnişle karşılaşmış ve Napolyon'un askeri ve siyasi başarıları yok olmaya başlamıştır²⁴⁷.

Büyük Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları iki farklı mücadeleyi de beraberinde getirmiştir. Fransa devlet olarak Avrupa'ya hâkim olmak için büyük güçlerle mücadele etmiştir. Bu mücadele Fransa'ya XIV. Louis'den sonra Napolyon ile Avrupa'da üstünlük elde etme fırsatını vermiştir²⁴⁸. *Devrimin değerlerinin temsilcisi olarak* Fransa, dünyadaki halklara monarşiyi devirmek için ilham kaynağı olmuştur. Napolyon'un zaferleri arttıkça Fransa'nın çıkarları devrim ideallerinin önüne geçmeye başlamış, fethettiği cumhuriyetlere kendi akrabalarını tahta getirerek ve “*kutsal kan*”dan Avusturya İmparatoru'nun kızı Marie Louise ile evlenerek²⁴⁹ eski rejime özgü diplomasi yöntemlerini kullanmıştır. Büyük Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları etkileri itibariyle 19. yy.'ın ideolojik ve siyasi

²⁴⁴ Armaoğlu, op. cit., s. 102.

²⁴⁵ Ren Konfederasyonu'na Prusya katılmamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Rıfat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2010)**, 8. b., Der Yayınları, İstanbul, 2010, s. 25.

²⁴⁶ Armaoğlu, op. cit., ss. 111-114.

²⁴⁷ Napolyon'un İspanya'da ulusçu bir direnişle karşılaşması, devrim ideallerinin Fransa'ya zarar vermesi olarak yorumlanabilir. İngiltere'nin baskısı altındaki İrlanda'da yaşanan, Prusya ve Rusya'nın baskısına karşı Polonya'da yaşanan ayaklanmalardan sonra, devrimin “*milli irade*” ilkesine aykırı politika yürüten Fransa'nın baskısı altında kalan İspanya'da ulusçu bir ayaklanmanın çıkması, devrim ilkelerinden Fransa'nın olumsuz etkilenmesi olarak yorumlanabilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Hobsbawn, op. cit., ss. 92-93.

²⁴⁸ Fransa XIV. Louis'den sonra Napolyon ile Avrupa'da üstünlük elde etme fırsatını eline geçirmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Blanning, op. cit., p. 19.

²⁴⁹ Hatta Napolyon'un generallerinden Joachim Murat, Napolyon'un Avusturya İmparatoru'nun kızı Marie Louise ile evlenmesine karşı çıkmış ve “*Fransa seni tüm Avrupa'nın egemenlerinden daha yükseğe yerleştiren bir sıfatla tahta oturttuğunda, güya bir önder bulmuş olduğuna inanıyordu. (...) Ama bugün, senin olmayan ve seninkine karşı olan egemenliğin taleplerine saygı gösteriyorsun.*” demiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Lee, “Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)”, op. cit., s. 40.

yapısını biçimlendirmiştir. Özünde İngiltere'nin denizlerdeki üstünlüğü ile Fransa'nın kara üstünlüğünün mücadelesi olan Napolyon Savaşları'nı Fransa kaybetmiş ama Büyük Fransız Devrimi'nin etkileri ve Westphalian Sistem Latin Amerika, Hindistan ve İslam Dünyası'na kadar ulaşmış, uzun vadede devrimin etkileri modern ulusal kimliklerin ve ulus devletlerin oluşuma katkıda bulunmuştur²⁵⁰. Norman Davies'in ifadesiyle *Fransız Devrimi'nin, Avrupa'da yaşanmış çoğu devrimden farklı olarak evrensel bir niteliği vardır. Devrim sadece siyasi bir ayaklanma değil, bir yönetim sisteminin toplumsal, iktisadi ve kültürel temellerini tamamen yıkan modern bir olaydır*²⁵¹.

Yukarıda değinilen gelişmeler ışığında 1648–1815 yılları arasında Westphalian Dönem'in özellikleri şöyle sıralanabilir:

1) Hukuksal olarak egemen ve eşit devletlerden oluşan, *yatay* ilişkilerin hâkim olduğu Avrupa Devletler Sistemi oluşmuştur²⁵².

2) Westphalia Barış Andlaşmaları'yla Avrupa'nın ortak sorunları ilk kez diplomatik ilişkilerin konusu haline gelmiş, Avrupa'nın ortak sorunlarının kongrelerde ve konferanslarda görüşülmesi *uluslararası diplomasinin yerleşik kuralı haline gelmiştir*²⁵³.

3) Diplomasi hükümdar adına yürütülmeye devam etmiş, hükümdarın temsili ön planda olmuştur²⁵⁴.

2. 1815'ten 1919'a Westphalian Dönem

Napolyon Savaşları sonrası Avrupa'nın dağılan *Eski Düzeni'ni* Avusturya Başbakanı Clemens Von Metternich²⁵⁵ ve İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Robert Stewart Castlereagh yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Napolyon Savaşları'ndan sonra kurulan bu

²⁵⁰ Paralel mahiyette yorumlar için bkz. Hobsbawn, op. cit., ss. 63-65., ss. 89-90, ss. 95-96.; Davies, op. cit., s. 725.; Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (16.Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar)**, çev. Birtane Karanakçı, 9. b., İş bankası Yayınları, İstanbul, 2002, s. 164.

²⁵¹ Davies, op. cit., s. 723.

²⁵² Ahmet Haluk Atalay, **Uluslararası Hukukun Oluşumu: İlk Küreselleşme Dönemi (1492-1648)**, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997, s. 18

²⁵³ Gönübol, "Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma..", op. cit., s. 17.

²⁵⁴ Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., ss. 31-32.

²⁵⁵ Metternich de 1848 Devrimleri sonrası görevden ayrılana kadar "*Avrupa'nın Faytoncusu*" (Coachman of Europe) olarak adlandırılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Robert, A. Kann, "A Reappraisal of Historical Impact on International Relations", **The Journal of Modern History**, Vol. 32, No. 4, 1960, p. 333.

düzen Viyana ya da *Metternich Sistemi*²⁵⁶, 1815–1848 yılları arası da “*Metternich Dönemi*” olarak adlandırılmıştır²⁵⁷. Çünkü Metternich *Eski Rejimin* en önemli savunucularından biri olarak kabul edilmekle birlikte Napolyon Savaşları’ndan sonra yeniden kurulan ve 1914’e kadar devam etmiş Avrupa düzeninin kurucusu olarak görülmektedir²⁵⁸.

Eski Rejimin en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Metternich, 1806’da Fransa nezdinde Avusturya elçisi olarak atandığında başlıca üç hedefi şöyle belirlemiştir²⁵⁹:

- 1) *Napolyon’un iktidarına son vermek.*
- 2) *Bozulan Avrupa dengesini yeniden kurmak.*
- 3) *İçinde Avusturya’nın da yer aldığı beş büyük devletin oluşturacağı birlik kurmak.*

Görüldüğü gibi Büyük Fransız Devrimi ve değerlerine karşı olan Metternich’e göre üç tür devrim vardır. Bunlar; kişilerin iktidarına son veren saray devrimleri, hükümetlerin iktidarına son veren hükümet devrimleri ve toplumların temeline zarar veren sosyal devrimlerdir. Bu devrim türleri arasında en tehlikeli olanlar sosyal devrimler olup, Metternich’e göre *korkunç bir toplumsal facia*²⁶⁰ olan Büyük Fransız Devrimi sosyal devrimler içinde yer almaktadır. Bu yüzden Metternich yukarıda sayılan başlıca üç hedefi çerçevesinde Eski Düzen’i yeniden kurmayı amaçlamıştır.

Bu amaçla yapılan Viyana Kongresi’ne Avusturya’dan Başbakan Metternich, Rusya’dan Çar I. Alexander, Prusya’dan Kral III. Freidrich ve Karl August Von Hardenberg, İngiltere’den Dışişleri Bakanı Lord Castlereagh ve Wellington Dükü, Fransa’dan da Charles Maurice de Talleyrand katılmıştır²⁶¹. Avrupa Düzeni’ni bozmasına

---

²⁵⁶ Çalışmamızın ilerleyen aşamalarında Viyana sistemi kavramını kullanılacaktır.

²⁵⁷ Viyana sistemi Metternich’in temellerini attığı ve Avrupa’da 1914’e kadar büyük güçler arasında genel savaşı görel olarak engellemiştir. Metternich dönemi, Viyana sistemi içinde Metternich’in iktidarda kalıp, Avrupa’nın ortak sorunlarıyla ilgilendiği zaman dilimini ifade etmektedir. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında konuyla ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

²⁵⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlardan...”, op. cit., s. 175, 182.; Hüner Tuncer, **Metternich’in Osmanlı Politikası (1815-1848)**, 1. b., Ümit Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 11.

²⁵⁹ Tuncer, “Metternich’in Osmanlı Politikası...”, op. cit., s. 14.

²⁶⁰ Lee, “Avrupa Tarihi’nden Kesitler (1789-1980)”, op. cit., s. 51.

²⁶¹ Tuncer, “Metternich’in Osmanlı Politikası...”, op. cit., s. 19, 29.

rağmen Fransa'ya karşı cezalandırma yerine denge politikası uygulanmış²⁶², Avusturya-İngiltere ve Rusya-Prusya arasında dengeye neden olan aktör Fransa olmuştur²⁶³.

1814 Chaumont Andlaşması, 1814 yılında Fransa'yı 1792 sınırlarına çeken 1. Paris Andlaşması²⁶⁴ ve Napolyon'un Waterloo Savaşı'nı kaybetmesinden sonra 1815 yılında imzalanan 2. Paris Andlaşması²⁶⁵, Viyana sisteminin²⁶⁶ kuruluşu öncesindeki önemli andlaşmalar olarak dikkat çekmektedir. Fakat Viyana Sistemi temel olarak 1814'te Napolyon'a karşı İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından *Dörtlü İttifak*'ı kuran Chaumont Andlaşması'ndan esinlenmiştir²⁶⁷. Chaumont Andlaşması'na göre imzacı devletler, düzenlemeleri 20 yıllığına korumayı taahhüt etmişlerdir. Böylece "*Avrupa Uyumunu*" (Concert of Europe) kurulmuştur. Avrupa Uyumuna göre Avrupa'da barışı tesis etmek için imzacı devletler kongrelerle toplanacaklar, Viyana Andlaşması'nın gereği *konferans sistemi uluslararası uyumsuzlukların etkin ve barışçıl şekilde sonuçlanması için diplomatik bir çerçeve oluşturmayı amaçlamıştır*²⁶⁸. Düzenli kongrelerle barışın tesis çabası yanında Viyana Kongresi'nde devletlerarası kuvvet kullanımı beş büyük devletle sınırlandırılmış, bu özelliğiyle Viyana Andlaşması ve Paris Andlaşmaları kuvvet kullanımını modern anlamda kontrol altına alan ilk andlaşmalar olarak dikkat çekmiştir²⁶⁹.

Görüldüğü gibi Avrupa Uyumunun kısa vadede amacı Napolyon'u devirmek, uzun vadede ise Avrupa'nın tek gücün egemenliği altına girmesini önlemek olmuştur²⁷⁰. Dörtlü İttifakın yanı sıra Çar I. Alexander'ın girişimiyle, otoritelerini Tanrı'dan alan

²⁶² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih: İlkçağlardan...", op. cit., s. 177.; Kissinger, op. cit., s. 73.; R. B. Mowat, **The European States System: A Study of International Relations**, 1st p., Oxford University Press, London, 1923, p. 57.

²⁶³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlardan", op. cit., s. 178.; Tuncer, "Metternich'in Osmanlı Politikası...", op. cit., s. 12.

²⁶⁴ Viyana Kongresi 1. Paris Andlaşması'nın 32. Maddesi gereği toplanmıştır. Belirtilen maddeye göre *savaşın iki tarafında yer alan devletler, işbu andlaşmayı tamamlayacak çalışmaların Genel Kongrede yapılması amacıyla 2 ay zarfında Viyana'ya tam yetkili temsilcilerini göndereceklerdir*. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gönlübol, "Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma...", op. cit., ss. 38-39.

²⁶⁵ Mowat, op. cit., pp. 51-52.

²⁶⁶ Viyana Sistemi'nin iki temel ilkesi *yasallık ve güç dengesi* olmuştur. Yasallık ilkesine göre, egemenliğin tek meşru dayanağı olarak hanedanlıklar ve monarşiler kabul edilmiştir. Güç dengesi ilkesi Avrupa'nın tek gücün egemenliği altına girmesinin önlenmesinin yanında, düzeni sağlamak ve Avrupa'nın ortak sorunlarını tartışmak için kongreler vasıtasıyla toplanmalarını içermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, "Metternich'in Osmanlı Politikası...", op. cit., ss. 29-30.; Jeremy Black, **A History of Diplomacy**, 1st p. Reakton Books, London, 2010, p. 153.

²⁶⁷ Hüner Tuncer, **Osmanlı ve Büyük Güçler (1815-1878)**, 1. b., Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 20.

²⁶⁸ James R. Sofa, "Metternich's Theory of European Order: A Political Agenda for 'Perpetual Peace'", **The Review of Politics**, Vol. 60, No.1, 1998, p. 144.

²⁶⁹ Kalevi J. Holsti, **The State, War and the State of War**, 6th p., Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 4.

²⁷⁰ Tuncer, "Osmanlı ve Büyük Güçler...", op. cit. s. 21.

hükümdarların ve Hıristiyan ulusların oluşturduğu barışın temini için İngiltere ve Fransa'nın katılmadığı, Prusya, Avusturya ve Rusya tarafından oluşturulan *Kutsal İttifak*, kongreler sisteminin önemli parçalarından birini oluşturmuştur²⁷¹.

Kutsal İttifak ile Metternich'in, İngiltere ve Rusya'nın çatışan çıkarlarını uzlaştırma politikası, uygulanması zor hale gelmiştir. Çünkü Metternich Avrupa'da sınır dengelerinin bozulmaması için (Fransa başta olmak üzere güç dengesini bozacak tehditlere karşı) İngiltere'ye, Avrupa'daki liberal ve ulusçu ayaklanmaları bastırmak için Rusya'ya ihtiyaç duymuştur²⁷². Avusturya'nın bu politikayı yürütmesi 19. yy.'da İngiltere ve Rusya arasında yaşanan "*Büyük Oyun*" (The Great Game)'dan dolayı kolay olmamıştır.

Büyük Oyun, İngiltere ve Rusya arasında 1813'te Gülistan Andlaşması'yla başlayıp 1907'deki İngiliz-Rus ittifakına kadar Orta Asya -özellikle de Afganistan coğrafyasında- sürmüş olan emperyal güç mücadelesidir. 18. yy.'ın sonlarından itibaren Rusya Balkanlar'da ve Asya'da önemli bir güç haline gelmeye başlamış, öncelikli yayılma alanı olarak Orta Asya'yı belirlemiştir. 19. yy.'dan sonra Rus Çarı I. Pavel'in Hindistan'ı ele geçirme planları Büyük Oyun'un temellerini atmıştır. I. Pavel'in amacı bilinen Avrupa ve Asya'yı etki alanlarına ayırmak ve dünyayı Napolyon ile paylaşmak olmuştur. I. Pavel'in Fransa politikasındaki açmaz, Fransa'nın düşmanı olan İngiltere'yle ticaretine devam etmesi olmuştur. I. Pavel'in bu politikasından rahatsız olan İngiltere, Çar'ın politikalarından rahatsız olan ve İngiltere'yle ticaretten çıkarı olan bazı Rus soylularıyla işbirliği yaparak I. Pavel'i saray darbesiyle indirtip, Çar I. Alexandr'ı iktidara getirmiştir. Fakat I. Aleksandr, Napolyon'la 1807'de imzaladığı Tilsitt Barışı'yla hem Napolyon'un İngiliz mallarına yönelik kıta ablukasını tanımış, hem de İngiltere'nin Hindistan hâkimiyetini hedef almıştır. İngiltere bunun üzerine 1809 yılında İran ve Afganistan'la iki andlaşma imzalayarak Hindistan'ı kuzeyden gelebilecek Rus tehdidine karşı korumayı amaçlamıştır²⁷³.

²⁷¹ Tuncer, "Metternich'in Osmanlı Politikası...", op. cit., s. 31.

²⁷² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, op. cit., s. 80.; Ateş, op. cit., s. 206.

²⁷³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Konstantiv Penzev, "When Will the Great Game Ended?", **Oriental Review.org**, <http://orientalreview.org/2010/11/15/when-will-the-great-game-end/> (e. t. 13. 08. 2013); David Piper, "The Great Game " of Influence in Afghanistan Continues but the Different Players", **Foxnews.com**, <http://www.foxnews.com/world/2012/06/09/great-game-influence-in-afghanistan-continues-but-with-different-players/> (e. t. 13. 08. 2013); Orhan Yazıcı, "Afganistan'daki Otorite Boşluğu'nun Temelleri ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri", **History Studies**, Cilt 2, Sayı 1, 2010, ss. 222.

Rusya'nın Çar I. Aleksandr Dönemi'ndeki politikası Hindistan'ı ele geçirmekten ziyade Orta Asya'da etki alanları kurma oluşmuştur. Bu amaca uygun olarak İngiltere'nin 1809 andlaşmalarına karşı 1813'te Gülistan Andlaşması, 1828'de Türkmençay Andlaşması'yla İran, Azerbaycan ve Ermenistan coğrafyasında etkinlik kurmaya çalışmıştır. Görüldüğü gibi I. Pavel'in politikalarından sonra Hindistan'ı kaybetme ihtimali İngiltere açısından ciddiye alınmış, 19. yy.'dan sonra İngiltere-Rusya güç mücadelesi Büyük Oyun perspektifinden okunmaya başlanmıştır²⁷⁴. Dolayısıyla Metternich'in İngiltere ile Rusya'nın çıkarlarını uzlaştırma politikası, Avrupa Barışı ve Eski Rejim'i ihya politikasından daha geniş boyutlu ve karmaşık diplomasi gerektiren bir hal almıştır.

Metternich'in Avrupa'da düzeni kurmak için yardımına ihtiyaç duyduğu²⁷⁵ İngiltere ve Castlereagh'in amacı, *Dörtlülük İttifak Andlaşması'na* (Chaumont) uygun olarak Kıta Avrupasında herhangi bir devletin tek başına egemen olmasını engellemek ve Manş Denizi'nin güvenliğini sağlamak olmuştur²⁷⁶. İngiltere'nin *Pax Britannica*'yı sağlamak için²⁷⁷ uyguladığı dış politikanın amacı ilk başta batıda Fransa'nın yeniden güçlenmesini, daha sonra Avrupa'da Rus hegemonyasının kurulmasını engellemek olmuştur²⁷⁸. Karşısında güçlü ve birleşmiş bir Avrupa istemeyen İngiltere, Avrupa'nın ortak sorunlarının tartışılacağı bir kongre toplanmasını önermiştir. İngiltere'nin bu teklifindeki amacı kendi güvenliğini tehdit etme potansiyeli olan sorunların görüşüleceği bir platform oluşturmak ve kendisine yönelik tehditleri olgunlaşmadan engellenmek olmuştur. İngiltere'nin dış politikadaki bu açmazı 1818 Aix la Chapelle Kongresi'ne kadar sürmüştür²⁷⁹. Fransa, yeni Avrupa Sistemi'ne 1818 Aix la Chapelle Kongresi'yle dâhil edilmiştir. Fransa'nın Avrupa sistemine kabul edilmesi, Fransa ve Büyük Fransız Devrimi değerlerinin tehdit olarak algılanmadığını göstermiştir²⁸⁰. İngiltere 1818'den sonra "*kontrol altında tutulmasını*" düşündüğü Fransa'nın kongre diplomasisine dâhil edilmesi

---

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Emerson M. S. Niou, Peter C. Ordeshook, Gregory F. Rose, **The Balance of Power: Stability in International Systems**, 1st p., Cambridge University Press, New York, 1989, p. 210.

²⁷⁶ Tuncer, "Metternich'in Osmanlı Politikası...", op. cit., s. 26.

²⁷⁷ Gilpin, op. cit., p. 135.

²⁷⁸ Eric Hobsbawn, **Devrim Çağı (1789-1848)**, çev. Bahadır Sina Şener, 5. b., Dost Yayınları, Ankara, 2008, s. 115, 119.

²⁷⁹ Kissinger, op. cit., ss. 80-81.

²⁸⁰ Tuncer, "Metternich'in Osmanlı Politikası...", op. cit., s. 32.

ile kendi kurduğu kongre sisteminden ayrılmış, böylece Avrupa ve Avusturya Rusya'nın etkisine açık hale gelmiřtir²⁸¹.

Genel olarak bakıldığında ise Avusturya üzerinde Rus etkisinin artması Viyana Sistemi'ni olumsuz etkilemiştir. Çünkü bu Sistemin iki zayıf noktası olan *Doğu Sorunu* ve *Ulusçuluk* Rusya'nın Balkanlar'da Avusturya'yla güç mücadelesi içine girmesine neden olmuştur. Bilindiği üzere Doğu Sorunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının Avrupa güç dengesini bozmadan büyük güçler tarafından parçalanma planıdır. Osmanlı'nın Balkan topraklarında Avusturya ve Rusya arasındaki güç mücadelesi Viyana Sistemi'ni zayıflatmıştır. Rusya Panslavizm politikası gereği Balkan uluslarının bağımsızlığını desteklemiş, bu durum Viyana Sistemi'nin ulusçuluk karşıtı yapısına zarar vermiřtir²⁸².

Viyana sistemini sarsan liberal ve ulusçu ayaklanmalar ilk olarak 1820'lerde yaşanmaya başlamıştır. Aix la Chappelle Kongresi'nden sonra İspanya, Portekiz ve Napoli'deki liberal ayaklanmaları görüşmek için 1821 yılındaki Trappau ve Laibach ile 1822 Verona Kongreleri toplanmıřtır²⁸³. Verona Kongresi'nden sonra Avrupa Uyumu ilk kurulduğu kadar etkili olamamıřtır²⁸⁴, Trappau ve Laibach Kongreleri'yle çözülen "*İtalya Sorunu*"ndan sonra, İspanya'daki liberal ayaklanmaları bastırma görevi Verona Kongresi'nde -İngiltere'nin muhalefetine rađmen²⁸⁵- Fransa'ya verilmiřtir²⁸⁶. Verona Kongresi'nden sonra büyük güçler ortak Avrupa sorunlarını tartışmak üzere olmasa da güç dengesini korumak için kongrelerle toplanmaya devam etmiřlerdir²⁸⁷.

Yukarıdaki gelişmelerden anlaşılacağı üzere Viyana Düzeni'nin Westphalian Sistem ve Avrupa diplomasisi açısından sonuçları şöyle olmuştur:

1) 1815 Viyana düzeni Westphalian Sistem'de bir kırılma noktasıdır. Viyana düzeni ile eski rejime dönüş anlamında bir gerileme yaşanmıştır. Çünkü hanedanlararası ilişkiler Avrupa diplomasisinde yeniden belirleyicilik kazanmıştır.

---

²⁸¹ Kissinger, loc. cit.

²⁸² Tuncer, "Metternich'in Osmanlı Politikası...", op. cit., s. 28, 37.

²⁸³ Gönlübol, "Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma...", op. cit., ss. 49-51

²⁸⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Mowat, op. cit., p. 57.; Kann, op. cit., p. 336.

²⁸⁵ İngiltere'nin muhalefedinin nedeni 1713 ve 1789 Fransası'nın İspanya'yla birleşme çabaları ve Avrupa'ya tek başına hâkim olma ortamının yeniden ortaya çıkma ihtimali olabilir.

²⁸⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Armaoğlu, op. cit., ss. 173-176.; Ateş, op. cit., s. 208.

²⁸⁷ Avrupa Uyumu'nun önemli toplantıları için bkz. Gönlübol, "Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma...", op. cit., ss. 61-63.

2) İngiltere ve Rusya arasında 20. yy.'ın başına kadar sürecek olan “*Büyük Oyun*” Avrupa’daki büyük güçlerin diplomatik ilişkilerine yansımış ve uzun vadede Viyana Sistemi’ni zayıflatmıştır.

3) Westphalia Barış Andlaşmaları’ndan sonra diplomasinin kongre ve konferanslar yoluyla yürütülmesine daha sık başvurulmuştur. Fakat 1815 sonrası kongrelerin amacı 17. ve 18. yy.’da olduğu gibi sadece savaşlardan sonra barışı tesis etmek olmamış, *bütün devletleri ilgilendiren sorunların çözülmesi* için de kullanılmaya başlanmıştır. Kısacası Viyana Kongresi’yle barışın *sürdürülebilirliği* (kalıcılığı) amaçlanmıştır²⁸⁸.

4) Viyana Kongresi’nde diplomasi ilk kez meslek olarak kabul edilmiş, diplomasi temsilcilikleri sınıflandırılmış ve diplomasi kurumsal bir nitelik kazanmaya başlamıştır²⁸⁹.

5) Viyana Düzeni’nde devletlerarasında büyük devlet-küçük devlet ayrımı yapılmış, 18. yy.’nin sonundan itibaren etki alanı Atlantik’e kadar yayılmış olan Westphalian Sistem yeniden Avrupa merkezli olmaya başlamıştır²⁹⁰.

1820’lerin başındaki İberik Yarımadası ve Napoli’deki liberal ayaklanmalar ise Viyana sisteminin temellerini sarsan 1830 ve 1848 Devrimlerinin habercileri olarak nitelendirilebilir²⁹¹. 1830–1848 yılları arası Viyana sistemi Avrupa’da genel savaşların yaşanmadığı barışın hâkim olduğu zaman dilimini ifade etmiştir²⁹². Ama Eski Rejime karşı siyasal hareketlerin ortaya çıkmaya başladığı gelişmeler esas olarak 1830–1848 yılları arasında yaşanmıştır. Hatırlanacağı üzere 1830–1848 Devrimleri işçi sınıfı ve burjuvazinin güçlenmeye başladığı bir siyasi konjonktürde gerçekleşmiştir. Büyük Güçler iki sınıftan burjuvaziye destek vermiş ve burjuvazinin desteğini kazanmışlardır. Dolayısıyla 1830 ve 1848 Devrimleri, burjuva sınıfı temelli liberalizmin yükselmeye başladığı ve mülkiyet esasına göre seçme hakkının tanındığı devrimlerdir. Bu devrimlerde monarşilere karşı

²⁸⁸ Tuncer, “Diplomasinin Evrimi Gizli...”, op. cit., s. 67-68.

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Gönübol, “Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma”, op. cit., s. 47.

²⁹¹ İspanya ve İtalyan şehir devletlerindeki ulusçu ayaklanmaların dışında 1821 Yunan Ayaklanması ve Yunan bağımsızlığına giden süreç, Viyana Sistemi’ni zayıflatan gelişmeler arasında gösterilebilir. Yunan ayaklanmasında özellikle Rusya’nın etkisi belirleyici olmuştur. Yunan Ayaklanması’nda önemli rolü olan Filiki Eteryası Cemiyeti 1814’te Odessa’da kurulmuş, daha sonra cemiyet ve Yunan bağımsızlığı fikirleri İstanbul, İzmir, Sakız, Misolongi, Triyeste, Yanya gibi önemli merkezlere yayılmıştır. Ayaklanmadan sonra Yunan bağımsızlığının sağlanması, 1815 Viyana düzenine indirilmiş en önemli darbe olarak nitelendirilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Uçarol, op. cit., ss. 150-151., Sander, “Anka’nın Yükselişi ve...”, op. cit., ss. 185-186.

²⁹² John Breuilly, “1848 Devrimleri”, **Batı’da Devrimler ve Devrimci Gelenek**, der. David Paker, çev. Kemal İnal, 1. b., Dost Yayınları, Ankara, 2000, s. 142.

eşitlikten ziyade siyasi, ekonomik ve dinsel özgürlüklerin varlığı savunulmuş ve burjuva sınıfının istediği siyasal düzen kurulmaya başlanmıştır²⁹³. 1830 ve 1848 Devrimleri Avrupa'nın genelinde etkili olmuştur²⁹⁴ fakat sonuçları itibarıyla devrimlerin Fransa, Avusturya, Alman ve İtalyan şehir devletlerindeki gelişmelere etkileri Avrupa ve Dünya tarihine kıyasla daha belirleyici olmuştur. 1830 ve 1848 Devrimleri kısa vadede başarısız olarak nitelendirilse de²⁹⁵ orta ve uzun vadede liberalizm ve ulusçuluğun etkisi ulus devletlerin çağını, Eric Hobsbawn'ın kavramsallaştırmasıyla “*Uluslar Baharını*” başlatmıştır²⁹⁶. Devrimlerin Avrupa'daki devlet ve prensliklere olan etkileri şöyle sıralanabilir²⁹⁷:

1) Fransa'da ilk başta 18. Louis ve 10. Charles'ın baskıcı politikalarına karşı burjuvaların desteğini alan Louis Phillipe'in iktidarı yaşanmış ve nihai olarak 3. Napolyon'un imparatorluğu ilan edilmiştir.

2) İtalya coğrafyasında Guiseppe Mazzini'nin “*Genç İtalya Hareketi*” ve “*Carbonari*” gibi İtalyan siyasal birliğine katkıları olan örgütler ortaya çıkmıştır.

3) *Alman Gümrük Birliği (Zollverein)* 1828–1834 yılları arasında aşama aşama gerçekleşmiş ve Frankfurt'ta geçici parlamentoda (Vorparlament) toplanmasıyla Alman siyasi birliği için önemli iki adım atılmıştır.

1830 ve 1848 devrimlerinin Westphalian Sistem'e ve diplomasiye en temel etkileri şöyledir:

1) 1815'de Eski Rejim'in ve hanedanların diplomasi üzerindeki etkileri azalmış, Westphalian Sistem'de yaşanan geçici duraklamanın sona ermiştir.

---

²⁹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, “Osmanlı ve Büyük Güçler...”, op. cit. ss. 24-25.; Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlardan...”, op. cit., ss. 184-185.; David H. Pinkney, “A New Look at the French Revolution of 1830”, *The Review of Politics*, Vol. 23, No. 4, 1961, pp. 490-493.; Shirley Gruner, “The Revolution of July 1830 and the Expression of ‘Bourgeoisie’”, *The Historical Journal*, Vol. 11, No. 3, 1968, p. 462.

²⁹⁴ Arnold Whitridge, “1848: The Year of Revolution”, *Foreign Affairs*, Vol. 26, No. 2, 1948, p. 267.

²⁹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Breuilly, op. cit., s. 164.; Roger Price, **1848 Devrimleri**, çev. Nail Kantemir, 1. b., Babil Yayınları, 2000, s. 50.; Paul Gottfried, “Pessimism and the Revolutions of 1848”, *The Review of Politics*, Vol. 35, No. 2, 1973, p. 193.

²⁹⁶ Eric Hobsbawn'a göre 1848 devrimleri modern çağın en hızlı yayılan devrimidir, etkileri Kolombiya ve Brezilya'ya kadar yayılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Eric Hobsbawn, **Sermaye Çağı (1848-1875)**, çev. Bahadır Sina Şener, 4. b., Dost Yayınları, Ankara, 2009, ss. 21-22.

²⁹⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ateş, op. cit., s. 218, 222; Tuncer, “Osmanlı ve Büyük Güçler...”, op. cit., s. 34.; Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlardan...”, op. cit., ss. 185-186, 192.; Hobsbawn, “Sermaye Çağı (1848-1875)”, op. cit., s. 85.

2) Viyana sisteminin kurucusu Metternich'in iktidardan düşmesiyle Avrupa diplomasisinde “Metternich Çağı” sona ermiştir.

3) Uluslararası sistemi 19. yy.'ın ikinci yarısından sonra etkileyecek olan İtalyan ve Alman siyasi birliğinin temelleri atılmıştır.

1830 ve 1848 devrimlerinden sonra 1815'ten beri Avrupa'daki güç dengesini değiştirmeye yönelik önemli gelişme 1854 yılında Kırım Savaşı olmuştur. Büyük devletler Napolyon Savaşları'ndan beri ilk kez savaşmışlardır. Savaş Doğu Sorunu'nun etkisiyle çıkmış ve Rus yayılcılığını engellemek için İngiltere ve Fransa Osmanlı'yı desteklemişlerdir. Kırım Savaşı 1856 Paris Barış Andlaşması'yla sona ermiştir²⁹⁸. 1856 Paris Barış Konferansı'nda İngiltere ve Fransa'nın etkisiyle²⁹⁹ Osmanlı Avrupa Uyumu'nun bir parçası olarak kabul edilmiş³⁰⁰, savaşta tarafsız kalan Avusturya yalnızlaşmış, *Kutsal İttifak* tam anlamıyla parçalanmış³⁰¹ ve Avrupa Uyumu bozulmuştur. Avusturya'nın yalnız kalması, Prusya ve Piyemonte'yle yaptığı savaşlarda büyük güçlerden destek alamaması, Alman ve İtalyan siyasi birliklerinin oluşmasına, emperyal güç mücadelesine iki yeni gücün, yani Almanya ve İtalya'nın girmesine neden olmuştur. Kırım Savaşı'ndan 1. Dünya Savaşı'na kadar Avrupa'da yaşanan gelişmelerin merkezinde Alman ve İtalyan siyasi birliği süreci yer almıştır³⁰².

Kırım Savaşı'na katılan Piyemonte İtalyan birliği için İngiltere ve özellikle Fransa'nın desteğini almış, İtalyan siyasi birliği davasının meşruiyetini uluslararası kamuoyunda kabul ettirmiştir. 1859'da Fransa'nın desteğiyle Magenta ve Solferino Savaşı'nı kazanan Piyemonte 1860'da Venedik ve Roma hariç Kuzey ve Orta İtalya'yı Piyemonte egemenliği altında birleştirmiş ve İtalyan Birliği (Italia Una) büyük ölçüde sağlamıştır. Birliğin ikinci safhasını Giuseppe Garibaldi ve “Kırmızı Gömleklileri” yerine getirmiş Sicilya ve Napoli'yi Piyemonte'ye 1860'ta katmıştır. 1866'da Venedik, 1871'de Sedan Savaşı'nda Fransa'nın yenilmesiyle Roma Piyemonte'ye katılmış ve İtalyan siyasi birliği iki önemli lideri Garibaldi ve Kont Camille Benso de Cavour'un güç mücadelesine

²⁹⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, op. cit. p. 84, 86.; Black, op. cit., p. 158.

²⁹⁹ Mowat, “The European States...”, op. cit., p. 69.

³⁰⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gönlübol, “Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma...”, op. cit., s. 55; Kratochwil, op. cit., p. 227.

³⁰¹ Kissinger, op. cit. s. 94.

³⁰² Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlardan...”, op. cit. ss. 217-226.; Armaoğlu, op. cit., ss. 419-483.; Uçarol, op. cit., ss. 257-280.; Ateş, op. cit., ss. 243-275.

rağmen sağlanmışır. Böylelikle Akdeniz ve Avrupa'daki emperyal güç mücadelesine İtalya da dâhil olmuştur³⁰³.

Almanya'nın siyasi birliğini sağlanması Avrupa diplomasisini ve güç dengesini İtalyan siyasi birliğinden daha fazla etkilemiştir. Zira Alman birliğini sağlayan ve büyük devletler arasında yer alan Prusya, İtalyan birliğinden farklı olarak birliğini sağlamak için hiçbir gücün desteğine ihtiyaç duymamış ve Almanlar siyasi birliklerini Otto Von Bismarck'ın ifadeleriyle “*Kılıç ve Kanla*” sağlamışlardır³⁰⁴. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek Almanlar, siyasi birliklerini sağlamak için önce 1864'te Cermen Konfederasyonu³⁰⁵ adına Danimarka'yı, 1866'da Avusturya'yı ve son olarak 1870'te Sedan Savaşı'nda Fransa'yı yenmiş, Frankfurt Barışı'yla Alsace-Lorraine'i ilhak ederek 1871'de Versay Sarayı'nın *Aynalı Salonu*'nda Alman İmparatorluğu ilan etmişlerdir³⁰⁶. Alman ve İtalyan siyasi birliklerinin kurulması Viyana Düzeni'nin sağladığı güç dengesini bozmuştur. Avusturya Orta Avrupa'daki güç mücadelesini bırakmış ve Rusya ile Balkanlar'da nüfuz mücadelesine girmiştir. 17. yy.'ın başat gücü olan Fransa dış politikasını, sömürgecilik üzerinden yürütmeye başlamıştır. Görüldüğü gibi diplomatik ilişkiler devletler arasındaki emperyal güç mücadelesi üzerinden yürütölmeye başlamış, Viyana Sistemi'nin zayıf noktası olan Rusya'nın Balkanlar'daki yayılcı politikası engellenememiş ve Avusturya Rusya'yla Balkanlar'da karşı karşıya gelmiştir³⁰⁷.

Metternich Sistemi sona erdikten sonra Avrupa'daki çatışmaları engellemek ve çıkarları uyuşturma misyonu Bismarck'a geçmiştir. 1815'te Metternich Avusturya'nın

³⁰³ Armaoğlu op. cit., s. 421, 433, 434, 435, 439.; Kissinger, op. cit., s. 96.; Kennedy, op. cit., s. 229.; Lee, “Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)”, op. cit., s. 97, 99.; Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlardan...”, op. cit.; s. 220.

³⁰⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Otto Von Bismarck, **Düşünceler ve Hatıralar-I**, çev. Nijad Akipek, 2. b., MEB Yayınları, İstanbul, 1965, s. 429.

³⁰⁵ *Alman Konfederasyonu (Deutcher Bund)*, Metternich tarafından kurulmuştur. Alman Konfederasyonu'nda 38 Alman devletin hükümetleri temsil edilmekteydi. Metternich'in amacı Prusya'nın Avrupa güç dengesini bozacak politikalarını engellemek ve Alman devletlerini kendi çatısı altında birleştirmek olmuştur. Metternich benzer şekilde İtalya coğrafyası üzerindeki egemenliğini sağlamlaştırmak için İtalyan şehir devletlerinden bir konfederasyon oluşturmuştur. Bu konuda ayrıntılı olarak bkz. Jörg Ulbert, “France and German Dualism (1756-1871)”, **A History of Franco-German Relations in Europe From ‘Hereditary Enemies’ to Partners**, ed. Carine Germond and Henning Türk, 1st p., Palgrave Macmillan, 2008, s. 42.; Hobsbawn, “Sermaye Çağı (1848-1875)...”, op. cit., s. 85.; Tuncer, “Metternich'in Osmanlı Politikası...”, op. cit. s. 12.; Bismarck, op. cit., s. 13.

³⁰⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Armaoğlu, op. cit., s. 439, 446.; Lee, “Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)”, op. cit., s. 106.; Bismarck, op. cit., s. 519.; Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlar'dan...”, op. cit. s. 221.; Ateş, op. cit., s. 361.; Kissinger, op. cit., s. 111.; Kennedy, op. cit., s. 235.

³⁰⁷ Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlar'dan...”, op. cit., ss. 224-225.

çıkartıyla, Avrupa'nın çıkarını özdeş görmüştür³⁰⁸. 1871'den sonra benzer bir durum Bismarck ve Prusya için de geçerli olmuştur. Güçlü devletlerin çevrelediği Prusya'nın siyasal varlığını devam ettirmesinin yolu Avrupa'daki büyük güçler arasında denge kurmak olmuştur. Bu sebeplerle 1871'den sonra Almanya'nın dış politikası Fransa'yı yalnız bıraktırmak, “iki cephe savaşına” maruz kalmamak için Avrupa'nın büyük güçlerini dengelemek olmuş, Bismarck bu politikasını 20 yıl başarıyla sürdürmüştür³⁰⁹. Bismarck; Fransa'yı yalnız bıraktırmak ve Avrupa Barışı'nı bozması muhtemel olan Balkanlar'daki Avusturya-Rusya çekişmesini engellemek amacıyla 1. İmparatorlar Ligi'ni kurmuştur³¹⁰. Bu andlaşmaya göre 1815'teki Kutsal İttifak'ta olduğu gibi üç Doğu monarşisi birleşmiş, Avrupa'daki liberal ve barışı bozacak hareketlere ortak müdahale kararı almışlardır. Ayrıca “Doğu Sorunu”nda ortaya çıkacak anlaşmazlıkları birlikte çözmeyi kararlaştırmışlardır. Böylece Prusya hem Fransa'ya karşı güvenliğini sağlamış hem de Avusturya ile Rusya arasındaki çıkarları uzlaştırmıştır. Fakat 1876 Balkan Krizi'nden³¹¹ sonra toplanan Berlin Kongresi'nde Avusturya ve Rusya'nın çıkarları çatışmış ve 1. İmparatorlar Ligi dağılmıştır. Fransa'ya karşı savunmasız kalan Prusya'nın 1. İmparatorlar Ligi sonrası diplomatik hamlesi, Avusturya'yla ittifak yapmak -ki bu ittifak 1. Dünya Savaşı'nda kurulmuş Üçlü İttifak'ın temelini oluşturacaktır- olmuştur. Bu ittifaktan iki yıl sonra Prusya, İngiltere'ye karşı yalnız kalmak istemeyen Rusya'nın desteğini tekrar almış ve 1881 yılında 2. İmparatorlar Ligi kurulmuştur³¹². Fakat üç yıl sonra 2. İmparatorlar Ligi de dağılmış ve Bismarck 1884'te müttefik olarak İtalya'nın desteğini almıştır³¹³. Dolayısıyla 1. Dünya Savaşı öncesi Üçlü İttifak'ın yapısı belirgin olmaya başlamıştır.

Görüldüğü gibi Almanya Avrupa diplomasisinin önemli aktörlerinden biri³¹⁴ olmasına rağmen 1872'de yarattığı 1. İmparatorlar Ligi ve 1881 tarihli 2. İmparatorlar Ligi

³⁰⁸ Tuncer, “Metternich'in Osmanlı Politikası”, op. cit., s. 25.

³⁰⁹ Kissinger, op. cit., s. 123.

³¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Otto Von Bismarck, **Düşünceler ve Hatıralar-2**, çev., Nijad Akipek, 2. b., MEB Yayınları, Ankara, İstanbul, 1965, s. 327.

³¹¹ Balkan Krizi temelinde, Rusya'nın Panslavist politikalarından etkilenen Osmanlı'daki Balkan uluslarından Hersek'in ayaklanması ve Osmanlı'daki diğer Balkan uluslarına yayılmasıyla başlamıştır. İsyandan sonra Balkanlar'da oluşan güç boşluğu Avusturya ve Rusya tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Özellikle Avusturya'nın Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek üzerinde hak iddia etmesi, bu devleti Rusya'yla karşı karşıya getirmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, “Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü...”, op. cit., s. 249.; Uçarol, op. cit., s. 357.

³¹² Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlar'dan...”, op. cit., s. 251-252.

³¹³ Uçarol, op. cit., s. 324.

³¹⁴ Bunun en önemli kanıtı 1815 Viyana ve 1856 Paris Barış Kongresi'nden sonra Avrupa'nın en büyük üçüncü kongresinin Berlin'de düzenlenmiş olmasıdır. 1878 Berlin Kongresi'nde Almanya, büyük güçlerin

Avusturya'yla Rusya'nın Balkan politikalarını uzlaştıramamıştır. 1888'de II. Wilhelm'in Kayzer olmasından sonra Almanya, diplomasiyi etkin kullanan bir devlet olmaktan çıkmış, emperyalist bir güç haline gelmiş, Osmanlı'nın Ortadoğu topraklarından pay alma niyetiyle Doğu Sorunu'nun aktörlerinden biri haline gelmiştir³¹⁵. Dolayısıyla *Bismarck Diplomasisi* Alman Şansölyesi Otto Von Bismarck'ın görevden ayrıldığı 1890 yılına kadar etkisini sürdürmüştür. Bismarck Diplomasisi'nin özünde büyük devletleri birbirleriyle dengeleyerek Alman Birliği'ni barışçı bir ortamda sürdürmek yer almıştır. Bu diplomasinin iki temel özelliği; Alman Birliği'ni sağlam temellere oturtmak ve Fransa'nın Almanya'ya karşı bir intikam savaşına girişmesini engellemektir³¹⁶.

Daha önce bahsedildiği gibi II. Wilhelm Kayzer olduktan sonra Prusya'nın Kıta Avrupasında varlığını sürdürmeye yönelik dış politikası sona ermiştir. Almanya İngiltere'yle ekonomik ve deniz gücü rekabetine girmiş, Osmanlı'yla ilişkilerini geliştirerek Doğu Sorunu'nda Bismarck'ın Rusya'ya verdiği destek sözünü tutmayıp sorunun taraflardan biri haline gelmiştir³¹⁷. Avrupa'da önemli bir güç haline gelen Prusya'ya karşı 1894'te Fransa-Rusya, 1904'te İngiltere-Fransa (Entente Cordiale) ve 1907'de İngiltere-Rusya ittifak kurmuş ve 1. Dünya Savaşı'nın Üçlü İtilaf bloğu kurulmuş³¹⁸, bu temelde 1914 yılında 1. Dünya Savaşı başlamıştır. Savaşın sonrasının Westphalian Sistem'e ve Avrupa diplomasisine etkileri şöyle olmuştur:

1) Metternich'in kurduğu ve Avrupa'yı yaklaşık 100 yıl genel bir savaştan koruyan Viyana Sistemi çökmüştür.

2) Balkanlar'daki sorunların uluslararasılaşması, önce bölgedeki bağımsızlık hareketlerini arttırmış, 1908'de Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi ve Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı'nın bölgede bıraktığı güç boşluğu savaşa giden süreci hızlandırmıştır.

(özellikle Avusturya ve Rusya'nın) Balkanlar'daki çıkarlarını uzlaştırmayı ve Avrupa'da barışı korumayı amaçlamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, "Osmanlı ve Büyük Güçler...", op. cit., ss. 168-169.

³¹⁵ Alman dış politikasındaki değişim Bismarck'ın "*Doğu'nun zenginliklerini 1 Pomeranyalı bir askerin kemiklerine değişmem.*" sözünden anlaşılabilir. Balkanlar'a ilişkin politikasının genişleme üzerine olmasına Rusya'yı ikna etmeye çalışan Bismarck, Kıta Avrupası'nda büyük bir güç haline gelmiş, emperyalist güç mücadelesine girmemiş ve bu sayede İngiltere'nin dikkatini üzerinden çekmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, *Diplomasi*, op. cit., s. 139.

³¹⁶ Sönmezoglu, "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü", op. cit., ss. 158-159.

³¹⁷ Asya'daki güç mücadelesinde 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'ndan sonra kaybeden Rusya, etki alanını Balkanlar'a kaydırmış ve Avusturya ile rekabetinin artması 1. Dünya Savaşı'na giden süreci hızlandırmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlardan...", op. cit. s. 268.; Hobsbawn, "İmparatorluk Çağı (1875-1914)", op. cit., s. 327.

³¹⁸ Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlardan...", op. cit., ss. 258-267.

3) Diplomatik ve askeri güç Avrupa'dan ABD'ye³¹⁹ ve Japonya'ya geçmiş ve Avrupa'nın üstünlüğü sona ermeye başlamıştır.

1815–1914 yılları arasında Viyana sistemi dışında savaş ve insan hakları hukuku adına önemli gelişmeler de yaşanmıştır. Savaş sırasında ticaretin aksamaması için düzenlenmiş olan 1856 tarihli Paris Bildirgesi, savaş hukukuyla ilgili bir düzenleme olan 1863 Lieber Kuralları, savaş sırasında yaralananların durumlarının iyileştirilmesine dair 1864 tarihli 1. Cenevre Sözleşmesi, modern savaş hukukunun gelişiminin öncüsü olarak kabul edilen 1868 St. Petersburg Bildirgesi, dünyada barışın korunması için silahsızlanmanın gereğini vurgulayan, devletlerarası uyuşmazlıklarda tahkim ve hakemlik çözümünü öngören 1899 1. La Haye ve 1907 2. La Haye Konferansları bu gelişmelerden en önemlileri olarak sayılabilir³²⁰.

Yukarıda değinilen gelişmeler ışığında 1815–1919 yılları arasında Westphalian Dönem'in özellikleri şöyle sıralanabilir:

1) Westphalia Barış Andlaşmaları'yla başlamış olan Avrupa'nın ortak sorunlarını kongrelerde tartışma geleneği devam etmiştir. Fakat bu gelenek Münster ve Osnabrück gibi farklı şehirlerde farklı devletlerin görüşmesi şekilde değil, bütün Avrupa devletlerinin tek şehirde görüşmesi şekline dönüşmüştür.

2) İnsan hakları ve savaşın hukukileşmesi diplomasinin konusu haline gelmiştir.

3) Diplomatik ilişkilerin globalleşmesi sonucu ABD gibi Avrupa dışı diplomasi aktörleri de sistemde yer almaya başlamıştır.

4) Kurulan barış sistemleri Metternich ve Bismarck örneklerinde olduğu gibi kişilere endeksli kalmış, bu durum barışın kalıcılığını olumsuz etkilemiştir.

---

³¹⁹ ABD, 1861–1865 yılları arasında yaşanmış Amerikan İç Savaşı'ndan sonra emperyal bir güç olmaya başlamıştır. Amerikan İç Savaşı sanayileşmiş Kuzey eyaletlerinin, ekonomisi tarıma ve siyahi köle emeğine dayanan Güney eyaletleri arasında yaşanmıştır. Savaşın nedeni ABD Başkanı Abraham Lincoln'ün köleliği kaldırma girişimi olmuştur. Fakat savaşın diğer boyutu İngiltere'nin Güney eyaletlerinden aldığı pamuk karşılığında Afrika'dan siyahî köle getirmesidir. İngiltere-Güney eyaletlerinin işbirliği ABD'nin 1823'ten beri uyguladığı Monroe Doktrini'ne zarar vermiştir. Monroe Doktrini'ne göre ABD ve Avrupa birbirlerinin etki alanlarına müdahale etmeyeceklerdir. İngiltere'nin müdahalesine rağmen savaş Kuzey ve Güney eyaletleri arasında olmuş, savaşı Kuzey eyaletleri kazanmış ve Modern ABD'nin temelleri atılmıştır. 1865'ten sonra ABD hızla endüstriyel bir güç haline gelmiş, 20. yy'dan itibaren askeri ve ekonomik "süper güç" haline gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlardan...", op. cit., ss. 158-161.; Nevins, op. cit., ss. 262-284.

³²⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gönlübol, "Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma...", op. cit., ss. 64-67.; Hobsbawn, "İmparatorluklar Çağı (1875-1914)", op. cit. ss. 327-328.; Tetik, op. cit., ss. 27-38.

5) Almanya ve İtalya gibi iki devletin sisteme girmesi uzun vadede Viyana Sistemi'nin çökmesine ve 1. Dünya Savaşı'na neden olmuştur.

3. 1919'dan 1945'e Westphalian Dönem

1919–1945 yılları arasında Westphalian Sistem, 1919–1939 yılları arasında “iki savaş arası dönem” ve 1939–1945 yılları arasında 2. Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönem olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 1919–1939 yılları arasında uluslararası sistemde barışın tesisi ve savaşların önlenmesine yönelik çabalar görülmüştür.

Paris Barış Konferansı, kendisinden 100 yıl önce düzenlenmiş Viyana Kongresi'nden farklı bir uluslararası düzen öngörmüştür³²¹. Ayrıca Avrupa dışından bir devletin ve liderin (ABD ve Woodrow Wilson) uluslararası sistemi düzenleyici aktör olarak ön planda yer alması Paris Barış Konferansı'nın farklı noktalarından biri olarak dikkat çekmiştir. Paris Barış Konferansı sonunda imzalanan barış andlaşmaları³²² ABD Başkanı Woodrow Wilson, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau ve İngiltere Başbakanı Lloyd George'un çabalarıyla oluşmuştur³²³ ama Wilson'ın uluslararası politikaya ve diplomasiye bakışı diğer iki devlet adamından farklı olmuştur. Daha geniş bir ifadeyle vurgularsak Clemenceau ve Lloyd George dış politikayı Avrupa tarzı eski diplomasi ilkelerine uygun olarak güç dengesi, ulusal güvenlik ve ulusal çıkar odaklı yorumlarken, Wilson Avrupa tarzı ulusal çıkar ve güç mücadelesi odaklı diplomasinin dünyayı felakete sürükleyeceğini düşünmüştür. Dolayısıyla Wilson'a göre *yeni dünya düzeni* farklı temellerde oluşmalıdır ve bu olguları meşhur *14 Nokta*'sında açıklamıştır. Wilson'ın *14 Nokta*'sı, yerine getirilmesi “zorunlu” 8 ve yerine getirilmesi zorunlu olmasa da “gerekli” 6 maddeden oluşmuştur³²⁴. Yeni bir dünya düzeni için zorunlu görülen maddelerin içinde yer alan *açık diplomasinin* hâkim kılınması ve MC'nin kurulması diplomasi tarihi açısından önemli gelişmeler arasında yer almıştır.

---

³²¹ Margaret Mac Millan, **1919 Paris: Paris Barış Konferansı ve Dünya'yı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi**, çev. Belkıs Dişbudak, 1. b., ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 2.

³²² Paris Barış Konferansı'nda Almanya'yla Versailles, Avusturya ile St. Germain, Bulgaristan'la Neuilly, Macaristan'la Trianon ve Osmanlı Devleti'yle Sevres Barış Andlaşmaları imzalanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, “Siyasi Tarih İlkçağlardan...”, op. cit., ss. 403-404.

³²³ Ibid., s. 400.

³²⁴ 14 Nokta'nın tamamı için bkz. Kissinger, op. cit., s. 219.

Daha önce ifade edildiği gibi açık diplomasi³²⁵, devlet yöneticilerince sürdürülen dış politikanın ve diplomatik süreçlerin kamuoyunun önünde yürütülmesidir. Wilson'a göre kamuoyunun ikinci planda kaldığı gizli andlaşmalar, ittifaklar ve ulusal çıkar odaklı (*realpolitik*) dış politika 1. Dünya Savaşı'nın önemli nedenleri arasında yer almıştır³²⁶. Dolayısıyla Wilson'ın tasarladığı yeni dünya düzeni uluslararası rekabetten ziyade uluslararası işbirliğine ve uluslararası ortak çıkarlara dayanmıştır³²⁷. Wilson bu hedeflerin ve uluslararası barışın kalıcı hale gelmesi için MC'nin kurulmasını³²⁸ sağlamıştır³²⁹. MC, *idealist* ve *açık diplomasi havarisi* olarak kabul edilen Wilson'ın yukarıda değinilen düşünceleri üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi ve kolektif güvenlik sistemi oluşturmak MC'nin temel amaçları olmuştur.

Woodrow Wilson'ın dışında Vladimir İliç Lenin de açık diplomasiyi uygulayan liderler arasında yer almıştır. Bilindiği üzere Rusya Brest-Litovsk Andlaşması'yla 1. Dünya Savaşı'ndan çekilmiş ve savaş öncesi yapılan gizli andlaşmaları deşifre etmiştir. Fakat Wilson ve Lenin'in açık diplomasi konusu ile sistemin devamlılığı üzerinde farklı bakış açılarına sahip olmuştur. Lenin'in savunduğu, sosyalist diplomasi'nin nihai amacı *sosyalizmin ve komünizmin oluşmasını ve yerleşmesini sağlayacak uygun uluslararası koşulları yaratmak* ve komünizmle beraber devletlerin olmadığı, dolayısıyla diplomasiye ihtiyaç duyulmayacak bir sistem yaratmaktır. Wilson ise devletlerin içinde yer aldığı uluslararası sistemin barışçı ve açık diplomasiye uygun olarak devamını amaçlamıştır³³⁰.

---

³²⁵Wilson'ın açık diplomasi yaklaşımı MC Sözleşmesi'nin 18. Maddesi'nde somutlaşmıştır. Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 18. Maddesi şudur: "*Cemiyet Üyelerinden birinin ileride yapacağı her andlaşma ya da uluslararası bağitlanma, Sekreterlikçe tescil edilecek ve olabilen en kısa süre içinde yayınlanacaktır. Bu andlaşma ya da uluslararası bağitlanmalardan hiçbiri, tescil edilmeden önce bağlayıcı güçte olmayacaktır.*". Bu konuda ayrıntılı bilgi için Mehmet Genç, **Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı I. Cilt**, 1. b., Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1999, s. 8.

³²⁶ Mac Millan, op. cit., s. 61.; Eric Hobsbawn, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, çev. Yavuz Alogan, 5. b., Everest Yayınları, 2011, s. 43.

³²⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Nicholson, op. cit., s. 159.; Edward Hallett Carr, **Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)**, çev. Can Cemgil, 1. b., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 100.

³²⁸ Woodrow Wilson, Milletler Cemiyeti'ni kurma çabalarından ötürü Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Black, op. cit., p. 201.

³²⁹ Richard J. Shuster, **German Disarmament After World War I: The Diplomacy of International Arms Inspection: 1920-1931**, 1st p., Routledge, London, 2006, p. 15.

³³⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Derek Drinkwater, **Sir Harold Nicholson and International Relations: The Practitioner As Theorist**, 1st p., Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 49.; Nicholson, op. cit., s. 85.; Watson, op. cit., p. 11; Tuncer, "Eski ve Yeni...", op. cit., s. 66.; İskit, op. cit., ss. 147-148, 151.; Lee, "Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)", op. cit., s. 263.; Elias, op. cit., p. 34.

Lakin Paris Barış Konferansı ve MC, amaçlarını gerçekleştirme konusunda başarısız olmuş ve yeni bir dünya savaşının çıkmasını engelleyememişlerdir. Paris Barış Konferansı'nın başarısız olma sebepleri arasında 1815 Viyana Konferansı'ndan farklı olarak yenilen devletlerin ve Avrupa'nın iki büyük gücü Rusya'yla Almanya'nın temsil edilmemeleri³³¹, Orta Avrupa'da ve Ortadoğu'da *self determinasyon*³³² ilkesine uygun olarak yaratılan ardıl devletlerin bölgelerindeki güç boşluğunu dolduramamış olmaları sayılabilir³³³. MC'nin başarısızlığının sebebi olarak evrensel nitelikli ilk uluslararası örgüt olmasına rağmen Avrupa merkezli olmaktan kurtulamaması gösterilebilir³³⁴. Ayrıca MC'ni kurmasına rağmen ABD, Başkan Wilson seçimleri kaybettikten sonra örgüte üye olmamış, örgüt uluslararası politikada eskisi kadar güçlü olmayan İngiltere ve Fransa'nın etkisine girmiştir³³⁵. MC'nin kuruluşuna öncülük etmesine karşın ABD'nin örgüte üye olmaması, tarihsel olarak İngiltere'nin 1815'te Kongre Sistemi'ni kurmasına rağmen 1818 tarihli Aix la Chapelle Konferansı'ndan sonra sistemden çıkmasına benzetilebilir³³⁶. Almanya ve savaş sonrası düzenle ilgili farklı çıkarları olan İngiltere ve Fransa'nın güç mücadelesi MC'nin işleyişine ve amaçlarına zarar vermiştir³³⁷. Örgüt, 2. Dünya Savaşı başlayana kadar İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi, İspanya İç Savaşı'nda meşru yönetime destek verilmemesi, Münih Düzenlemeleri ile Çekoslovakya'nın Südetler Bölgesi'nin Almanya'ya verilmesi, Japonya'nın Mançurya'yı işgal etmesi karşısında Çin'in dikkate alınmaması ve 2. Dünya Savaşı çıktığında hiçbir devletin savaş ilanını bildirmemesi olaylarında görevlerini ve amaçlarını yerine getirememiştir³³⁸.

---

³³¹ Rusya ve Almanya 1922 yılında imzaladıkları Rapallo Andlaşması'yla diplomatik *tecritlerinden* kurtulmuşlardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 18. b., İmge Yayınları, Ankara, 2009, s. 23.; Kissinger, op. cit., s. 240.; Roberts, op. cit., s. 626.

³³² *Ulusların geleceğini kendilerinin tayin etmesi ilkesi* olarak da bilinen self determinasyon, her ulusun kendi seçeceği yönetim biçimine ve egemen bir devlete sahip olma hakkıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gönlübol, "Uluslararası Politika...", op. cit., s. 334.; Sönmezoğlu, op. cit., s. 395.

³³³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih İlkçağlar'dan...", op. cit., s. 405.; Kissinger, op. cit., s. 234.; Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, 3. b., İş Bankası Yayınları, Ankara, 1983, s. 151.; Kennedy, op. cit., s. 335.

³³⁴ Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 35.

³³⁵ Ibid., s. 14.

³³⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, op. cit., s. 82.; Black, op. cit., p. 201.

³³⁷ Fransa Almanya'yı güçsüz bir devlet haline getirip baskı altına alınması gerektiğini savunurken, İngiltere "*Yatıştırma Politikası*" (Appeasement Policy) çerçevesinde sistemde güçlenmeye başlayan Almanya'yı küçük ödünler vererek dengelemeyi amaçlamıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, op. cit., s. 246.; Joana Bourke, **The Second World War: A People's History**, 1st p., Oxford University Press, New York, 2001, pp. 14-18.

³³⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit. s. 36, 69.; Blanning, op. cit., p. 181.

İki savaş arası dönemde MC deneyimi dışında bazı barış ve silahsızlanma çabaları da görülmüştür. Bu deneyimlerin en önemlileri olarak Washington Deniz Silahlarını Sınırlandırma Konferansı, Lokarno Andlaşmaları, Briand-Kellogg Paktı ve Londra Deniz Sınırlandırma Konferansı gösterilebilir. 1922 yılında düzenlenen Washington Deniz Silahlarını Sınırlandırma Konferansı'nda ABD, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya silahlarını belirli oranlara göre sınırlandırmışlardır³³⁹. Bu konferanstan 8 yıl sonra Londra'da ABD, İngiltere ve Japonya küçük tonajlı savaş gemileriyle ilgili bir sınırlandırmaya daha gitmişlerdir³⁴⁰. İki savaş arası dönemde barışın sürekliliğini sağlamaya yönelik girişimler arasında yer alan Lokarno Barış Andlaşmaları'nın temelinde ise 1922'de Almanya'nın İngiltere, Fransa, Belçika ve İngiltere arasındaki saldırmazlık anlaşmalarına³⁴¹ ve tek taraflı sınır değişimlerine karşı “*ortak güvenlik*” oluşturma fikri yer almıştır³⁴². Fransa'nın MC nezdinde kendi güvenliğini sağlama girişimi olumlu sonuç vermeyince ve 1924 yılında Dawes Planı'yla Almanya'nın tamirat borçlarının yapılandırılması iki savaş arası dönemde kısa süreli olsa da Fransa-Almanya ilişkilerini düzeltmiş³⁴³, Almanya Lokarno Andlaşmaları'ndan bir yıl sonra MC üyesi olmuş ve Avrupa diplomasisi içindeki eski yerini almıştır³⁴⁴. Lokarno Barış Andlaşmaları'nın dışında 1928'de ABD ve Fransa, Briand-Kellogg Paktı'yla *savunmaya dayanmayan savaş* yasadışı ilan etmişlerdir³⁴⁵. Daha sonra pakta İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika, Çekoslovakya ve Türkiye de katılmışlardır³⁴⁶.

Yukarıda soyut bir şekilde bahsettiğimiz barış ve silahsızlanma girişimlerinin başarısızlığının önemli sebepleri arasında Dünya ekonomisinin 1929–1933 yılları arasında kötüye gitmesi de yer almıştır³⁴⁷. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD 15 devlete borç vermiş

³³⁹ Kissinger, op. cit., s. 353.

³⁴⁰ Sander, “Siyasi Tarih 1918-1994”, op. cit., ss. 37-38.

³⁴¹ Schuster, op. cit., pp. 155-156.

³⁴² Lee, “Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)”, op. cit., s. 267.

³⁴³ Elana Passman, “Civic Activism and the Pursuit of Cooperation in the Locarno Era”, **A History of Franco-German Relations in Europe From 'Hereditary Enemies' to Partners**, Carine Germond and Henning Türk (ed.), 1st p., Palgrave Macmillan, 2008, p. 101.

³⁴⁴ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3. b., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 265. Ayrıca Lokarno Andlaşmalarından sonra Aristide Briand, Neville Chamberlain ve Gustav Stresemann Nobel Barış ödülü almışlardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, op. cit., s. 268.

³⁴⁵ Uçarol, op. cit., s. 636.

³⁴⁶ Sander, “Siyasi Tarih 1918-1994”, op. cit., ss. 38-39.

³⁴⁷ Eric Hobsbawn 1929-1933 yılları “*Büyük Çöküş*” olarak nitelendirmiştir. Edward H. Carr iki savaş arası dönemin son on yılını, *gerçekçiliği pek dikkate almayan bir ütopyadan, her türlü ütopya unsurunun katı bir şekilde dışlanmasına doğru ani bir düşüş* olarak ifade etmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Hobsbawn, “Aşırılikler Çağı...”, op. cit. s. 273.; Carr, op. cit., s. 261.

olup, bu borçların büyük kısmını İngiltere, Fransa ve İtalya'ya tarafından alınmıştır. Bu devletler ABD'ye olan borçlarını Almanya'dan gelen tamirat alacaklarıyla ödemeyi planlamışlardır³⁴⁸. Döngüsel şekilde Almanya da ABD'nin verdiği krediyle tamirat borçlarını İngiltere ve Fransa'ya ödemiştir³⁴⁹. Fakat bu döngü ABD'nin spekülasyon piyasası, Amerikan banka sisteminin zayıflığı ve dünya ekonomisinin kırılğan yapısı nedeniyle 1929'da *Büyük Bunalım*'ın yaşanmasına sebep olmuştur³⁵⁰. 1929 Büyük Bunalımı tamirat borçlarını ödemekte zorlanan Alman ekonomisini daha da kötüleştirilmiş³⁵¹ ve ekonomik krizi Avusturya'yla yapılacak bir gümrük birliği ile aşmayı amaçlamıştır. Fakat bu öneri Versailles Andlaşması'na aykırı olduğu için kabul edilmemiştir. Ekonomik bunalımın aşılammaması ve toplumsal koşulların sonucunda Almanya'da 1933 yılında Adolf Hitler iktidara gelmiş³⁵² ve üç aşamalı dış politikasını uygulamaya çalışmıştır. Hitler'in üç aşamalı dış politikası şunlardır³⁵³:

- 1) *Versailles Barış Andlaşması'nın kısıtlamalarından kurtulmak.*
- 2) *Almanya dışında yaşayan bütün Almanların Alman sınırları içine alınması yoluyla "Bir Ulus, Bir Devlet (Ein Volk, Ein Reich)" ilkesini gerçekleştirmek.*
- 3) *Lebensraum, yani "hayat sahası" politikasıyla, Alman devletinin gönencini ve mutluluğunu üst düzeye çıkarmak.*

Hitler dış politika hedefleri çerçevesinde İngiltere'nin "*Yatıştırma Politikası*"nın³⁵⁴ da etkisiyle önce Avusturya'yı ilhak ederek (Anschluss), sonra Çekoslovakya'yı işgal

---

³⁴⁸ Barış Özdal, "1929 Büyük Bunalımı'nın Uluslararası Etkileri ve Türkiye", **Kriz Yönetimi: Uygulamalar için Temel Adımlar**, ed. Melek Tüz, 4. b., Bursa, 2008, s. 159.

³⁴⁹ Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 42.

³⁵⁰ 1929 Büyük Bunalımı'nın başlıca sebepleri için bkz. Beşir Hamitoğulları, **Çağdaş İktisadi sistemler: Oluşum ve Değişim Aşamaları ile Strüktürel ve Doktrinel Bir Yaklaşım**, 2. b., Ankara SBF Yayınları, Ankara, 1978, s. 256'dan aktaran Özdal, "1929 Büyük Bunalımı'nın...", op. cit., s. 163.

³⁵¹ Bourke, op. cit., p. 9.

³⁵² Kennedy, op. cit., s. 402.

³⁵³ Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 46.

³⁵⁴ "*Bir saldırının ortaya çıkması ya da bir saldırı tehdidinin ortaya çıkması halinde, saldırgan devlete karşı uygulanan pasif politika.*" olarak tanımlanan yatıştırma politikasını 2. Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain, Almanya'nın Versay Andlaşması'ndan kaynaklanan ağır yükümlülükleri göz önünde bulundurarak Almanya'nın Avrupa'daki barışı bozmasını engellemeye çalışmıştır. Özünde kapitalizme karşı olan iki gücün (Almanya ve SSCB)'nin karşı karşıya getirilip zayıflatılması üzerine kurgulanan bu politika amacına ulaşamamış ve Polonya işgali sonrası Hitler SSCB'ye saldırmamış, genişleme yönünü Avrupa'ya dönmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Dağ, op. cit., s. 37.; Sönmezoğlu, "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü", op. cit. s. 713.; Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...", op. cit., ss. 283-285.

etmiş ve Doğu Avrupa'ya doğru yayılmayı sürdürmüştür. Nazi Almanyası'nın son olarak 1 Eylül 1939'da Polonya'yı işgal etmesi 2. Dünya Savaşı'nı başlatmıştır³⁵⁵.

2. Dünya Savaşı askeri, sosyolojik ve tarihsel etkileri itibariyle diğer savaşlardan farklı özellikleri olmasının yanı sıra diplomasi tarihi açısından da farklı özelliklere sahiptir. 2. Dünya Savaşı'nın diplomasi tarihi açısından farklı boyutları savaşın kırılma noktalarından sonra gerçekleşmiştir. Savaşın iki kırılma noktası, Japonya'nın Pearl Harbour'ı bombalaması ve Nazi Almanyası'nın Moskova seferidir. Japonya 1941'de ABD'nin Hawaii'deki askeri üssü Pearl Harbour'a saldırmış ve saldırıdan sonra Almanya ABD'ye savaş ilan etmesidir. ABD bu gelişme üzerine 1942'de Rusya, İngiltere ve o tarihte 22 devletin katıldığı bir Birleşmiş Milletler (BM) İttifakını kurulması fikrini ortaya atmıştır. İttifaka göre kesin zafer elde edilene kadar Almanya ve müttefikleriyle mücadele edilecektir. BM İttifakı alınan kararlar itibariyle Avrupa Uyumu'nun temellerini atan 1814 Chaumont Andlaşması'na benzemiştir. Savaşın ikinci kırılma noktasında Nazi Almanyası SSCB'yi savaş dışı bırakmak için Moskova'ya sefer düzenlemiş, Stalingrad Savaşı ve sonrası gelişmeler neticesinde Normandiya Çıkartması gerçekleştirmiş ve Almanya'nın yenilgi süreci başlamıştır³⁵⁶.

ABD'nin savaşa girmesi ve Almanya'nın başarısız Rusya seferinden sonra Müttefik devletler savaş sonrası düzeni sağlamak için konferanslar yapmışlardır. Bu konferanslar Moskova, Tahran, 1. Kahire, Dumbarton Oaks ve Yalta Konferansları'dır. 1943'de düzenlenen Moskova Konferansı'nda SSCB, Almanya'ya karşı savaşacağı konusunda güvence vermiş ve savaş sonrası kurulacak uluslararası örgütü destekleyeceğini ifade etmiştir. Konferansa İngiltere, ABD, SSCB ve Çin Dışişleri Bakanları katılmıştır. Savaş sonrası düzenle ilgili ikinci konferans Tahran Konferansı'dır. Franklin Delano Roosevelt, Winston Churchill ve Josef Stalin'in katıldıkları konferansta savaş sonrası İngiltere ve SSCB'nin İran'dan çekilme kararı alınmıştır. 1. Kahire Konferansı'nda ise Roosevelt, Churchill ve Chiang Kai Shek, Japonya'nın savaş sonrası işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve Kore'ye bağımsızlık verilmesi gibi Pasifik'le ilgili konuları tartışmışlardır. Savaş sonrası düzenle ilgili yapılmış üçüncü konferans Dumbarton Oaks Konferansı'dır. Dumbarton Oaks Konferansı'nda BM'nin yapısı tartışılmış, fakat Güvenlik Konseyi'ndeki

---

³⁵⁵ Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 49, 56, 63.

³⁵⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 169, 172, 183.; Lee, "Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)", op. cit. s. 302.

oylama sistemi çözülememiştir. Güvenlik Konseyi'ndeki oylama sistemi Yalta Konferansı'nda çözülmüş ve Güvenlik Konseyi'de daimi veto yetkisi ABD, SSCB, İngiltere, Çin ve Fransa'ya verilmiştir. Ayrıca bu konferansta Almanya da işgal bölgelerine ayrılmıştır³⁵⁷. Yukarıda değinilen gelişmeler ışığında 1919–1945 yılları arasında Westphalian Dönem'in özellikleri şöyle sıralanabilir:

1) Diplomasi Avrupa merkezli olmaktan çıkmış, ABD askeri ve ekonomik güç olmasının yanı sıra diplomaside de etkin bir aktör olmuştur. ABD ve Başkan Woodrow Wilson modern anlamda açık diplomasiyi savunmuş, Avrupa tarzı diplomasiden farklı olarak uluslararası toplumu ve iş birliğini merkeze alan alternatif bir diplomasi yaklaşımı geliştirmiştir.

2) 1919–1945 yılları arasında diplomaside diplomatlardan ziyade politikacıların belirleyici olduğu görülmüştür

3) 1. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş olan MC ile *parlamentar diplomasi* uygulanmıştır.

4) 1919–1945 yılları arasında ideolojilerin diplomasiye etkileri görülmüştür. İdeolojik temelli diplomasiinin önemli örneklerinden ikisi zora ve monologa dayalı Nazi diplomasisi ve Sosyalist diplomasiidir³⁵⁸.

5) 2. Dünya Savaşı devam ederken savaş sonrası düzenle ilgili kararlar *zirve diplomasisi* kullanılarak alınmıştır³⁵⁹. Kısacası savaş sonrası düzenle ilgili kararlar 2. Dünya Savaşı devam ederken alınmış olup, bu durum diplomasi tarihinde ilk kez yaşanmıştır.

---

³⁵⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., ss. 189-196.

³⁵⁸ Hitler Wilhelm Strasse'deki Dışişleri Bakanlığı'nı "*entelektüel çöplük*" olarak nitelemiş, diplomatları "*sadece huzur zamanlarında işe yarayan Neol Babalar*" diyerek gereksiz görmüştür. 1938 yılından sonra Hitler Avrupa diplomasisinin gelenek ve değerlerine aykırı davranmış ve yabancı diplomatları da nadiren kabul etmeye başlamış, diplomasiinin uzlaşma boyutunu göz ardı etmiştir. Bu durumun örneklerinden biri Hitler'in Avusturya'yı işgal etmeden önce Avusturya Başbakanı Kurt Schuschnigg'e karşı kullandığı zorlayıcı ve diplomatik nezaket ilkelerine aykırı davranış şeklidir. Adolf Hitler Schuschnigg'e şöyle demiştir: "*Size bir kere daha söylüyorum ki, işler bu şekilde devam edemez. Benim tarihi bir misyonum var ve ben bu misyonu gerçekleştireceğim. Çünkü Tanrı bu misyonu yerine getirme görevini bana verdi...*". Sovyet Diplomasisi de Nazi diplomasisine benzer şekilde monologa dayalı diplomasi yöntemi benimsemiştir. Sovyet diplomasisinin amacı daha önce de belirtildiği üzere burjuva devletlerin oluşturduğu uluslararası sistemi sonlandırmak olmuştur. Bu amaca uygun olarak diğer devletlerdeki komünist grupları desteklemiş, BM'de propaganda yöntemini kullanarak diplomaside uzlaşma yerine monologu tercih etmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İskit, op. cit., ss. 158-159.; Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi", op. cit., s. 279.; Gönlübol, "Uluslararası Politika İlkeler...", op. cit., s. 125.

³⁵⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gilpin, "War and State...", op. cit.; p. 173.; İskit, op. cit., s. 155, 157.

4. 1945'ten 1991'e Westphalian Dönem

1945–1991 yılları Westphalian Sistem’de “*Soğuk Savaş*”ın yaşandığı dönemi ifade etmektedir. En basit tanımıyla Soğuk Savaş, ABD ve SSCB’nin liderliğindeki kapitalist Batı ve komünist Doğu Bloğu arasında yaşanmış olan “*sıcak*” çatışmaların çevre (periferi) devletlerde görüldüğü güç mücadelesidir³⁶⁰. Soğuk Savaş 1945–1962 yılları arasında yükselme eğiliminde olmuş, 1962 Küba Ekim Füzeleri Krizi’nden sonra Yumuşama (detente) evresine geçilmiştir. Yumuşama evresi 1975’te Helsinki Nihai Senedi’yle zirve noktasına ulaşmış, 1975–1985 yılları arasında Soğuk Savaş yeniden yükselme eğilimi göstermiştir. 1985’ten sonra Soğuk Savaş’ın etkileri azalmaya başlamış ve 1991’de sona ermiştir. Görüldüğü gibi Soğuk Savaşı dört aşamada değerlendirmek mümkündür.

Soğuk Savaş’ın provası 1944 yılında 2. Dünya Savaşı esnasında İngiltere ve SSCB arasında yaşanmıştır. 2. Dünya Savaşı’nda ekonomik ve demografik kayıpları fazla olan SSCB’nin amacı olası bir Alman saldırısına karşı Doğu Avrupa devletlerinden bir tampon bölge yaratmak olmuştur³⁶¹. Bu politikasına uygun olarak 1944’te İngiltere’yle “*Yüzdeler Andlaşması*”nı imzalamış ve Doğu Avrupa’yla Balkanlar Rus ve İngiliz etki alanlarına bölünmüştür. Fakat iki dünya savaşından gücünü kaybederek çıkan İngiltere SSCB’ye karşı 2. Dünya Savaşı sonrası Orta ve Doğu Avrupa’daki “*Büyük Oyun*”u devam ettirememiş ve uluslararası sistemde İngiltere’nin yerini ABD almıştır. Etki alanlarını kontrol mücadelesi Doğu Avrupa’dan Almanya’ya kaydıktan sonra ABD ile SSCB arasında yaşanacak Soğuk Savaş’ın sinyalleri görülmeye başlamıştır. Almanya ile ilgili halledilmesi gereken konu öncelikle Almanya’nın silahsızlandırılması ve Nazi ideolojisinden arındırılması olmuştur. Bu amaçla Müttefikler; Moskova, Tahran, Yalta Konferansları’nda önce Almanya’nın, daha sonra Berlin’in işgal bölgelerine ayrılmasını, Almanya’yı “*Müttefik Denetim Komisyonu*”yla yönetme kararını almışlar. 1944’te işgalci devletlerin arasına Fransa da dâhil edilmiştir. Almanya’nın savaş sonrası hukuki statüsü tartışılırken ABD’nin savaş esnasında SSCB’ye “*Ödünç Verme-Kiralama Yardımı*”nı kesmesi, savaş sonrası iki devlet arasındaki anlaşmazlıkların göstergesi olarak yorumlanmıştır. Almanya’ya karşı sert yaptırımlar uygulamak isteyen SSCB ve diğer

³⁶⁰ Sönmezoğlu, “Uluslararası İlişkiler Sözlüğü...”, op. cit., s. 591.; Sander, “Siyasi Tarih 1918-1994”, op. cit., s. 225.

³⁶¹ Knutsen, op. cit., s. 310.

müttefikler arasındaki uyuşmazlıklar ABD ve SSCB tarafından göz ardı edilmiş ya da savaş sonrasına ertelenmiş, zira asıl amaç Almanya'yı yenmek olmuştur³⁶².

Tahran ve Yalta Konferansları'nın dışında Soğuk Savaş öncesi önemli konferanslardan biri Potsdam Konferansı olmuştur. Konferansın gündemini savaş tazminatları, Almanya'nın durumu, Almanya'nın müttefiklerinin statüsü, SSCB'nin Türk Boğazları dâhil olmak üzere talepleri oluşturmuştur³⁶³. Konferansın merkezindeki konu ise “*Almanya Sorunu*” olmuş, bu ülke Tahran ve Yalta Konferansları'nda kararlaştırıldığı gibi ekonomik ve politik olarak Müttefik devletlerin kontrolüne bırakılmıştır³⁶⁴. Fakat SSCB'nin isteklerinin çoğu Potsdam'da reddedilmiş, böylelikle Avrupa'nın *iki nüfuz küresine ayrılma süreci* başlamıştır³⁶⁵. Dolayısıyla Yalta Konferansı'ndaki olumlu siyasi atmosfer Potsdam Konferansı'nda yaşanmamış³⁶⁶, ABD ve SSCB Soğuk Savaş sürecine girmişlerdir. Görüldüğü gibi 2. Dünya Savaşı devam ederken toplanan konferanslar, müttefikler arasındaki güven sorununu açığa çıkarmış ve 2. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren büyük güçlerin çıkar çatışması Balkanlar'dan Almanya'ya ve Doğu Avrupa'ya kaymıştır. Bu güç mücadelesinin dışında MC'nin ardılı evrensel bir örgüt olan BM kurulmuştur. BM'nin yapısı 1815'teki “*Avrupa Uyumu*”na benzer şekilde beşli yapı arz etmiş ve BM'nin Güvenlik Konseyi'ni oluşturan beş güç; ABD, SSCB, Fransa, Çin ve İngiltere olmuştur. BM'nin yapısı Avrupa Uyumu'ndan farklı olarak sadece büyük güçlerden ibaret olmamış³⁶⁷, Westphalian Sistem'deki diğer devletler de Genel Kurul'da yer alarak dünya siyasetinin yürütülmesinde kendilerini ifade etme imkânına kavuşmuşlardır. Fakat iki kutuplu sistemin etkisiyle BM etkin çalışma imkânı bulamamış ve farklı bloklardaki devletler arasındaki diplomatik ilişkiler sağlıklı yürütülememiştir.

Daha önce ifade edildiği gibi 1945–1962 yılları arası Soğuk Savaş hızlandıran gelişmelerin yaşandığı evreyi ifade etmektedir. Soğuk Savaş'ı hızlandıran önemli

---

³⁶² Sander, “Siyasi Tarih 1918-1994”, op. cit., s. 209, ss. 211-212.; Kissinger, op. cit., s. 412.; Tony Judt, **Savaş Sonrası: 1945 Sonrası Avrupa Tarihi**, çev. Dilek Şendil, 1. b., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 133.

³⁶³ Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası-I (1919-1950)**, 3. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 502-503.; Kissinger, op. cit. s. 414.

³⁶⁴ David Welch, **Modern European History (1871-2000)**, 2nd ed., Routledge Press, New York, 1999, pp. 124-126.

³⁶⁵ Kissinger, op. cit., s. 417.

³⁶⁶ Sander, “Siyasi Tarih 1918-1994”, op. cit., s. 217.

³⁶⁷ Ibid., ss. 204-205.; Genç, op. cit., ss. 69-105.

gelişmelerden arasında ABD Yardımları, Prag Darbesi ve NATO'nun kuruluşu³⁶⁸, 1. Berlin Bunalımı, SSCB'nin Sputnik Uydusu'nu fırlatması, 2. Berlin Bunalımı ve U-2 ile Küba Ekim Füzeleri Krizi gösterilebilir. Süveyş Krizi Ortadoğu'da, Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı ise Asya-Pasifik'te Soğuk Savaş tırmandıran önemli gelişmeler arasında gösterilebilir.

Truman Doktrini, Sovyet etkisine karşı Türkiye ve Yunanistan'a yapılan ekonomik yardımları içermiştir. Doktrin çerçevesinde yapılmış yardımlarla ABD'nin Soğuk Savaş politikası olan SSCB'yi *Çevreleme Politikası* (Containment Policy)³⁶⁹ başlamıştır³⁷⁰. Truman yardımlarından sonra gerçekleşen Prag Darbesi'yle SSCB, Çekoslovakya'da hükümet değişimi yapmış ve bu olay karşısında 1949'da Batı Bloku'nun savunma örgütü NATO kurulmuştur³⁷¹. Prag Darbesi'nden sonra gerçekleşen 1. Berlin Bunalımı'nın nedeni Batılı devletlerin kendi işgal bölgelerinde para birimi reformuyla ekonomik birliği sağlama girişimleridir. Avrupa'nın Sovyet etkisine karşı yeniden yapılandırılması için yapılan Marshall yardımlarından sonra bu gelişme SSCB'nin tepkisine neden olmuştur. SSCB'nin tepkisi Berlin'i abluka altına alıp, işgal bölgeleri arasındaki iletişimi kesmek olmuştur³⁷². ABD'nin hava köprüsüyle ablukayı kırması üzerine 1949'da SSCB ablukayı kaldırmış ve bu gelişmeden sonra Almanya Batı ve Doğu Almanya olarak ikiye ayrılmıştır. 1. Berlin Bunalımı ABD ile SSCB'nin karşı karşıya geldiği ilk Soğuk Savaş anlaşmazlığı olması nedeniyle Soğuk Savaş'ın ilk evresinde önemli yere sahip olmuştur.

³⁶⁸ NATO, ABD'nin barış zamanında yaptığı ilk askeri ittifaktır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, op. cit., s. 438.

³⁶⁹ ABD'nin Soğuk Savaş döneminde uyguladığı dış politikasıdır. ABD'nin bu politikadaki amacı, Batı Blok'undan devletlerin oluşturduğu paktlarla SSCB'nin etki alanını daraltmaktır. Kuzey Atlantik Paktı (NATO), Balkan Paktı, Bağdat Paktı (CENTO), Güneydoğu Asya Andlaşması Örgütü (SEATO) gibi oluşumlar çevreleme politikası amacıyla oluşturulmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kamuran Reçber, "Batı Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması Örneğinde Uluslararası Andlaşmaların Sona Ermesi/Erdirilmesi Sorunu", **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 5, 2001, ss. 184-194.; Kamuran Reçber, "Batı Avrupa Birliği'nin Uluslararası Hukuk Kişiliği", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 57/1, 2002, ss. 89-110.; Kamuran Reçber, **Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri**, 3. b., Alfa Aktüel Yayınevi, Bursa, 2009, passim, Sönmezoğlu, "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü...", op. cit., s. 204.

³⁷⁰ Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 258.

³⁷¹ Prag Darbesi'nden sonra Fransa, Belçika, Lüksemburg, İngiltere ve Hollanda 1948 Brüksel Andlaşması'yla SSCB'ye karşı güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır. NATO ise Avrupa'daki bu savunma girişimine ABD'nin destek vermesiyle oluşmuştur. Daha sonra 1954'te Brüksel Andlaşması değiştirilmiş ve "*Değiştirilen Brüksel Andlaşması*" adıyla, Avrupa'daki SSCB tehdidine karşı alınmış ilk askeri tedbir olan Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, op. cit., s. 439.; Lee, "Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)", op. cit. s. 322.; Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...", op. cit., s. 445.; Özdal, "Avrupa Güvenlik ve Savunma...", op. cit., s. 82.

³⁷² J. M. Roberts, **Dünya Tarihi-II**, çev. İdem Erman ve Tansu Akgün, 1. b., İnkılap Yayınları, İstanbul, 2011, s. 1012.

Avrupa'daki bu anlaşmazlıktan sonra ABD ve SSCB, Kore'de bir kez daha karşı karşıya gelmişler, bu ülke Kore 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Kuzey ve Güney olmak üzere iki etki alanına ayrılmıştır. Kuzey Kore SSCB'nin, Güney Kore de ABD'nin etki alanına girmiş, 38. Enlem sınır kabul edilmiştir. Fakat 1949'da Çin'de Mao Tse Tung ve komünistlerin iktidara gelmesi Pasifik'teki ABD-SSCB mücadelesinde komünizmi ve SSCB'yi avantajlı hale getirmiştir. NATO'nun kurulmasından sonra ABD'ye karşı üstünlük kurmak isteyen SSCB, Kuzey Kore'yi Güney Kore'ye saldırmaya teşvik etmiştir. ABD'nin "*Domino Teorisi*" doğrultusunda endişesi Pasifik'te komünizmin yayılması olmuştur. Savaşta kazanan olmamış, ABD 1954'te South East Asia Treaty Organization (SEATO)³⁷³ gibi ittifaklarla Asya-Pasifik'te SSCB'yi çevrelemeye devam etmiştir. Ayrıca bu gelişmelerden sonra Batı Almanya NATO'ya dâhil edilmiş ve 1955'te Doğu Bloku'nun savunma ittifakı olan Varşova Paktı kurulmuştur³⁷⁴. NATO ve Varşova Paktı'nın kurulması, ABD ve SSCB arasındaki kutuplaşmayı arttırmış ve iki devlet arasındaki ilişkiler çevre devletler arasında da devam etmeye başlamıştır. Dolayısıyla ideoloji diplomatik ilişkileri belirlemiştir. Bu duruma paralel olarak ABD ve SSCB arasındaki güç mücadelesi de çevre devletler üzerinden devam etmiştir. Bu güç mücadelesinin ilki daha önce değinilen Kore Savaşı'dır. Çevre devletler üzerinden yürütülmüş güç mücadelesinin diğer bir örneği ise Vietnam Savaşı'dır.

Vietnam Savaşı, Kore Savaşı gibi ABD'nin Asya'da komünizmin yayılma endişelerini tetiklemiştir³⁷⁵. Bilindiği üzere 1945 Cenevre Andlaşmaları'yla Vietnam Kuzey ve Güney Vietnam olmak üzere ikiye bölünmüştür. Kuzey Vietnam'da komünist, Güney Vietnam'da ABD yanlısı sağcı diktatörlük yönetimi kurulmuştur. Ho Chi Minh liderliğindeki Kuzey Vietnam, Vietkong gerillalarıyla Güney'de yönetimi ele geçirmeyi amaçlamıştır. Kuzeyden gelen komünist tehdit ABD'nin Güney Vietnam'da askeri varlığını arttırmasını beraberinde getirmiştir. 1965–1973 yılları arasında Vietkong gerillalarıyla ABD arasındaki savaş ABD'nin Güney Vietnam'dan çekilmesiyle sonuçlanmıştır³⁷⁶. Vietnam Savaşı'nda ABD Doğu Bloku'nun çevre devletlerinden birini yenememiş ve bu durum ABD'nin diplomatik ve askeri açıdan prestijini azaltmıştır.

---

³⁷³ Örgütün Türkçe adı Güneydoğu Asya Antlaşması İttifakı'dır.

³⁷⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...", op. cit., s. 455, 461.; Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 251, 258, 275-277, 289.

³⁷⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Jonathan Neale, **Amerikan Savaşı Vietnam (1960-1975)**, çev. Doğan Tarkan, 1. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 52.

³⁷⁶ Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...", op. cit., s. 618-619.

ABD ve SSCB'nin dolaylı olarak karşı karşıya geldiği ama sonuçları itibariyle ikisinin de karlı çıktığı Soğuk Savaş gelişmesi 1956'da yaşanan Süveyş Bunalımı'dır. Süveyş Bunalımı, Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdül Nasır'ın İngiliz ve Fransız kanal şirketlerine ait olan Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi üzerine çıkmıştır³⁷⁷. Nasır'ın bu politikasının nedeni İngiltere ve ABD'nin Asuan Barajı'nın yapımı için Mısır'a kredi vermekten vazgeçmesi olmuştur³⁷⁸. Süveyş Kanalı millileştirildikten sonra İngiltere ve Fransa³⁷⁹ gizli bir anlaşmayla Mısır'a müdahale etmiş, bu müdahaleye İsrail'i de dâhil etmişlerdir. ABD ve SSCB bu operasyonu onaylamadıklarını ifade etmişler ve Mısır'daki İngiliz, Fransız ve İsraili askerler çekilmiştir. Süveyş Bunalımı'ndan sonra İngiltere ve Fransa Ortadoğu'da etkilerini kaybetmişler, SSCB Arap devletleri arasında ilgi görmeye başlamış, ABD de *Eisenhower Doktrini*³⁸⁰ ile birlikte Ortadoğu'daki çıkarlarını tanımlamış, Ortadoğu'da Fransa ve İngiltere'den oluşan güç boşluğunu doldurmuştur³⁸¹. Süveyş Bunalımı'nın önemi ABD ve SSCB'nin, blok ülkelerinin gizli diplomasi girişimlerini onaylamayacaklarını göstermiş olmasıdır.

1945'ten 1957'ye kadar ABD'nin SSCB'ye göre askeri açıdan daha güçlü olduğu iddia edilebilir. Zira ABD'nin atom tekelinin 1949'da sona ermesinden sonra Soğuk Savaş'ta güç mücadelesini SSCB lehine çeviren gelişme, 1957'de Sputnik Uydusu'nu başarılı bir şekilde yörüngeye oturtması olmuştur. SSCB bu gelişmeyle ABD'yi vurma imkânını edinmiştir³⁸². SSCB, ABD karşısındaki teknolojik üstünlüğünü diplomatik üstünlükle pekiştirmek istemiş, bu amacını 2. Berlin Bunalımı'nda gerçekleştirmeye çalışmıştır³⁸³. 2. Berlin Bunalımı Batı Almanya'nın silahlanmasının Doğu Almanya'yı rahatsız etmesi³⁸⁴ ve akabinde SSCB'nin notasıyla³⁸⁵ başlamıştır. Berlin Bunalımı'yla ilgili

³⁷⁷ Arı, "Geçmişten Günümüze Ortadoğu...", op. cit., s. 257.

³⁷⁸ ABD ve İngiltere, Nasır'ın Doğu Bloku'yla artan ilişkileri nedeniyle Asuan Barajı için Mısır'a kredi vermekten vazgeçmişlerdir. Ayrıca Nasır SSCB'den pamuk karşılığı silah almıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, op. cit., s. 502.

³⁷⁹ Nasır'ın Süveyş Bunalımı'ndan sonra artan anti-emperyalist söylemleri Fas ve Cezayir'deki bağımsızlık hareketlerini etkilemiştir. Dolayısıyla Fransa'nın Mısır'a müdahalesi sadece ekonomik çıkarları gereği gerçekleşmemiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ibid. s. 510.

³⁸⁰ ABD Başkanı Dwight Eisenhower'ın komünizm tehdidi altındaki Ortadoğu devletlerine askeri ve ekonomik yardım taahhüdünü içeren politikasıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sönmezoğlu, "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü...", op. cit., s. 248.

³⁸¹ Kissinger, op. cit., s. 528.

³⁸² Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 312.

³⁸³ Kissinger, op. cit., s. 549.

³⁸⁴ Judt, "Savaş Sonrası: 1945...", op. cit., s. 310.

³⁸⁵ SSCB Berlin'in dörtlü statüsünün sona ermesini ve şehre giriş kontrolünün Doğu Almanya'ya verilmesini ve Doğu Almanya'yla diplomatik ilişkilerin kurulmasını istemiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, loc. cit.

Paris'te toplanan konferanstan iki hafta önce U-2 Krizi'nin yaşanması³⁸⁶ Soğuk Savaş'ın daha da tırmanmasına neden olmuştur. U-2 Krizi, SSCB'nin Sputnik ile kazandığı üstünlükten sonra ABD'nin Rus askeri ve teknolojik imkânlarını tespit etmek için kullandığı casus uçağın düşürülmesiyle başlamıştır³⁸⁷. U-2 Krizi tam da ABD ile SSCB arasında gerçekleşecek zirve öncesi gerçekleşmiş, Berlin'deki başta olmak üzere iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi beklenmiştir. Fakat U-2 krizi sonrası Kruşçev yaşanan bu gelişmenin düşmanca olduğunu vurgulamış ve ABD-SSCB arasındaki diplomatik ilişkiler zarar görmüştür³⁸⁸. İki devlet arasındaki güven problemi, Berlin Bunalımı'na da yansımış ve 1961'de Berlin Duvarı'nın yapımına başlanmıştır³⁸⁹.

Soğuk Savaş'ın zirvesinin ve *dehşet dengesinin*³⁹⁰ yaşandığı diğer bir gelişme ise Küba Ekim Füze Krizi olmuştur. ABD'nin Fidel Castro'yu devirmek için uyguladığı ve başarısız olduğu Domuzlar Körfezi Harekâtı'ndan sonra SSCB Küba'ya destek vermiş ve Ekim Füze Krizi'ni Küba'da konuşlandırmıştır. ABD'nin bu harekât üzerine SSCB gemilerine abluka uygulaması ve Dünya'nın nükleer bir savaşla karşı karşıya kalması sonucu iki süper güç de birbirleriyle savaşmaya cesaret edememiş, Soğuk Savaş 1962'den sonra *Yumuşama (Detente) Dönemi*'ne geçmiştir. Küba Ekim Füze Krizi'nden sonra her iki blokta siyasi değişimler ve ayrışmalar başlamıştır. Küba Krizi'nin diplomasi açısından önemli noktalarından ikisi, ABD ve SSCB liderleri arasında yeni bir krizin yaşanmaması ve doğrudan diyalogun sağlanması için *kırmızı telefon hattı* kurulması olması ile zirve diplomasisinin işler hale getirilmesidir.

1962 Küba Ekim Füze Krizi, Batı Bloğu'nda Fransa'nın liderliğinde bazı Avrupa devletlerinin NATO ve ABD'den bağımsız politikalar yürütmelerini de beraberinde getirmiştir. Olası bir nükleer savaşın Avrupa topraklarında gerçekleşmesi ihtimali ortaya çıkınca Fransa Devlet Başkanı Charles De Gaulle, Avrupa'da istikrarı ve barışı sağlamak için SSCB dâhil olmak üzere bütün Avrupa devletlerinin işbirliği içinde olması gerektiğini savunmuştur. Yumuşama ile beraber Fransa önderliğinde Batı Bloğu'ndaki Avrupalı devletlerin, Doğu Avrupa devletleri ve SSCB'yle ilişkilerini

---

³⁸⁶ Ibid., s. 56.

³⁸⁷ Sönmezoglu, "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü...", op. cit., s. 655.

³⁸⁸ Armaoğlu, "20. Yüzyıl Siyasi Tarihi...", op. cit., s. 596.

³⁸⁹ Judt, "Savaş Sonrası: 1945...", op. cit., s. 312.

³⁹⁰ Nükleer güçlerden birinin, diğerinin de kendisini yok edecek bir karşılık vereceğinden korkarak nükleer silahlara dayalı bir ilk hareketten kaçınması durumudur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sönmezoglu, "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü...", op. cit., s. 217.

normalleştirmeye ve 2. Dünya Savaşı sonrası statükoyu korumaya yönelik girişimlerin artmaya başladığı görülmüştür. SSCB-Çin ilişkilerinin kötüye gitmesi SSCB-Fransa yakınlaşmasını doğurmuş, De Gaulle'ün amacı da ABD'nin olmadığı, SSCB ve Fransa merkezli bir Avrupa yaratmak olmuştur³⁹¹. De Gaulle Fransa'sı bu amaç doğrultusunda Fouchet Planları ve Davignon Raporu, Avrupa Siyasi İşbirliği (ASİ) gibi girişimlerde bulunmuştur³⁹². Fransa özellikle NATO'nun askeri kanadından ayrıldıktan sonra SSCB ile ilişkilerini geliştirmiştir. Sadece Fransa değil *Hallstein Doktrini*'ni³⁹³ terk eden Batı Almanya da *Ostpolitik* çerçevesinde Doğu Bloku'yla ilişkilerini normalleştirme ve Doğu Almanya'yı tanımadan ilişki kurma yoluna gitmiştir. Avrupa'daki yumuşama AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı) ve 1975 Helsinki Konferansı'yla en üst noktasına ulaşmış, Orta ve Doğu Avrupa'daki statüko kabul edilmiştir. Helsinki Konferansı'nın diplomasi tarihi açısından önemi ise 1815 Viyana Konferansı'ndan beri yapılmış en geniş katılımlı devletlerarası konferans olmasıdır³⁹⁴.

SSCB'nin Batı Bloğu'ndaki devletlerle ilişkilerini yumuşatma girişiminin sebeplerinden bir diğeri ise Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile ilişkilerinin kötüye gitmeye başlaması olmuştur. ÇHC'nin, SSCB tarafından çevrelenme korkusu ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP)'nin 22. Kongresi'nde ÇHC-SSCB gerginliği bu ülkeler arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Soğuk Savaş'ın Yumuşama evresinde -özellikle 1970'lerde- bozulan Çin-SSCB İlişkileri 1980'lerin sonuna kadar düzelmemiştir. ABD'nin amacı SSCB'yi "*ılımlı*" hale getirmek olmuştur³⁹⁵. ABD ile Çin 1972'de Şanghay

---

³⁹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 325, 329, 338, 353, 354.; Kissinger, op. cit., s. 698, 712.

³⁹² Bu girişimler Avrupa Toplulukları arasında siyasi işbirliğinin geliştirilmesine yöneliktir. Fouchet Planları General Charles De Gaulle tarafından, Davignon Raporu De Gaulle sonrası göreve gelen G. Pomidou tarafından tasarlanmıştır. ASİ, Davignon Raporu çerçevesinde oluşturulmuş bir mekanizma olup, üye devletlerin dış politikayla ilgili konularda birbirlerine danışabilmesi öngörülmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özdal, op. cit., ss. 80-88, 90, 93.

³⁹³ Hallstein Doktrini, Batı Almanya'nın Doğu Almanya'yı tanıyan devletlerle diplomatik ilişkilerini kesmesini öngören yaklaşımdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sönmezoğlu, "Uluslararası İlişkiler Sözlüğü...", op. cit., s. 315.

³⁹⁴ Aslında Avrupa devletleri arasında güvenlik ve işbirliğini güçlendirme amaçlı konferans önerisi 1960'larda SSCB tarafından yapılmıştır. Fakat bu öneri 1972'den sonra, bloklararası yumuşama sonucu mümkün olmuştur. 1972'de toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK), 1975 Helsinki Konferansı'yla sonuçlanmıştır. Helsinki Konferansı sonuç bildirgesinde Avrupa devletlerinin egemen eşitliği, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi, Avrupa ülkeleri arası işbirliği ve askeri güvenlik önemleri gibi konular yer almıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Uçarol, op. cit., ss. 914-915.

³⁹⁵ ABD Başkanı Nixon'ın amacı Çin'le ilişkileri geliştirerek SSCB'ye politik alan bırakmamak olmuştur. Henry Kissinger ABD'nin Çin politikasını satranç analojisiyle şöyle açıklamıştır: " (...) *Satranç öğrenenler için ilk ders, hamlelerden herhangi birini seçerken, her bir seçenek tarafından kaplanacak kare sayısını saymaktan çok daha kötü bir hamle yapmaktır. Genellikle, oyuncu ne kadar çok kareye hakim olursa, o*

Bildirisi'ni imzalamışlardır. Bildiriye göre Çin ve ABD Pasifik'te hegemonya mücadelesine girmemeyi, bölgede hegemonyayı amaçlayan güçlere karşı birlikte karşı koymayı taahhüt etmişlerdir. Dolayısıyla Soğuk Savaş'ta bloklar arasındaki diplomatik ilişkiler kısmen normale dönmüştür. ABD; Avrupa'nın SSCB ile ilişkilerinin normalleşmesine, diplomatik olarak Çin ile ilişkileri normalleştirerek karşılık vermiştir. Soğuk Savaş'ın yumuşama evresinde iki süper güç ve blok arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin yanı sıra içlerinde SALT-1 ve SALT-2'nin de yer aldığı ikili ve çok taraflı pek çok andlaşmayla silahsızlanma çabaları ve bağımsızlık hareketleri görülmüştür. Soğuk Savaş'ta Yumuşama ile beraber Batılı devletlerin Afrika ve Asya'daki sömürgeleri bağımsızlıklarını kazanmışlardır. 1950'lerde Ortadoğu ve Güneydoğu Asya, 1960'larda Afrika'da bağımsızlık hareketleri yaşanmış ve Westphalian Sistem'e çok sayıda aktör katılmıştır³⁹⁶.

Yumuşamanın sona ermesi ABD'deki politik değişimler sonucu gerçekleşmiştir. Dış politikaya dair önemli değişimler 1977-1981 yılları arasında görev yapmış Başkan Jimmy Carter Dönemi'nde yaşanmıştır. Yumuşama dönemi politikaları Başkan Carter tarafından doğru politikalar olarak değerlendirilmemiştir. Çünkü Carter'e göre NATO güçlü ve SSCB'ye karşı caydırıcı olmalı, Batı Avrupa, Japonya ve Çin'le ilişkiler geliştirilmelidir. Carter'ın yerine gelen Başkan Ronald Reagan da Carter'ın politikasını devam ettirmiştir³⁹⁷. 1975-1985 yılları arasında yaşanan Soğuk Savaş hızlandıran önemli olaylardan biri 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesidir³⁹⁸. SSCB Afganistan'da başarısız olmuş, askeri ve diplomatik prestij kaybetmiştir. 1985'te Mihail Gorbaçov'un başkan oluşu ve SSCB'de *Glasnost ve Perestroika* (Açıklık ve yeniden yapılanma)³⁹⁹ gibi liberal demokratik reformlar yapması Soğuk Savaş'ın sonuna doğru ABD-SSCB ilişkilerini

---

kadar çok seçeneği olur ve karşısındakinin de hareketleri o kadar çok kısıtlanmış olur. Bunun gibi, diplomaside de bir tarafın elinde ne kadar çok seçenek varsa, karşı tarafın seçenekleri o kadar çok azalır ve hedeflerinin peşinden giderken o kadar çok dikkatli olmak zorunda kalır. Gerçekten de, bu durum zamanla karşı tarafı düşmanlığa son vermeye teşvik edebilir". Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kissinger, op. cit., s. 697.

³⁹⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., s. 453-455.; Lee, "Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)", op. cit., s. 315.; İskit, op. cit., s. 165.

³⁹⁷ Sander, "Siyasi Tarih 1918-1994", op. cit., ss. 480-481.

³⁹⁸ Lee, "Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)", op. cit., s. 320.

³⁹⁹ Glasnost ve Perestroika aynı zamanda *Gorbaçov Diplomasisi*'nin önemli parçalarından biridir. Gorbaçov diplomasisi, SSCB lideri Mihael Gorbaçov'un 1980'lerin ortalarından itibaren Glasnost ve Perestroika politikalarıyla biçimlenmiş yumuşak diplomasıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Emin Dağ, **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, 3. b., Ağaç Yayınları, İstanbul, 2009, s. 226.

yumuşatmış⁴⁰⁰, akabinde 26 Aralık 1991 *Almaata Deklarasyonu*'yla SSCB dağılmış ve Soğuk Savaş sona ermiştir. 1985'te SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un iç politik reformları SSCB'yi dönüştürmüş ve sonuç olarak SSCB de facto ve de jure ortadan kalkmış ve Soğuk Savaş "*barışçıl*" şekilde sona ermiştir⁴⁰¹.

Yukarıda genel ve soyut olarak aktardığımız gelişmeler ışığında 1945–1991 yılları arasında Westphalian Dönem'in özellikleri şöyle sıralanabilir:

1) Soğuk Savaş ve nükleer silahların etkisiyle iki süper güç genel savaşa sebebiyet vermemiş ve görece olarak barış sağlanmıştır.

2) Gizli diplomasinin sakıncaları Küba Ekim Füzeleri Krizi ile görülmüş, kutup liderleri kırmızı telefon hattıyla zirve diplomasi ve açık diplomasiye önem vermişlerdir⁴⁰².

3) İdeolojik kamplaşmadan ötürü BM yeteri kadar etkili olamamış, dolayısıyla parlamenter diplomasi Soğuk Savaş'ta verimli olarak uygulanamamıştır.

4) Bağlantısızlar Hareketi ve 1960'lardan sonra Asya, Afrika ve Ortadoğu'da ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri Westphalian Sistem'deki devlet sayısını arttırmış ve 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları yaklaşık üç yüz yıl sonra Avrupalı devletlerin sömürgelerinde etki göstermiştir.

5) Teknolojinin etkisiyle *mekik diplomasi*⁴⁰³ uygulanmıştır.

---

⁴⁰⁰ Lee, loc. cit.

⁴⁰¹ Klevis Kolasi, "*Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri*", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 68, No 2, 2013, s. 152.

⁴⁰² İskit, op. cit., s. 171.

⁴⁰³ Bölgesel sorunların genel çatışmaya yol açmasını engellemek amacıyla çatışan taraflarla seri şekilde görüşmeler yürütmektir. Bu yöntemi Ortadoğu'da ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger kullanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sönmezoğlu, "*Uluslararası İlişkiler Sözlüğü...*", op. cit., s. 474.; İskit, op. cit., s. 171.

III. BÖLÜM

POST-WESTPHALIAN DÖNEM ve DİPLOMASİ

Çalışmamızın bu bölümünde Post-Westphalian dönemin temel özellikleri ve aktörleri hakkında genel ve soyut bilgiler verilerek, bu bağlamda diplomasiye yaptıkları etkiler irdelenecektir.

Ancak, bu analize geçmeden önce giriş kısmında belirttiğimiz önemli bir husus olan “*Post-Westphalian*” kavramına ilişkin açıklamayı tekrar etmek yerinde olacaktır. Bilindiği üzere uluslararası sistemin değişen yapısı ve Westphalian paradigmadaki değişimler literatürde, “*Yeni dünya düzeni*”, “*Post-Egemen dünya düzeni*”, “*Neo-Westphalian dönem*” ve “*Post-Westphalian dönem*” gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın başlığında söz konusu dönemi “*Post-Westphalian dönem*” olarak adlandırmayı tercih etmemizin ise iki temel sebebi bulunmaktadır.

Birinci sebep etimolojik unsurlara dayanmaktadır. Hatırlanacağı üzere Westphalia Barış Anlaşmaları öncesi dönem literatürde “*Pre-Westphalian dönem*” olarak tanımlanmaktadır. “*Öncesi*” anlamına gelen “*pre*” ekinin zıttı ise etimolojik olarak “*post*” olduğu için “*Post-Westphalian dönem*” ifadesi tercih edilmiştir. “*Post-Westphalian dönem*” ifadesini tercih etmemizin ikinci sebebi ise Westphalian sistemdeki değişimlerin “yeni” (*neo*) olmasından ziyade, köklü değişimler içerdiğini vurgulamak istememizdir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, Pre-Westphalian dönemden Westphalian döneme geçişte, aktör düzeyinde modern devletler arası ilişkiler kurulmuştur. Post-Westphalian olarak tanımladığımız dönemde ise Pre-Westphalian dönemden Post-Westphalian döneme geçişte görüldüğü gibi aktör düzeyinde kırılma yaratan bir gelişme yaşanmamıştır. Dolayısıyla çalışmamızın bu kısımda daha ayrıntılı bir biçimde analiz edeceğimiz üzere modern devletler arası ilişkilerin görüldüğü Westphalian sistem yenilenmemiş, devlet Post-Westphalian dönemde de uluslararası sistemin temel aktörü olarak kalmıştır. Ancak Westphalian sistemde köklü değişimlerde aşağı analiz ettiğimiz biçimde görülmeye

başlamıştır. Kısacası Thomas Kuhn'un paradigma yaklaşımındaki anomali (*anomaly*) durumu Westphalian paradigmada görülmektedir.

1. Post-Westphalian Dönem'in Özellikleri

Soğuk Savaş ve iki kutuplu sistemin sona ermesi, Westphalian uluslararası sistemde önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir⁴⁰⁴. Soğuk Savaş sonrası sistemdeki dönüşümler aktör ve güvenlik temelli olarak görülebilir. En genel tanımı ile Post Westphalian dönem, özellikle 1991'de Almaata Deklarasyonu ile SSCB'nin hukuken dağılmasıyla başlayan, devlet dışındaki aktörlerin de sisteme etki ettiği, sistemdeki parametrelerden dolayı belirsizliklerin olduğu ve bu çerçevede kaosun yaşandığı süreci ifade etmektedir⁴⁰⁵.

Post-Westphalian dönemin, Fuat Keyman'ın ifade ettiği gibi *1648'de başlayan, farklı biçimler olsa da öz olarak değişmeyen ve hegemonik konumunu yeniden üretme kapasitesine sahip modern ilişkilerin ve bu ilişkilere söylemsel anlamlılık kazandıran "devlet merkezci" ideolojinin bitişiyle de başladığı* iddia edilebilir⁴⁰⁶. Bu dönem aynı zamanda uluslararası sistemde farklı aktörlerin ve sorunların görülmeye başladığı dönemdir⁴⁰⁷.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek 1991 sonrasında mikro milliyetçilik, radikal İslam, kültürel ırkçılık, çevre sorunları, uluslararası suç örgütleri⁴⁰⁸, global sermaye hareketleri, yasadışı göç⁴⁰⁹, kara para aklama, insan ticareti, silah kaçaklığı ve

⁴⁰⁴ Sertif Demir, "20. ve 21. Yüzyılların Başlangıç Dönemlerinin Karşılaştırılması: Örtüşen ve Ayrışan Olguların Bir Analizi", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 5, Sayı 10, 2012, s. 207.

⁴⁰⁵ Michael Devine, Post-Westphalian dönemi Westphalia Barış Andlaşmaları'nın imzalanmasından "*sonra*" uluslararası politikada dinin araç olarak önemini kaybetmesi anlamında, kısacası Westphalian döneme özdeş bir anlamda kullanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Michael E. Devine, "Aspects of Religion in the Thirty Years' War and Peace of Westphalia Relevant to Pakistan", http://www.ndu.edu/nwc/Research/Docs/Devine_AspectsofReligion30YrWar_22Oct2011.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

⁴⁰⁶ Fuat Keyman, "Globalleşme, Uluslararası İlişkiler ve 'Hegemonya' Sorunu", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 8, Sayı 27, 1997, s. 25.

⁴⁰⁷ Kemal Başlar, "Uluslararası Hükümetdışı Kuruluşların Rol ve Etkinlikleri", **Değişen Dünya'da Uluslararası İlişkiler**, ed. İdris Bal, 1. b., Ankara, Lalezar Yayınları, s. 411.

⁴⁰⁸ Post-Westphalian dönemde Mafya'nın rolüne ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Gregory L. O'Hayon, *The Post-Westphalian State in Transition A Case Study: Transnational Organized Crime and Russia's Mafiya*, The Department of Political Science, Concordia University, Montreal, 1998 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), passim.

⁴⁰⁹ Batılı olmayan devletlerdeki ekonomik istikrarsızlık, Batılı devletlere yasadışı göçü tetiklemiş, bu durum Batılı devletler için sosyal, siyasal açıdan ve güvenlik açısından sorunlara sebep olmuştur. Ayrıntılı bilgi için

konvansiyonel silahların kontrolsüz yayılması, global-yerel çatışması, çevre sorunları ve AIDS, SARS benzeri bulaşıcı hastalıklar gibi risk ve yeni tehditler oluşmuştur⁴¹⁰. Devlet kontrolünü aşan, egemenliğinin sınırlarını zorlayan ve insanlığın geleceğini ilgilendiren yeni tehdit unsurlarına ve sorunlara devletin çözüm bulma konusundaki yetersizliği, dayandığı temel olan egemenliğinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Başka bir ifadeyle *Westphalian Sistem'i tehdit eden gelişme, ulusal olarak tasarlanan birçok alanın zaman içinde küresel içerik kazanmaya başlamasıyla kendini göstermiştir. Temelde ulusal olarak tasarlanan ekonomi, siyaset, güvenlik ya da çevre gibi alanların son yıllarda belirgin hale gelen bir küreselleşme süreci içine girmesi, modern devletin en temel öğelerinden olan ulusal egemenlik ilkesinin mutlak yapısının da sorgulanmasına neden olmuştur*⁴¹¹. Bu yüzden Post Westphalian dönemde devlet, uluslararası sistemdeki başat ve vazgeçilmez rolünü başka aktörlerle paylaşmak durumunda kalmıştır.

Diğer bir deyişle Post-Westphalian Sistem'de devletin dışında sivil toplum kuruluşları, uluslararası şirketler, ulusüstü yapı örneği olarak AB, Katalonya ve Quebec gibi ulusaltı yapılar, El-Kaide gibi terör örgütleri ve gerçek kişi olarak bireyler aktör olarak sistemde yer almaktadır. Görüldüğü gibi uluslararası sistem çok aktörlü bir yapıya bürünmüş, sadece devletlerarası değil, küresel aktörler arasındaki ilişkileri de içermeye başlamıştır. Yani *Leviathan* sayısı artmış⁴¹², uluslararası ilişkilerde üst otorite yokluğunun yarattığı *doğa durumu*, sistemi daha anarşik hale getirmiştir. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere Westphalian Sistem'de önemli olan siyasi sınır, mutlak egemenlik, *devlet-birey diyalektiği* gibi kavramlar Post-Westphalian dönemde önemini kaybetmeye başlamış, askeri *yüksek (high)* politikanın uluslararası ilişkilerdeki belirleyiciliği azalmış, Westphalian Sistem bir nevi çıkmaza girmiştir⁴¹³.

---

bkz. Rasim Özgür Dönmez, "Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı'ya Karşı Siyasal İslam", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 4, 2004, s. 89.

⁴¹⁰Sevim, op. cit., s. 103, 117.

⁴¹¹ B. Ali Soner, "Ulusal Egemenlikten Küresel Egemenliğe İnsan ve Azınlık Hakları", Filiz Başkan (ed.), **Küreselleşmenin Yüzleri**, 1. b., 2005, Everest Yayınları, İstanbul, s. 68.

⁴¹² Marinus Ossewaarde, "The Rule of Law in Attic and The (Post-) Westphalian Poetics of Space", **European Journal of Legal Studies**, Vol 2, No 1, 2008, p. 217.

⁴¹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sevim, op. cit., ss. 115-116.; Buzan, "Beyond Westphalia? Capitalism...", op. cit., p. 89.; Zygmunt Bauman, **Küreselleşme Toplumsal Sonuçları**, çev. Abdullah Yılmaz, 4. b., Ayrıntı Yayınları, 2012, İstanbul, s. 62.; Edward Newman, "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World", **Contemporary Security Policy**, Vol. 3 No. 3, 2009, p. 423.; Richard Zapata Barrero, "Borders in Motion: Concept and Political Nexus", <http://dcpis.upf.edu/~ricard-zapata/~ricard-zapata/Refugee%20Survey%20Quarterly-2013hds021.pdf> (e. t. 09. 06. 2013)

Çıkmaza giren Westphalian Sistem'in önemli sorunlarından birisi, sistemin işleyişi açısından önemli olan "öteki"nin tanımlanamaması olmuştur⁴¹⁴. Güvenlik ve ulusal çıkarı özdeş kabul eden Westphalian Sistem, Soğuk Savaş sona erdikten sonra "ötekisi"ni kaybettiği için, devletlerin "hegemonya"sı da krize girmiştir. Bir temel görüşe göre 1991'den sonra öteki, El-Kaide terörü olmuş, "Kızıl tehdit", "Yeşil tehdide" dönüşmüştür⁴¹⁵. Bu dönüşüm, Post-Westphalian dönemi ikiye ayrılarak daha rahat okunabilmektedir.

Daha geniş bir ifade ile belirtecek olursak Post-Westphalian dönemin ilk yarısı, 1991–2001 yılları arasında ABD'nin askeri açıdan tek süper güç olarak üstünlüğünün olduğu iddia edilen dönemdir⁴¹⁶. Bu dönem, ABD'nin süper güç olduğu ama SSCB'nin yıkılışıyla beraber Orta Asya, Kafkaslar ve Balkanlar gibi partiküler etnik ve dinsel kimliklerin yer aldığı bölgelerde "jeopolitik güç boşluğu"nun ve siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı⁴¹⁷, *dondurulmuş sorunların* Soğuk Savaş sonrasında yeniden gündeme geldiği dönemdir.

1991–2001 arası Soğuk Savaş sonrası sistemin özelliklerini Zbigniew Brzezinski göre şöyle sıralamaktadır⁴¹⁸:

- 1) (NATO, ABD-Japonya Güvenlik Antlaşması vb gibi) bütünleşmiş kumanda ve güçleri de içeren, ortak güvenlik sistemi;
- 2) Bölgesel ekonomik işbirliği [Örneğin APEC, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) ve uzmanlaşmış küresel işbirliği kurumları (Dünya Bankası, IMF⁴¹⁹, WTO (Dünya Ticaret Örgütü)];
- 3) ABD tarafından yönlendirilse bile ortak fikir birliğine dayanan süreçler;

⁴¹⁴ Uluslararası sistemde yaşanan değişimler sonucu sadece "öteki" değil, uluslararası ilişkilere dair diğer kavramlar ve kuramlar yeniden ele alınmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özlem Tür ve Çiğdem Aydın Koyuncu, "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 26, 2010, s. 6.; Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Yıl 63, Sayı 3, 2008, ss. 86-91.

⁴¹⁵ Keyman, op. cit., s. 26, 28.

⁴¹⁶ John Ikenberry, David Wilkinson ve Christopher Layne gibi yazarlar Soğuk Savaş sonrası "tek kutuplu" olarak değerlendirmişlerdir. Bu görüşte olan yazarlara göre Soğuk Savaş sona erdikten sonra ABD'yi ekonomik ve askeri açıdan dengeleyecek bir güç bulunmamaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ertan Efeğil ve Neziha Musaoğlu, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 4, 2009, s. 5.

⁴¹⁷ İbrahim Canbolat, **Uluslararası İlişkilerde Türkiye Savaş ve Barış Arasında Dünya**, 4. b., Aktüel Yayınları, 2012, Bursa, s. 129.

⁴¹⁸ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, çev. Yelda Türedi, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005, s. 49.

⁴¹⁹ IMF uluslararası niteliğine rağmen ABD Hazine Bakanlığı'nın bir şubesidir. Bu durum Antonio Negri ve Michale Hardt'ın "merkezsiz" fakat "küresel yönetimi" olanaklı kılan "imparatorluk" yapısını doğrulamaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Andre Gunter Frank, "ABD'nin Ekonomik Limit Aşımı ve Asker/Siyasi Emperyal Rüzgarın Tersine Eşiği mi?", **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. b., İstanbul, Etkileşim Yayınları, s. 149.

4) *Temel müttefiklerde demokratik üyeliğin tercihi;*

5) *(Dünya Adalet Divanı'ndan Bosna savaş suçlarını yargılayacak özel bir mahkemeye kadar) temel küresel anayasal ve hukuki yapı.*

Soğuk Savaş sonrasında ABD rakipsiz kaldığı için çeşitli fırsatlar kazanmıştır⁴²⁰. Brzezinski'ye göre ABD'nin en büyük kazancı jeopolitik üstünlük olup bu bağlamda dünya GSMH'sinin %60'ına ve dünyanın bilinen enerji kaynaklarının ¾'üne sahip olan Avrasya'yı kontrol altına almıştır⁴²¹. 1991–2001 arasında ABD açısından değişmeyen durum Avrupa'ya karşı üstünlüğü olmuş, Avrupa, ABD tarafından “*korunmanın keyfini sürerek*”⁴²², “*ekonomik bir dev, siyasi bir cüce, askeri bir solucan*”⁴²³ olarak kalmıştır. Brzezinski ABD'nin amacı şu şekilde ifade etmiştir⁴²⁴:

1) *Fransa-Almanya bağlantısına dayanan;*

2) *Varlığını sürdürebilir;*

3) *ABD'ye bağlı;*

4) *Küresel Amerikan üstünlüğünün etkin olarak uygulanmasında çok gerekli olan katılımcı demokratik uluslararası sistemi yaygınlaştıran Avrupa'yı inşa etmektir.*

Bu maddelerden de anlaşıldığı üzere Brzezinski, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası düzende, Küba Krizi'nden beri politik ve askeri açıdan kendisine mesafeli duruş sergileyen Avrupa ile ittifak ilişkisinin gereğine dikkati çekmiştir⁴²⁵.

Antonio Negri ve Hardt'a göre de SSCB yıkıldıktan sonra uluslararası sistemde ABD'nin etkisi artmıştır. Fakat Brzezinski'nin aksine Negri ve Hardt'a göre Soğuk Savaş sonrası düzen ABD'nin *küresel üstünlüğünün gereği üzerine* kurulmamıştır. Zira “yeni dünya” düzenini oluşturan “*İmparatorluk*” sadece ABD'ye indirgenmemelidir. “*imparatorluk*” adı verilen yeni global düzenin üç ayırıcı özelliğini Hardt ve Negri şu şekilde belirtmiştir⁴²⁶:

1) *İmparatorluğun karma bir kuruluş yapısı vardır; iyi bir örnek olduğu için biz Antik Roma İmparatorluğu'nu analizimiz için model aldık. Bildiğimiz kadarıyla Antik Roma İmparatorluğu, üç temel pozitif yönetim biçiminin (monarşi, aristokrasi*

⁴²⁰ Brzezinski'nin fırsat olarak gördüğü Soğuk Savaş sonrası düzen, Giray Saynur Bozkurt tarafından “*askeri hegemonya diplomasisi ile yeni bir düzen arayışı*” olarak yorumlanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Giray Saynur Bozkurt, “Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Anlayışı”, **Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan**, ed. Ersin Embel, VII. Dizi, Sayı 229, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s. 499.

⁴²¹ Brzezinski op. cit., ss. 51-52.

⁴²² Ibid, s. 90.

⁴²³ Özdal, “Avrupa Birliği Siyasi...”, op. cit., s. xvii.

⁴²⁴ Brzezinski, op. cit., s. 106.

⁴²⁵ ABD'nin İngiltere'den farkı, Soğuk Savaş'tan sonra Fransa-Almanya bağlantısına dayanmasıdır.

⁴²⁶ Michael Hardt ve Antonio Negri, **İmparatorluk**, çev. Abdullah Yılmaz, 7. b., Ayrıntı Yayınları, 2012, İstanbul, ss. 11-12.

ve demokrasi) birlikte aynı düzen içinde işlev görmesi anlamında karma bir kuruluşa sahiptir. Bu çerçevede günümüz küresel düzenin analizinde bizim için de faydalı bir rehberdir. Dünya Bankası gibi ulus-aşırı birimlerden ulus-devletlere ve oradan yerel ve bölgesel sivil toplum kuruluşlarına kadar, görece otonom özelliğe sahip farklı tipte yapı ve örgütlerin bütünlüklü bir küresel teşkilat içinde nasıl fiili olarak birlikte işlev gördüklerini bu çerçevede sayesinde anlayabiliriz.

2) Bizim imparatorluğumuz bir iktidar merkezinin yokluğuyla tanımlanır; yani bizim imparatorluğumuzun Roma'sı yoktur. Bu olgu ilk özelliğin bir sonucudur, zira iktidar karma kuruluşun çeşitli düzeyleri ve sınırları arasında dağılır.

3) İmparatorluk artık bir dışarısının olmayışıyla tanımlanır. Diyebiliriz ki, imparatorluk kavramı her zaman sınır tanımayan bir yönetimi ima etmiştir ve bu koşul ancak bugün gerçekleşmiştir.

Aktardığımız kısımlardan da anlaşıldığı üzere Negri ve Hardt'a göre yeni "imparatorluk", klasik egemenlik yaklaşımının dışında sınırları ve siyasi ilişkileri yeniden kurmaktadır. Dolayısıyla devlet, iktidarını ve egemenliğini diğer aktörlerle paylaşmak zorunda kalmış, küresel bir "imparatorluğun" nesnesi haline gelmiştir. Görüldüğü gibi Negri ve Hardt'ın imparatorluk tanımı 1815 Viyana Düzeni'nin imparatorluk anlayışından farklılaşmış, imparatorluk devleti kapsayan ve onu aşan (transcendence) bir yapı haline dönüşmüştür.

Richard Haass, Negri ve Hardt'ın görüşlerine paralel olarak 21. yy.'da uluslararası ilişkileri "kutupsuzluk" kavramıyla açıklamıştır. Haass'a göre bu dönemde güç, merkezi mahiyetini kaybetmiş, devlet dışı aktörlerin sayısı arttıkça ulus devletlerin uluslararası sistem üzerindeki etkileri azalmıştır. Değişmekte olan uluslararası sistemin yeni aktörleri ise bölgesel ve küresel kuruluşlar, sivil toplum örgütlerinin yanı sıra Kaliforniya, Sao Paulo, Londra, New York gibi finansal açıdan önemli şehirlerdir yani devlet dışı aktörlerdir. Ayrıca küresel güç olan ABD'nin karşısında Arjantin, Brezilya, Venezuela, İran, Mısır, Güney Kore, Güney Afrika, Japonya, Hindistan gibi bölgesel güçler yer

almaktadır⁴²⁷. Bu bağlamda Haass'a göre mevcut "kutupsuzluk" diplomasiyi de karmaşık hale getirmiştir. Kendi ifadesiyle belirtirsek⁴²⁸:

"Çok fazla aktörü bünyesinde barındıran kutupsuz bir dünyada, tek kutuplu, iki kutuplu veya çok kutuplu dünyaların tanımlanmasını sağlayan tahmin edilebilir belirli yapıları ve ilişkileri görmek mümkün değildir. Özellikle ittifaklar önemlerini kaybetmektedir. Zira bu yapılar, kutupsuz bir dünyada tehdidin öngörülebilirliğini azaltmaktadır. (...). Dolayısıyla mümkün olduğunca işbirliğini teşvik edecek ve öngörülemez tehditlere karşı anlaşmazlıkları azaltacak bir diplomasiye, koalisyona ve müzakereye ihtiyaç vardır".

Yukarıda aktardığımız kısımdan da anlaşıldığı üzere Haass'a göre yeni tehditlere ve değişmekte olan uluslararası sisteme uyum sağlamak için devletler başta olmak üzere uluslararası sistemdeki aktörlerin işbirliği yapması, diplomasiyi etkin bir şekilde kullanması gerekmektedir⁴²⁹. Şenol Kantarcı da Haass'ın görüşlerinden farklı olarak Soğuk Savaş sonrası dönemi "çok kutuplu" olarak değerlendirmiş fakat Haass'ın görüşlerine paralel olarak yeni tehditlerin üstesinden gelmek için devletlerin oluşturduğu çok uluslu koalisyonların gereğini savunmuştur. Dolayısıyla Kantarcı'ya göre Soğuk Savaş sonrası dönem "koalisyonlar dönemi" olarak adlandırılabilir⁴³⁰.

Soğuk Savaş sonrası dönem çeşitli teorisyenler ve düşün insanları tarafından yukarıda değinildiği gibi çok kutuplu, kutupsuz ve tek kutuplu olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu dönem, çalışmamızın başlığında olduğu gibi "Post-Westphalian Dönem" ya da "Neo-Westphalian Dönem" olarak da teorisyenlerce kavramsallaştırılmış ve Westphalian paradigmadaki değişimler açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin Tom Lansford

---

⁴²⁷ Haass ABD'nin gücünü dengeleme potansiyeli olan bölgesel güçleri kutupsuz uluslararası sistemin aktörleri olarak değerlendirirken, John Rourke, Bruce Russett, Harver Starr ve David Kinsella gibi düşünürler bölgesel güçleri, Soğuk Savaş sonrası çok kutuplu bir uluslararası sistemin aktörleri olarak değerlendirmişlerdir. Bu düşünürlerle paralel olarak ABD Ulusal İstihbarat Konseyi'nin "Küresel Eğilimler 2025: Dönüşen Dünya" başlıklı raporunda çok kutupluluk kabul edilmiş, Hindistan, Çin ve BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin Halk cumhuriyeti), Güney Afrika Cumhuriyeti) devletlerinin siyasal ve ekonomik açıdan artan önemleri vurgulanmış ancak ABD'nin çok kutuplu düzende liderliğini devam ettirdiği ve ettirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Efeğil, op. cit., s. 7, 20., <http://www.aicpa.org/research/cpahorizons2025/globalforces/downloadabledocuments/globaltrends.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

⁴²⁸ Richard N. Haass, "Kutupsuzluk Çağı", çev. Zeynel Kılınç, <http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=1685&pid=33> (e. t. 04. 11. 2013)

⁴²⁹ Ibid.

⁴³⁰ Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı 'Koalisyonlar Dönemi mi?'" , *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Yıl 8, Sayı 16, 2012, s. 52, 75.

küresel ekonomi ve karşılıklı bağımlılığın öneminin arttığını, küresel ekonomik çıkarlarla ulusal çıkarların birbiriyle ilişkili hale geldiğini iddia etmiştir. Dolayısıyla bu durum ulus devletlerin uluslararası ilişkileri salt ulusal çıkar perspektifinde değerlendirmesini olanaksız hale getirmiştir. Lansford, küresel ekonomi temelinde oluşan uluslararası sistemi “*Post-Westphalian*” olarak nitelendirmiştir⁴³¹.

Michael Vaughan da söz konusu dönemi Post-Westphalian olarak nitelendiren düşünürler arasında yer almaktadır. Vaughan’a göre Post-Westphalian *durumun dört* temel özelliği bulunmaktadır⁴³²:

- 1) *Uluslararası sisteme dair tüm özellikler değişime uğramaktadır.*
- 2) *Mevcut ulus devletlerin değişen koşullara uyum sağlama ya da değişime ayak uyduramayıp sistemden dışlanma gibi iki uç seçeneği bulunmaktadır.*
- 3) *Siyasal iktidar sadece taahhüt edilenleri yerine getirme yeterliği ile mümkündür. Dolayısıyla siyasal iktidar baskı grupları, sivil toplum kuruluşları ve bireylerin taleplerini göz ardı edememekte, bunlara verdikleri taahhütler temelinde varlığını sürdürebilmektedir.*
- 4) *Diplomasi Post-Westphalian Dönem’de en etkili araç haline gelmiştir. Diplomasinin etkinliğini artırması, salt ulusal çıkar temelli olmasından ziyade evrensel prensipleri benimseyen daha kapsayıcı bir nitelik kazanmasına bağlıdır.*

Mark Saxer de yeni dönemi “*Egemenlik sonrası*” (Post-Sovereign) ya da “Post-Westphalian” olarak nitelendirmiştir. Saxer’e göre egemenlik değişmeye başlasa da Post-Westphalian dönem henüz kurulmamıştır. Çünkü uluslararası toplum konusunda herhangi bir küresel konsensüs (uzlaşma / oydaşma) bulunmamaktadır⁴³³. Ana Paolo Brandao da Post-Westphalian dönemi AB ile ilişkili değerlendirmiş ve supranasyonel siyasi yapıların devlet egemenliğini aştığını ileri sürmüştür⁴³⁴. Paralel olarak Jose Manuel Pureza’da devlet merkezli paradigmanın değişmeye başladığı, insan haklarına aykırı davranan devletlerin iç işlerine müdahalelerin arttığı yeni dönemi Post-Westphalian olarak değerlendirmektedir⁴³⁵. Seyla Ben Habib de uluslararası insan hakları rejiminin öneminin ve küresel karşılıklı bağımlılığın artmasıyla sistemin Post-Westphalian bir karaktere bürünmeye başladığını

---

⁴³¹ Tom Lansford, “Post-Westphalian Europe? Sovereignty and the Modern Nation-State”, **International Studies**, Vol 37 No 1, 2000, p. 11'den aktaran Michael Vaughan, “After Westphalia, Whither The Nation State, Its People and Its Governmental Institutions?”, <http://espace.library.uq.edu.au/eserv/UQ:266787/AfterWestphalia.pdf> (e. t. 19. 05. 2013)

⁴³² Vaughan, loc. cit.

⁴³³ Marc Saxer, “Security Governance in Post-Sovereign World”, **Internationale Politik und Gesellschaft**, March 2008, p. 30.

⁴³⁴ Ana Paolo Brandao, “The Lisbon Treaty and EU Security Actorness”, <http://www.jhubc.it/ecpr-porto/virtualpaperroom/027.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

⁴³⁵ Jose Manuel Pureza, “Towards a Post-Westphalian Internationalism”, <http://fabrikaknjiga.co.rs/rec/68/155.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

iddia etmiştir⁴³⁶. Edward Newman ise yeni dönemi yeni tehditler temelinde, özellikle egemenliğini pratik olarak yerine getiremeyen başarısız devletlerin (failed states) ortaya çıkması sebebiyle Post-Westphalian olarak değerlendirmiştir⁴³⁷.

Stephen Deets'de benzer bir vurgu yaparak, devletlerin iç egemenliklerinin azalmaya başladığı ve devlet-dışı aktörlerin uluslararası sistemde etkisinin arttığı dönemi Post-Westphalian dönem olarak değerlendirilmiştir. Deets bu dönemi ayrıca “*Neo-Ortaçağ*” (Neo-Medievalism) olarak da adlandırmış ve bu dönemin önemli aktörlerinden biri olarak AB'yi göstermiştir. Deets'e göre AB, devletlerin egemenliklerinin azaldığı ama modern devletten daha güçlü bir kurumsallığın örneği olan siyasal bir aktördür⁴³⁸. Bu görüşe paralel bir biçimde İngiltere Başbakanı Tony Blair'de, 1999'da Chicago'da yaptığı bir konuşmada Post-Westphalian kavramını tek hükümetli Avrupa yaklaşımı olarak, AB'yi nitелеmek amacıyla kullanmıştır⁴³⁹. Neil Walker'da benzer bir vurgu yaparak, devletlerin uluslararası sistemde vazgeçilmez tek aktör olmaktan çıktığı, AB gibi “*devlet ötesi*” (meta-actor) siyasal otoritelerin görüldüğü ve uluslararası sistemdeki ilişkiler çok boyutlu hale geldiği için Post-Westphalian döneme geçildiğini ileri sürmüştür⁴⁴⁰. John Heathershaw ve Daniel Lambach ise kısmen farklı bir pencereden bakarak; bireylerin, toplulukların, toplumların, devletlerin uluslararasılaşmaya ve küreselleşmeye başladığı dünya düzenini Post-Westphalian olarak nitelmişlerdir⁴⁴¹.

Josef Batora ve Brian Hocking'e göre Post-Westphalian dönem, diplomasiinin devletlerarası niteliğinin, devlet ve devlet-dışı aktörler arasından yürütülen hem kamusal hem de özel alanı içeren karmaşık bir hale dönüştüğü süreci ifade etmektedir. Daha önce bahsedilen yazarlar gibi Batora ve Hocking de karmaşık “*post-modern*” diplomasiinin iyi örneklerinden biri olarak AB'yi göstermektedir. AB *sui generis* (kendine özgü) niteliği

---

⁴³⁶ Seyla Ben Habib, “Twilight of Sovereignty or the Emergence of Cosmopolitan Norms? Rethinking Citizenship in Volatile Times”, **Citizenship Studies**, Vol. 11 No. 1, 2007, pp. 21-22.

⁴³⁷ Newman, *passim*.

⁴³⁸ Stephen Deets, “Pulling Back from Neo-Medievalism: The Domestic and International Politics of the Hungarian Status Law”, http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/02_deets.pdf (e. t. 23.11.2013)

⁴³⁹ Jeffrey Steinberg, “Return to the 14th Century: Rohatyn, Bllomberg Peddle ‘Post-Nation State’ World”, http://www.larouchepub.com/eiw/public/2008/2008_1-9/2008_1-9/2008-9/pdf/04-09_3509.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

⁴⁴⁰ Neil Walker, “Flexibility within a Metaconstitutional Frame: Reflections on the Future of Legal Authority in Europe”, <http://www.jeanmonnetprogram.org/archive/papers/99/991202.html> (e. t. 23. 11. 2013)

⁴⁴¹ John Heathershaw and Daniel Lambach, “Introduction: Post-conflict Spaces in International Relations”, **Journal of Intervention and Statebuilding**, Vol. 2, Issue 3, 2008, p. 269.

gereği hem devletlerarası klasik Westphalian diplomasiyi hem de AB ve üyeleri arasındaki diplomatik ilişkileri içermektedir⁴⁴². Ana Mar Fernandez Pasarin de Batora ve Hocking gibi Post-Westphalian dönemi AB-üyeler ve üye devletlerarası farklı düzeydeki diplomatik ilişkiler temelinde değerlendirmiştir⁴⁴³. Sargis Ghazaryan'a göre de Post-Westphalian dönem AB örneğinde olduğu gibi geleneksel teritoryal sınırların önemini kaybetmeye başladığı çok boyutlu siyasal sistemleri içermektedir. Ghazaryan'a göre AB, devletleri ve klasik egemenlik yaklaşımı aşan bir sistem olarak dikkat çekmektedir⁴⁴⁴.

Simona Tutuianu ilgili dönemi daha farklı bir açıdan analiz ederek, ulus devletlerin dışındaki aktörlerin uluslararası sisteme dâhil olduğu ve beraberinde terörizm başta olmak üzere uluslararası sistemdeki aktörlerin güvenliğini tehdit eden unsurların ortaya çıktığı kaotik dönemi tanımlamak için "Post-Westphalian" kavramını kullanmıştır. Ayrıca Tutuianu, Şenol Kantarcı gibi yeni dönemde koalisyonların, geleneksel ittifakların yerini almaya başladığını iddia ederken, Westphalian bakış açısına göre bazı durumlarda devletlere yapılan dış müdahalelerin, devletlerin egemenliğine zarar vermediğini ileri sürmüştür. Örneğin Tutuianu'ya göre Yugoslavya'nın bombalanması her savaşta görülen olası müdahale şekillerinden biri olup, Yugoslavya'nın iç politik hayatına müdahale anlamına gelmemektedir. Çünkü Tutuianu'ya göre bir devleti bir politikaya zorlamakla egemenliğe müdahale etmek –iç politikasına karışmak- tamamen farklı durumlardır⁴⁴⁵.

Emil Kirchner ve James Sperling de Tutuianu'nun görüşlerine paralel olarak tehdit unsurlarının sayısının arttığı ve klasik egemenliğin tartışılmaya başlandığı dönemi Post-Westphalian dönem olarak ifade etmiştir⁴⁴⁶. Bu görüşlere paralel bir biçimde Charles Shotwell'da ülkedışılığın (extraterritoriality), bölgeselciliğin (regionalism) ve evrensel değerlerin ön planda olduğu, geleneksel Westphalian değerlerin değişmeye başladığı

---

⁴⁴² Josef Batora, Brian Hocking, "Bilateral Diplomacy in the European Union: Towards 'post-modern' patterns", http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20080400_cdsp_diplomacy_batora.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

⁴⁴³ Ana Mar Fernandez Panarin, "European Diplomacy Post-Westphalia", <http://www.lse.ac.uk/internationalRelations/dinamfellow/conf2013/docs/Ana-MarFernandez-CA-palgrave-tradrev-%281%29.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

⁴⁴⁴ Sargis Ghazaryan, "A Geopolitical and Geo-Strategic Perspective of Post-National Politics in the EU and Its Borders: Europeanisation as a Cultural Phenomnon in Transcaucasia", <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/877/1/g7sarkis.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

⁴⁴⁵ Simona Tutuianu, **Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World**, TMC Asser Press, Netherlands, 2013, p. 43, 58, 80, 92.

⁴⁴⁶ Emil Kirchner and James Sperling, "The Challenge of Security Governance in a Changed and Changing International System", <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/OPKirchnerSperling.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

dönemi Post-Westphalian olarak değerlendirmiştir. Shotwell'e göre terör örgütlerinin faaliyetleri gerekçesiyle başka ülkelere yapılan müdahaleler ülkedışılığa, AB ve NAFTA gibi oluşumlar bölgeselciliğe, Kyoto Protokolü'nün imzalanması, Sınır Tanımayan Doktorlar, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Kızıl Haç gibi oluşumlar da evrensel değerlerin öneminin arttığını gösteren örnekler arasında gösterilebilir⁴⁴⁷. Jolyon Howorth ise aynı olgudan yola çıkarak uluslararası toplumun çıkarları adına yapılan insani müdahalelerin uluslararası sistemin Post-Westphalian olarak inşa edilmesine katkıda bulunduğunu iddia etmiştir⁴⁴⁸. Güvenlik tartışmaları ile bağlantılı bir biçimde Birgül Demirtaş'ta tehditlerin çeşitlendiği, toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik, ekonomik güvenlik, sibergüvenlik gibi kavramların ve yaklaşımların parametreler haline geldiği, güvenliğin *öznesinin ve nesnesinin değişime* uğradığı dönemi Post-Westphalian olarak nitelemiştir⁴⁴⁹.

Stephen Kobrin'e göre Post-Westphalian dönem, dünya siyasi ve ekonomik sisteminin uluslararası nitelikten ulusaşırı niteliğe dönüşüm aşamasıdır. Bu aşamada devletlerin yanı sıra özel şirketlerin ve hükümetdışı örgütlerin etkileri artmaya başlamıştır. Kobrin'e göre Post-Westphalian döneme geçilmemekle birlikte Westphalian sistemin dönüşüm süreci başlamıştır. Bu dönüşüm, sistemin sadece devlet merkezli açıklanamayacağını göstermektedir⁴⁵⁰. Holger Mölder'e göre uluslararası sistemin sıfır toplamlı ve rekabete dayalı Hobbessian niteliğinden, küresel terör ve diğer yeni tehdit unsurlarına karşı sistemdeki aktörler arasındaki işbirliği ve karşılıklı bağımlılığın görüldüğü Kantien niteliğe dönüşmeye başlaması, sistemin Post-Westphalian olarak nitelenmesine yol açmıştır⁴⁵¹.

Bizim görüşlerimize paralel bir biçimde Peter Beyer Post-Westphalian kavramını, mevcut devlet merkezli Westphalian paradigmanda ciddi değişimlerin yaşandığını ama

---

⁴⁴⁷ Charles B. Shotwell, "International Law and Institutions: A Post-Westphalian Landscape", <http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/C36Shotw.pdf> (e. t. 23. 11. 213)

⁴⁴⁸ Jolyon Howorth, "Humanitarian intervention in the post-Cold War era: a provisional balance-sheet in light of Libya, Syria and Mali", http://www.chile21.cl/wp-content/uploads/2013/03/Jolyon_Howorth_Chile_Paper.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

⁴⁴⁹ Birgül Demirtaş, "Understanding Turkish Perception of Conscription and Reluctance to Reform: A Westphalian Approach in a Post- Westphalian World?", **Iran and the Caucasus**, Vol. 16, Issue 3, 2012, p. 362.

⁴⁵⁰ Stephen J. Kobrin, "Globalization, Transnational Corporations and the Future of Global Governance", <http://www.colorado.edu/AmStudies/lewis/ecology/globalgov.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

⁴⁵¹ Holder Mölger, "Cooperative Security Dilemma-Practicing the Hobbessian Security Culture in the Kantian Security Environment", University of Tartu Institute of Government and Politics, Political Science, Tartu, 2010 (Yayınlanmamış Doktora Tezi) pp. 15-16, 92, 186-190.

uluslararası sistemin devlet merkezli özelliğinin tamamen ortadan kalkmadığını açıklamak için kullanmıştır. Kısacası Beyer “*Post*” ekini uluslararası sistemdeki temel değişimleri ve dönüşümleri vurgulamak için kullanmıştır⁴⁵². Beyer’e paralel olarak Natalya Tovmasyan Riegg de Post-Westphalian kavramını, küreselleşen dünya siyasetinde Westphalian dönemi tamamlayacak kavram ve paradigmaları içeren ve dolayısıyla Westphalian paradigmayı tamamlayan bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. Çünkü Riegg’e göre küreselleşen Post-Westphalian dünyayı geleneksel paradigmayla açıklamak oldukça zordur. Fakat Riegg yeni oluşmaya başlayan Post-Westphalian dönemin, Westphalian dönemi inkar eden bir yaklaşım olarak değerlendirilmemesi gerektiğini de vurgulamıştır⁴⁵³.

Yukarıda belirtildiği üzere uluslararası ilişkilerde Westphalian paradigmanın değişimi “*Neo- Westphalian*” olarak da kavramsallaştırılmıştır. Luk Van Langenhove’a göre yeni dönemde ulus devletler küreselleşmenin ekonomik etkilerini kendi çıkarlarına uygun olarak değerlendirmek istemektedirler. Ulus devletler için bunun yolu AB örneğinde olduğu gibi bölgesel entegrasyonlardır. Langenhove bu durumu, devletlerin egemenliklerinin değişmeye başladığını ifade eden “*Post-Westphalian Dönem*” yerine, devletlerin egemenliklerini ve çıkarlarını yeni döneme uyum sağlayarak devam ettirdiklerini ifade eden “*Neo-Westphalian Dönem*” kavramını kullanarak nitelemiştir⁴⁵⁴. Jan Zielonka’ya göre Neo-Westphalian dönem egemenliklerin bölündüğü, çok kimlikli siyasal yapıların hukuken oluşturulmaya başlandığı dönemi ifade etmektedir. Zielonka’ya göre yeni dönemde oluşan söz konusu hukuki yapıların en önemli örneği AB’dir⁴⁵⁵. Zielonka’nın yaklaşımına paralel olarak Florent Marciacq da Neo-Westphalia’yı devletlerin egemenliklerini korumakla birlikte bir supranasyonel kimliğinin (AB örneğinde Avrupalılık) oluştuğu yönetim (governance) türü olarak ele almıştır⁴⁵⁶. Zielonka ve Marciacq’ın yaklaşımlarına paralel olarak Liesbet Hooghe, Gary Marks ve Magdalena

---

⁴⁵² Peter Meyer, “Questioning the Secular/Religious Divide in a Post-Westphalian World”, **International Sociology**, Vol. 28, Issue 6, 2013, p. 669.

⁴⁵³ Natalya Tovmasyan Riegg, “Beyond Realism and Idealism in Foreign Affairs”, <http://forumonpublicpolicy.com/spring2010.vol2010/spring2010archive/riegg.pdf> (e. t. 10. 12. 2013)

⁴⁵⁴ Luk Van Lagenhove, “Power to the regions, but not yet farewell to the nation state”, <http://cor.europa.eu/en/activities/governance/Documents/7e99936f-ac54-4ea9-b7ea-b273b0f1434e.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

⁴⁵⁵ <http://users.ox.ac.uk/~polf0040/IAReview.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

⁴⁵⁶ Florent Marciacq, “The Political Geographies of Europeanisation: Mapping the Contested Conceptions of ‘Europeanisation’”, **Journal of Contemporary European Research**, Vol 8 Issue 1, passim.

Dembinsk’da, Avrupalılaşıma ve Avrupalı kimliğinin oluşum süreci anlamında Neo-Westphalia kavramını kullanmışlardır⁴⁵⁷.

Ruth Langer ise Neo-Westphalian kavramını Westphalia Barış Andlaşmaları ile oluşan Avrupa merkezli bakış açısının dünyanın diğer kıtalarında etkisini sürdürmesi olarak ele almıştır. Langer bu duruma örnek olarak Avrupa devletlerine karşı bağımsızlık kazanmış Afrika devletlerinin kurumsal açıdan Avrupa’dan kopmadığını vermektedir⁴⁵⁸. Björn Hettne ve Anthony Payne Neo-Westphalia’yı bölgesel güçlerin uyumunun (concert) görüldüğü dünya düzeni olarak ele almışlar, Post-Westphalian dünya düzeninin çok bölgeliliğin (multiregionalism) pratik olarak uygulandığında gerçekleşeceğini iddia etmişlerdir⁴⁵⁹.

Steven Weber ise konuya ekonomi temelli yaklaşmış ve Neo-Westphalian kavramını, 1990’ların sonundan itibaren devletlerin finans piyasasında yeniden önem kazanmasını hatta IMF ve Dünya Bankası gibi politik ekonominin önemli kurumlarından daha güçlü hale gelmesini, ABD liderliğindeki uluslararası düzene alternatif bir dünya düzenini ifade etmek için kullanmıştır⁴⁶⁰. Brad Setser da Weber’i destekler mahiyette piyasa öncülüğündeki küreselleşme (market-led globalization) ve finans piyasasında devletin rolünün artmasını Neo-Westphalian kavramıyla açıklamıştır. Bu duruma örnek olarak Brad Setser G-7, G-8 ve G-10 gibi oluşumların dünya ekonomisinde artan rolünü göstermiştir⁴⁶¹. Pascal Lamy de küreselleşme ve etkilerini “Neo-Westphalian” olarak kavramsallaştırmış, bu dönemde G-20, G-8 gibi oluşumların dünya siyasetinde öneminin arttığını ileri sürmüştür⁴⁶².

Simon Duke konuya güvenlik penceresinden bakarak, “*AB Dış İlişkileri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği*”nin oluşturulması ve güçlendirilmiş işbirliği gibi

---

⁴⁵⁷ Magdalena Dembinska, “Minorities in the Europeanisation Process: Undermining the Westphalian Order for the Neo-Medieval Scrum?”, **European and Regional Studies**, Vol. 3, 2013, p. 27, 41.; Liesbet Hooghe and Gary Marks, “Unraveling the Central State, But How? Types of Multi-level Governance”, **American Political Science Review**, Vol. 97, No. 2, 2003, passim.

⁴⁵⁸ Ruth Langer, “Multi-Level Governance in the African Union”, <http://feps.pl/sites/default/files/Multi-Level%20Governance%20in%20the%20African%20Union.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

⁴⁵⁹ Anthony Payne, “The Genealogy of New Political Economy”, **Key Debates in New Political Economy**, Anthony Payne (ed.), New York, Routledge, 2006, p. 9.

⁴⁶⁰ Steven Weber, “A World Witout West”, **The National Interest**, <http://nationalinterest.org/commentary/a-conversation-continued-a-world-without-the-west-1734> (e. t. 24. 11. 2013)

⁴⁶¹ Brad Setser, “A Neo-Westphalian International Financial System?”, http://relooney.fatcow.com/0_New_4000.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

⁴⁶² Pascal Lemy, “Is Globalization in Need of Global Governance?”, http://www.ambafrance-us.org/IMG/pdf/pascal_lamy_brookings2013.pdf (e. t. 24. 11. 2013)

yaklaşımlara AB'ye üye devletlerden gelebilecek olası muhalefeti Neo-Westphalian olarak değerlendirmiştir⁴⁶³. Taylor Owens da paralel bir biçimde insanı müdahalelerin artışını Neo-Westphalian güvenlik düzenin –bir anlamda yeni güvenlik yaklaşımının- parçası olarak değerlendirmiştir⁴⁶⁴. Chris Demchak ve Peter Dombrowski ise teknolojiye yaşanan gelişmelere paralel olarak siber tehditlerin gündeme geldiği ve klasik teritoryal sınırlarının yanı sıra devletlerin “sanal” sınırlarının tehdit altında olduğu süreci tanımlamak için Neo-Westphalia kavramını kullanmışlardır⁴⁶⁵.

Çalışmamızda düşüncelerine yer verilen bazı teorisyen ve düşün insanlarının Westphalian sistemdeki değişimlere dair yaklaşımlarını aşağıdaki tabloda görebiliriz:

Düşünür ve/veya Teorisyen	Post/Neo Westphalian Dönem	Düşüncenin Bağlamı
Ana Mar Fernandez Pasarin	Post-Westphalian Dönem	AB örneğinde, diplomasi devlet ve devlet-dışı aktörler arasında yürütülme sürecinin yaşandığı dönem
Ana Paolo Brandao	Post-Westphalian Dönem	Supranasyonel yapıların egemenliğe etkilerinin görüldüğü dönem
Anthony Payne	Post-Westphalian Dönem	Çok bölgeliliğin (multiregionalism) pratik olarak uygulandığında oluşması muhtemel dünya düzeninin görüldüğü dönem
Birgül Demirtaş	Post-Westphalian Dönem	Tehditlerin çeşitlendiği, toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik, ekonomik güvenlik, sibergüvenlik gibi kavramların ve yaklaşımların parametreler haline geldiği, güvenliğin öznesinin ve nesnesinin değişime uğradığı dönem

⁴⁶³ Simon Duke, “The Lisbon Treaty Benchmarks and the European External Action Service”, http://www.euce.org/eusa/2011/papers/6i_duke.pdf (e. t. 24. 11. 2013)

⁴⁶⁴ Taylor Owens, “Human Security–Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition”, **Security Dialogue**, Vol. 35, No. 3, 2004, p. 377.

⁴⁶⁵ Chris C. Demchak and Peter Dombrowski, “Rise of a Cybered Westphalian Age”, <http://www.au.af.mil/au/ssq/2011/spring/demchak-dombrowski.pdf> (e. t. 24. 11. 2013)

Björn Hettne	Post-Westphalian Dönem	Çok bölgeliliğin (multiregionalism) pratik olarak uygulandığında oluşması muhtemel dünya düzeninin görüldüğü dönem
Brian Hocking	Post-Westphalian Dönem	AB örneğinde, diplomasinin devlet ve devlet-dışı aktörler arasında yürütülme sürecinin yaşandığı dönem
Charles Shotwell	Post-Westphalian Dönem	Ülkedışılığın (extraterritoriality), bölgeselciliğin ve evrensel değerlerin ön planda olduğu, geleneksel Westphalian değerlerin değişmeye başladığı dönem
Daniel Lambach	Post-Westphalian Dönem	Küreselleşmenin etkisiyle devlet ve devlet-dışı aktörlerarası ilişkilerin arttığı dönem
Edward Newman	Post-Westphalian Dönem	Egemenliğin uygulanmasında başarısız devletlerin (failed states) ortaya çıktığı dönem
Emil Kirchner	Post-Westphalian Dönem	Yeni tehdit unsurlarının görüldüğü ve geleneksel egemenliğin sorgulandığı dönem
Holger Mölder	Post-Westphalian Dönem	Uluslararası sistemin rekabete dayalı Hobbessian nitelikten, işbirliğine dayalı Kantien niteliğe büründüğü dönem
James Sperling	Post-Westphalian Dönem	Yeni tehdit unsurlarının görüldüğü ve geleneksel egemenliğin sorgulandığı dönem
John Heathershaw	Post-Westphalian Dönem	Küreselleşmenin etkisiyle devlet ve devlet-dışı aktörlerarası ilişkilerin arttığı dönem
Jolyon Howorth	Post-Westphalian Dönem	Uluslararası toplumun çıkarı için insani müdahalelerin

		yapıldığı dönem
Jose Manuel Pureza	Post-Westphalian Dönem	Devlet merkezli paradigmanın değişmeye başladığı dönem
Josef Batora	Post-Westphalian Dönem	AB örneğinde, diplomasi devlet ve devlet-dışı aktörler arasında yürütülme sürecinin yaşandığı dönem
Mark Saxer	Post-Westphalian Dönem	Egemenliğin sorgulandığı dönem
Michael Divine	Post-Westphalian Dönem	Westphalia Barış Andlaşmaları'nın imzalanmasından sonra yaşanan dönem
Michael Vaughan	Post-Westphalian Dönem	Uluslararası sistemdeki köklü değişimlerin yaşandığı dönem
Natalya Tovmasyan Riegg	Post-Westphalian Dönem	Westphalian paradigmayı tamamlayan yaklaşım
Neil Walker	Post-Westphalian Dönem	Devletin uluslararası sistemdeki vazgeçilmez niteliğinin azalmaya başladığı ve AB gibi meta-aktörlerin yer aldığı dönem
Peter Beyer	Post-Westphalian Dönem	Devlet merkezli Westphalian paradigmada köklü değişimlerin yaşandığı dönem
Sargis Ghazaryan	Post-Westphalian Dönem	AB örneğinde geleneksel egemenliği aşan, çok boyutlu siyasal ilişkilerin görüldüğü dönem
Seyla Ben Habib	Post-Westphalian Dönem	İnsan hakları rejiminin öneminin ve karşılıklı bağımlılığın arttığı dönem
Simona Tutuianu	Post-Westphalian Dönem	Yeni aktörlerle beraber yeni tehdit unsurlarının görüldüğü kaotik dönem
Stephen Deets	Post-Westphalian Dönem	Devlet-dışı aktörlerin uluslararası sistemde etkilerinin arttığı dönem

Stephen Kobrin	Post-Westphalian Dönem	Siyasi ve ekonomik sistemin uluslararası nitelikten ulusaşırı niteliğe dönüşmeye başladığı dönem
Tom Lansford	Post-Westphalian Dönem	Ekonomik karşılıklı bağımlılığın görüldüğü dönem
Tony Blair	Post-Westphalian Dönem	Birleşik Avrupa örneği olarak AB'nin oluştuğu dönem
Anthony Payne	Neo-Westphalian Dönem	Bölgesel güçlerin uyumunun (concert) oluşturduğu dünya düzeninin görüldüğü dönem
Björn Hettne	Neo-Westphalian Dönem	Bölgesel güçlerin uyumunun (concert) oluşturduğu dünya düzeninin görüldüğü dönem
Brad Setser	Neo-Westphalian Dönem	Finans piyasasında devletin ve G-7, G-8 ve G-20 gibi oluşumların etkilerinin arttığı dönem
Florent Marciacq	Neo-Westphalian Dönem	Devletlerin egemenliklerini korumakla birlikte bir supranasyonel kimliklerin (AB örneğinde Avrupalılık) oluştuğu yönetim (governance) türünün görüldüğü dönem
Gary Marks	Neo-Westphalian Dönem	Avrupalılaşıma ve Avrupalı kimliğinin oluşmaya başladığı dönem
Jan Zielonka	Neo-Westphalian Dönem	Egemenliklerin paylaşıldığı, çok kimlikli siyasal yapıların görüldüğü dönem
Liesbet Hooghe	Neo-Westphalian Dönem	Avrupalılaşıma ve Avrupalı kimliğinin oluşmaya başladığı dönem
Luk Van Langenhove	Neo-Westphalian Dönem	Bölgesel entegrasyonların arttığı dönem
Magdalena Dembinska	Neo-Westphalian Dönem	Ortak Avrupalılık kimliği temelinde supranasyonel ve

		ulusal düzeyde farklı etkileşimlerin görüldüğü yönetim sisteminin uygulandığı dönem
Pascal Lamy	Neo-Westphalian Dönem	Küreselleşmenin etkilerinin dünya siyasetinde görüldüğü, G-7, G-8 ve G-20 gibi oluşumların etkilerinin arttığı dönem
Ruth Langer	Neo-Westphalian Dönem	Westphalia Barış Andlaşmaları ile oluşan Avrupa merkezli bakış açısının dünyanın diğer kıtalarında etkisini sürdürdüğü dönem
Simon Duke	Neo-Westphalian Dönem	AB’de güçlendirilmiş işbirliği gibi politikalara üye devletlerden gelebilecek olası muhalefet
Steven Weber	Neo-Westphalian Dönem	Devletlerin finans piyasasında yeniden güçlendiği dönem
Taylor Owens	Neo-Westphalian Dönem	İnsani müdahalelerin artışı

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Westphalian sistemde özellikle 1990’lardan sonra devlet-dışı aktörlerin yer almasıyla ve yeni tehditlerin ortaya çıkmasıyla yapısal değişimler görülmeye başlamış, Westphalian “*paradigma*”⁴⁶⁶ sorgulanır hale gelmiştir. 17. yy.’dan 1990’lı yıllara kadar uluslararası sistemin ve diplomatik ilişkilerin devlet merkezli Westphalian paradigma ile açıklanabildiğini söylemek mümkündür. 1990’ların başından itibaren ise yukarıdaki örneklerde ifade edildiği gibi Westphalian paradigmada köklü değişimler görülmeye başlamıştır. Fakat söz konusu değişimlerinin Westphalian paradigmayı tamamen ortadan kaldırdığını ve Kuhn’un ifadesiyle uluslararası sistemde bir

⁴⁶⁶ Bu kavramı ilk kez kullanan Thomas Kuhn paradigmayı, kısaca bilimsel sorunları çözmeye yarayan ve bilim otoriteleri tarafından kabul edilmiş yöntemler ya da çözüm modelleri olarak tanımlamıştır. Kuhn, mevcut paradigmanın bilimsel sorunları çözdüğü dönemi “*Normal Bilim*” (Normal Science) olarak tanımlarken, bilimsel sorunları “*bulmaca*” (puzzle) olarak nitelendirmiştir. Kısacası Kuhn’a göre bulmacaların çözülebildiği dönem Normal Bilim dönemidir. Bilimsel sorunların mevcut paradigmayla çözülememesi ise Normal Bilim döneminde bir düzensizliğe (anomali) neden olmakta ve paradigma değişimini gündeme getirmektedir. Kuhn bu durumu “*paradigma krizi*” (paradigm crisis) olarak değerlendirilmiştir. Eski paradigmanın yerini yeni paradigmanın alması Kuhn tarafından bilimsel devrim olarak kabul edilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Thomas Kuhn, **The Structure of Scientific Revolutions**, 3rd edition, The University of Chicago Press, Chicago, 1996, p. 10, 23, 52, 90.

bilimsel devrimin gerçekleştiğini iddia etmek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle Westphalian paradigmadaki köklü değişimler çalışmamızda, Peter Beyer'in yaklaşımını destekler şekilde "Post"-Westphalian olarak değerlendirilmiştir⁴⁶⁷. Kısaca belirtmek gerekirse Peter Beyer ve yukarıda görüşlerinden bahsettiğimiz yazarlara ve akademisyenlere göre Westphalian sistem çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları, köktendinci terör örgütleri (özellikle El-Kaide) gibi aktörlerle değişik bir yapıya bürünmeye başlamış, devlet-dışı parametreler (yeni aktörler, yeni tehdit unsurları, ...vs) uluslararası ilişkilerde hesaba katılmaya başlamıştır.

Söz konusu parametrelerden biri şüphesiz değişmeye başlayan tehdit unsurlarıdır. Değişen tehdit unsurlarını Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik algısıyla birlikte değerlendirmek gerekmektedir⁴⁶⁸. Westphalian sistem realist güvenlik yaklaşımıyla birlikte değerlendirilmektedir. Realist güvenlik yaklaşımında devletin güvenliği bireylerin güvenliğinden öncelikli olup, bireylerin güvenliği devletin güvenliğiyle özdeş kabul edilmektedir⁴⁶⁹. Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren siyasi baskılar, ekonomik geri kalmışlık, yasadışı göç, insan hakları ihlalleri, bulaşıcı hastalıklar gibi tehdit unsurları, güvenliğin sadece devlet odaklı değil birey ve uluslararası toplum odaklı değerlendirilmesi gereğini göstermiştir⁴⁷⁰. Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası güvenlik perspektifi tehdit sayısına paralel olarak çok boyutlu olmaya başlamıştır. Özellikle Barry Buzan, Ole Waever, Hedley Bull, Ken Booth gibi düşünürler eleştirel güvenlik yaklaşımında güvenliğin merkezine bireyi koymuşlardır. Örneğin Ken Booth Soğuk Savaş sonrası dönemi ve değişen güvenlik algısını şu şekilde ifade etmiştir⁴⁷¹:

---

⁴⁶⁷ Ayrıca çalışmamızda Westphalia öncesi dönem, "Pre-Westphalian" olarak ifade edilmiştir. Epistemolojik olarak "pre" eki "öncesi" anlamına gelmektedir. "Post" eki ise "sonraki" anlamına gelmektedir. Daha önce değindiğimiz gibi sistemin yenilenmekten ziyade değişim sürecinde olduğunu düşündüğümüz için çalışmamızda "yeni" anlamına gelen "neo" yerine "post" ön ekini kullanmayı tercih etmekteyiz.

⁴⁶⁸ Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramını kuramsal olarak ilk kez Arnold Wolfers ele almıştır. Wolfers'e göre güvenlik, değerlere yönelik bir tehdidin olmaması halidir. Güvenlik kavramı etimolojik olarak Latince *securus* kelimesinden gelmektedir. Latince *se* "olmaksızın", *curus* ise "endişe" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla güvenlik, etimolojik köken itibarıyla tehdidin ve endişenin olmaması anlamına gelmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Oktay Tanrısever, "Güvenlik", **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, der. Atila Eralp, 4. b, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 107-124, s. 108., Ceyhan Çiçekçi, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı**, 1. b., Kriter Yayınları, İstanbul, 2012, s. 9.

⁴⁶⁹ Ibid., s. 109.

⁴⁷⁰ Tuncay Kardeş, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", **Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye**, der. Zeynep Dağı, 1. b., Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 149.

⁴⁷¹ Ken Booth, "Güvenlik ve Özgüleş(tir)me", çev. Çiğdem Şahin, **Avrasya Dosyası**, Cilt 9, Sayı 2, 2003, ss. 51-70, s. 53, 57.

“Günümüzdeki ilginç sözcük sorunlarından birisi, dünya politikasının şu andaki safhasına uygun bir isim verme konusunda yaşanan güçlüktür. ‘Soğuk Savaş sonrası dünya’ tabiri geniş bir kullanım alanına sahiptir, ancak uygun değildir. Soğuk Savaş’ın bitişi, yaşadığımız dönemi kısmen tanımlamaktadır, fakat bu çalkantılı dönem konusunda çok daha fazla şey söz konusudur. Karmaşık karşılıklı bağımlılığın artışı, egemenliğin erozyona uğraması, iletişimde yaşanan müthiş gelişmeler, gücün azalan faydası, doğanın tahribi, muazzam nüfus artışı, dünya ekonomisinin uluslararasılaşması, küresel yaşam tarzlarının yaygınlaşması, sürekli teknolojik yenilik, modern silahların yayılması, devlet dışı aktörlerin artan faaliyet alanları, ...vb (...).

Westphalia sistemi, Raymond Aron’un bilinen formülasyonuna göre devlet adamları, diplomat ve askerlerin oynadığı bir oyun üretmiştir. Bu yüzyıllar boyunca devletlerin oynamayı öğrendiği güvenlik oyunu, karşı tehditler üreten tehditler, karşı ittifaklar üreten ittifaklar ile dolu, ‘güç politikası’ oyunuydu. (...) Şimdi yüz yüze geldiğimiz soru şudur: ‘Yeni Zamanlar’da, henüz uygun bir ismi olmayan hangi güvenlik oyunu oynanmalıdır?’

Görüldüğü gibi Booth, Soğuk Savaş sonrası dönemi adlandırmanın zor olduğunu, yeni tehdit unsurlarının yeni bir güvenlik yaklaşımını gerektirdiğini vurgulamıştır. Booth’a göre yeni güvenlik, “özgürleştirme” (emanicipation) ile açıklanmaktadır. Özgürleştirme her insanın fiziksel ve sosyal ihtiyacının karşılandığı durumu ifade etmektedir ve bireyin güvenliği devletin güvenliğinden daha önemlidir⁴⁷². Bu görüşler bağlamında uluslararası sistemin ve bireyin güvenliği açısından Post-Westphalian dönemde yeni tehdit unsurlarının önemli parametreler olduklarını söylememiz mümkündür.

Yeni tehdit unsurları arasında El Kaide gibi terör örgütlerinin sistemi dönüştürücü etkisi diğer tehdit unsurlarına nazaran daha fazla olduğu düşünülmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi bir görüşe göre ABD askeri açıdan tek süper güç olmakla birlikte yeni dönemi anlamlandırmaya çalışmış, İslam’ın köktendinci yorumunu (özellikle El-Kaide yorumunu) kendisi ve diğer aktörler için yeni düşman olarak görmüştür. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin durumu *medeniyetler çatışması, tarihin sonu, etnik ve dinsel kıyım, milliyetçiliğin kara baharı, cihad ile mac-dünyası karşıtlığı, çok kültürlülük, çoğulculuk ethosu, radikal demokrasi* gibi farklı şekillerde adlandırılmıştır⁴⁷³. Bu ve benzeri yeni dünya düzeni nitelendirmeleri arasında en dikkat çekenini şüphesiz Samuel Huntington’ın “*Medeniyetler Çatışması*” tezi⁴⁷⁴ olmuştur. ABD’nin *asimetrik* ötekisi olan

⁴⁷² Ibid., s. 61.

⁴⁷³ Fuat Keyman, “Kimlik ve Demokrasi”, **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, der. Atıla Eralp, 4. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 218.

⁴⁷⁴ Çalışmada Huntington’ın tezinin orijinal metni ve Türkçe çevirisi karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Samuel Huntington, “Medeniyetler Çatışması”, **Doğu-Batı**, Yıl 10 Sayı 41, 2007, ss. 83-109.; Samuel Huntington, “The Clash of Civilizations?”, **Foreign Affairs**, Vol 72 No 3, Summer 1993, pp. 22-49.

İslam, 11 Eylül saldırılarından 8 yıl önce Harvard Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi profesörü olan Samuel Huntington'ın "*Medeniyetler Çatışması*" teziyle kuramsal temelde analiz edilmiştir. Medeniyetler Çatışması, Huntington'ın öğrencisi olan Francis Fukuyama'nın yeni dünya düzeniyle ilgili optimistik "*Tarihin Sonu*"⁴⁷⁵ tezine karşılık, bir "*disütopya*" niteliğini de taşımaktadır.

Huntington tezini şu kelimelerle özetlemiştir: "*Yeni Dünya'da çatışmalar temelde ideolojik ve ekonomik olmayıp, insanoğlu arasındaki ayrımlar büyük ölçüde kültürel nitelikli olacaktır. Ulus-devletler yine sistemin başat aktörleri olmasına rağmen global politikanın çatışmaları uluslar ve farklı medeniyetler arasında gerçekleşecektir. Medeniyetler arasındaki fay hattı, geleceğin savaşlarının alt yapısını oluşturacaktır*"⁴⁷⁶. Huntington'a göre Westphalia Barış Andlaşmalarıyla kurulmuş modern uluslararası sistemin (modern dünya) çatışmaları büyük ölçüde prensler, imparatorlar, mutlak monarklar ve anayasal monarklar arasında gerçekleşmiştir. 1789 Büyük Fransız Devrimi ile birlikte çatışma, prenslerden ziyade uluslar arasında gerçekleşmiştir. Ulus temelli bu çatışmalar 1917 Bolşevik Devrimi'ne kadar sürmüştür. Bolşevik devrimiyle beraber uluslararası sistemdeki çatışma ideolojiler arasında yaşanmıştır. İdeoloji temelli çatışmalar ilk başta komünizm, faşizm, Nazizm ile liberalizm, daha sonra komünizm ile liberal demokrasi arasında gerçekleşmiştir. Komünizm ve liberal demokrasi arasındaki mücadelenin temsilcileri olan ABD ve SSCB ise klasik anlamda bir ulus devlet değildir. İki süper gücün arasındaki mücadeleyi ABD kazanmıştır. Huntington'a göre Soğuk Savaş sona erdikten sonra güç mücadelesi Batı Medeniyeti ve Batılı olmayan Medeniyetler arasında gerçekleşecektir. Medeniyet kültürel bir kimlik olmakla birlikte Huntington'a göre insanlar arasındaki en yüksek kültürel kimlik seviyesidir⁴⁷⁷. Hatta Huntington'a göre *insanlık tarihi, medeniyetlerin tarihidir*⁴⁷⁸ ve gelecek, 7 ya da 8 medeniyet tarafından

---

⁴⁷⁵ Francis Fukuyama'ya göre Soğuk Savaş'ın bitişiyle beraber Batılı Liberal demokrasi ve ekonomi zafer kazanmıştır. Liberalizme alternatif sistemler yıkılmıştır. Batı'nın değerleri de Dünya'ya yayılmaya başlamıştır. Örneğin, Beethoven Japonya'da satılmaya başlamış, Rock müzik Prag, Tahran gibi şehirlerde dinlenmeye başlanmıştır. Bu durum sadece Soğuk Savaş'ın sonu değildir, insanoğlunun ideolojik evriminin de sonudur, Batılı liberal değerlerin evrenselleşmesi ve yönetim olarak liberal demokrasi de "*son*" yönetim olmuştur. Tarihin sonu fikri yeni bir fikir değildir. Marx ve Hegel gibi düşünürlerde de bu yaklaşım görülmektedir. Fukuyama'nın tarihin sonu tezi görüldüğü gibi Batılı liberal değerlerin hâkimiyetiyle alakalıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Francis Fukuyama, "End of the History?", <http://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/Fukuyama-End-of-history-article.pdf> (e. t. 20. 05. 2013)

⁴⁷⁶ Huntington, "The Clash of Civilizations?", op. cit., p. 22.

⁴⁷⁷ Ibid, ss. 22-24.

⁴⁷⁸ Samuel Huntington, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Simon and Schuster Paperbacks, New York, 2011, p. 40

şekillenecektir. Bu medeniyetler: Batı, Konfüçyen, Japon, İslam, Hindu, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve belki de Afrika medeniyetleridir⁴⁷⁹. Ama asıl mücadele Konfüçyen-İslam Medeniyeti⁴⁸⁰ ittifakıyla Batı medeniyeti arasında olacaktır. Huntington medeniyetler arasında neden güç mücadelesi olabileceğini şu 6 maddede dile açıklamaktadır⁴⁸¹:

1) *Medeniyetler arasındaki ayırım temeldedir. Medeniyetler birbirlerinden tarihsel, dilsel, kültürel, geleneksel ve en önemlisi dinsel olarak farklılaşmaktadır. Yüzyıllarca oluşan bu deneyimler kolay yok olmamaktadır.*

2) *Küreselleşmenin etkisiyle Dünya daha küçük bir mekân haline gelmiştir ve farklı medeniyetlerin birbirleriyle etkileşimleri artmaktadır. Artan etkileşim “medeniyet bilincini” oluşturmaktadır. Donald Horowitz’in ifade ettiği gibi Nijerya vatandaşı Owerri Ibo adlı bir insan Lagos’ta Ibo’dur, Londra’da bir Nijeryalıdır. New York’ta bir Afrikalıdır. Medeniyetler arası etkileşimin artması medeniyet olma bilincini canlandırır ve düşmanlığı da körüklemektedir.*

3) *Ekonomik modernizasyon ve dünyadaki sosyal değişimler insanların ulus kimliklerini zayıflatır ve oluşan bu “kimlik boşluğunu” din dolduracak, dinsel kimlikler büyük ölçüde “fundamentalist” olarak nitelenecektir. George Vidal’in ifade ettiği gibi bu durum “Tanrı’nın intikamıdır” (la revanche de Dieu).*

4) *Medeniyet bilinci Batı Medeniyeti’nin iki taraflı etkisiyle gelişecektir. Batı Medeniyeti gücünün zirvesinde olmakla beraber bu durum Batılı olmayan medeniyetlerin kendi köklerini ortaya çıkaracaktır. Asya’nın Japonlaşması, Hindistan’ın Hindulaşması, Ortadoğu’nun yeniden İslamlaşması, Batılılaştırma-Ruslaştırma çatışması gündeme gelecektir. Gücünün zirvesinde Batı, Batılı olmayan karşı çıkışları yaşayacak ve Batıya alternatif bakış açıları gündeme gelecektir.*

5) *Kültürel farklılıklar daha az değişken ve daha zor uzlaşabilir olmakla birlikte siyasal ve ekonomik konulara kıyasla daha zor çözümlenir hale gelmiştir. Örneğin Eski SSCB’de komünistler demokrat olabilir, zenginler fakirleşmiş, fakirler zenginleşmiş ama Ruslar Estonyalı olamamış, Azeriler de Ermeni olamamıştır. Sınıf ve ideolojik çatışmalarda sorulan soru “Sen hangi taraftasın?” olmuş, medeniyetler arasındaki çatışmalarda sorulan soru “Sen nesisin?” olmuştur. Artık, bir insan iki devletin vatandaşı olabilmekteyken, bir insan yarı-Katolik ve yarı-Müslüman olamamaktadır.*

6) *Ekonomik bölgesellik artmaktadır. Gelecekte bölgesel ekonomik blokların artması beklenmektedir. Artan bölgesel ekonomik bloklar, medeniyet bilincinin artmasına katkı sağlayacaktır. Avrupa Topluluğu Hıristiyanlık ve Avrupa kültürünün ortak temellerine dayanmaktadır. Keza NAFTA da Amerikan, Meksika ve Kanada kültürlerinde kesişmektedir.*

⁴⁷⁹ Huntington, “The Clash of Civilizations?” op. cit, p. 25.

⁴⁸⁰ Huntington’ın İslam medeniyetine dair düşünceleri büyük ölçüde Bernard Lewis’in “Müslüman Öfkesinin Kökenleri” (The Roots of Muslim Rage) adlı makalesi temelinde oluşmuştur. Hatta “Medeniyetler Çatışması” ifadesi makalenin bölümlerinden birini oluşturmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bernard Lewis, “The Roots of Muslim Rage”, **The Atlantic Monthly**, Vol. 266, 1990, passim.

⁴⁸¹ Huntington, “The Clash Of Civilizations?” op. cit, pp. 25-27, 45.

Huntington'ın yukarıda temel unsurlarını verdiğimiz bu tezi Edward Said tarafından Batı ve İslam gibi derin kültürleri basite indirgediği gerekçesiyle eleştirmiştir⁴⁸². Zira Edward Said'e göre Huntington'ın tezi sığ ve üzerine iyi düşünülmemiş argümanlar içermektedir. Huntington'ın tezi İslam Medeniyeti ve Batı arasındaki çekişmeyi vurgulayan Bernard Lewis'in 1990'da yayınladığı "*The Roots of Muslim Rage*" makalesiyle de benzerlik teşkil etmektedir⁴⁸³. Hatta Fukuyama'nın "*Tarihin Sonu*" iddiasının aslında "*Fukuyama'nın Sonu*" olduğunu ifade etmiştir. Edward Said benzer eleştirileri Bernard Lewis'e de yapmakta ve beş kıtadaki Müslümanları tek tip olarak değerlendirmesini yermekte, Huntington ve Lewis'in görüşlerini Klasik Oryantalist bakış açısına sahip olduğu gerekçesiyle eleştirmektedir. Zira her ikisinin de en basit tanımı ile klasik "*biz-onlar*" ayrımını yaptıklarını düşünmektedir⁴⁸⁴.

Tüm eleştirilmelerine rağmen genel ve soyut olarak analiz ettiğimiz Huntington'ın tezi bizce 11 Eylül ve sonrasında yaşanan gelişmelerle ilgili önemli öngörüler de içermektedir⁴⁸⁵. Zira Post Westphalian dönemin ikinci yarısı Huntington'ın tezini test etmek için önemli bir gelişme olan, 11 Eylül saldırılarıyla başlamıştır. Dolayısıyla 11 Eylül 2001 tarihinden günümüze kadar olan dönem, Post-Westphalian dönemin ikinci yarısını oluşturmaktadır.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek 11 Eylül 2001 sonrası uluslararası sistem 1991'den sonra olduğu gibi "*risk*", "*belirsizlik*", "*güvensizlik*" kavramlarıyla değerlendirilmiş⁴⁸⁶ ancak oluşan konjonktür kimlik ve dost-düşman algısını değiştirmiştir. Diğer bir deyişle Doğu-Batı, ilerencilik-gericilik gibi modern kavramların ve kimliklerin yerine medeniyetler arası savaş, terörizm, öteki olarak İslam, kültürel küreselleşme gibi kavramlar almış ve kimlikler ön plana başlamıştır. Örneğin 11 Eylül sonrası İslam kimliği

---

⁴⁸² Edward Said, "Cehaletin Çatışması", **Doğu Batı**, Yıl 10, Sayı 41, 2007, s. 110.

⁴⁸³ Bernard Lewis'in dışında Mısırlı gazeteci Muhammed Sid Ahmed 1994'te Judeo-Hıristiyan Batılı etik ile İslami uyanışın Atlantik'ten Çin'e arttığı iddia etmişti. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Huntington, "The Clash of...", pp. 212-213.

⁴⁸⁴ Edward Said, "The Myth of 'The Clash of Civilizations'", http://www.mediaed.org/assets/products/404/transcript_404.pdf (e. t. 26. 05. 2013)

⁴⁸⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kutay Karaca, "11 Eylül sonrası Değişen ABD Dış Politikası ve Türkiye", **Global Strateji**, Yıl 1 Sayı-3-4, 2006, ss. 96-110.

⁴⁸⁶ Soğuk Savaş sonrası oluşan belirsizlik ve güvensizlik bazı yazarlar tarafından küreselleşmenin sonuçları olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Veysel Bozkurt, **Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar**, 3. b., Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 349-351.; Immanuel Wallerstein, **Bildiğimiz Dünya'nın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl için Sosyal Bilim**, çev. Tuncay Birkan, 4. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 9.; Fuat Keyman, "Küreselleşme, Modernite, Din: Türkiye Örneği", **Küreselleşmenin Yüzleri**, ed. Filiz Başkan, 1. b., 2005, Evresel Yayınları, İstanbul, s. 15.

terörle özdeşleşmeye başlamış, kimlik uluslararası sistemin önemli dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Knutsen'e göre Soğuk Savaş'tan sonra uluslararası ilişkilerin kimlik dâhil olmak üzere tüm kolektif bütünlüklerin *iletişim eylemleri vasıtasıyla* şekillendirilmesi (kolektif kimliklerin karşılıklı iletişimi) yani yapının belirleyici özelliği olmuştur. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası güç, güvenlik⁴⁸⁷, egemenlik ve diplomasi yenilenmeye başlamıştır⁴⁸⁸.

11 Eylül bilinen uluslararası sistemin yıkılabileceği ihtimalini akla getirmiş ve sistemin yapısını sorgulatmış, Westphalian Sistem'in dışında bir uluslararası sistem algısını yaratmış, uluslararası ilişkiler *ulusdevletlerarası ilişkilerden* ziyade çok aktörlü ve "asimetrik" özelliği olan bir yapıya bürünmüştür⁴⁸⁹. Fakat 11 Eylül'ün Post-Westphalian dönem için bir gerileme, Westphalian Sistem açısından bir yenilenme olarak yorumlanması da bizce mümkündür. Zira 11 Eylül'den sonra uluslararası sistemde ABD'nin ve ulus devletin rolü yeniden artmaya başlamıştır. Bu nedenle 11 Eylül, Soğuk Savaş'ın sonundan beri yaşayan Westphalian Sistem'in *rövanşı olarak* da ele alınabilir⁴⁹⁰. Bizce Post-Westphalian dönem açısından 11 Eylül, Westphalian dönemin "1815 Viyana"sına benzemektedir. Gökhan Bacık'ın ifade ettiği gibi 11 Eylül saldırıları *Westphalian Karşı Devrim* olarak ifade edilebilir⁴⁹¹. Çünkü devletdışı aktörlerin sistemde etkisini arttırdığı ve devletin sistemdeki manevra alanını daraltan 1991 sonrası uluslararası sistem, 2001 yılında yeniden "devlet merkezli" hale gelmeye başlamıştır.

Uluslararası sistemin devlet merkezli hale gelmeye başladığını devletlerin teröre karşı aldığı yasal önlemlerde görmemiz mümkündür. Örneğin asimetrik yapıyla mücadele amacıyla ABD 2002 yılında yayınladığı Ulusal Güvenlik Belgesi'nde "önleyici savunma" doktrinine yer vermiştir. Bu doktrine göre ABD, *uluslararası terörizme destek veren, teröristleri barındırdığı, nükleer, biyolojik veya kitle imha silahları bulundurduğu düşünülen herhangi bir devlete askeri saldırı düzenleme hakkına sahip olduğunu iddia*

---

⁴⁸⁷ Uluslararası İlişkilerde güvenliğe ilişkin farklı yaklaşımların karşılaştırmalı analizi için bkz. Ferhat Pirinççi, **Silahlanma ve Savaş Ortadoğu'daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi (Soğuk Savaş Dönemi)**, 1. b., Dora yayınevi, Bursa, 2010, ss. 18-70.

⁴⁸⁸ Keyman, "Kimlik ve Demokrasi", op. cit., ss. 219-220, 223.; Knutsen, op. cit., ss. 368-369.

⁴⁸⁹ Bülent Aras, "Giriş", **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. b., İstanbul, Etkileşim Yayınları, s. 11, 14.

⁴⁹⁰ Gökhan Bacık, **Modern Uluslararası Sistem Köken, Genişleme, Nedensellik**, 1. b., Kaknüs Yayınları, 2007, İstanbul, s. 319.

⁴⁹¹ Ibid., s. 337.

etmiştir⁴⁹². 11 Eylül sonrası terörizmin etkisiyle ABD, Latin Amerika'dan Afganistan'a kadar müdahale ve dolayısıyla uluslararası sistemde etkisini artırma fırsatını yakalamıştır. Ayrıca ABD tarafından yönetilen *uluslararası koalisyon* terörizmle savaş gerekçesiyle ulus devletin sistemdeki etkisini arttırmıştır⁴⁹³. Bu kapsamda insan hakları ihlalleri 11 Eylül sonrası “normal” hale gelmiştir. Rusya'nın Çeçenistan'la mücadelesinde, İsrail'in Filistin sorunu⁴⁹⁴ konusunda, Çin'in Sincan Bölgesi'ndeki politikalarında ve Hindistan'ın Keşmir'de uyguladığı politikalarda⁴⁹⁵ uluslararası sistemin “*terörizmle mücadele*” konusunda verdiği güvence, ulus devletlerin elini kuvvetlendirmiştir. Benzer şekilde anti-demokratik şekilde iktidara gelen Pakistan devlet Başkanı Pervez Müşerref de ortak düşmanla mücadele kapsamında “*meşru*” görülmüştür⁴⁹⁶. Somut olarak 11 Eylül'ün diplomasi tarihi açısından önemi; ABD ve Bush yönetiminin Clausewitzçi diplomasının savaş sonrasında yürütülmesi önerisini, “*önce işgal sonra diplomasi*” haline dönüştürmesidir. Zira ABD, sadece kendi politikalarını onaylayanlarla diplomatik iletişimi kullanmıştır⁴⁹⁷.

11 Eylül saldırıları sadece uluslararası sistemde değil, devletlerin ülkelerinde uyguladıkları politikalar açısından da otoriteyi artırıcı sonuçları doğurmuştur. Zira 11 Eylül sonrası devletlerin ulusal güvenlik önlemleri artmış, güvenlik-özgürlük arasındaki tercih güvenlik tarafına doğru kaymıştır. Devletler 11 Eylül'den sonra olası terör saldırılarına karşı bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı, insanları kategorize eden uygulamalara gitmişlerdir. Örneğin ABD'ye havayoluyla gelen yolcular tehdit olma durumlarına göre yeşil, sarı, kırmızı ayrımıyla fişlenmiş⁴⁹⁸ ve “*Yurtseverlik Yasası*”⁴⁹⁹ gibi düzenlemelerle

---

⁴⁹² Suat Dönmez, Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Ankara, 2010 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 83.

⁴⁹³ Bacık, “Modern Uluslararası Sistem...”, op. cit., s. 343.

⁴⁹⁴ İsrail Başbakanı Ariel Şaron Filistin lideri Yaser Arafat'ı Usame Bin Ladin ile kıyaslayıp, Filistin politikasını terörle mücadele temelinde meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Anas Malik, “11 Eylül Sonrası İslam Dünyasına Bir Bakış”, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. b., İstanbul, Etkileşim Yayınları, s. 204.

⁴⁹⁵ Ibid.

⁴⁹⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bacık, “Modern Uluslararası Sistem...”, op. cit, ss. 344-345.

⁴⁹⁷ Aras, op. cit, s. 18.

⁴⁹⁸ Keyman, “Kimlik ve Demokrasi”, op. cit. ss. 225-226.

⁴⁹⁹ Yurtseverlik Yasası ulusal güvenlik amacıyla polise mahkeme kararı olmadan telefon dinleme, internet kayıtlarını inceleme, iş kayıtları inceleme, terörist olduğundan şüphelenilen kişileri (özellikle yabancıları) izleme gibi olağanüstü ve kişisel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı yetkiler tanımaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ö. Göksel İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, 2. b., Dora Yayıncılık, Bursa, 2013, s. 250.; “Yurtseverlik Yasası'nın Üç Maddesinin Süresi Uzatıldı”, <http://www.turkishny.com/local-news/6-local-news/47583-yurtseverlik->

temel hak ve özgürlükleri güvenlik adına kısıtlamıştır⁵⁰⁰. Belçika ve Finlandiya gibi devletler 11 Eylül sonrası güvenlik önlemlerini arttırmış, İngiltere tartışma yaratan “*Anti-Terör ve Güvenlik Yasası*”nı⁵⁰¹ çıkartmıştır. Fransa’da hükümet toplu taşıma araçlarının denetimlerini sıkılaştırmış, şüpheli kişilerin ve örgütlerin finansal faaliyetlerini inceleme altına almışlardır⁵⁰².

Post-Westphalian dönemin 11 Eylül sonrası devlet merkezli sisteme karşı direncinin düşük olmasının sebebi, sistemin henüz kurumsallaşmamış, dolayısıyla *sistemleşmemesidir*. Bu bağlamda Richard Falk Post-Westphalian dönemde yaşamasak da bu dönemin “*şafağında*” bulunduğumuzu iddia etmektedir. Zira yeni dönemde devletin güvenliğinin dışında “*insan güvenliği*” gibi bir yaklaşımın ortaya çıkması, sistemin Westphalian niteliğinin değiştiğini göstermektedir. Post-Westphalian dönem Falk’a göre mikro milliyetçilik gibi problemlerden global ekonomik sorunlardan ekolojiye kadar geniş bir skalaya sahiptir ve çok merkezlidir. Ayrıca global şirketler, bankalar ve uluslararası sivil toplum örgütleri gibi (f)aktörler uluslararası sistemin ve dünyanın “*bir insan topluluğu*” olduğu şeklinde yorumlanmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla Falk’a göre bu unsurlar sistemin “*Westphalian*” olarak değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır⁵⁰³. Stanley Hoffman’ın ifade ettiği gibi uluslararası sistem *tanımlanmamış ya da anlaşılmamış bir düzen* niteliğini göstermiştir⁵⁰⁴. Björn Hettne’ye göre de kurumsallaşmadığı için Post-

---

yasasnn-uc-maddesinin-suresi-uzatld/printing (e. t. 11. 06. 2013); “ABD ‘Yurtseverlik Yasası’nı Tartışıyor”, <http://www.amerikaninsesi.com/content/a-17-a-2003-08-21-15-1-87900622/809282.html> (e. t. 11. 06. 2013)

⁵⁰⁰ Richard Matthew ve George Shambaugh, “Sarkaç Etkisi: Teröre Karşı Demokratik Tepkilerde Görülen Değişiklikleri Açıklamak”, <http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/shambaugh.pdf> (e. t. 11. 06. 2013); ABD Terör Yasası Yasadışı, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/09/070907_usterror_law.shtml (e. t. 11. 06. 2013).

⁵⁰¹ Yasaya göre, terörist olduğundan şüphe edilen kişiler, haklarında soruşturma yapılmaksızın yargılamadan süresiz gözaltına alınmıştır. Yabancı uyruklu oldukları gerekçesiyle yasaya maruz kalan kişiler olmuş, yasa Lordlar Kamarası tarafından da insan haklarına aykırı bulunmuş ve reddedilmiştir. Bu karara rağmen David Blunkett’in yerine Dış İşleri Bakanı olan Charles Clarke, gözaltın alınan şüphelilerin “*ulusal güvenlik*” nedeniyle serbest bırakılmayacağını söylemiştir. Bkz. “İngiltere Terör Yasası İNSAN HAKLARINA AYKIRI”,

http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1103413224&year=2004&month=12&day=19 (e. t. 11. 06. 2013)., “Terörle Mücadele Yasaya Doymuyor”, <http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=2250> (e. t. 11. 06. 2013), “İngiltere’de Anti-Terör Yasası Gözden Geçiriliyor”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/10/041004_britain_detention.shtml (e. t. 11. 06. 2013)

⁵⁰² Şevket Ovalı, “AB’nin Terörle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırıların Etkileri”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 5, No 3, 2006, s. 98.

⁵⁰³ Richard Falk, “The-Post-Westphalia Enigma”, *Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order*, ed. Björn Hettne and Bertil Oden, 2002, p. 153, 155, 156.; Richard Falk, *Law in An Emerging Global Village A Post-Westphalian Perspective*, 1st p., Transnational Publishers Inc., New York, 1998, p. xxvi.

⁵⁰⁴ Stanley Hoffman, *World Disorders: Troubled Peace in the Post-Cold War Era*, Rowman and Littlefield, New York, 1998, p. 60’dan aktaran Bacık, “Modern Uluslararası Sistem...”, op. cit., p. 327.

Westphalian dönem henüz gerçekleşmemiştir⁵⁰⁵. Lakin (eğer varsa) böyle bir düzen, bölgeselcilik (regionalism) temelinde oluşmuştur.

Daha geniş bir açıdan bakarsak bölgeselcilik, *Soğuk Savaş sonrası dünyayı temelde bölgesel bir örgütlenmeye yönlendiren, siyasi taahhütname* olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla bölgeselcilik dünyayı kendine özgü niteliklere sahip, farklı alanlara bölünmüş bir yapı olarak görmektedir. Kısacası bölgeselcilik, Westphalian Sistem'e alternatif "*bölgesel çok taraflılık*" olarak nitelendirilmiştir⁵⁰⁶. Uluslararası sistemde bölgesel örgütlerin sayılarının artması, coğrafi yakınlığın, siyasi problemlerin ve kalkınma süreçleri bakımından ortak politikaların devletler açısından daha önemli hale geldiğini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda bölgesel işbirliği temelinde "*yeni*" bir diplomasi anlayışının oluşmaya başladığını anlamına gelmektedir⁵⁰⁷. Dolayısıyla bölgeselciliğin ve bölge esasına dayalı bütünleşmelerin Post-Westphalian dönemin özellikleri arasında yer aldığını ifade etmek mümkündür.

Bölgeselciliğin önemli örneklerinden biri olarak Avrupa Birliği (AB) gösterilebilir. Modern uluslararası sistemde hiçbir devletin egemenlik hakkını mutlak olarak kullanmadığı bir gerçektir. Devletlerin egemenliği içeride kamu güvenliği, kamu sağlığı ve ulusal baskı gruplarıyla; dış egemenlik etkilerinin ise uluslararası baskı gruplarının çalışmaları ve uluslararası andlaşmalardan kaynaklanan taahhütlerle fiilen sınırlanmaktadır⁵⁰⁸. AB supranasyonel (ulus-üstü)⁵⁰⁹ yapısıyla devletlerin egemenlik haklarına doğrudan etkide bulunmaktadır. Supranasyonalite (uluslarüstülük), *var olan otoritenin belirlenmiş bazı alanlarda karar alma yetkisini bir başka organa devretmesidir*⁵¹⁰. AB Kurucu Andlaşması (ABKA);

⁵⁰⁵ Björn Hette, "Regional Actorship and Regional Agency: Comparative Perspectives", <http://www.garnet-eu.org/pdf/Hettne.pdf> (e. t. 11. 07. 2013)

⁵⁰⁶ Soğuk Savaş sonrası Bölgeselciliğin yayılmasına dair detaylı bilgiler için bkz. Björn Hettne, "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 18, 2008, s. 88, 106.; Robert E. Kelly, "Security Theory in the 'New Regionalism'", **International Studies Review**, Vol 9, 2007, passim.

⁵⁰⁷ Bozkurt, op. cit., ss. 459-460.

⁵⁰⁸ Özdal, "Avrupa Birliği Siyasi...", op. cit., s. 26.; Andrew Linklater, **The Transformation of Political Community Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era**, 1st p., University of South Carolina Press, Columbia, 1998, p. 167.

⁵⁰⁹ AB supranasyonel yapısıyla yeni bir yapı olarak algılansa da Torbjørn Knutsen'e göre küresel ticaret yapan Rönesans İtalyası, 16. yy'da İberya Yarımadası, 17. yy Hollandası ve 18. yy İngilteresi ve farklı kıtaların arasındaki ticari bağlar da uluslarüstüdür. Fakat sözü edilen dönemlerde tarihsel olarak "*ulus*" ve "*ulusçuluk*" kavramlarına rastlamak olanaklı değildir. Dolayısıyla ulusal çıkarları aşan bir yapıdan bahsetmek de oldukça güçtür. Knutsen'in ulusüstücülüğe dair yaklaşımları için bkz. Knutsen, op. cit., s. 344.

⁵¹⁰ Faruk Sönmezoglu (der.), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 4. b., Der Yayınları, İstanbul, 2005, s. 682.

1) Üye devletlerde doğrudan hukuksal etki doğurur⁵¹¹,

2) Üye devletlerin yasaları ya da öteki kuralları ile çatışmaları durumunda örgüt kararları üstün tutulmuştur⁵¹².

AB'nin mal, kişi, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı, tarım, ticaret, rekabet, enerji, ortak para gibi bazı alanlarda üye devletlerin üstünde yetkileri vardır ve supranasyonel karakterleri bulunmaktadır. Bu bağlamda devletler yetki devirleriyle tekil egemenlikleri yerine bir *Avrupa egemenliğinin* doğmasını amaçlamışlardır. Lakin Lizbon Andlaşması ile Birlik ve Avrupa egemenliği konusunda önemli adımlar atılsa da ortak marş, bayrak, anayasa ve özellikle ortak dış politika söz konusu olduğunda tüm devletler egemenlik haklarından vazgeçmemişlerdir. Özellikle ortak dış politika, güvenlik ve savunma konularında veto haklarını ve oybirliği ile karar almayı ise saklı tutmuşlardır⁵¹³.

Post-Westphalian dönemin bölgesel niteliğini gösteren örgütlere aşağıdaki örnekler verilebilir⁵¹⁴:

- 13 Mayıs 2008'de kurulan ve AB'yi model alan Güney Amerika Uluslararası Birliği (UNION OF SOUTH AMERICAN NATIONS- UNASUR);
- Hem ABD'nin Asya'daki gücünü dengelemek hem de bölgedeki El-Kaide gibi terör örgütlerine karşı mücadele etmek amacıyla RF ve ÇHC'nin etkisinde kurulmuş olan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ);
- Doğu Avrupa ile Orta Asya'da AB ile RF'ye karşı denge kurmak amacıyla Gürcistan, Ukrayna, Özbekistan, Azerbaycan ve Moldova tarafından oluşturulan GUUAM.

⁵¹¹ Hem üyeler, hem de üye devletlerin vatandaşları ve iç hukuk tüzel kişilerine yönelik doğrudan etkide bulunur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2012, passim.; Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2003, passim; Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004, s. 2, 132.;

⁵¹² Ibid, s. 132.

⁵¹³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Özdal, "Avrupa Birliği Siyasi...", op. cit., ss. 31-32, 39, 182.; Ahmet M. Güneş, "Lizbon Andlaşması Sonrasında Avrupa Birliği", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 12, Sayı 1-2, 2000, s. 743.; Derya Büyüktanır, "Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği'nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Andlaşması", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 27, 2010, s. 104.; Emine Akçadağ, "Lizbon Andlaşması Işığında Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasının İşleyişi", <http://www.bilgesam.org/tr/images/documents/emine.pdf> (e. t. 12. 05. 2013)

⁵¹⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bilgehan Emeklier, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi", http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=698:souk-sava-sonras-uluslararası-sistemin-analizi&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151 (e. t. 04. 11. 2013)

Post-Westphalian düzen sorgulanmasına ve Soğuk Savaş'tan sonra sistemin tam anlamıyla oturmamasına rağmen dünya düzeni⁵¹⁵ ve gücün merkezi geri dönülemeyecek şekilde uluslararası (transnational) bir boyuta erişmiştir. Çok kültürlülük ve çok bölgeselciliğin normatif temelini oluşturduğu Post-Westphalian düzende global sivil toplum güçlenmeye başlamıştır⁵¹⁶. Aktarılan bilgilerden anlaşılacağı gibi Post-Westphalian dönemin özellikleri genel ve soyut olarak şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Uluslararası sistemi etkileyen dinamiklerin sayısı artmış ve sistem “risk”, “belirsizlik” ve “kaos” gibi kavramlarla anlaşılmaya çalışılmıştır.
- 2) Uluslararası sistemde devletlerin etkisini ve rolünü azaltan yeni aktörler ortaya çıkmıştır.
- 3) Yeni tehdit unsurları ve sorunlar ortaya çıkmıştır.
- 4) ABD'nin Afganistan ve Irak işgallerinde görüldüğü gibi diplomasi, uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözülmesi için değil, işgalden sonra kullanılmaya başlanmıştır.
- 5) Bölgesel işbirliği ve örgütlenme temelinde yeni diplomasi pratikleri görülmüştür.
- 6) Çalışmanın giriş kısmında değinildiği gibi küresel diplomasi, kamu diplomasisi gibi diplomasi türleri önem kazanmış, devletler yüksek politika dışındaki konulara ilgi göstermeye başlamışlardır.
- 7) Yeni tehdit algıları devletlerarası işbirliğini tetiklemiş ve diplomasinin rolü Post-Westphalian dönemde artmıştır.

2. Post Westphalian Dönem'in Diplomasi Aktörleri

Çalışmamızın bu kısmında Post-Westphalian dönemde diplomasiye ve uluslararası sisteme etki eden aktörler analiz edilecektir.

---

⁵¹⁵ Björn Hettne, dünya düzeni ile uluslararası düzen arasında kavramsal bir ayırım yapmıştır. Björn Hettne'ye göre uluslararası düzen 1648 Westphalia Barış Andlaşmalarıyla kurulmuş, egemen devletler arasındaki ilişkiler sonucu oluşmuştur. Daha karmaşık bir yapı arz eden Dünya Düzeni'nde ise sistemde egemen devletler arasındaki ilişkileri aşan ve daha karmaşık bir yapı arz eden Post-Westphalian düzeni ifade etmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Björn Hettne, “In Search of World Order”, **Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order**, ed. Björn Hettne ve Bertil Oden, Stockholm, 2002, p. 8.

⁵¹⁶ Björn Hette, “Karl Polanyi and the Search of World Order”, <http://polanyi.concordia.ca/pdfs/Hettne-2004.pdf> (e. t. 12. 05. 2013)

2.1. Devletler

Çalışmamızda daha önce Post-Westphalian Dönem’le birlikte ulus devletlerin egemenliklerini ve uluslararası sistemdeki belirleyiciliklerini kaybetmeye başladığına değinmiştik. Fakat bu durum devletlerin Soğuk Savaş’tan sonra dönüşmeye başlayan sisteme kendisini adapte edemediği anlamına gelmemektedir. Post-Westphalian dönemde devlet postmodern özellikler taşımaya başlamıştır. Çünkü *askeri güç siyasi hedeflere ulaşmada, eski döneme oranla, verimli bir araç olma niteliğini kaybetmiştir*⁵¹⁷. Dolayısıyla uluslararası sistemde nüfuzun belirlenmesi için “*toprak*” dışındaki kriterlerin önemi anlaşılmaya başlanmıştır⁵¹⁸.

Postmodern devletler kültürel, ekonomik ve siyasal iletişime açık ve güvenliği sadece ulusal olarak tanımlamayan devletlerdir. Postmodern devletlerde sivil toplum, hükümetten daha etkilidir. Postmodern devletlerin vatandaşları bireysel haklarını devlete karşı daha net öne sürebilen, tek ulusal kimliğe değil, çokkültürlüğü önemseyen vatandaşlardır. Bu nedenle sivil toplum, modern devletlere göre daha zor kontrol edilebilmektedir⁵¹⁹. Andrew Linklater’a göre Post-Westphalian ya da Post-Egemen dönemde güç, bağlılık (loyalty) ve otorite bir hükümet tarafından sağlanamamaktadır. Çünkü klasik ulus devlet, globalleşen dünyada farklı çıkarların ve kimliklerin ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Dolayısıyla ulus devlet ve ulusal kimlik, farklı çıkar ve kimlikleri bünyesinde toplayamamaktadır⁵²⁰. Bu açıdan devletin, kendisini de aşan uluslararası topluma ihtiyacı vardır.

Post-Westphalian dönemde devletler Westphalian Sistem’de olduğu gibi homojenlik arz etmemektedir, zira farklı devletler farklı nitelendirmelerle anılmaya başlamıştır. Mesela Kolombiya, Afganistan gibi devletler uyuşturucu ticareti yapan uluslararası illegal organizasyonların etkisinde oldukları için *narko etat* (narko devlet) olarak kavramsallaşmaktadır⁵²¹. Yönetiminde mafya etkili olduğu için Arnavutluk da

---

⁵¹⁷ Mert Gökırmak, “ ‘Yeni Dünya Düzeni’ ve Uluslararası Sistem”, **Değişen Dünya ve Türkiye**, ed. Faruk Sönmezoğlu, 1. b., Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, ss. 12-13.

⁵¹⁸ Brzezinski, op. cit., s. 60.

⁵¹⁹ Barry Buzan and Gerald Segal, “The Rise of ‘Lite’ Powers: A Strategy for the Postmodern State”, **World Policy Journal**, Vol 13, No 3, 1996, p. 3.

⁵²⁰ Linklater, op. cit., p. 60, Richard Devetak, “Critical Theory”, **Theories of International Relations (ed.)**, 3rd ed., Palgrave Macmillan, New York, 2005, p. 155.

⁵²¹ Sevim, op. cit. ss. 102-103.

mafya-devleti olarak değerlendirilebilir. Afganistan, Pakistan, Sudan, Somali gibi devletlerde terörizm güçlenmiş, nükleer ve biyolojik silahların transit ülkeleri olmuşlardır. Somali’de korsanlar etkili olmakta, özellikle Sahra-altı Afrika devletlerinde sağlık problemleri sık görülmekte ve bu devletler vatandaşlarına nitelikli sağlık hizmeti verme konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar⁵²². Verilen örneklerden anlaşıldığı gibi Post-Westphalian dönemde, egemenliklerini tam anlamıyla ifa edemeyen devletler görülmektedir.

Yukarıdaki örneklerin dışında 1991’den sonra özellikle ABD tarafından bazı devletler *başarısız devletler (failed states)* olarak tanımlanmıştır. Failed States olarak kavramsallaştırılan yaklaşık 40 devlet merkezi hükümetin etkisiz olduğu, sınırlarını kontrol edemeyen, kamu hizmetlerini temin etmede yetersiz, ekonomik olarak da zayıf devletler olarak tanımlanmıştır. Kısacası bu devletler merkezi otoritesi olmayan de facto devletlerdir⁵²³. Bu durum Westphalian Sistem’in istikrarsızlaştığını ve bazı devletlerin sistem için istikrarsızlık kaynağı haline geldiğini göstermektedir.

Başarısız devletlerin dışında *Serseri Devletler (Rogue States)* olarak sınıflandırılmış devletler de Post Westphalian dönemde tanımlanmıştır. Uluslararası terörizmi destekleyen⁵²⁴ ve ABD ile ihtilaf halinde olan devletlere (Kuzey Kore, Irak, İran, Küba, Libya, vs) 2000’lerin ortalarına kadar *Serseri Devletler* denilmiştir⁵²⁵. Kuzey-Güney eksenleri arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıklar da uluslararası terörizmi⁵²⁶ ve istikrarsızlığı arttırmaktadır. Immanuel Wallerstein ve Johan Galtung gibi uluslararası sistemdeki ilişkileri neo-Marksist ve bağımlılık teorileri çerçevesinde değerlendiren teorisyenler, Kuzey-Güney arasındaki kapitalist üretim ilişkileri sonucu oluşmuş eşitsiz

---

⁵²² Mesela AIDS Afrika’dan yayılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Edward Newman, op. cit. pp. 430-431.; Louise Fawcett, “Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism”, **International Affairs**, Vol 80 No 3, 2004, p. 431.; Wolfgang Hein ve Lars Kohlmorgen, “Transnational norm Building in Global Health: The Important Role of non-State Actors in Post-Westphalian Politics”, **6th Pan-European Conference on International Relations**, Turin (12-15 September 2007), p. 7.

⁵²³ Newman, op. cit., p. 422, 432.

⁵²⁴ Terörizmin çeşitlerinden biri devlet destekli terörizmdir. Devlet terörizmi ve devletlerin araç olarak terörizmi kullanma yollarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Arı, “Uluslararası İlişkiler ve Dış...”, op. cit., s. 529.

⁵²⁵ Çağrı Erhan, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, ed. Rifat Yinanç ve Hakan Taşdemir, 1. b., Seçkin Yayınları, Ankara, 2002, s. 71.

⁵²⁶ Noam Chomsky’e göre Kuzey-Güney arasındaki ekonomik dengesizlik üçüncü dünya devletlerinin uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama, yasadışı mali işlemlerle varlığını sürdürmesine zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla Kuzey-Güney kutuplaşması saldırganlık, yıkıcılık ve terörle ilişkilendirilmelidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Noam Chomsky, **Dünya Düzeni: Eskisi-Yenisii**, çev. Ali Çakıroğlu ve Tuncay Birkan, 2. b., Metis Yayınları, 2003, İstanbul, s. 116.

ilişkilere vurgu yapmıştır. Bu teorisyenlerin temel savı bu orantısız ve eşitsiz ilişkiler devam ettiği sürece az gelişmiş ülkelerin sorunlarının çözülemeyeceği ve sömürü ilişkisinin devam edeceğidir⁵²⁷.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Post-Westphalian dönemde klasik anlamda devletin uluslararası sistemde etkisi azalmıştır. Fakat küreselleşmenin de etkisiyle devlet tipolojileri çeşitlenmiş, devlet sadece egemenlikle tanımlanamayan bir siyasi yapıya dönüşmüştür.

2.2. Asimetrik Aktörler

Asimetri, devletin devlet dışı bir aktör tarafından (çoğunlukla bir terör örgütü) güvenliğinin tehdit edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Soğuk Savaş'tan sonra özellikle de 11 Eylül sonrasında, sistemi değiştirmeye yönelik asimetrik aktörlere karşı “*asimetrik savaş*”⁵²⁸ gündeme gelmiştir⁵²⁹.

Henry Kissinger'a göre ulus-devletin egemenliği üzerine kurulmuş uluslararası sistem ulusaşırı bir tehdidin, ulus devletleri tehdit etmeye başlamasından itibaren dönüşmeye başlamıştır. Örneğin terör örgütleri geleneksel diplomasi yöntemlerini kullanmamaktadır. Zira Kissinger'ın vurguladığı üzere Westphalian Sistem'in aksine tehdidin nasıl ve nereden geleceği belirsizdir⁵³⁰. Westphalian Sistem'de devletin dış politika araçlarından biri olan savaş, devletin tekelinden çıkmaya başlamış ve devlet-savaş arasındaki bağ kopmaya başlamıştır. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması sadece “*Eski*” “*Yeni*” ayrımını simgelememiş, savaşların asimetrisini de etkilemiştir. 1989'a kadar yapılan savaşlar ve dolayısıyla tehditler simetrikken 1989 sonrası asimetrik tehditler ve savaşlar görülmeye başlanmıştır. 11 Eylül sistemin en önemli aktörüne, dolayısıyla sisteme karşı bir saldırıyı karakterize etmiştir. Saldırıyı yapan örgüt yeni dönemin (Post Westphalian dönem) “*zor*” yoluyla aktörlerinden biri olmuştur. Görüldüğü gibi Post-Westphalian dönemde asimetrik tehdit ve aktörler öncelikle terörizmle özdeş algılanmıştır.

---

⁵²⁷ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma Hegemonya, İşbirliği**, 8. b., Mkm Yayıncılık, Bursa, 2013, s. 260.

⁵²⁸ Asimetrik savaş bir savaş çeşidi değil, savaşın evriminin aşamalarından birini teşkil etmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Stefano Ruzza, “Asymmetric War or Post-Westphalian War? War Beyond the State”, <http://turin.sgir.eu/uploads/Ruzza-AsymmetricWar.pdf> (e. t. 29. 06. 2013)

⁵²⁹ Ibid.

⁵³⁰ Henry Kissinger, “Preemption and The End of Westphalia”, **New Perspectives Quarterly**, Vol 19, Issue 4, 2002, pp. 33-34.

Doğu Ergil'e göre terörizm *bir siyaset yapma biçimi, siyasetin en radikal biçimidir.* Üzerinde mutabık olunmayan terörizm tanımının ise beş ortak özelliği vardır⁵³¹:

- 1) *Şiddet veya zor kullanımı;*
- 2) *Bir siyasal amaç güdülmesi;*
- 3) *Dehşet veya korku salma;*
- 4) *Tehdit;*
- 5) *Toplumda uyandırılan psikolojik etki veya üçüncü kişilerden (teröristler ve kurbanlar dışında) beklenen yaygın tepki.*

Ergil'e göre terörizmin genelde amaçları⁵³²:

- 1) *Halkı veya hedef bir topluluğu korkutmak, dehşete düşürmek;*
- 2) *Yerleşik otoriteyi tahrip etmek. Onun terörist ile masum kitle arasında ayırım yapmadan baskı yöntemlerine başvurmasını sağlamak;*
- 3) *Otoriteye ve düzene karşı olan güçleri harekete geçirmek. Yerleşik otoritenin güçlerini ve kurumlarını etkisizleştirmek, işlemez kılmak;*
- 4) *Kamuoyunu olumlu (kendi lehinde) veya olumsuz (düzene karşı) yönde etkilemek, yönlendirmek;*
- 5) *Siyasal güç odaklarını ele geçirmek ve/veya var olan yönetimi devirmek.*

Ergil'in tanımının dışında 1937'de kabul edilen "*Terörizmin Önlenmesi ve Bastırılmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi*"ne göre terörizm hukuken, *bir devlete yönlendirilen ve belli kişilerin ya da kişi gruplarının veya genel kamuoyunun zihninde terör hali yaratmaları hedeflenen ya da hesaplanan suç eylemleri* olarak tanımlanmıştır⁵³³.

Terör kavramı ise Latince "*terrere*" kelimesinden gelmiş ve ilk kez Büyük Fransız Devrimi sonrası 1793 ve 1794'te devrimci güçlerin devrim değerlerini sert şekilde uygulama çabalarına binaen kullanılmıştır. Hatırlanacağı üzere Büyük Fransız Devrimi'nde Jakobenlerin lideri Maximillien Robespierre üç yıllık iktidarında muhalifleri, farklı siyasal görüşteki meclis üyelerini ve binlerce sivil idam ettirmiştir. Bu nedenle, Fransız Devrimi'nde terörizm *devrim, self-determinasyon ve insan hakları için mücadele* anlamına gelmiştir⁵³⁴. 19. yy.'da ise terörizm İngiltere'de yer altı örgütlerinin adam

⁵³¹ Doğu Ergil, Uluslararası Terörizm, **Ankara SBF Dergisi**, Cilt 47 Sayı 3, 1992, ss. 139-140.

⁵³² Ibid.

⁵³³ Terörizmi uluslararası boyuta çıkararak ve uluslararası hukukun konusu haline gelmesine yönelik ilk girişim 1926 yılında Romanya tarafından MC'ye sunulan "*Terörizmin Bastırılmasının Evrenselleştirmesi İçin Uluslararası Sözleşme*" önerisidir. Bu öneri MC tarafından kabul edilmemiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Saraçlı, Uluslararası Hukukta Terörizm, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1-2, 2007, ss. 1052-1053.

⁵³⁴ Büyük Fransız Devrimi'nden sonra terörün vatanseverlikle eş anlamda kullanıldığı da görülmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Saraçlı, loc. cit.

kaçırma, korkutma amaçlı eylemlerini açıklamak, 1930'lu yıllarda totaliter ve baskıcı rejimleri nitelemek için kullanılmıştır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda terörizm, ulusalcı ve anti-kolonyalist hareketlerin yöntemlerinden biri olarak, 1980'li ve 1990'lı yıllarda ise devlet yönetiminin istikrarını bozan gruplar tarafından kullanılmıştır.

11 Eylül 2001'de⁵³⁵ ise terörizmin “küresel” maiyeti görülmeye başlamıştır⁵³⁶. Çünkü bu tarihten sonra Dünya her an bir terör saldırılarının yaşanabileceği; risk, belirsizlik ve güven bunalımının olduğu bir yer haline gelmiş ve Westphalian Sistem böylelikle tartışılmaya başlamıştır⁵³⁷.

Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi Westphalian Sistem oluşurken Ortaçağ'da “görünürde” Hıristiyanlar arası bir savaşım söz konusudur. Bu savaş sona erdikten sonra sistemi oluşturan süjeler meşruiyetlerini seküler kavramlardan ve yaklaşımlardan almışlardır. 11 Eylül ile birlikte ise tehdit, Hıristiyan ve devlet olmayan bir unsurdan gelmiştir. Sistem dışı aktörlerin meydan okuması sadece sistemdeki aktörlere değil, sistemin kendisine olmuştur. Dolayısıyla bir meşrulaştırıcı olarak Hıristiyan söylemli çatışan çıkarlar sonucunda oluşan Westphalian Sistem, İslami söylemli asimetrik bir güç tarafından tehdit edilmiş ve sistem “İslamafobik”⁵³⁸ bir hal almıştır. Bu durum dinin siyasetteki yerinin yeniden belirginleşmesi olarak yorumlanmış, Gilles Kepel bu duruma *La Revanche de Dieu (Tanrı'nın İntikamı)* demiştir⁵³⁹. Başka bir ifadeyle “akıl” yerine “inanç” hâkim olmaya başlamıştır⁵⁴⁰.

Immanuel Wallerstein'e göre sosyal bilimciler genelde 1970'lerden itibaren küreselleşme ve terörizmi, hâkim iki olgu olarak görmüştür⁵⁴¹. SSCB'nin ve komünizmin

⁵³⁵ 11 Eylül saldırılarından önce İslami Cihad 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırmış, 1998'de Kenya ve Tanzania'da ABD büyükelçilikleri bombalanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmez, op. cit., s. 85.; Andrew Cottney, “11 Eylül 2001: Dünya Siyasetinde Yeni Bir Dönem mi?”, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. b., İstanbul, Etkileşim Yayınları, s. 51.

⁵³⁶ 11 Eylül 2001'deki El-Kaide saldırısı “bireysel ve örgütlü terörizm” olarak da yorumlanmaktadır. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Arı, “Uluslararası İlişkiler ve...”, op. cit., ss. 522-529.

⁵³⁷ Keyman, “Kimlik ve Demokrasi”, op. cit., s. 226.

⁵³⁸ İslamafobiya, ilk kez 1991'de Oxford Dictionary tarafından İslam düşmanlığı / korkusu anlamında kullanılmıştır. Fakat kavramın kökeni Endülüs'ün Müslümanlar tarafından fethine ve akabinde düzenlenen Haçlı Seferlerine kadar götürülebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sertaç C. Korkmaz, “El Kaide ve İslamafobi”, <http://www.afasam.org/tr/pdf/El%20Kaide%20ve%20%C4%B0slamofobi.pdf> (e. t. 18. 05. 2013)

⁵³⁹ Huntington, “The Clash Of Civilizations and...”, op. cit., p. 95.

⁵⁴⁰ Mustafa Kibaroglu, “11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık”, <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-11EylulArdındanStratejiTehditCaydiricilik-22dec01.pdf> (e. t. 11.06.2013)

⁵⁴¹ Wallerstein, “Dünya Sistemler Analizi...”, op. cit., s. 9.

politik pratiğinin sona ermesi “Yeni Dünya Düzeni” beklentilerini ve tartışmalarını arttırmış, Soğuk Savaş’ta “Kızıl”a karşı oluşturulmuş “Yeşil”⁵⁴² “yeni dünya düzeni”nin ötekisi olmuştur. SSCB’nin Afganistan’ı işgalinden sonra Afgan Mücahitleri’nin⁵⁴³ ve El-Kaide’nin⁵⁴⁴ etkisi bu ülkede artmaya başlamıştır⁵⁴⁵. Daha sonra Kosova, Özbekistan, Keşmir, Çeçenistan, Endonezya, Filipinler ve Cezayir’de El-Kaide’den etkilenen ve “ideolojik” olarak bağlı olan gruplar oluşmaya başlamıştır⁵⁴⁶. SSCB’ye karşı kurulmuş “Yeşil Kuşak” ve El-Kaide terörü 1990’lardan sonra uluslararası sistemde yeni bir (f)aktör görülmeye başlanmış, El-Kaide terörünün sistemi dönüştürücü etkisi etkisini 11 Eylül 2001’deki saldırılarda göstermiştir⁵⁴⁷. Bir başka ifadeyle Soğuk Savaş’ta SSCB’ye karşı kurulmuş İslam-Batı ittifakı, Soğuk Savaş’tan sonra düşmanlığa dönüşmüştür⁵⁴⁸. Bu düşmanlığın sonucu İslami söylemli küresel terörizm olmuştur.

Küresel ya da uluslararası terörizm birden fazla devletin ülkesini ve vatandaşlarını hedef alan uluslararası alanda organize olmuş, etkili eylem yapabilme yetenek ve imkânına sahip olan, uluslararası sonuçlar doğuran, ulusal bir sisteme ülke dışından yönelmiş şiddet

---

⁵⁴² SSCB ve komünizmin 1979 Afganistan işgalinden sonra Orta Asya ve Kafkaslar’da yayılmasını önlemek için ABD’nin oluşturduğu “Yeşil Kuşak Projesi” için ABD Afgan Mücahitleri’ne silah yardımının yanı sıra, bölgede İslami rejimin kurulması için 6,5 milyon \$’lık kitap bastırmıştır. Suudi Arabistan’ın desteği 1 milyar \$’ı bulmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmez, op. cit., s. 100.

⁵⁴³ Afgan mücahitleri sadece Afganlardan oluşmamaktadır. SSCB’nin Afganistan’ı işgalinden sonra pek çok gönüllü Müslüman Afganistan’a gelmiştir. Mekteb El Hidamat, Beytul Ensar gibi oluşumlar Afganistan’da etkin olmaya başlamıştır. Usame Bin Ladin Afganistan’a gelen gönüllüleri dijital ortamda “El-Kaide” adlı veritabanına kaydetmiştir. Dijital ortamda kaydedilen bu isim daha sonra 1988’de sona eren Sovyet işgalinin ardından bu grupların dağılmasını engellemek için Radikal İslami grupları yeniden birleştiren yapının adı olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. F. Yıldız, 11 Eylül, El-Kaide ve İstanbul, http://www.egm.gov.tr/temuh/terorizm10_makale3.htm’den aktaran “Dünya’daki Terör Örgütleri”, http://www.utsam.org/images/upload/attachment/Utsam_D%C3%BCnyada%20Ter%C3%B6r%20%C3%96rg%C3%BCtleri_1.pdf, s. 9 (e. t. 18. 05. 2013)

⁵⁴⁴ El-Kaide, SSCB işgaline karşı Afganistan’da ABD-Pakistan işbirliği sonucu kurulmuştur. SSCB 1979’daki işgalden sonra bölgedeki İslamcı güçleri tasfiye etmek istemiş, Suudi Usame Bin Ladin liderliğinde kurulmuş El-Kaide, Afgan mücahitlerine destek vermek amacıyla kurulmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sadi Çaycı, “Terörizm, Aşırı Akımlar ve Uluslararası Hukuk”, **Stratejik Analiz**, Sayı 84, 2007, s. 62.; Korkmaz, loc. cit. El-Kaide’nin bir “ideoloji” olarak değerlendirilmesi için bkz. İlyas Avcı, “El-Kadide Tehdidi ile Mücadele”, **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 11 Sayı 3, 2009, s. 98. Ayrıca El-Kaide’nin diğer terör örgütlerinden farklılaşan özellikleri için bkz. Cottney, op. cit. ss. 52-53.

⁵⁴⁵ Siyasal İslam sistemde Batı’nın “öteki”si olarak 1990’dan sonra etkisini gösterse de Siyasal İslam’ın doğuşunu, Batılı devletlerin sömürgeci ve emperyalist olarak Müslüman dünyasına girmesiyle başlatmak gerekir. Bir başka ifadeyle “Hıristiyan bir yönetim altında yaşama” durumu siyasal islamı doğurmuştur. Siyasal İslam, 1990’lardan sonra Yeni Kökten Dinciliğe (Selefilik) dönüşmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Dönmez, op. cit. s. 92, 98.

⁵⁴⁶ Seçkin Köstem, “Orta Asya ve Kafkaslarda Militan İslam: El-Kaide Etkisi”, **Ortadoğu Etüdüleri**, Cilt 2, No 3, 2010, s. 183.

⁵⁴⁷ El-Kaide’nin 2001 öncesi yaptığı saldırılar 1993’te Dünya Ticaret Merkezi saldırısı, Ağustos 1998’de ABD’nin Nairobi büyükelçiliğine saldırısı, Ekim 2000’de ABD donanmasına bağlı USS Cole destroyerine Yemen’de gerçekleştirilen saldırıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Korkmaz, loc. cit.

⁵⁴⁸ Dönmez, op. cit., s. 82.

ve tehdit eylemidir⁵⁴⁹. Küreselleşme-teknoloji ilişkisinin doğru orantılı birbirini etkilemesiyle birlikte zaman-mekân ayrımı muğlâklaşmaya başlamış⁵⁵⁰ ve Post-Westphalian dönemin belirsizlik ve risk dolu yapısını etkilemiştir. Belirsizlik ve risklerle dolu yeni dönemde ABD sadece terör örgütlerine karşı değil, teröre destek veren devletlere karşı politikalar da üretmiştir. Afganistan ve Irak harekâtları bunun en somut örnekleridir. Afganistan’da Taliban⁵⁵¹ yönetimine karşı geçici hükümet kurulmuş, hükümet istikrarı sağlayana kadar ABD BM Güvenlik Konseyi’nden çıkan karar uyarınca 2002’de 21 ülkeden oluşan ISAF kuvvetlerini oluşturmuştur. Afganistan’da oluşturulan bu görev gücü daha sonra tüm görevlerini NATO’ya devretmiştir⁵⁵².

Yukarıdaki gelişmelerde görüldüğü gibi uluslararası sistem asimetrik bir tehdit ve aktörlerin etkisiyle değişmeye başlamış, El-Kaide başta olmak üzere köktendinci terör örgütleri Post-Westphalian dönemde uluslararası sistemi etkilemiştir. El-Kaide saldırılarının dışında siber terör saldırıları da Post-Westphalian dönemde devletlerin güvenliğini etkilemiştir. Siber terörizm genel ve soyut olarak, bilgi teknolojileri vasıtasıyla belli bir fikir etrafında siber uzayda (sanal dünya) örgütlenen terörist grup ya da ajanlar tarafından bir devlete yapılan saldırılardır. Siber terörizmin diplomasi tarihine etkisi bağlamında en temel örnek Estonya’nın uğradığı siber saldırıdır. Bu siber saldırı öncesinde Estonya hükümeti, başkent Tallin’deki Kızıl Ordu anıtını kaldırmış, Estonya’nın bu hareketini Rusya ve Estonya’daki Rus azınlık “*Estonya’yı Nazi işgalinden kurtarmaya çalışırken ölen Sovyet askerlerine hakaret*” olarak yorumlamıştır. Tallin’den kaldırılan anıt Estonya-Rusya ilişkileri gerginleştirmiştir. İlişkiler gerginleştikten sonra Estonya’ya siber saldırı gerçekleşmiş ve Estonya Cumhurbaşkanlığı, siyasi partiler, bazı bankalar ve işletmelerin internet sitelerine giriş engellenmiştir⁵⁵³. Görüldüğü gibi asimetrik nitelikli

---

⁵⁴⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz Arı, “Uluslararası İlişkiler ve Dış...”, op. cit., s. 525.; Ahmet Hamdi Topal, “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 1, No 3, 2005, ss. 77-78.

⁵⁵⁰ M. Zeydin Yıldız, “Değişen-Dönüşen Toplum ve Mekan Bağlamında Küresel Terörizmi Yeniden Düşünmek”, **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt 1 Sayı 2, 2011, s. 2.

⁵⁵¹ 1994’te Afganistan siyasetinde etkin olan Taliban, Pakistan’da mülteci olarak yaşayan ve medreselerde yetişmiş Peştun öğrencilerin oluşturduğu bir harekettir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Fatma Taşdemir, “Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Değerlendirme”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, ed. Rıfat Yinanç ve Hakan Taşdemir, 1. b., Seçkin Yayınları, 2002, ss. 281-282.

⁵⁵² Armağan Kuloğlu, “El-Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 3, Sayı 30, 2011, s. 75.

⁵⁵³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Serge Krasavin, “What is Cyber-Terrorism?”, Computer Crime Research Center, <http://www.crime-research.org/library/Cyber-terrorism.htm> (e. t. 27. 08. 2013); “Estonya’ya siber saldırı” http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/05/070517_estonia_cyber.shtml (e.

siber saldırılar iki devlet arasındaki diplomatik ilişkileri etkilemiş, diplomatik ilişkilere Post-Westphalian dönemde siber-uzay boyutu da eklenmiştir.

2.3. Çok Uluslu Şirketler ve Sivil Toplum Kuruluşları

Hatırlanacağı üzere çalışmamızın 2. Bölümünde, Büyük Fransız Devrimi öncesinde orta sınıfa mensup burjuvaların, devletlerin ekonomilerine yaptıkları katkı oranında siyasal temsilde yer alamadıkları gerekçesiyle devrimin katalizörü olduklarına değinilmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra benzer bir devrimden ya da dönüşümden bahsetmek mümkün olmasa da burjuva sınıfının günümüzdeki örneklerinden çok uluslu şirketler uluslararası sistemde devletlerin politikalarını etkileyebilecek güce sahip olmuşlardır. Özellikle üretimin ve uluslararası finansın liberalleşmesi, devletlerin özelleştirme ve ihracatı teşvik politikaları, çok uluslu şirketleri uluslararası sistemde belirleyici aktörler haline getirmiştir. Sistemde devletlerin politikalarına etki edebilen diğer önemli aktörler ise sivil toplum kuruluşlarıdır.

Öncelikle daha geniş bir kapsamda analiz edersek 1995 yılında yapılan Davos Zirvesi'nde büyük devletlerin temsilcileri, dünya ekonomisine yön veren 850 kişinin devletlerin gücünden daha büyük olduklarını vurgulamışlardır. Örneğin Fidelity Investments, Vanguard Group ve Capital Search and Management'in kontrol ettiği finans 1996 yılı itibarıyla 500 milyar dolardır⁵⁵⁴. Wal-Mart'ın serveti ise 90 milyar dolardır⁵⁵⁵. Dünya'nın en büyük 300 şirketi Dünya ekonomisinin %25'ine sahiptir⁵⁵⁶. Japonya'nın *Sogo Sosha* denilen 6 büyük şirketinin (Mitsubishi, Mitsui, ITOCHU, Sumitomo, Marubeni ve Nissho Iwai) değeri neredeyse Güney Amerika devletlerinin gayri safi yurtiçi hâsılasına eşittir. Ayrıca Dünya'nın en büyük 100 ekonomisinin 51'i çok uluslu şirketlere aittir⁵⁵⁷. Çok uluslu şirketlerin 2010 yılında küresel gayri safi yurtiçi hâsılaya katkıları yaklaşık 16 trilyon dolar olmuş, bu rakam küresel gayri safi yurtiçi harılana %25'ine tekabül etmiştir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)'nın 2013

---

t. 27. 08. 2013); “İlk siber savaşın galibi ‘Kızılordu’”, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=sa&haberno=3522 (e. t. 27. 08. 2013)

⁵⁵⁴ Ahmet İnel, **Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili**, 3. baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 132.

⁵⁵⁵ Tony Judt, **Kötülük Kol Gezerken**, çev. Dilek Şendil, 1. baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 21.

⁵⁵⁶ Zeydin, op. cit., s. 8.

⁵⁵⁷ Vaughan, op. cit.

yılı tahminlerine göre çok uluslu şirketlerin 2013 yılında yapacağı yatırımların büyüklüğü de yaklaşık iki trilyon dolar olacaktır⁵⁵⁸. Görüldüğü gibi çok uluslu şirketler dünya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bu şirketlerin ekonomik üstünlükleri, devletlerin siyasi ve ekonomik politikalarında etkili olmalarını sağlamıştır. Hatta bazı devletlerin kamu hizmetleri şirketler tarafından yerine getirilmektedir. Örneğin Mozambik ve Kamerun'da gümrükler, vergilerin toplanması, ülkenin ekonomik kaynaklarının işletilmesi, uluslararası şirketlere devredilmiştir. Başka bir örnekte ise Elf şirketinin Kenya'nın hazinesinden sorumlu olduğu ve devletin borçlarını ödediği görülmektedir⁵⁵⁹.

Dolayısıyla egemenlik sadece teritoryal olarak tanımlanmamakta, çok uluslu şirketler tarafından "Pazar" üstünlüğü olarak da görülmektedir⁵⁶⁰. Bir başka ifadeyle uluslararası sistemdeki ilişki biçimi uluslararası siyasi iktisadın⁵⁶¹ konusu olmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde devlet gücün, piyasa ise zenginliğin üretildiği alanlar olarak görülmektedir⁵⁶². Fakat yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Post-Westphalian dönem ile birlikte ekonomik zenginliğin, gücü belirlemeye başladığı iddia edilebilmektedir.

Görüldüğü üzere devletlerin ülkelerini yatırıma açmaları üç farklı ilişki türünü gündeme getirmiştir. Bunlar; devlet-devlet pazarlığı, devlet-çok uluslu şirket pazarlığı ve çok uluslu şirket-çok uluslu şirket pazarlığıdır⁵⁶³. Dolayısıyla çok uluslu şirketler ve devletlerin ilişkileri diplomasi ve diplomasi tarihinin konusunda girmiştir.

Post-Westphalian dönemde devletlerin egemenlik alanlarını daraltan ve politikalarını etkileyen önemli aktörlerden bir diğeri de yukarıda belirttiğimiz üzere sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşları hükümetlerden bağımsız politikalar ve çalışmalar yürüterek belirli amaçlara yönelik faaliyetlerde bulunmakta ve sadece devletlerin değil, küreselleşmenin etkisiyle güçlenen çok uluslu şirketlerin politikalarına

---

⁵⁵⁸ Oğuz Kaymakçı, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler ve Türkiye'deki Yansımaları", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, 2013, s. 230.

⁵⁵⁹ Béatrice Hibou, "De la privatisation des économies a la privatisations des états-une analyse de la formation de l'état", Béatrice Hibou (ed.), **La privatisation des états**, Paris, Editions Karthala, 1999, s. 12'den aktaran Sevim, op. cit., s. 107.

⁵⁶⁰ Dönmez, op. cit., s. 80.

⁵⁶¹ Uluslararası siyasi iktisat (International Political Economy), Fatih Tayfur'un ifadesiyle uluslararası düzlemde "devletler ve piyasalar" arasındaki ilişkiyi ve etkileşimi inceleyen çalışma alanıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. M. Fatih Tayfur, "Devlet ve Piyasa", **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, der. Atila Eralp, 4. b., 2009, İstanbul s. 216.

⁵⁶² Ibid., s. 184.

⁵⁶³ Tuncer, "Diplomasinin Evrimi ve Küresel...", op. cit., ss. 242-243.

karşı baskı da grubu niteliğine bürünmektedir. Hükümetdışı Örgütler olarak da bilinen sivil toplum kuruluşları uluslararası nitelikte ve devletlerarası anlaşmalarla kurulmamış uluslararası örgütlerdir⁵⁶⁴. Örneğin 1992 yılında Rio de Janeiro’da BM Genel Kurulu’nun düzenlediği “*Yeryüzü Doruğu*”na 1400 sivil toplum kuruluşu katılmıştır. 1999 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan da BM’nin sivil toplum kuruluşlarına olan ihtiyacını dile getirmiştir⁵⁶⁵.

Türkiye’de TÜSİAD, SODEV, TESEV, TÜSEV, AKUT⁵⁶⁶ gibi oluşumların yanı sıra⁵⁶⁷ Dünya’da Sınır Tanımayan Doktorlar, Greenpeace, Uluslararası Af Örgütü gibi sivil toplum kuruluşlarının devlet politikalarına etki ettikleri ve ekolojik sistemin korunması, sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesi gibi devlete ait sorumluluk alanlarında yer almaktadır. Sonuç olarak sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketler Post-Westphalian dönemde önemleri artan ve devletlerin dış politikalarına etki eden aktörler olmaya başlamışlardır.

2.4. Sosyal Medya, Sanal Cemaatler ve Toplumsal Olaylar

1990’ların ortalarından itibaren internetin yaygınlaşması farklı devletlerdeki insanların birbirleriyle iletişim kurmalarının yolunu açmıştır. İnternet yoluyla sağlanan sanal iletişim farklı kültürlerin ve insanların birbirleriyle ilişkilerini arttırmasının dışında, benzer dünya görüşlerini paylaşan insanlar “*sanal cemaatler*” oluşturarak zaman zaman devletlerin politikalarını etkilemişlerdir. İnternet topluluğu olarak da tanımlanan sanal cemaatler, internet vasıtasıyla kişisel ilişkiler ağının yaratılması için yeterli sayıda insanın bir araya gelmesiyle oluşmuş sosyal gruplar olarak tanımlanmaktadır⁵⁶⁸.

Sanal cemaatlerin etkin olarak sosyal medyada fikirlerini tartıştıkları ve devletlerin otoriter politikalarına alternatif politikalar ürettikleri söylenebilir. Sosyal medya; internet forumları, kişisel bloglar, medya paylaşım siteleri (Youtube, Flickr, ... vs), mikrobloglar

---

⁵⁶⁴ ECOSOC resolution no. 1296-XLIV’den aktaran Nesrin Kenar, Asena Özer, “Uluslararası Sistemin Bir Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları (Non-Governmental Organizations: NGOs)” **Değişen Dünya’da Uluslararası İlişkiler**, ed. İdris Bal, 1. b., Ankara, Lalezar Yayınları, s. 401

⁵⁶⁵ Tuncer, “Diplomasinin Evrimi ve...”, op. cit., ss. 220-221

⁵⁶⁶ Fuat Keyman, “Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye”, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf (e. t. 07. 07. 2013)

⁵⁶⁷ Türkiye’de 2013 verilerine göre 182 adet STK bulunmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.e-devlet.com/sivil_toplum_kuruluslari/ (e. t. 27. 08. 2013)

⁵⁶⁸ Bozkurt, op. cit. , s. 373.

(Twitter gibi) ve sosyal ağ siteleri (Facebook, Linked in, ... vs) gibi internet temelli platformların bütünü olarak tanımlanabilir. Sosyal medyanın temelde 7 unsuru bulunmaktadır. Bunlar; kimlik, sohbet, paylaşım, konum, ilişkiler, itibar ve gruplardır⁵⁶⁹. Post-Westphalian Dönem’de sosyal medyanın diplomatik ilişkilere etkisi kimlik ve paylaşım unsuru üzerinden olmuştur. Sosyal medyanın en çarpıcı etkilerinden biri Wikileaks olayı’dır.

Wikileaks olayı, aynı isimdeki internet sitesinin⁵⁷⁰ sahibi Julian Assange’ın ABD ordusunun eski personeli Bradley Canning’den içeriğinde ABD ordusunun savaş belgelerini ve ABD elçiliklerinin gizli yazışmalarını almasıyla başlamıştır. Assange’ı 2004–2009 yılları arasında ABD ordusunun Afganistan’da tuttuğu raporları The Guardian, The New York Times ve Der Spiegel’e vermiş ve bu gazeteler kaynağı doğruladıktan sonra belgeler Wikileaks sitesinden 25 Temmuz 2010’da yayınlamıştır⁵⁷¹. Wikileaks olayı, 28 Kasım 2010’da ABD Dışişleri Bakanlığı’nın ABD büyükelçileri ve konsolosluklarıyla yaptığı yazışmaların sızdırılmasıyla, “*Diplomasinin 11 Eylül’ü*”⁵⁷² ve “*Diplomatik Sızıntı Kâbusu*”⁵⁷³ olarak anılmaya başlamıştır. Wikileaks’in süper güç ABD’nin devlet güvenliğini ve belgelerin gizliliğini “*asimetrik olarak*” zedelediği ve bu açıdan da ABD diplomasisinde “*11 Eylül etkisi*” yapmış olduğu iddia edilebilir⁵⁷⁴. Sonuç olarak gerçek kişilerin devletlerin politikaları hakkında daha fazla bilgi sahibi olması ve devlet-toplum

---

⁵⁶⁹ A. Selim Tuncer, F. Zeynep Özata, vd, **Sosyal Medya**, ed. F. Zeynep Özata, 1. b., Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss. 15-16.

⁵⁷⁰ Julian Assange’a göre wikileaks bir internet sitesi olmanın ötesinde “*halka ait ilk istihbaharat örgütü*”dür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. www.bilisimdergisi.org/s128 (e. t. 07.06.2013)

⁵⁷¹ Wikileaks, haber kaynaklarının gizliliği konusunda hukuki düzenlemelere sahip İsveç ve Belçika üzerinde elindeki belgeleri kullanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Kevin F. Steinmetz, “Wikileaks and Realpolitik”, **Journal of Theoretical and Philosophical Criminology**, Vol 4 Issue 1, 2012, p. 15.; Helin ARSOY, “Diplomatik Sızıntı Kabusu: Wikileaks”, **Hukuk Gündemi**, 2011, s. 57.

⁵⁷² Orijinal olduğu ABD tarafından onaylanmış Wikileaks belgelerine göre bazı ABD’li diplomatların diğer devletlerdeki askeri ve siyasi liderlerden aldıkları bilgileri merkeze ilettiklerine dair bilgiler yer almaktadır. Dolayısıyla Wikileaks olayının diplomasinin 11 Eylül’ü olarak nitelendirilmesinin nedeni, çıkan belgelerin diplomatik ilişkileri zedeleyeceğine dair oluşmuş kanaattir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Arzu Turgut (ed.), “Wikileaks Belgelerinde Türkiye ve Yakın Çevresi Türkiye, Rusya, güney Kafkasya ve Ortadoğu ile İlgili Belgeler”, **USAK Raporları**, No 11-03, 2011, ss. 1-2. Sedat Laçiner’e göre de Wikileaks’in işaret ettiği “*ajan-elçilik*” ABD diplomatlarına ajan olarak bakılmasının yolunu açmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sedat Laçiner, “Wikileaks: biri ABD’yi gözetliyor”, http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=1&cat=365511#.UbW955xy1GM (e. t. 10.06. 2013)

⁵⁷³ www.bilisimdergisi.org/s128, loc. cit. (e. t. 07.06.2013)

⁵⁷⁴ Wikileaks olayı, Çağrı Erhan tarafından belgeler üzerinden çalışmalarını yürüten “*diplomasi tarihçisinin bayram*”ı olarak değerlendirilmiş, benzeri resmi belge sızıntılarına öncülük ettiğinden ötürü “*wiki-tsunami*” olarak görmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Çağrı Erhan, “Siyasi Tarihçi Gözüyle Wikileaks Belgelerini Okuma Klavuzu”, http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=7&cat=365365444#.UbW6u5xy1GM (e. t. 10. 06. 2013)

ilişkisinin dönüşümü açısından Wikileaks önemli bir dönüm noktası olmuştur⁵⁷⁵. Wikileaks'in "*domino etkisi*" Arap Baharı'nda görülmüş ve ilk olarak Tunus'u etkilemiştir⁵⁷⁶. Bilindiği üzere Ortadoğu'yu etkileyen halk hareketlerinin katalizörlerinden biri internet ve sosyal medya olmuştur.

Genel ve soyut olarak belirtirsek Arap Baharı'nın Tunuslu Muhammed Buazizi'nin ekonomik sorunlardan ötürü kendisini yakmasıyla başladığı kabul edilmektedir. Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin iktidarı kaybetmesinden sonra Mısır'a sığırayan olaylar, 1981 yılından beri Mısır'ı yöneten Hüsnü Mübarek'in *koltuğundan ayrılmaya mecbur bırakılmasıyla* devam etmiştir. Daha sonra Libya ve Suriye'de başlayan olaylar Arap Baharı'nın Ortadoğu'da yayıldığını göstermiştir⁵⁷⁷. Tunus ve Mısır gibi devletlerdeki otoriter yönetimlerin politikalarına karşı "*ortak bilinç*" ve örgütlü tepki sosyal medya sayesinde oluşmuştur. "*Twitter Devrimi*" ve "*Facebook Devrimi*" gibi kavramsallaştırmalar Arap Baharı'nı değerlendirmek için abartılı kabul edilse de 2011 yılında Twitter'da en çok kullanılan kelimenin "*Mısır*" olması sosyal medyanın etkisinin önemini göstermektedir. Facebook, Twitter gibi mikro bloglarda atılan mesajların yanı sıra Youtube gibi video paylaşım sitelerinde paylaşılan görüntüleri ve yorumlar Arap Baharı'nı etkilemiştir. Sosyal Medya'nın en çok etkilediği devlet Mısır olup⁵⁷⁸, 2008 yılında açılmış 300000 blogun 10000 tanesi siyasi içerikli olmakla beraber, 6 Nisan Hareketi sosyal medyanın kullanımıyla ilgili çarpıcı bir örnek olmuştur⁵⁷⁹. Görüldüğü üzere önce Tunus'un

---

⁵⁷⁵ Turgut, op. cit. , s. 5.

⁵⁷⁶ Tunus'a benzer şekilde Yemen de wikileaks belgelerinden etkilenmiş, Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in itibarını sarsmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gamze Coşkun, "Wikileaks El-Kaide'nin Elini Güçlendirebilir mi?", http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=6&cat=365719#.UbW945xy1GM (e. t. 10. 06. 2013). Benzer şekilde 2010 yılında İran Dışişleri Bakanı Manučehr Muttaki'nin Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad tarafından görevden alınma sebebi olarak İran'a dair ortaya çıkmış wikileaks belgelerinin etkisi de tartışılmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ferai Tınç, "Muttaki'nin Gidişinde Wikileaks'in Etkisi Var mı?", <http://www.euractiv.com.tr/politika-000110/analyze/ferai-tin-muttakinin-gidiinde-wikileaks-etkisi-var-m-014121> (e. t. 10. 06. 2013)

⁵⁷⁷ Osman Bahadır Dinçer, Mustafa Kutlar, " 'Arap Baharı' ve Suriye: Komplolar ve Propaganda Savaşları", <http://www.usak.org.tr/dosyalar/diger/GA0TnhM5y1blt97RkFG2qLmg9KiZHd.pdf> (e. t. 07. 07. 2013)

⁵⁷⁸ Tunus'ta sosyal medya Zeynel Abidin Bin Ali yönetimine karşı ayaklanmaların artmasından sonra etkili olmuştur. Tunus'un aksine Mısır'da Arap Baharı ve ayaklanmalar yaşanmadan önce sosyal medyada Mübarek yönetimine karşı eleştiriler başlamıştır. Libya'da Muammer Kaddafi'nin ölümünün görüntülenmesinde, Suriye'de ise cep telefonu görüntülerinin kullanılmasıyla sosyal medya etkili olmuştur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Korkmaz, "Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü", <http://www.inlcs.org/online/Book14.pdf> (e.t. 07. 07. 2013)

⁵⁷⁹ Ayrıca 2008'den beri Facebook kullanıcı sayısı, Facebook'un Arapça kullanım seçeneği eklemesinden sonra %357'lik bir artış göstermiştir. Bu durum Mısır'da internet kullanıcılarının %20'sinin Facebook hesabı olduğu anlamına gelmektedir. Mısır'da sosyal medya alanında en örgütlü hareket 6 Nisan Hareketi olmuştur. 6 Nisan Hareketi amacını ülkenin içinde bulunduğu kötü durumu ve baskıcı yönetimi sona erdirmek olarak belirlemiştir. Hareket Facebook ve blog siteleri aracılığıyla organize olmuştur. Kısa sürede tabanını

siyasal hayatında bir yönetim krizi olarak başlayan gelişme daha sonra sosyal medyanın etkisiyle diğer Arap devletlerini de etkilemeye başlamış ve bu kriz diplomasi tarihinin inceleme alanına girmiştir.

Küreselleşme karşıtı toplumsal hareketlerde de Arap Baharı'nda olduğu gibi sosyal medyanın katalizör etkisini görmek mümkündür. Çünkü küreselleşme karşıtı hareketler küreselleşmenin neoliberal niteliğine, küreselleşmenin sonucu olan sosyal, kültürel ve ekonomik etkilere karşı gerçekleşmiştir⁵⁸⁰. Örneğin, küresel toplumsal hareketler (küreselleşme karşıtı hareketler) 1999 yılında Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne karşı yapılan hareketle gündeme gelmiştir. 1999 yılındaki protestoyu⁵⁸¹ 2001 yılında⁵⁸² Cenova'da gerçekleşen G-8 protestoları⁵⁸³, binlerce küreselleşme karşıtı sivil toplum kuruluşunun yer aldığı Dünya Sosyal Forumu'nun 2001 yılında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde başlayan toplantılar izlemiştir⁵⁸⁴. Dünya Sosyal Forum'unun 26 Mart 2013'te Tunus'ta düzenlenen oturumuna 120 farklı ülkeden 4500 sivil toplum örgütü ve binlerce aktivist katılmış, bu oturumda dünya ekonomisindeki sorunlara dair alternatif çözümler tartışılmıştır⁵⁸⁵. Görüldüğü gibi sivil toplum örgütleri dünyanın büyük devletlerinin ve çok uluslu şirketlerin politikalarına karşı muhalefet yapabilir hale gelmiştir⁵⁸⁶.

---

genişleten 6 Nisan Hareketi Mübarek yönetiminden memnun olmayan Mısırlıların ve Tahrir'deki gösterilerin sembolü haline gelmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Numan Telci, "6 Nisan Hareketi: Yeni Bir Sosyal Aktivizme Doğru Mu?", http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201146_makale5.ismail.numan.telci.28.pdf (e. t. 07.07.2013), Esra Manavoğulları, "Seçim Sonrası Mısır ve 6 Nisan Hareketi", http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1486:secim-sonras-msr-ve-6-nisan-hareketi-&catid=168:ortadogu-analizler (e.t. 07.07.2013)

⁵⁸⁰ Fuat Keyman, "Kimlik ve Diplomasi,", op. cit., ss. 226-229.; Ceren Kalfa Ataay ve Faruk Ataay, "Küresel Toplumsal Hareketler", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı16, 2008, ss. 128-129.

⁵⁸¹ Küreselleşme karşıtları ve muhalif insanlar Seattle'daki DTÖ toplantısının 30 Kasım 1999'da yapılması ve açılış oturumu engellenmiş ve Genel Kurul gündemi onaylayamamıştır. Seattle'daki tepkilerin ortak noktası "sermayenin tahakkümüne karşı ve halkın dışlanmışlığına karşı başkaldırı" olmuştur. Değişik kesimlerden gelen protestocuların küreselleşmeye bakış açıları ortak olmuştur. Protestoculara göre küreselleşme her ülkede yoksulun ve emeğin lehine, zenginin ve sermayenin lehine sonuçlar veren, Dünya'da az gelişmiş ve metropol ülkeler arasındaki ekonomik farklı derinleştiren bir olgudur. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Korkut Boratav, **Yeni Dünya Düzeni Nereye?**, 2. b., İmge Yayınları, 2004, Ankara, ss. 119-121.

⁵⁸² 11 Eylül saldırıları da ABD ve neoliberal küreselleşmeye karşı yapılmış bir eylem olarak kabul edilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Keyman, "Kimlik ve Demokrasi", op. cit., s. 224.

⁵⁸³ Falk, op. cit., s. 161.

⁵⁸⁴ Dünya Sosyal Forumu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. F. Levent Şensever, **Dünya Sosyal Forumu Aşağıdan Küreselleşme Hareketi ve Küresel Direniş**, 1. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 11-40.

⁵⁸⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Claire Provost, "World Social Forum begins with march through streets of Tunis", **The Guardian**, <http://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2013/mar/27/world-social-forum-march-tunis> (e. t. 27. 08. 2013)

⁵⁸⁶ Bazı küreselleşme karşıtları tarafından Westphalian sistem, başarısızlığını vurgulamak için "Westfailure" olarak nitelendirilmektedir. Kavramı ilk kez Susan Strange kullanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.

Sosyal medyanın küreselleşme karşıtı hareketlere önemli etkilerinden bir diğeri de “*Occupy Wallstreet*” hareketi olmuştur. Andre Gorz’a göre *küreselleşmeye karşı, küreselleşmenin dışında kalmak için mücadele etmek değil; devam eden küreselleşme süreci içinde, farklı bir küreselleşme için mücadele etmek gerekmektedir. Uluslarüstü sermayeye karşı direnişin kendisi de uluslarüstü olmak zorundadır*⁵⁸⁷. Halil Berktaş da içi henüz doldurulmamış “*yeni dünya düzeni*” kavramının içinin, ABD’nin düzeni olarak algılanmasının dışında alternatif tanımlarla doldurulması gerektiğini savunmaktadır⁵⁸⁸. Berktaş’ın belirttiği gibi bu alternatif çağrılardan biri de “*Occupy Wallstreet*” hareketidir. 17 Eylül 2011’de hareketin internet sitesinden⁵⁸⁹ “*ılımlı eylem çağrısı*” yapılmış ve yayınlanan bildiriye özel mülkiyet, ulus devletlerin çok uluslu şirketlerle yaptığı işbirliği, 1995’te kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve neo-liberal politikaları eleştirilmiş ve özgürlük vurgusu yapılmıştır⁵⁹⁰. İspanya’daki “*Indignados*” (Öfkeliler)⁵⁹¹ ve Türkiye’de Taksim Gezi Parkı Protestosu⁵⁹² gibi toplumsal hareketler, sosyal medyanın etkinliği açısından Occupy Wallstreet hareketine benzer eylemler olarak gösterilebilir. Arap Baharı sürecine benzer şekilde sosyal medya aracılığıyla gerçek kişiler ve sivil toplum kuruluşlarının devletlerin politikaları ve çok uluslu şirketlerin salt kar odaklı ticari eğilimlerine karşı baskı unsuru oldukları, uluslararası sistemde devlet dışı (f)aktörlerin etkilerinin arttığı görülmektedir.

Chris Brown, **Sovereignty, Rights and Justice International Political Theory Today**, 3rd published, Blackwell Publishing Inc., Malden, 2005, pp. 231-248, 215.; Susan Strange, The Westfailure System, **Review of International Studies**, Vol. 25, No. 3, 1999, pp. 345-354.

⁵⁸⁷ İnsel, op. cit., s. 141.

⁵⁸⁸ Halil Berktaş, “Uluslararası Düzen, AT ve Milliyetçilik”, **Marksizm ve Gelecek**, Sayı 5, 1992, ss. 86-87.

⁵⁸⁹ <http://occupywallst.org> (e. t. 11. 06. 2013)

⁵⁹⁰ Ali Acar, “Wallstreet’i İşgal Et Hareketi”, <http://www.yurtvedunya.net/Sayi3/3.pdf> (e. t. 11. 06. 2013).

⁵⁹¹ “*Öfkeliler Hareketi*” ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz Yıldırım, “Kent Aracılığıyla Ortak Alanı Kurmak: ‘Öfkeliler’ ve ‘İşgal Et Hareketleri’”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt 37, Sayı 1, 2013, passim.

⁵⁹² Gezi Parkı protestosuna Occupy Wall Street Hareketinden de destek gelmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.occupywallst.org/article/occupygezi-has-demands> (e. t. 11. 06. 2013). Taksim Gezi Parkı protestosu için ayrıntılı bilgi için bkz. <http://ireport.cnn.com/docs/DOC-980163> (e. t. 11. 06. 2013); <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2013/may/31/istanbul-park-protests-turkish-spring> (e. t. 11. 06. 2013); <http://www.spiegel.de/politik/ausland/polizeigewalt-in-istanbul-a-903173.html> (e. t. 11. 06. 2013); <http://earthfirstnews.wordpress.com/2013/06/02/a-few-inspiring-moments-from-turkey-occupy-gezi> (e. t. 11. 06. 2013); http://www.nytimes.com/2013/06/01/world/europe/police-attack-protesters-in-istanbul-taksim-square.html?pagewanted=all&_r=0 (e. t. 11. 06. 2013); <http://www.france24.com/en/20130608-pictures-taksim-square-uprising-istanbul-turkey> (e. t. 11. 06. 2013); http://www.huffingtonpost.com/lauren-windsor/on-the-ground-with-occupy_b_3377978.html (e. t. 11. 06. 2013); <http://www.reuters.com/article/2013/05/31/us-turkey-protests-idUSBRE94U0J920130531> (e. t. 11. 06. 2013)

2.5. Kamuoyu

Post-Westphalian dönem, teknoloji ve küreselleşmenin etkisiyle diplomatik ilişkilerde kamuoyunun etkisini arttırmıştır⁵⁹³. Kamuoyunun diplomasiyi etkilemesinin en somut göstergesi “*Kamu diplomasisi*” gibi bir diplomasi türünün çok yoğun bir biçimde kullanılmasıdır.

Kamu diplomasisi genel ve soyut bir şekilde tanımlanacak olursa, bir devletin başka devletleri ve kamuoylarını etkilemek amacıyla yaptığı faaliyetlerin bütünüdür. Kamu diplomasisinin propagandadan farkı, bilginin kaynağı ve kesinliğidir. İlk kamu diplomasisi örneğini Büyük Fransız Devrimi’nde görmek mümkündür. Büyük Fransız Devrimi’nin değerlerini tanıtmak için devrimci güçler birtakım kuruluşlar oluşturulmuştur⁵⁹⁴. Fakat kavram ilk kez 1965’te Tuft Üniversitesi Edmund Gillion tarafından kullanılmıştır.

Kamu diplomasisi yumuşak güç unsurlarından biri olarak değerlendirilebilir⁵⁹⁵. Türkiye Cumhuriyeti Kamu diplomasisi enstitüsü misyonu “*Yeni dünya düzeninin kendine özgü koşulları, kuralları, araçları ve yöntemleri bulunmaktadır. Soğuk Savaş döneminin “sert güç” politikası, günümüzde yerini “yumuşak güç” politikasının cazibesine bırakmıştır. Artık propaganda değil, ikna önemli hale gelmiştir. Devletler arasındaki diplomasi kadar, toplumlar/kamuoyları arasındaki iletişim, etkileşim, dolayısıyla “toplumdan topluma diplomasi” olarak ifade etmiştir*⁵⁹⁶.

Kamu diplomasisine ABD’nin Soğuk Savaş’ta SSCB kontrolündeki coğrafyalarda kullandığı *Voice of America* Radyosu ve *Radio Free Europe* örnek verilebilir⁵⁹⁷. Bilindiği üzere ABD Çekoslovakya, Romanya, Polonya ve Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerini *Radio Free Europe*’u kullanarak etkilemeye ve SSCB etkisini sınırlamaya çalışmıştır⁵⁹⁸. ABD Soğuk Savaş esnasında 1953’te Eisenhower tarafından kurulmuş USIA (United States Information Agency) ile kamu diplomasisi yürütülmüştür⁵⁹⁹. Benzer şekilde Usame

⁵⁹³ Dağı, “Diplomasi: Çatışmanın ve ...”, op. cit., ss. 310-311.

⁵⁹⁴ Michael Waller, **The Public Diplomacy Reader**, Washington, The Institute of World Politics Press, 2008, p. 241’den aktaran Akçadağ, loc. cit.

⁵⁹⁵ Ibid.

⁵⁹⁶ <http://www.kamudiplomasisi.org/misyon> (e. t. 09. 05. 2013)

⁵⁹⁷ Gene King, “A New Kind of Diplomacy”, **The Quarterly of Film Radio and TV**, Vol. 10, No. 1, 1995, p. 44, 46.

⁵⁹⁸ A. Ross Johnson, “Setting the record straight: Role of Radio Free Europe in the hungary Revolution of 1956”, <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/happ.OP-3.pdf> (e.t. 09. 05. 2013)

⁵⁹⁹ Emine Akçadağ, “Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi”, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> (e. t. 09. 05. 2013)

Bin Ladin videolarıyla İslami söyleme sahip terörizm ile Müslüman dünyasının bir kısmında etkili olmuştur. Görüldüğü gibi kamu diplomasisini sadece devletler kullanmamaktadır. Usame Bin Ladin videolarıyla İslami söyleme sahip terörizm ile Müslüman dünyasının bir kısmında etkili olmuştur⁶⁰⁰. ABD de uydu kanalları aracılığıyla Arap Dünyası üzerinde etkili olmaya çalışmıştır⁶⁰¹, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD, bozulan imajını yeniden güçlendirmek, “*kalpleri ve zihinleri yeniden kazanmak*”⁶⁰² için özellikle Müslüman Dünyası’na yönelik kamu diplomasisi uygulamıştır. Televizyon kanallarının ABD’nin özgürlük ve demokrasisini vurgulayan reklamlar alması, ABD bayrağının kamuoyuna vatanseverliği hatırlatmak için daha yoğun kullanılması, Radio Sawa ve El-Cezire gibi yayın kuruluşlarıyla Ortadoğu’da imajı geliştirme çabaları, Goodmorning Egypt gibi programların kullanılması gibi girişimler örnek gösterilebilir⁶⁰³. Günümüzde Yunus Emre Enstitüleri, TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı), Cervantes Enstitüsü, Fransız Kültür Merkezi, British Council⁶⁰⁴ gibi kurumlar devletlerin kamu diplomasi araçlarına örnek olarak gösterilebilir⁶⁰⁵.

Genel hatlarıyla özetlersek yukarıda da bahsettiğimiz gibi kamuoyunun diplomatik ilişkilere etkisi Antik Yunan şehir devletlerinde de görülmüş, 1. Dünya Savaşı’ndan sonra kamuoyu, ABD Başkanı Woodrow Wilson’ın 14 Noktası’nda açık diplomasi ilkesinin temeli olarak algılanmıştır. 1991 yılından sonra teknolojinin ve küreselleşmenin etkisiyle “*sert*” siyasetten ziyade “*yumuşak*” siyasetin uluslararası sistemde tercih edilmesi ise kamuoyunu önemli bir f(aktör), kamu diplomasisini önemli bir araç haline getirmiştir. Dolayısıyla uluslararası sistemdeki aktörler üzerinde etki kurabilmek için askeri müdahale, ekonomik-askeri-siyasi yaptırımlar yerine ikna yolu daha fazla tercih edilmeye başlanmış, bu çerçevede kamu diplomasisi kullanılmıştır.

---

⁶⁰⁰ David Hoffman, “Beyond Public Diplomacy”, **Foreign Affairs**, Vol 81, No 2, 2002, pp. 83-85.

⁶⁰¹ Ibid.

⁶⁰² Mert Gökırmak, “Küreselleşen Dünya’da Diplomasi: Kamu Diplomasisi”, http://kamudiplomasisi.org/pdf/Kamu_Diplomasisi-Mert_Gokirmak.pdf (e. t. 19. 05. 2013)

⁶⁰³ Akçadağ, “Dünya’da ve Türkiye’de...”, op. cit (e. t. 19. 05. 2013)

⁶⁰⁴ Tuncer, “Diplomasinin Evrimi ve...”, op. cit., s. 147.

⁶⁰⁵ Devletlerin açtığı bu kurumlar, kültürel diplomasi pratikleri olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. G. R. Berridge, Alan James, **A Dictionary of Diplomacy**, 2nd ed., Palgrave Macmillan, New York, 2003, p. 62.

SONUÇ:

“*Pre-Westphalian Dönem ve Westphalian Dönem’den Post-Westphalian Dönem’e Geçerken Diplomasinin Değişen Rolünün Analizi*” başlıklı tez çalışmamızda “*Pre-Westphalian*”, “*Westphalian*” ve “*Post-Westphalian*” dönemlerde diplomaside yaşanan değişimler; tarihi olaylar ve uluslararası sistemdeki dönüşümler analiz edilmiştir. Diğer bir deyişle tarihi olaylar ve dönüşümler çerçevesinde diplomasinin rolü ve kurumsallaşma süreci irdelenmiştir.

Bu irdelenme süreci hakkında önemle vurgulanması gereken temel unsur çalışmamızda uluslararası sistemde yaşanan köklü değişimlerin daha önce de bahsedildiği üzere “*Post*” ön ekiyle ifade edilmiş olduğudur. Bunun ilk sebebi Westphalia öncesi dönemin çalışmamızda “*Pre-Westphalian*” olarak ifade edilmiş olup, etimolojik olarak “*pre*” ön ekinin zıttının “*post*” olmasıdır.

“*Post-Westphalian dönem*” ifadesini tercih etmemizin bir diğer sebebi ise Westphalian sistemdeki değişimlerin “yeni” (*neo*) olmasından ziyade, köklü değişimler içerdiğini vurgulamak istememizdir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, Pre-Westphalian dönemden Westphalian döneme geçerken yaşanan aktör düzeyindeki değişimin, Westphalian dönemden Post-Westphalian döneme geçerken yaşanmadığı ama sistemde köklü değişimlerde olduğu için “*neo*” ön ekinden ziyade “*post*” ekinin tercih edilmiş olduğudur.

Çalışmamızın “*Pre-Westphalian Dönem ve Diplomasi*” başlıklı ilk bölümünde ulaştığımız sonuçlar ve tespitler ise şöyle sıralanabilir:

- Diplomasi 15. yy.’a kadar ad hoc olarak sürdürülmüş, İtalyan şehir devletleriyle birlikte modern anlamda sürekli ve kurumsal diplomatik ilişkiler oluşmaya başlamıştır.
- Bu dönemde aktörler arası ilişkiler uluslararası olmaktan ziyade kabileler arası ve hanedanlar arası yürütülmüştür.

- Din, politikada ve diplomatik ilişkilerde meşrulaştırıcı bir öge olarak kullanılmıştır.
- Egemen-eşit devletlerin oluşmaya başlamasıyla hegemonik - dikey diplomatik ilişkiler, eşitler arası-yatay ilişkilere dönüşmeye başlamıştır.

“*Westphalian Dönem ve Modern Diplomasi*” başlıklı çalışmamızın ikinci bölümü Westphalian dönemdeki önemli kırılma noktaları temelinde dört alt başlıkta analiz edilmiştir. Bu çerçevede ulaştığımız sonuçlar ve tespitler 1648–1815 yılları için şöyle sıralanabilir:

- 15. yy.’da İtalyan şehir devletleri arasında yürütülen diplomasi pratikleri 17.yy itibarıyla Avrupa’ya yayılmış ve Avrupa Devletler Sistemi’nin oluşmasını etkilemiştir.
- Avrupa’nın ortak sorunları ilk kez diplomatik ilişkilerin konusu haline gelmeye başlamıştır.
- Bu sorunların kongreler yoluyla tartışılması, diplomasinin yerleşik kuralı haline gelmiştir.
- Diplomasi hükümdarlar adına yürütülmüştür.

1815–1919 yılları arasında ise:

- Konferans diplomasisi yaygınlaşmaya başlamıştır.
- İnsan hakları ve savaşın hukukileşmesi diplomasinin konusu haline gelmiştir.
- Diplomatik ilişkiler globalleşmiş ve ABD gibi Avrupa dışı diplomasi aktörlerinin belirleyiciliği artmaya başlamıştır.
- Metternich ve Bismarck gibi devlet adamlarının kurduğu sistemler görece olarak başarılı olsa da kişiye endeksli yapıları, uluslararası sistemi istikrarsız hale getirmiştir.

- Almanya ve İtalya gibi iki gücün uluslararası sisteme girmesi sonucunda 1848 yılından itibaren sarsılmaya başlayan Viyana sistemi çökmüş ve 1. Dünya Savaşı kaçınılmaz olarak yaşanmıştır.

1919–1945 yılları arasında:

- Diplomasi, Avrupa merkezli olmaktan çıkmıştır.
- 20. yy.'ın başlarında ABD başat güç haline gelmiş ve Avrupa tarzı diplomasiye alternatif, uluslararası toplumu ve açık diplomasiyi merkeze alan Atlantik tarzı diplomasi uygulanmaya başlamıştır.
- Uluslararası örgütler uluslararası sistemde aktör haline gelmişler ve MC deneyimi sonucunda parlamenter diplomasi uygulanmaya başlamıştır.
- Diplomaside diplomatların dışında politikacılar da belirleyici olmuştur.
- 1. Dünya Savaşı'ndan sonra diplomaside ideolojilerin belirleyiciliği artmıştır.
- Tarihte ilk kez 2. Dünya Savaşı'nda savaş sonuna dair düzenlemeler savaş bitmeden önce belirlenmiş ve bu aşamada zirve diplomasisi kullanılmıştır.

1945–1991 yılları arasında:

- Soğuk Savaş koşullarına paralel olarak diplomatik ilişkilerde nükleer silahların belirleyiciliği görülmüştür.
- Soğuk Savaş, iki süper güç arasında büyük bir savaşı engellemiş ve uluslararası sistemde görece olarak yaklaşık 50 yıl barış sağlanmıştır.
- İdeolojik kutuplaşmanın etkisiyle BM etkili bir aktör olamamış ve parlamenter diplomasi kullanılamamıştır.
- Ekim Füzeleri Krizi sonucunda nükleer bir savaşın eşiğine gelinmesi ile gizli diplomasi sakıncaları görülmüş ve kutup liderleri arasında doğrudan görüşmelerin sağlanması için *kırmızı telefon hattı* kullanılmıştır.
- Zirve diplomasisi yoluyla savaşın çıkması engellenmeye çalışılmıştır.

- Özellikle Henry Kissinger ile özdeşleşmiş mekik diplomasi yoluyla sistemdeki istikrarsızlıklar önlenmeye çalışılmıştır.
- 1960'lı yıllardan itibaren eski sömürge devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile birlikte Westphalian Sistem Atlantik ve Avrupa'nın dışında da yayılmaya başlamış, böylelikle sistemdeki aktör sayısı artmıştır.

Yukarıdaki maddeler halinde belirttiğimiz tespitlerden de anlaşılacağı üzere çalışmamızın başlangıç bölümlerinde, ilk çağdan 20. yy.'ın sonuna kadar çeşitli siyasi yapılar ve devletlerarasındaki diplomatik ilişkilerin evrimine değinilmiş, bu çerçevede modern uluslararası sistemin ve diplomasinin kurulma süreci analiz edilmiştir. Bilindiği üzere, 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları'ndan itibaren uluslararası sistemin başat aktörü olan devletler arasındaki diplomatik ilişkiler egemen eşitlik prensibi temelinde gelişmiştir. Fakat sistemde bir üst otoritenin olmaması ile devletlerin egemenliklerini genişletme amaçları birbirleriyle çatıştığı için her zaman sistemdeki güç dengesini bozma potansiyelini barındıran bir aktör çıkmıştır. Ancak, genellikle sistemdeki diğer aktörler, güç dengesini bozma potansiyelini taşıyan güce karşı birleşmiş ve (İspanya Veraset Savaşı ve Napolyon Savaşları'nda olduğu gibi) bunda başarılı olmuşlardır.

Diğer bir deyişle devletler, Westphalian Sistem'in güç dengesi ilkesini başarıyla uygulamış, bu amaç doğrultusunda yapılan savaşlar sonrasında devletlerin amacı, barışı tesis eden kalıcı bir düzen kurmak olmuştur. Dolayısıyla Westphalian dönemde diplomasi genel ve soyut olarak, barışı tesis etme amacına yönelik kullanılmış ve kurumsallaşmıştır. Lakin aynı dönemde devletlerin barışı tesis etme ve koruma çabaları 1. ve 2. Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyememiş, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan MC ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra BM'de, devletlerin dışında aktörler olarak uluslararası sistemde barış ve güvenliği tesis etme görevini üstlenmiştir. Kısacası 20. yy.'dan sonra uluslararası sistemde devlet dışı aktörler uluslararası sistemde yer almaya ve diplomatik ilişkileri etkilemeye ve diplomatik ilişkilerden etkilenmeye başlamıştır.

20. yy.'dan sonra uluslararası örgütlerin sisteme girmesi ise devletlerin sistemdeki önemini ve başat rolünü değiştirmemiştir. Çünkü uluslararası örgütlerin siyasi varlığı devletlere bağ(ım)lı olmuştur. Dolayısıyla sistemin Westphalian niteliğinde temelden bir değişim yaşanmamıştır. Fakat 1991'de SSCB'nin dağılıp Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra yaşanan değişimler, uluslararası sistemin Westphalian niteliğini dönüştürücü etkileri beraberinde getirmiştir. Çalışmamızda “*Post-Westphalian*” olarak kavramsallaştırılan bu dönemde ulaştığımız sonuçlar ve tespitler şöyle sıralanabilir:

- Uluslararası sistemde başat aktör olan devletlerin egemenliği sarsılmaya başlamış; sivil toplum örgütleri, uluslararası şirketler, sanal cemaatler, Julian Assange ve Edward Snowden gibi gerçek kişiler devletlerin diplomatik ilişkilerini etkilemiştir. Dolayısıyla devlet dışı (f)aktörler, uluslararası sistemde etkili olmuştur.
- Uluslararası sistemdeki devletler; mafya devleti, narko devlet (narco etat), haydut devletler (rogue states), başarısız devletler (failed states) gibi kavramlarla nitelendirilmiş, dolayısıyla sistemde tek tip egemen devlet yaklaşımı değişmeye başlamıştır.
- Mikro milliyetçilik, çevre sorunları, bulaşıcı hastalıklar, küresel terör, yasadışı göç gibi yeni tehdit unsurları ortaya çıkmış, uluslararası sistem “*risk*”, “*belirsizlik*” ve “*kaos*” gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır.
- Uluslararası sistemde siber saldırılar yaşanmış, devletlere yapılan saldırılara teknolojik boyut da eklenmiştir.
- Diplomatik ilişkilerde askeri araçlar önemini kaybetmeye başlamış, Yunus Emre Enstitüleri, TİKA gibi kültürel kuruluşlar ile kamu diplomasisi önem kazanmıştır.
- AB, NAFTA, ŞİÖ gibi bölgesel örgütlenmelerin sayısı ve diplomatik ilişkilerde bölgeselliğin önemi artmıştır.
- Post-Westphalian dönemde 11 Eylül 2001'den sonra uluslararası sistemde devletler yeniden başat aktör haline gelmiştir. Devletlerin hem uluslararası sistemde

hem de ülkelerinde uyguladıkları politikalar sonucu devletlerin otoriteleri artmıştır. Dolayısıyla 11 Eylül saldırıları uluslararası sistemde bir kırılma noktası olmuş, sistem yeniden devlet merkezli hale gelmiştir. Bu özelliğiyle 11 Eylül saldırıları diploması tarihinde, 1815 Viyana Düzeni ile Westphalian Sistem’de *Eski Rejim*’in geri dönüşüne benzemektedir.

- 11 Eylül 2001’den sonra özellikle ABD’nin Irak ve Afganistan işgallerinde uyguladığı “*önce işgal sonra diploması*” örneğinde görüldüğü üzere dış politikada askeri seçenekler diplomasının önüne geçmeye başlamıştır.

Yukarıda maddeler halinde yaptığımız tespitlerden de anlaşıldığı üzere Post-Westphalian dönemde devletlerin egemenlik yetkilerinin tartışılır hale gelmesi ve yeni aktörlerin uluslararası sistemde yer almaları diplomasının önemi bağlamında olumlu değerlendirilebilir. Çünkü yeni tehdit unsurlarının ortaya çıkması beraberinde tehditlerle mücadeleyi getirmiştir. Yeni tehditlere karşı mücadelenin etkin şekilde yürütülmesi ise sistemin halen en önemli aktörü olan devletlerin diplomatik ilişkilerinin sıklaşmasına ve diplomasının çok boyutlu sürdürülmesine bağlıdır.

Diğer bir deyişle vurgularsak 1648’den itibaren diplomatik ilişkileri tek başına şekillendiren devletlerin, Post-Westphalian dönemde devlet-dışı (f)aktörlerin diplomatik ilişkilerde etkilerinin daha fazla görülmeye başlaması ile etki kaybına uğradığıdır. Fakat bu durum diplomasının etkisini azaltmamış, aksine yeni tehdit unsurlarına karşı devletlerin işbirliğini tetiklediği için diplomasının etkisini arttırmıştır.

Bu bağlamda devletler, uluslararası sistemde eskisi kadar belirleyici olmasalarda hala başat aktörler oldukları için Westphalian dönemin etkisi günümüzde de devam etmektedir. Ancak Pre-Westphalian dönemden Westphalian döneme geçerken yaşanan aktör düzeyindeki değişimin, Westphalian dönemden Post-Westphalian döneme geçerken yaşanmaması, sistemde köklü değişimler olmadığı anlamına da gelmemektedir. Bu sebeple yaşanan dönem bize “*neo*” ön ekinden ziyade “*post*” eki ile tanımlanmalı ve Post – Westphalian denilmelidir.

Daha öncede atıfta bulunduğumuz Kuhn’un paradigma kavramı bağlamında düşünüldüğünde ise Post-Westphalian döneme tamamen geçilmediği, Westphalian paradigmada bir anomalinin yaşandığı, diğer bir deyişle dönemin tüm özelliklerinin net bir

biçimde ortaya çıkmadığı görülmektedir. Zira Post-Westphalian döneme geçilebilmesi için sistemdeki yeni aktörler arası ilişkilerin sistemli hale getirilmesi ve hukuken düzenlenmesi gerekmektedir. Uluslararası sistemdeki aktörler arası ilişkilerin sistematik ve hukuki hale gelmemesi ise bizce Post-Westphalian dönemin her zaman sorgulanmasına, bu sorgulama ise kavram karmaşası yaşamaya devam etmemize neden olacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali ve Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, 6. b., İmge Yayınları, Ankara, 2006.

AĞAOĞULLARI Mehmet Ali, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, 4. b., İmge Yayınları, Ankara, 2004.

ARI Tayyar, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu**, 4. b., Mkm Yayıncılık, Bursa, 2008.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, 8. b., Mkm Yayıncılık, Bursa, 2013.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 10. b, Mkm Yayıncılık, Bursa, 2013.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 7. b., Mkm Yayıncılık, Bursa, 2008.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 2. b, MKM Yayınları, Bursa, 2010.

ARMAOĞLU Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 6. b., Alkım Yayınları, İstanbul, 2010.

ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, 3. b., İş Bankası Yayınları, Ankara, 1983.

ATALAY Ahmet Haluk, **Uluslararası Hukukun oluşumu: İlk Küreselleşme Dönemi (1492-1648)**, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997.

ATEŞ Toktamış, **Siyasal Tarih**, 3. b., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009

AYBAY Rona, **Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk**, 1. b., İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

BACIK Gökhan, **Modern Uluslararası Sistem Köken, Genişleme, Nedensellik**, 1. b., Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007.

BALCI İsrail, **Hz. Ömer Dönemi'nde Diplomasi**, 1. b., Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2006.

BAUMAN Zygmunt, **Küreselleşme Toplumsal Sonuçları**, çev. Abdullah Yılmaz, 4. b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

BAYKAL Bekir Sıtkı, **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi Otuz Yıl Savaşı Devri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

BERRIDGE, Alan JAMES, **A Dictionary of Diplomacy**, 2nd ed., Palgrave Macmillan, New York, 2003.

BISMARCK Otto Von, **Düşünceler ve Hatıralar-2**, çev. Nijad Akipek, 2. b., MEB Yayınları, Ankara, İstanbul, 1965.

BISMARCK Otto Von, **Düşünceler ve Hatıralar-I**, çev. Nijad Akipek, 2. b., MEB Yayınları, İstanbul, 1965.

BLACK Jeremy, **A History of Diplomacy**, 1st p., Reakton Books, London, 2010.

BLANNING T. C. W. (ed.), **The Oxford History of Modern Europe**, Oxford University Press, Oxford, 2000.

BORATAV Korkut, **Yeni Dünya Düzeni Nereye?**, 2. b., İmge Yayınları, Ankara, 2004.

BOURKE Joana, **The Second World War: A People's History**, 1st p., Oxford University Press, New York, 2001.

BOZKURT Veysel, **Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar**, 3. b., Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005.

BROWN Chris, **Sovereignty, Rights and Justice International Political Theory Today**, 3rd p., Blackwell Publishing Inc., Malden, 2005.

BRZEZINSKI Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, çev. Yelda Türedi, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005.

CANBOLAT İbrahim, **Uluslararası İlişkilerde Türkiye Savaş ve Barış Arasında Dünya**, 4.b., Aktüel Yayınları, Bursa, 2012.

CARR Edward Hallett, **Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)**, çev. Can Cemgil, 1. b., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

CEVİZCİ Ahmet, **Felsefe Tarihi**, 2. b., Say Yayınları, İstanbul, 2010.

CHOMSKY Noam, **Dünya Düzeni: Eskisi-Yenisi**, çev. Ali Çakıroğlu ve Tuncay Birkan, 2. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

ÇİÇEKÇİ Ceyhun, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı**, 1. b., Kriter Yayınları, İstanbul, 2012.

DAĞ Ahmet Emin, **Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü**, 3. b., Ağaç Yayınları, İstanbul, 2009.

DAVIES Norman, **Avrupa Tarihi**, çev. Burcu Çığman, Elif Topçugil, vd, 2. b., İmge Yayınları, Ankara, 2011.

DEVETAK Richard, **Critical Theory, Theories of International Relations** (ed.), Palgrave Macmillan, 3rd ed., New York, 2005.

DRINKWATER Derek, **Sir Harold Nicholson and International Relations: The Practitioners as Theorist**, 1st p., Oxford University Press, Oxford, 2005.

ELIAS Juanita and Peter Such, **International Relations: The Basics**, 1st p., Routledge, New York, 2007.

FALK Richard, **Law in An Emerging Global Village A Post-Westphalian Perspective**, 1st p., Transnational Publishers Inc., New York, 1998.

FREEMAN Charles, **Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları**, 3. b., çev. Suat Kemal Angı, Dost Yayınları, Ankara, 2010.

GENÇ Mehmet, **Birleşmiş Milletler ve Uzmanlık Örgütleri Mevzuatı I. Cilt**, 1. b., Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1999.

GILPIN Robert, **War and Change in World Politics**, 2nd p., Cambridge University Press, New York, 2009.

GÖNLÜBOL Mehmet, **Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma**, 3. b., AÜ SBF Yayınları, Ankara, 1975.

GÖNLÜBOL Mehmet, **Uluslararası Politika**, 5. b., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000.

GRABB Alexander, **Napoleon and the Transformation of Europe**, Palgrave MacMillan, Hampshire, 2003.

HANÇERLİOĞLU Orhan, **Toplumbilim Sözlüğü**, 4. b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.

HANKS Merry E. Wiesner, **Erken Modern Dönem'de Avrupa (1450-1789)**, 2. b., çev. Hamit Çalışkan, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2012.

HOBBSAWN Eric, **Devrim Çağı (1789-1848)**, çev. Bahadır Sina Şener, 5. b., Dost Yayınları, Ankara, 2008.

HOBBSAWN Eric, **İmparatorluk Çağı (1875-1914)**, çev. Vedat Aslan, 4. b., Dost yayınları, Ankara, 2010.

HOBBSAWN Eric, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, çev. Yavuz Alogan, 5. b., Everest Yayınları, 2011.

HOBBSAWN Eric, **Sermaye Çağı (1848-1875)**, çev. Bahadır Sina Şener, 4. b., Dost Yayınları, Ankara, 2009.

HOLSTI Kalevi J., **Taming the Sovereigns: Institutional Change in International Politics**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

HOLSTI Kalevi J., **The State, War and the State of War**, 6th p., Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

HUNTINGTON Samuel, **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Simon and Schuster Paperbacks, New York, 2011.

İNAN Afet, **Eski Mısır Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. b., Ankara, 1987.

İNSEL Ahmet, **Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili**, 3. b., Birikim Yayınları, İstanbul, 2011.

İSKİT Temel, **Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, 3. b., Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

İŞYAR Ö. Göksel, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, 2. b., Dora Yayıncılık, Bursa, 2013.

JAMES Alan ve G. R. Berridge, **A Dictionary of Diplomacy**, Palgrave Macmillan, 2nd ed., New York, 2003.

JÖHNSSON Christer, Martin Hall, **Essence of Diplomacy**, 1st p., Palgrave Macmillan, New York, 2005.

JUDT Tony, **Kötülük Kol Gezerken**, çev. Dilek Şendil, 1. b., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

JUDT Tony, **Savaş Sonrası: 1945 Sonrası Avrupa Tarihi**, çev. Dilek Şendil, 1. b., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

KENNEDY Paul, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 16.Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar**, çev. Birtane Karanakçı, 9. b., İş bankası Yayınları, İstanbul, 2002.

KERR Gordon, **Charlemagne'den Lizbon Antlaşması'na Avrupa'nın Kısa Tarihi**, çev. Cumhur Atay, 1. b., Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2011.

KILIÇBAY Mehmet Ali, **Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı**, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

KINLI Onur, **Osmanlı'da Modernleşme ve Diplomasi**, 1. b., İmge Yayınları, Ankara, 2006.

KISSINGER Henry, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, 3. b., İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002.

KNUTSEN Torbjon L., **Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**, çev. Mehmet Özay, 1. b., Açılım Kitap, İstanbul, 2006.

KRATOCHWIL Freidrich, **The Puzzles of Politics**, 1st p., Routledge, New York, 2011.

KUHN Thomas, **The Structure of Scientific Revolutions**, 3rd ed., The University of Chicago Press, Chicago, 1996.

KURTARAN Uğur, **Osmanlı Diplomasi Tarihinden Bir Kesit Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)**, 1. b., Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2009.

LEE Stephen, **Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1494-1789)**, 3. b., çev. Ertürk Demirel, Dost Yayınları, Ankara, 2009.

LEE Stephen, **Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)**, çev. Savaş Aktur, 3. b., Dost Yayınları, Ankara, 2010.

LEWIS Bernard, **Ortadoğu**, çev. Selen Y. Kölay, 7. b., Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2010.

LINKLATER Andrew, **The Transformation of Political Community Ethical Foundations of the Post-Westphalian Era**, 1st p., University of South Carolina Press, Columbia, 1998.

MAC MILLAN Margaret, **1919 Paris: Paris Barış Konferansı ve Dünya'yı Değiştiren Altı Ayın Hikayesi**, çev. Belkıs Dişbudak, 1. b., ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2004.

MATTINGLY Garrett, **Renaissance Diplomacy**, 1st re-printed, Dover Publications, New York, 1988.

MCNEILL William, **Dünya Tarihi**, çev. Alaeddin Şenel, 6. b., İmge Yayınları, Ankara, 2002.

MOWAT R. B., **The European States System: A Study of International Relations**, 1st p., Oxford University Press, London, 1923.

MOWAT Robert B., **A History Of European Diplomacy(1451-1789)**, Butler and Tanner Ltd., London, 1928.

NEALE Jonathan, **Amerikan Savaşı Vietnam (1960-1975)**, çev. Doğan Tarkan, 1. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2004.

NEGRI Antonio ve Michael Hardt, **İmparatorluk**, çev. Abdullah Yılmaz, 7. b., Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.

NEVINS Allan ve Henry Steele Commager, **ABD Tarihi**, çev. Halil İnalçık, 4. b., Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011.

NICHOLSON Harold, **Diplomasi**, Altın Kitaplar, çev. Mete Ergin, İstanbul, 1970.

NIOU Emerson M. S., Peter C. Ordeshook and Gregory F. Rose, **The Balance of Power: Stability in International Systems**, 1st p., Cambridge University Press, New York, 1989.

ORAN Baskın (ed.), **Türk Dış Politikası-I (1919-1950)**, 3. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

ÖYMEN Onur, **Silahsız Savaş Bir Mücadele Sanatı Olarak Diploması**, 7. b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

ÖZDAL Barış, **Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi**, 1. b., Dora Yayınları, Bursa, 2013.

ÖZYÜKSEL Murat, **Feodalite ve Osmanlı Toplumunu**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, Bursa, 1989.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, 1. b., Turhan Kitabevi, Ankara, 2004.

PİRİNÇÇİ Ferhat, **Silahlanma ve Savaş Ortadoğu'daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi (Soğuk Savaş Dönemi)**, 1. b., Dora yayınevi, Bursa, 2010.

POMYETKİN Vladimir (ed.), **Uluslararası İlişkiler Tarihi-I**, çev. Atilla Tokatlı, 1. b., Evrensel Basım, İstanbul, 2009.

PRICE Roger, **1848 Devrimleri**, çev. Nail Kantemir, 1. b., Babil Yayınları, 2000.

PROTOPOPOV A. S., V. M. Kozmenko, N. S. Yelmanova, **Beynelhalq Münasibetler ve Rusiya'nın Xarici Siyaseti Tarixi (1648-2005)**, Qanun Basımevi, Bakü, 2009.

REÇBER Kamuran, **Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri**, Dora Yayıncılık, Bursa, 2012.

REÇBER Kamuran, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2003.

REÇBER Kamuran, **Diploması ve Konsolosluk Hukuku**, 1. b., Dora Yayınları, Bursa, 2011.

REÇBER Kamuran, **Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri**, 3. b., Alfa Aktüel Yayınevi, Bursa, 2009.

ROBERTS J. M., **Avrupa Tarihi**, çev. Fethi Aytuna, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2010.

ROBERTS J. M., **Dünya Tarihi-II**, çev. İdem Erman ve Tansu Akgün, 1. b., İnkılap Yayınları, İstanbul, 2011.

SANDER Oral, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diploması Tarihi Üzerine Bir Deneme**, 6. b., İmge Yayınları, Ankara, 2010.

SANDER Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 18. b., İmge Yayınları, Ankara, 2009.

- SANDER Oral, **Siyasi Tarih İlkçağlar'dan 1918'e**, 11. b., İmge Yayınları, Ankara, 2003.
- SCHILLER Freidrich, **Otuz Yıl Savaşı Tarihi**, çev. Hamdi Dilevurgun, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1947.
- SCHILLER Freidrich, **Otuz Yıl Savaşı Tarihi-II**, çev. Hamdi Dilevurgun, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1947.
- SHARP Paul, **Diplomatic Theory of International Relations**, 1st p., Cambridge University Press, Cambridge 2009.
- SHUSTER Richard J., **German Disarmament After World War I: The Diplomacy of International Arms Inspection: 1920-1931**, 1st p., Routledge, London, 2006.
- SÖNMEZOĞLU Faruk (der.), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 4. b., Der Yayınları, İstanbul, 2005.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 3. b., Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- STRANDBJERG Jeppe, **Territory, Globalization and International Relations: The Cartographic Reality of Space**, 1st p., Palgrave Macmillan, New York, 2010.
- ŞENEL Alaeddin, **İnsanlık Tarihi**, 2. b., İmge Yayınları, Ankara, 2009.
- ŞENEL Alaeddin, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2008.
- ŞENSEVER F. Levent, **Dünya Sosyal Forumu Aşağıdan Küreselleşme Hareketi ve Küresel Direniş**, 1. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
- TANİLLİ Server, **Uygarlık Tarihi**, 27. b., Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2011.
- TEKİN Oğuz, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, 3. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- TETİK ve Mehmet Şükrü Güzel, **Kızılay ve Kızılhaç Belgeleriyle Osmanlılara Karşı İşlenen Savaş suçları (1911-1921)**, 1. b., İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.
- TUNCER A. Selim, F. Zeynep Özata, vd, **Sosyal Medya**, ed. F. Zeynep Özata, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.
- TUNCER Hüner, **Diplomasinin Evrimi Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye**, 1. b., Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.
- TUNCER Hüner, **Eski ve Yeni Diplomasi**, 2. b., Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995.
- TUNCER Hüner, **Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)**, 1. b., Ümit Yayıncılık, Ankara, 1996.

TUNCER Hüner, **Osmanlı ve Büyük Güçler (1815-1878)**, 1. b., Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.

TUTUIANU Simona, **Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World**, TMC Asser Press, Netherlands, 2013.

UÇAROL Rıfat, **Siyasi Tarih (1789-2010)**, 8. b., Der Yayınları, İstanbul, 2010.

WALLERSTEIN Immanuel, **Bildiğimiz Dünya'nın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl için Sosyal Bilim**, çev. Tuncay Birkan, 4. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

WALLERSTEIN Immanuel, **Dünya sistemler Analizi: Bir Giriş**, çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, 2. b., Bgst Yayınları, İstanbul, 2011.

WATSON Adam, **Diplomacy: The Dialogue Between States**, 1st p., Routledge, London, 1982.

WELCH David, **Modern European History (1871-2000)**, 2nd ed., Routledge Press, New York, 1999.

WENDT Alexander, **Social Theory of International Politics**, 1st p., Cambridge University Press, New York, 2003.

MAKALELER

ABOU EL-HAJ Rifaat A, "Ottoman Diplomacy at Karlowitz", **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 87, No. 4, 1967, pp. 498-512.

ABOU EL-HAJ Rifaat A., "The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699-1703", **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 89, No. 3, 1969, pp. 467-475.

ARAS Bülent, "Giriş", **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. Baskı, İstanbul, Etkileşim Yayınları, ss. 9-21.

ARSOY Helin, "Diplomatik Sızıntı Kabusu: Wikileaks", **Hukuk Gündemi**, Mart 2011, ss. 57-60.

ATAAY Ceren Kalfa ve Faruk Ataay, "Küresel Toplumsal Hareketler", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** (16)/2, 2008, ss. 127-149.

AVCI İlyas, "El-Kadide Tehdidi ile Mücadele", **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt 11 Sayı 3, 2009 ss. 95-117.

BACIK Gökhan, "Westfalyan Sistem'in Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 10, 2006, ss. 53-84.

BAŞLAR Kemal, “Uluslararası Hükümetdışı Kuruluşların Rol ve Etkinlikleri”, **Değişen Dünya’da Uluslararası İlişkiler**, ed. İdris Bal, 1. Baskı, Ankara, Lalezar Yayınları ss. 411-452.

BENHABİB Seyla, “Twilight of Sovereignty or the Emergence of Cosmopolitan Norms? Rethinking Citizenship in Volatile Times”, **Citizenship Studies**, Vol 11 No 1, 2007, pp. 19-36.

BERKTAY Halil, “Uluslararası Düzen, AT ve Milliyetçilik”, **Marksizm ve Gelecek**, sayı: 5, 1992, ss. 83-105.

BEWES Wyndhem A., “Gathered Notes on the Peace of Westphalia of 1648”, **Transactions of the Grotius Society**, Vol. 19, 1933, pp. 61-73.

BOOTH Ken, “Güvenlik ve Özgüleşt(tir)me”, çev. Çiğdem Şahin, **Avrasya Dosyası**, Cilt 9, Sayı 2, 2003, ss. 51-70.

BOZKURT Giray Saynur, “Soğuk Savaş Sonrası Yeni Diplomasi Anlayışı”, **Prof. Dr. Fahir Armaoğlu’na Armağan**, ed. Ersin Embel, VII. Dizi, Sayı 229, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, ss. 459-504.

BREUILLY John, “1848 Devrimler”, **Batı’da Devrimler ve Devrimci Gelenek**, der. David Parker çev. Kemal İnal, 1. Baskı, Dost Yayınları, Ankara, 2000, ss.142-169.

BUENO DE MESQUITA Bruce, “Popes, Kings, and Endogenous Institutions: The Concordat of Worms and the Origins of Sovereignty”, **International Studies Review**, Vol. 2, No. 2, 2000, pp. 93-118.

BUTTERFIELD Herbert, “The English School and the Civilizing Virtues of Diplomacy”, **International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)**, Vol. 79, No. 4 2003, pp. 855-878.

BUZAN Barry and Richard Little, “Beyond Westphalia? Capitalism after the Fall”, **Review of International Studies**, Vol. 25, No. 5., 1999, pp. 89-104.

BUZAN Baryy and Gerald Segal, “The Rise of ‘Lite’ Powers: A Strategy for the Postmodern State”, **World Policy Journal**, Vol. 13, No. 3, 1996, pp. 1-10.

BÜYÜKTANIR Derya, “Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği’nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Andlaşması”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 27, 2010, ss. 87-110.

CEYLAN Yasin, “Yirminci Yüzyılın Son Çeyreğinde Müslümanların Hıristiyan Dünyası Karşındaki Tavrı”, **Doğu-Batı**, Yıl.1, Sayı. 2, 6. Baskı, Ankara, 2011, ss. 101-110.

COTTNEY Andrew, “11 Eylül 2001: Dünya Siyasetinde Yeni Bir Dönem mi?”, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. Baskı, İstanbul, Etkileşim Yayınları, ss. 49-72.

ÇAYCI Sadi, “Terörizm, Aşırı Akımlar ve Uluslararası Hukuk”, **Stratejik Analiz**, Sayı 84, 2007, ss. 59-67.

DAĞI Zeynep, “Diplomasi: Çatışmanın ve İşbirliğinin Dili”, **Uluslararası Politikayı Anlamak: ‘Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye’**, der. Zeynep Dağı, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 287-353.

DEMBINSKA Magdalena, “Minorities in the Europeanisation Process: Undermining the Westphalian Order for the Neo-Medieval Scrum?”, **European and Regional Studies**, Vol. 3, 2013, pp. 24-46.

DEMİR Sertif, “20. ve 21. Yüzyılların Başlangıç Dönemlerinin Karşılaştırılması: Örtüşen ve Ayrışan Olguların Bir Analizi”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 5, Sayı 10, 2012, ss. 207-228.

DEMİRTAŞ Birgül, “Understanding Turkish Perception of Conscription and Reluctance to Reform: A Westphalian Approach in a Post- Westphalian World?”, **Iran and the Caucasus**, Vol. 16, Issue 3, 2012, pp. 355-368.

DENNIS Alfred L. P., “Characteristics of Bolshevik Diplomacy”, **The North American Review**, Vol 218, No 816,1923, pp. 599-606.

DEVLEN Balkan, Özgür Özdamar, “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 25 2010, ss. 43-68.

DÖNMEZ Rasim Özgür, “Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı’ya Karşı Siyasal İslam”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 4, 2004, ss. 81-114.

EFEĞİL Ertan ve Neziha Musaoğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 4, 2009, ss. 1-24.

ERGİL Doğu, “Uluslararası Terörizm”, **Ankara SBF Dergisi**, Cilt. 47, Sayı. 3, 1992, ss. 139-143.

ERHAN Çağrı, “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, ed. Rıfat Yınanç ve Hakan Taşdemir, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, 2002, ss. 55-81.

FALK Richard, “The-Post-Westphalia Enigma”, **Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order**, ed. Björn Hettne ve Bertil Oden, Stockholm, 2002, pp. 147-183.

FAWCETT Louise, “Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism”, **International Affairs**, Vol. 80, No. 3, 2004, pp. 429-446.

FENWICK Charles Ghequiere “The New City of the Vatican”, **The American Journal of International Law**, Vol. 23, No. 2, 1929, pp. 371-374.

FRANK Andre Gunter, “ABD’nin Ekonomik Limit Aşımı ve Asker/Siyasi Emperyal Rüzgarın Tersine Esişi mi?”, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. Baskı, İstanbul, Etkileşim Yayınları, ss. 149-157.

GOTTFRIED Paul, “Pessimism and the Revolutions of 1848”, **The Review of Politics**, Vol. 35, No. 2, 1973, pp. 193- 203.

GÖKIRMAK Mert, “ ‘Yeni Dünya Düzeni’ ve Uluslararası Sistem”, **Değişen Dünya ve Türkiye**, ed. Faruk Sönmezoğlu, 1. Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, ss. 1-20.

GROSS Leo, “The Peace of Westphalia 1648-1948, **The American Journal of International Law**, Vol. 42, No. 1, 1948, pp. 20-41.

GRUNER Shirley, “The Revolution of July 1830 and the Expression of ‘Bourgeoisie’”, **The Historical Journal**, Vol. 11, No. 3, 1968, pp. 462-471.

GÜNEŞ Ahmet M., “Lizbon Andlaşması Sonrasında Avrupa Birliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 1-2, Sayı 1-2, 2000, ss. 739-772.

HAMUROĞLU Alp, “Reform, Almanya’da köylü savaşları ve Hıristiyanlığın Avrupa’daki Bölünmesi”, **Bilim ve Gelecek**, 7 Renk Basın Yayın Filmcilik, İstanbul, Kasım 2011, ss. 4-25.

HART Marjolein, “Felemenk Ayaklanması 1566-1581: Ulusal bir devrim mi?”, **Batı’da Devrimler ve Devrimci Gelenek (1560-1991)**, ed. David Parker, çev. Kemal İnal, 1. Baskı, Dost Yayınları, , 2003, ss. 30-51.

HEATHERSHAW John and Daniel Lambach, “Introduction: Post-conflict Spaces in International Relations”, **Journal of Intervention and Statebuilding**, Vol. 2, Issue 3, 2008, pp. 269-290.

HEHIR Bryan J., “Papal Foreign Policy”, **Foreign Policy**, No. 78, 1990, pp. 26-48.

HETTNE Björn, “In Search of World Order”, **Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order**, ed. Björn Hettne ve Bertil Oden, Stockholm, 2002, pp. 6-26.

HETTNE Björn, “Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi”, çev. Evren Çelik Wiltse, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt. 5, Sayı. 18, 2008, ss. 87-106.

HOFFMAN David, “Beyond Public Diplomacy”, **Foreign Affairs**, Vol. 81, No. 2, 2002, pp. 83-95.

HOLMES Lynn Y., “The Messengers of Amarna Letters”, **Journal of the American Oriental Society**, Vol. 95, No. 3, 1975, pp. 376-381.

HOOGE Liesbet and Gary Marks, "Unraveling the Central State, But How? Types of Multi-level Governance", **American Political Science Review**, Vol. 97, No. 2, 2003, pp. 233-243.

HUNTINGTON Samuel, "The Clash of Civilizations?", **Foreign Affairs**, Vol. 72 No. 3, 1993, pp. 22-49.

KANN Robert, A., "A Reappraisal of Historical Impact on International Relations", **The Journal of Modern History**, Vol. 32, No. 4, 1960, pp. 333-339.

KANTARCI Şenol, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı 'Koalisyonlar Dönemi mi?' ", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl 8, Sayı 16, 2012, ss. 47-84.

KANTESZ Stephen D., "Diplomacy in the Atomic Age-I", **The Review of Politics**, Vol. 21, No. 1, 1959, pp. 151-187.

KARACA Kutay, "11 Eylül sonrası Değişen ABD Dış Politikası ve Türkiye", **Global Strateji**, Yıl 1 Sayı-3-4, 2006, ss. 96-110.

KARDEŞ Tuncay, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", **Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye**, der. Zeynep Dağı, 1. b., Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 125-152.

KAYA Sezgin, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Yıl 63, Sayı 3, 2008, ss. 83-111.

KAYMAKÇI Oğuz, "Küresel Ekonomide Çok Uluslu Şirketler ve Türkiye'deki Yansımaları", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, 2013, ss. 224-249.

KELLY Robert E., "Security Theory in the 'New Regionalism'", **International Studies Review**, Vol. 9, 2007, pp. 197-229.

KENAR Nesrin ve Asena Özer, "Uluslararası Sistemin Bir Aktörü Olarak Sivil Toplum Kuruluşları (Non-Governmental Organizations: NGOs)", **Değişen Dünya'da Uluslararası İlişkiler**, ed. İdris Bal, 1. Baskı, Ankara, Lalezar Yayınları, ss. 399-410.

KEYMAN Fuat, "Globalleşme, Uluslararası İlişkiler ve 'Hegemonya' Sorunu", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 8, Sayı 27, 1997, ss. 25-30.

KEYMAN Fuat, "Kimlik ve Demokrasi", **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, Atilla Eralp (der.), 4. Baskı, 2009, İstanbul, ss. 217-250.

KEYMAN Fuat, "Küreselleşme, Modernite, Din: Türkiye Örneği", Filiz Başkan (ed.), **Küreselleşmenin Yüzleri**, 1. Baskı, 2005, Evresel Yayınları, İstanbul, ss. 15-42.

KING Gene, "A New Kind of Diplomacy", **The Quarterly of Film Radio and TV**, Vol. 10, No. 1, 1995, pp. 44-50.

KISSINGER Henry, "Preemption and The End of Westphalia", **New Perspectives Quarterly**, Vol. 19, Issue 4, 2002, pp. 31-36.

KOÇER Gökhan, "Savaş ve Barış: Temel Seçenekler", **Uluslararası Politikayı Anlamak: 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye'**, der. Zeynep Dağı, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 78-124.

KOLASI Klevis, "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 68, No 2, 2013, ss. 149-179.

KÖSTEM Seçkin, "Orta Asya ve Kafkaslarda Militan İslam: El-Kaide Etkisi", **Ortadoğu Etüdüleri**, Cilt 2, No. 3, 2010, ss. 181-204.

KRASNER Stephan D., "Compromising Westphalia", **International Security**, Vol. 20, No. 3, 1996, pp. 115-151.

KULOĞLU Armağan, "El-Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları", **Ortadoğu Analiz**, Cilt 3, Sayı 30, 2011, ss. 74-81.

LEWIS Bernard, "The Roots of Muslim Rage", **The Atlantic Monthly**, Vol. 266, 1990, ss. 47-60.

LEWIS Gwynne, "Fransız Devrimi", **Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek (1560-1991)**, der. David Parker, çev. Kemal İnal, 1. Baskı, Ankara, 2003, ss. 118-142.

MALIK Anas, "11 Eylül Sonrası İslam Dünyasına Bir Bakış", **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. Baskı, İstanbul, Etkileşim Yayınları, ss. 191-214.

MARCIACQ Florent, "The Political Geographies of Europeanisation: Mapping the Contested Conceptions of 'Europeanisation'", **Journal of Contemporary European Research**, Vol 8 Issue 1, pp. 57-74.

MEMİŞ Ekrem, " 'Kadeş Barış Andlaşması' İsminin Doğruluğu Üzerine Farklı Bir Yaklaşım", **Mısır-Hitit Ebedi Barış Andlaşması: Kadeş ve Önasya'da Barış**, ed. Şakir Batmaz, Hasan Ali Şahin, 1. Baskı, Nevşehir Belediyesi Erciyes Üniversitesi Kapadokya Araştırmaları Merkezi, Nevşehir, 2008, ss. 15-27.

MEYER Peter, "Questioning the Secular/Religious Divide in a Post-Westphalian World", **International Sociology**, Vol. 28, Issue 6, 2013, pp. 663-679.

NEWMAN Edward, "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World", **Contemporary Security Policy**, Vol. 3 No. 3, 2009, pp. 421-443.

OSSEWAARDE Marinus, “The Rule of Law in Attic and The (Post-) Westphalian Poetics of Space”, **European Journal of Legal Studies**, Vol. 2, No. 1, 2008, pp. 203-219.

OVALI Şevket, “AB’nin Terörle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırılarının Etkileri”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 5, No. 3, 2006, ss. 77-102.

OWENS Taylor, “Human Security–Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition”, **Security Dialogue**, Vol. 35, No. 3, 2004, pp. 373-387.

ÖZDAL Barış, “1929 Büyük Bunalımı’nın Uluslararası Etkileri ve Türkiye”, **Kriz Yönetimi: Uygulamalar için Temel Adımlar**, Melek Tüz (ed.), 4. Baskı, Bursa, 2008, ss. 153-180.

ÖZTÜRK Filiz Dönmez, “Lıkyalı Örneğinde Romalılaştırma ve Romalaşma”, **Doğu-Batı Dergisi**, 1. Baskı, Yıl: 11, Sayı: 49, Ankara, 2009, ss. 277-285.

PASSMAN Elana, “Civic Activism and the Pursuit of Cooperation in the Locarno Era”, **A History of Franco-German Relations in Europe From ‘Hereditary Enemies’ to Partners**, Carine Germond and Henning Türk (ed.), 1st Published, Palgrave Macmillan, 2008, pp. 101-112.

PAYNE Anthony, “The Genealogy of New Political Economy”, **Key Debates in New Political Economy**, Anthony Payne (ed.), New York, Routledge, 2006, pp. 1-10.

PINKNEY David H., “A New Look at the French Revolution of 1830”, **The Review of Politics**, Vol. 23, No. 4, 1961, pp. 490-506.

POWELL Colin, “The Craft of Diplomacy”, **The Wilson Quarterly (1976-)**, Vol. 28, No. 3, 2004 pp. 60-67.

REÇBER Kamuran, "Batı Avrupa Birliği'nin Uluslararası Hukuk Kişiliği", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 57/1, 2002, ss. 89-110.

REÇBER Kamuran, “Batı Avrupa Birliği Kurucu Andlaşması Örneğinde Uluslararası Andlaşmaların Sona Ermesi/Erdirilmesi Sorunu”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt. 2, Sayı. 5, 2001, ss. 184-194.

RICCARDI Lucca, “An outline of Vatican Diplomacy in the early Modern Age”, **Politics and Diplomacy in Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice 1450-1800**, Daniela Frigo (ed.), 1st pub., Cambridge University. Press, Cambridge, 2000, pp. 95-108.

SAID Edward, “Cehaletin Çatışması”, **Doğu Batı**, Yıl 10, Sayı 41, 2007, ss. 109-116.

SARAÇLI Murat, “Uluslararası Hukukta Terörizm”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1-2, 2007. ss. 1049-1078.

SAXER Marc, "Security Governance in Post-Sovereign World", **Internationale Politik und Gesellschaft**, March 2008, pp. 28-42.

SEVİM Hüseyin, "Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt. 3, Sayı. 9, 2006, ss. 89-124.

SOFHA James R., "Metternich's Theory of European Order: A Political Agenda for 'Perpetual Peace'", **The Review of Politics**, Vol. 60, No. 1, 1998 , pp. 115-149.

SONER B. Ali, "Ulusal Egemenlikten Küresel Egemenliğe İnsan ve Azınlık Hakları", Filiz Başkan (ed.), **Küreselleşmenin Yüzleri**, 1. Basım, 2005, Everest Yayınları, İstanbul, ss. 63-78.

STEDMAN Stephen John, "Alchemy for a New World Order: Overselling 'Preventive Diplomacy' ", **Foreign Affairs**, Vol. 74, No. 3, 1995, pp. 14-20.

STEINMETZ Kevin F., "Wikileaks and Realpolitik", **Journal of Theoretical and Philosophical Criminology**, Vol. 4(1), 2012, pp. 14-52.

STRANGE Susan, The Westfailure System, **Review of International Studies**, Vol. 25, No. 3, 1999, pp. 345-354.

TAKIŞ Taşkın, "Roma: Sonsuz Şehir", **Doğu-Batı Dergisi**, 1. Baskı, Yıl: 11, Sayı: 49, Ankara, 2009.

TANRISEVER Oktay, "Güvenlik", **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, der. Atila Eralp, 4. b. İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 107-124.

TAŞDEMİR Fatma, "Taliban Bağlamında Bölgesel ve Küresel Güvenlik Sorunları Üzerine Değerlendirme", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, ed. Rıfat Yinanç ve Hakan Taşdemir, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, ss. 277-306.

TAY Simon, Obood Talib, "The ASEAN Regional Forum: Preparing for Preventive Diplomacy", **Contemporary Southeast Asia**, Vol. 19, No. 3, 1997, pp. 252-268.

TAYFUR M. Fatih, "Devlet ve Piyasa", **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, der. Atila Eralp, 4. Baskı, 2009, İstanbul, ss. 183-216.

TOPAL Ahmet Hamdi, "Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Ceza Mahkemesi", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 1, No 3, 2005, ss. 77-92.

TÜR Özlem ve Çiğdem Aydın Koyuncu, "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 26, 2010, ss. 3-24.

ULBERT Jörg, "France and German Dualism (1756-1871)", **A History of Franco-German Relations in Europe From 'Hereditary Enemies' to Partners**, Carine Germond and Henning Türk (ed.), 1st Publish, Palgrave Macmillan, 2008, pp. 39-48.

VALLIER Ivan, “The Roman Catholic Church: A Transnational Actor”, **Transnational Relations and World Politics**, Vol. 25, No. 3, 1971, pp. 479-502.

WARD James E., “Leo XIII: The Diplomat Pope”, **The Review of Politics**, Vol. 28, No. 1, 1966, pp. 47-61.

WHITRIDGE Arnold, “1848: The Year of Revolution”, **Foreign Affairs**, Vol. 26, No. 2, 1948, pp. 264-275.

YALVAÇ Faruk, “Savaş ve Barış”, **Devlet ve Ötesi**, der. Atila Eralp, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009 ss. 251-286.

YAZICI Orhan, “Afganistan’daki Otorite Boşluğu’nun Temelleri ve Bölge Güvenliği Üzerindeki Etkileri”, **History Studies**, Cilt 2, Sayı 1, 2010, ss. 219-237.

YILDIRIM Yavuz, “Kent Aracılığıyla Ortak Alanı Kurmak: ‘Öfkeli’ ve ‘İşgal Et Hareketleri’”, **Mülkiye Dergisi**, 37 (1), ss. 143-162.

YILDIZ M. Zeydin, “Değişen-Dönüşen Toplum ve Mekan Bağlamında Küresel Terörizmi Yeniden Düşünmek”, **Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2011, ss. 1-23.

YILMAZ Muzaffer Ercan, “Westphalia’dan Günümüze Savaş”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 14, 2007, ss. 17-38.

YURDUSEV Nuri, “ ‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi”, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, 12. Baskı, ed. İhsan D. Dağı, Atila Eralp vd., İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 15-55.

DİĞER

Elektronik Yayınlar

“ABD ‘Yurtseverlik Yasası’nı Tartışıyor”, <http://www.amerikaninsesi.com/content/a-17-a-2003-08-21-15-1-87900622/809282.html> (e. t. 11. 06. 2013)

“Dünya’daki Terör Örgütleri”,
http://www.utsam.org/images/upload/attachment/Utsam_D%C3%BCnyada%20Ter%C3%B6r%20%C3%96rg%C3%BCtleri_1.pdf , (e. t. 18. 05. 2013)

“Estonya’ya siber saldırı”
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/05/070517_estonia_cyber.shtml (e. t. 27. 08. 2013)

“İlk siber savaşın galibi ‘Kızılordu’”,
http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=sa&haberno=3522 (e. t. 27. 08. 2013)

“İngiltere Terör Yasası İNSAN HAKLARINA AYKIRI”, http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1103413224&year=2004&month=12&day=19 (e. t. 11. 06. 2013).,

“İngiltere’de Anti-Terör Yasası Gözden Geçiriliyor”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/10/041004_britain_detention.shtml (e. t. 11. 06. 2013)

“Terörle Mücadele Yasaya Doymuyor”, <http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=2250> (e. t. 11. 06. 2013)

“Yurtseverlik Yasası’nın Üç Maddesinin Süresi Uzatıldı”, <http://www.turkishny.com/local-news/6-local-news/47583-yurtseverlik-yasasnn-uc-maddesinin-suresi-uzatld/printing> (e. t. 11. 06. 2013),

ABD Terör Yasası Yasadışı, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/09/070907_usterror_law.shtml (e. t. 11. 06. 2013).

ACAR Ali, “Wallstreet’i İşgal Et Hareketi”, <http://www.yurtvedunya.net/Sayi3/3.pdf> (e. t. 11. 06. 2013).

AKÇADAĞ Emine, “Lizbon Andlaşması Işığında Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasının İşleyişi”, <http://www.bilgesam.org/tr/images/documents/emine.pdf>

AKÇADAĞ Emine, “Dünya’da ve Türkiye’de Kamu Diplomasisi”, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/emineakcadag.pdf> (e.t 09. 05. 2013)

BARRERO Richard Zapata, “Borders in Motion: Concept and Political Nexus”, <http://dcpis.upf.edu/~ricard-zapata/~ricard-zapata/Refugee%20Survey%20Quarterly-2013hds021.pdf> (e. t. 09. 06. 2013)

BATORA Josef and Brian Hocking, “Bilateral Diplomacy in the European Union: Towards ‘post-modern’ patterns”, http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20080400_cdsp_diplomacy_batora.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

BRANDAO Ana Paolo, “The Lisbon Treaty and EU Security Actorness”, <http://www.jhubc.it/ecpr-porto/virtualpaperroom/027.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

COŞKUN Gamze, “Wikileaks El-Kaide’nin Elini Güçlendirebilir mi?”, http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=6&cat=365719#.UbW945xy1GM (e. t. 10. 06. 2013)

DEETS Stephen, “Pulling Back from Neo-Medievalism: The Domestic and International Politics of the Hungarian Status Law”, http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/02_deets.pdf (e. t. 23.11.2013)

DEMCHAK Chris C. And Peter Dombrowski, “Rise of a Cybered Westphalian Age”, <http://www.au.af.mil/au/ssq/2011/spring/demchak-dombrowski.pdf> (e. t. 24. 11. 2013)

DEVINE Michael E., “Aspects of Religion in the Thirty Years’ War and Peace of Westphalia Relevant to Pakistan”, http://www.ndu.edu/nwc/Research/Docs/Devine_AspectsofReligion30YrWar_22Oct2011.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

DİNÇER Osman Bahadır ve Mustafa Kutlar, “ ‘Arap Baharı’ ve Suriye: Komplolar ve Propaganda Savaşları”, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/diger/GA0TnhM5y1blt97RkFG2qLmg9KiZhd.pdf> (e. t. 07. 07. 2013)

DÖNMEZ Suat, Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Ankara, 2010

DUKE Simon, “The Lisbon Treaty Benchmarks and the European External Action Service”, http://www.euce.org/eusa/2011/papers/6i_duke.pdf (e. t. 24. 11. 2013)

EMEKLİER Bilgehan, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi”, http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=698:souk-sava-sonras-uluslararası-sistemin-analizi&catid=113:analizler-sosyo-kultur&Itemid=151 (e. t. 04. 11. 2013)

ERHAN Çağrı, "Siyasi Tarihçi Gözüyle Wikileaks Belgelerini Okuma Klavuzu" http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=7&cat=365365444#.UbW6u5xy1GM (e. t. 10. 06. 2013)

FUKUYAMA Francis, “End of the History?”, <http://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/Fukuyama-End-of-history-article.pdf> (e. t. 20. 05. 2013)

GHAZARYAN Sargis, “A Geopolitical and Geo-Strategic Perspective of Post-National Politics in the EU and Its Borders: Europeanisation as a Cultural Phenomnon in Transcaucasia”, <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/877/1/g7sarkis.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

GÖKIRMAK Mert, “Küreselleşen Dünya’da Diplomasi: Kamu Diplomasisi”, http://kamudiplomasisi.org/pdf/Kamu_Diplomasisi-Mert_Gokirmak.pdf (e. t. 19. 05. 2013)

HAASS Richard N., “Kutupsuzluk Çağı”, çev. Zeynel Kılınç, <http://www.ekopolitik.org/public/news.aspx?id=1685&pid=33> (e. t. 04. 11. 2013)

HEIN Wolfgang ve Lars Kohlmorgen, “Transnational norm Building in Global Health: The Important Role of non-State Actors in Post-Westphalian Politics”, **6th Pan-European Conference on International Relations**, Turin (12-15 September 2007)

HETTNE Björn “Karl Polanyi and the Search of World Order”, <http://polanyi.concordia.ca/pdfs/Hettne-2004.pdf> (e. t. 12. 05. 2013)

HETTNE Björn, “Regional Actorship and Regional Agency: Comparative Perspectives”, <http://www.garnet-eu.org/pdf/Hettne.pdf> (e. t. 11. 07. 2013)

HOWORTH Jolyon, “Humanitarian intervention in the post-Cold War era: a provisional balance-sheet in light of Libya, Syria and Mali”, http://www.chile21.cl/wp-content/uploads/2013/03/Jolyon_Howorth__Chile_Paper.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

<http://earthfirstnews.wordpress.com/2013/06/02/a-few-inspiring-moments-from-turkey-occupy-gezi> (e. t. 11. 06. 2013),

<http://ireport.cnn.com/docs/DOC-980163> (e. t. 11. 06. 2013),

<http://occupywallst.org> (e. t. 11. 06. 2013)

http://turkey.usembassy.gov/uploads/images/pkMD9H-FtBW5yfGN3x7c1w/amerikan_tarih_anahatlar.pdf (e. t. 07. 03. 2013)

<http://users.ox.ac.uk/~polf0040/IAReview.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

<http://www.afasam.org/tr/pdf/EI%20Kaide%20ve%20%C4%B0slamofobi.pdf> (e. t. 18. 05. 2013)

<http://www.aicpa.org/research/cpahorizons2025/globalforces/downloadabledocuments/globaltrends.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

http://www.e-devlet.com/sivil_toplum_kuruluslari/ (e. t. 27. 08. 2013)

<http://www.france24.com/en/20130608-pictures-taksim-square-uprising-istanbul-turkey> (e. t. 11. 06. 2013),

<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2013/may/31/istanbul-park-protests-turkish-spring> (e. t. 11. 06. 2013),

http://www.huffingtonpost.com/lauren-windsor/on-the-ground-with-occupy_b_3377978.html (e. t. 11. 06. 2013),

<http://www.kamudiplomasisi.org/misyon> (e. t. 09. 05. 2013)

http://www.nytimes.com/2013/06/01/world/europe/police-attack-protesters-in-istanbul-taksim-square.html?pagewanted=all&_r=0 (e. t. 11. 06. 2013),

<http://www.occupywallst.org/article/occupygezi-has-demands> (e. t. 11. 06. 2013).

<http://www.reuters.com/article/2013/05/31/us-turkey-protests-idUSBRE94U0J920130531> (e. t. 11. 06. 2013)

<http://www.spiegel.de/politik/ausland/polizeigewalt-in-istanbul-a-903173.html> (e. t. 11. 06. 2013)

<https://wiki.umn.edu/pub/Polisciresources/InternationalRelationsTexts/threepinciplesofwestphaliansociety.pdf> (e. t. 17. 02. 2013)

JOHNSON A. Ross, "Setting the record straight: Role of Radio Free Europe in the hungary Revolution of 1956", <http://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/happ.OP-3.pdf> (e.t. 09. 05. 2013)

KEYMAN Fuat, "Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye", http://stk.bilgi.edu.tr/docs/keyman_std_4.pdf (e. t. 07. 07. 2013)

KIRCHNER Emil and James Sperling, "The Challenge of Security Governance in a Changed and Changing International System", <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/OPKirchnerSperling.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

KİBAROĞLU Mustafa, "11 Eylül Ardından Strateji, Tehdit ve Caydırıcılık", <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-11EylulArdndanStratejiTehditCaydiricilik-22dec01.pdf> (e. t. 11.06.2013)

KOBRIN Stephen J., "Globalization, Transnational Corporations and the Future of Global Governance", <http://www.colorado.edu/AmStudies/lewis/ecology/globalgov.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

KORKMAZ Ali, "Arap Baharı Sürecinde İnternet ve Sosyal Medyanın Rolü", <http://www.inlcs.org/online/Book14.pdf> (e.t. 07. 07. 2013)

KORKMAZ Sertaç C., "El Kaide ve İslamafobi", <http://www.afasam.org/tr/pdf/E1%20Kaide%20ve%20%20%20C4%B0slamofobi.pdf> (e. t. 18. 05. 2013)

KRASAVIN Serge, "What is Cyber-Terrorism?", Computer Crime Research Center, <http://www.crime-research.org/library/Cyber-terrorism.htm> (e. t. 27. 08. 2013)

LAÇİNER Sedat, "Wikileaks: biri ABD'yi gözetliyor", http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=1&cat=365511#.UbW955xy1GM (e. t. 10.06. 2013)

LAGENHOVE Luk Van, "Power to the regions, but not yet farewell to the nation state", <http://cor.europa.eu/en/activities/governance/Documents/7e99936f-ac54-4ea9-b7ea-b273b0f1434e.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

LEMY Pascal, "Is Globalization in Need of Global Governance?", http://www.ambafrance-us.org/IMG/pdf/pascal_lamy_brookings2013.pdf (e. t. 24. 11. 2013)

MANAVOĞULLARI Esra, “Seçim Sonrası Mısır ve 6 Nisan Hareketi”, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1486:secim-sonras-msr-ve-6-nisan-hareketi-&catid=168:ortadogu-analizler (e.t. 07.07.2013)

MATTHEW Richard ve George Shambaugh, “Sarkaç Etkisi: Teröre Karşı Demokratik Tepkilerde Görülen Değişiklikleri Açıklamak”, <http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/shambaugh.pdf> (e. t. 11. 06. 2013),

MÖLGER Holder, “Cooperative Security Dilemma-Practicing the Hobbesian Security Culture in the Kantian Security Environment”, University of Tartu Institute of Government and Politics, Political Science, Tartu, 2010 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

O’HAYON Gregory L., The Post-Westphalian State in Transition A Case Study: Transnational Organized Crime and Russia’s *Mafiya*, The Department of Political Science, Concordia University, Montreal, 1998 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

PANARIN Ana Mar Fernandez, “European Diplomacy Post-Westphalia”, <http://www.lse.ac.uk/internationalRelations/dinamfellow/conf2013/docs/Ana-MarFernandez-CA-palgrave-tradrev-%281%29.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

PENZEV Konstantiv, “When Will the Great Game Ended?”, Oriental Review.org, <http://orientalreview.org/2010/11/15/when-will-the-great-game-end/> (e. t. 13. 08. 2013)

PROVOST Claire, “World Social Forum begins with march through streets of Tunis”, **The Guardian**, <http://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2013/mar/27/world-social-forum-march-tunis> (e. t. 27. 08. 2013)

PUREZA Jose Manuel, “Towards a Post-Westphalian Internationalism”, <http://fabrikaknjiga.co.rs/rec/68/155.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

RIEGG Natalya Tovmasyan, “Beyond Realism and Idealism in Foreign Affairs”, <http://forumonpublicpolicy.com/spring2010.vol2010/spring2010archive/riegg.pdf> (e. t. 10. 12. 2013)

RUZZA Stefano, “Asymetric War or Post-Westphalian War? War beyond the state”, <http://turin.sgir.eu/uploads/Ruzza-AsymmetricWar.pdf> (e. t. 29. 06. 2013)

SETSER Brad, “A Neo-Westphalian International Financial System?”, http://relooney.fatcow.com/0_New_4000.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

SHOTWELL Charles B., “International Law and Institutions: A Post-Westphalian Landscape”, <http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/C36Shotw.pdf> (e. t. 23. 11. 213)

STEINBERG Jeffrey, “Return to the 14th Century: Rohatyn, Bllomberg Peddle ‘Post-Nation State’ World”, http://www.larouchepub.com/eiw/public/2008/2008_1-9/2008_1-9/2008-9/pdf/04-09_3509.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

TELCİ İsmail Numan , “ 6 Nisan Hareketi: Yeni Bir Sosyal Aktivizme Doğru Mu?”, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201146_makale5.ismail.numan.telci.28.pdf (e. t. 07. 07. 2013)

TINÇ Ferai, “Muttaki'nin Gidişinde Wikileaks'in Etkisi Var mı?”, <http://www.euractiv.com.tr/politika-000110/analyze/ferai-tin-muttakinin-gidiinde-wikileaks-etkisi-var-m-014121> (e. t. 10 06. 2013)

TURGUT Arzu (ed.), “Wikileaks Belgelerinde Türkiye ve Yakın Çevresi Türkiye, Rusya, Güney Kafkasya ve Ortadoğu ile İlgili Belgeler”, **USAK Raporları**, No. 11-03, 2011

VAUGHAN Michael, “After Westphalia, Whither The Nation State, Its People and Its Governmental Institutions?”, <http://espace.library.uq.edu.au/eserv/UQ:266787/AfterWestphalia.pdf> (e. t. 19. 05. 2013)

WALKER Neil, “Flexibility within a Metaconstitutional Frame: Reflections on the Future of Legal Authority in Europe”, <http://www.jeanmonnetprogram.org/archive/papers/99/991202.html> (e. t. 23. 11. 2013)

WEBER Steven, “A World Witout West”, **The National Interest**, <http://nationalinterest.org/commentary/a-conversation-continued-a-world-without-the-west-1734> (e. t. 24. 11. 2013)

www.bilisimdergisi.org/s128 (e. t. 07.06.2013)

YANAR Uğur, Boğazköy çivi yazılı metinlerinde geçen Eski Hitit Devri Yerleşim yerleri hakkında elde edilen bilgiler”, Ankara Üniversitesi SBE, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Hititoloji ABD, Ankara, 2004 (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Murat	Jane
Doğum Yeri ve Yılı	Ankara	01.01.1984
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce	İleri Düzey
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1998 - 2002	Cumhuriyet Anadolu Lisesi
Lisans	2003 - 2007	Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yüksek Lisans	2011 - 2014	Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Doktora		
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.	2010 - 2011	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
2.	2011 - Halen	Uludağ Üniversitesi
3.		
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayınlar:		
Diğer:		
İletişim (e-posta):	muratjane@gmail.com	
Tarih	22.01.2014	
İmza		
Adı Soyadı	Murat JANE	

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Murat JANE
Tez Adı	Pre-westphalian ve westphalian Dönemden Post-westphalian Döneme geçerken Diktamenin değişen rolünün analizi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Doç.Dr. Barış ÖZAL
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 27.01.2016

İmza :

